

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Albert van der Kaap, met medewerking van Aafke
Huizing en Jan Kroezenga

Ter herinnering aan Rosée van der Kaap-Busscher, predikant in
Gasselte van
1 juli 2018 - 20 augustus 2019.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Inhoud

1. De Reformatie in Drenthe.....	6
2. Het Witte Kerkje van Gasselte.....	15
Inleiding	15
De geschiedenis van het Witte Kerkje.....	17
Een katholieke kerk.....	18
Een protestantse kerk.....	26
Het kerkhof.....	36
Bezienswaardigheden in de kerk.....	39
De kerk in de Tweede Wereldoorlog.....	48
Symbolen.....	58
Pastorie De Weem.....	61
3. Het begin van de Reformatie in Gasselte	75
4. Johannes Sigefridus Fabritius	79
5. Bernardus Fabritius (1603-1670).....	92
6. Ludovicus (Lodewijk) Fabritius.....	100

7.	Albertus Conradus (Coerdt) Fabritius.....	101
8.	Warnerus Emmen.....	108
9.	Helperus Ritzema.....	111
10.	Lucas Schukking.....	121
11.	Johannes Dijck.....	126
12.	Albert Jan Hartman.....	130
13.	Johannes Bernardus Folkerus Heerspink.....	142
14.	Barend Sanders.....	147
15.	Roelof Klein.....	160
16.	Tammo Tammerus Heringa.....	163
17.	Fokke Christiaans Ydema.....	166
18.	Wessel Enno Pieter Germs.....	168
19.	Jelte Boonstra.....	173
20.	Douwe Faber.....	178
21.	Jacob Cornelis Anthonie Nijenhuis Ockhuijsen.....	180
22.	Gerrit Jacob Mooi.....	182
23.	Teunis Adrianus van der Vlies.....	185
24.	Jelte Oosterhuis.....	188
25.	Jan de Bruijn.....	194
26.	Hendrik Fokke Winterwerp.....	195
27.	Gerrit Johannes Romijn.....	198
28.	Anthony Jan Roodzant.....	199
29.	Johannes Luchies.....	201
30.	Tjeerd van der Bij.....	203
31.	Frans Don.....	205
32.	Jan Christiaan Vaessen.....	206
33.	Rosalien Gesina Maria van der Kaap-Busscher.....	207
34.	Een beeld van Gasselte en omgeving in de 19e eeuw.....	225
35.	Alingh.....	235

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

36.	Huges	254
37.	De familie Prins en Gasselte.....	259
38.	Prins en Hiddingh	271
39.	De bewoningsgeschiedenis van Kerkstraat 2.....	274

1. De Reformatie in Drenthe

'Iedereen was getuige van deze enorme veranderingen, niemand kon zich daaraan onttrekken. Voor onze generatie bestond er geen uitwijkmogelijkheid, geen je-afzijdig-houden zoals in vroegere generaties, we waren dankzij onze nieuwe organisatie van de gelijktijdigheid voortdurend betrokken bij de tijd... Er bestond geen bescherming, geen beveiliging tegen het voortdurend geïnformeerd worden en betrokken-zijn.' (Stefan Zweig, *De wereld van gisteren*)

'Met de drie meest voorkomende predikantszonden, de seksuele, de psychische en de alcoholische, hadden de classes en synode soms jaren geduld'

Drenthe - W.J. & J. Blaeu - Drentia Comitatus. - 1635-1650.

Vlak voor het begin van de eeuw, die later de Gouden Eeuw zou worden genoemd, verschoot Drenthe religieus van kleur. Min of meer van de ene op de andere dag. Met één pennenstreek maakte stadhouder Willem Lodewijk een eind aan het katholicisme.

De rol van Willem Lodewijk bij de Reformatie in Drenthe

Op 14 april 1597 besloot de Groningse synode er bij Willem Lodewijk, die toen net een jaar

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

stadhouder van Drenthe was, op aan te dringen om de Reformatie ook¹ in Drenthe door te voeren.

In het voorjaar van 1598 belegde stadhouder Willem Lodewijk een vergadering in een zandkuil in het Grollerholt (bij Grollo) met een delegatie van boeren en eigenerfden, waar hij aankondigde dat het tijd werd om de Reformatie in Drenthe door te voeren. Niemand van de aanwezigen had bezwaar. Op 10 mei daaropvolgend kondigde Willem Lodewijk dan ook namens de Staten-Generaal een plakkaat af *'om die reformatie ende Christelicke bestellinge van Kercken ende Schoelen in die landtschap Drente, die duslang, niet uit geringe ergernis van veele vroeme ende goethertige luyden, verwylt is, eerstes dages by die hand toe nemen.'*²

Op 12 augustus 1598 kwam in Rolde de eerste protestantse kerkvergadering in Drenthe bijeen. De samenstelling van de vergadering is veelzeggend. Met de aanwezigheid van Everardus Reidanus als vertegenwoordiger van de stadhouder en Coenraet de Vos van Steenwijk als landdrost werd benadrukt dat het de stadhouder was die het voortouw tot de protestantisering had genomen.

De aanwezigheid van twee predikanten uit de stad Groningen, Feico Ruardi en Joachimus Wermerus en een uit Leeuwarden, Harmannus Colde, werd duidelijk dat de stadhouder niet veel vertrouwen had in het leidinggevende vermogen van de clerus in Drenthe zelf.

Veelzeggend ten slotte was dat de overige aanwezigen, Sijmen Joannes Phileus, Joannes Abeli en Joannes de Beveren, respectievelijk aangesteld te Meppel, Diever en Coevorden, de drie enige tot dusver benoemde Drentse predikanten waren. Deze Sijmen of Simon Johannis Philaeus was overigens niet onomstreden. Te Haren werd zijn werk onderbroken door vrij ernstige moeilijkheden, gerezen tussen hem en enige inwoners van Slochteren en Siddeburen. *'Eerst recht is evenwel in Meppel zijn leven door twist vergald'*. Jansz. werd door leden van de gemeente Meppel bij de classis aangeklaagd als een *'fredebreker (...) een lastersprekiger, schandtstecke ende faemrover, ein loeghenaer, een vervalscher van contractbrieve etc.'* waarop de classis Drenthe hem als een *'vuyl verrot lidt'* uit de classis verwijderde. Op instigatie van graaf Willem Lodewijk draaide de provinciale synode van Groningen het besluit, dat *'van null und unwerden is tho achten'* terug. Wel kreeg Simon Jansz. te horen dat *'na dem he ein bedaget undt oldt kerckendener iss, he up sick sulvest und sinen denst flitige achtung geven, synen kop matigen und nu vordan sick*

¹ Met de zogenaamde Reductie was Groningen al in 1594 protestants geworden. Het verzoek om zelfs maar één katholieke kerk voor de eredienst open te mogen houden werd afgewezen. Na de capitulatie vertrokken alle monniken en priesters, waarvan velen al vanuit de Ommelanden naar de stad gevlucht waren, tezamen met de overlevenden van het bezettingsleger naar de zuidelijke Nederlanden. Het stadsbestuur werd gezuiverd van katholieken en de katholieke eredienst werd officieel verboden.

² Veldman, H. (2017). *In een zandkuil vergaderen boeren uit Rolde over de Reformatie*

<https://www.rd.nl/kerk-religie/in-een-zandkuil-vergaderen-boeren-uit-rolde-over-de-reformatie-1.1415380>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

*vor alle frembde bemoyingen wachten und nemande ghene occasie van uprohr oft moyte in kercken of politie geven soll.*³

Vervolgens werden 32 rooms-katholieke priesters uit de Landschap ontboden (van wie er 26 kwamen opdagen). Aan hen werd de vraag gesteld of zij zich van harte wilde laten *'reformerer'*, of ze bereid waren zich aan de kerkorde te onderwerpen, en of ze zich wilden laten examineren over de belangrijkste geloofsartikelen. Degene die weigerden, en dat waren de meesten, werden ontslagen.

Tweederde van wat zij hadden ingezaaid (priesters waren ook vaak kleine boeren) mochten ze nog oogsten, de rest en de overige pastoriegoederen moesten ze overdragen aan de nieuwbenoemde predikant of de schulte (een soort voorloper van de latere burgemeester⁴) als er nog geen predikant benoemd was. Hun woning moesten ze binnen veertien dagen verlaten. De schoolmeesters die werden gevraagd zich aan de kerkorde te onderwerpen, deden dit allemaal, voor hen was geloof blijkbaar geen halszaak, hun inkomen wel.

Slechts Harmannus Bredewech (Latavianus), pastoor te Schoonebeek, Albertus Dwiterus, eerst pastoor, maar in die tijd alleen nog als schoolmeester fungerend te Roswinkel, en Gerardus Muylert, pastoor te Vledder, waren bereid tot het protestantisme over te gaan. Hoewel geen van hen voldeed aan de exameneisen werden alle drie voorlopig toegelaten met de vermaning vlijtig de Katechismus te studeren.

De katholieke historicus Ludovicus Jacobus Rogier (1894-1974) geeft het volgende algemene beeld van de eerste predikanten: *'Een domme pastoor, maar hij is goedig en de gemeente, die zeer wel weet, dat hij niet zonder zijn zwakheden is, ziet deze door de vingers uit genegenheid en dankbaarheid; argeloos en zonder zich van een eigenlijke overgang iets bewust te zijn, raken zij samen in het protestantisme verzeild.'* Toch is Rogier niet negatief over het gevoerde beleid dat hij wijs noemt en geduldig. De organisatoren van de Drentse hervorming was veel gelegen aan continuïteit.⁵

Bredewech werd op 14 augustus 1598 geëxamineerd en op 2 september 1600 nogmaals, waarna hij werd aangenomen. Dat het bestaan van predikant geen vetpot was en dat dat mogelijk een van de redenen was waarom het zo moeilijk was goede predikanten aan te trekken, bleek tijdens

³ <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2937800/view>;
<http://kerkrecht.nl/sites/default/files/16PS%20Appingedam,%208-12%20Mei%201610.pdf>

⁴ De belangrijkste taken van de schulte waren handhaving van de openbare orde, inkwartiering van militairen, notariële functies, doorgeven van departementale besluiten aan de burens en het vastleggen van bestuurshandelingen. <https://www.geheugenvandrenthe.nl/schulte>

⁵ Rogier, L.J. (1945-1947). *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16^e en de 17^e eeuw. Deel 1.*

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

vergadering op 30 september 1600. Bredewech klaagde dat hij, indien hem de jaargetijden van spek, boter en brood enz. onttrokken werden, geen middelen van bestaan voor zich en zijn huisgezin had. Zeker als de huislieden ophiielden de pastorielanden in zaad te brengen of te bebouwen, gelijk ze vroeger voor de priester gedaan hadden.

Over Dwiterus zegt Rogier dat het een blijkbaar goedig, maar onnozel man betrof, een zwak vat bovendien. Hij trouwde namelijk met de concubine van een andere priester en zegt later dit 'zonder erg' gedaan te hebben, terwijl zijn kerkvoogden verklaren, dat de gemeente er niet door ontsticht werd.⁶

Enthousiast over de derde predikant, Gerardus Muylert, was men ook niet. Over hem wordt gemeld: *'per indulgentiam propter senium ad tempus geduldet in ministerio'*, vanwege zijn ouderdom dult men hem in het ambt.

Van de 23 pastoors, die aanvankelijk weigerden over te gaan, zijn later nog tenminste zes ook in hun eigen dorp predikant geworden, n.l. Joannes Christiani te Blijdenstein, Eilardus Huysman te Vries, Bernardus Joannes Crijt te Norg, Wilhelmus Himmigius te Peize, Melchior Aernhem te Rolde en Philippus Henrici te Anloo.

Van Eilardus Huysman weten de leden van zijn gemeente in 1608 geen ander goeds te zeggen, dan dat hij vroeger meer naar de kroeg liep dan tegenwoordig; toch willen zij hem liever niet kwijt, omdat hij nog schulden te vereffenen heeft. Daarentegen getuigen de parochianen van Norg zeer gunstig over Bernardus Crijt.

Ten slotte is nog een tiende ex-pastoor overgelopen, vermoedelijk een zekere Stephanus, eerst pastoor te Nijeveen, later predikant te Zuidwolde. Is dit dezelfde Stephen of Steven Sasse, pastoor te Ruinen, van wie Magnin zegt dat hij zich niet wilde onderwerpen? Deze monnik van de benedictijner orde en conventueel (kloosterling) van de abdij Dickninge weigerde afstand te doen van zijn betrekking als kerspel-priester in Ruinen. Hij verzette zich tegen het bestuur van de Landschap en gedroeg zich zo oproerig dat dat bestuur hem, na herhaalde vruchteloze pogingen om hem tot bedaren te brengen, uit zijn pastorie liet zetten. Hij werd opgepakt ('opgeligt', zegt Magnin) en aan handen en voeten geboeid in de kerker geworpen. In 1599 werd hij in Ruinen vervangen door Adolph of Alef van Besten.⁷

Van de 23 priesters zijn dus ten minste 10 in Drenthe predikant geworden. Tijdens de eerste classisvergadering, op 11 september 1600, werden verschillende predikanten met wisselend

⁶ Rogier, L.J. (1945-1947). *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16^e en de 17^e eeuw. Deel 1.*

⁷ Magnin, J.S. (1835/1846). *De voormalige kloosters in Drenthe, geschiedkundig beschouwd.* Groningen: J. Oomkes/Heerenveen: F. Hessel.

succes geëxamineerd. Sommigen werden toegelaten, anderen kregen een voorlopige bevoegdheid en weer anderen werden ontslagen. Aanvankelijk waren er niet meer dan 16 predikanten en het aantal schoolmeesters was zo klein dat sommige scholen gerund werden door een predikant.

Op 30 september 1600 zijn er nog 15 dorpen vacant en staan er in Peize, Roon en Eelde nog steeds 'papen' (katholieken). Het jaar daarop waren er al 19 predikanten met volledige toelating.

De reformatie in Drenthe in de zeventiende eeuw

Dat Drenthe met een pennenstreek protestants was geworden werd in de negentiende en twintigste eeuw overigens door diverse schrijvers ontkent. In 1844 sprak Jan van der Veen (1810-1885), griffier bij het kantongerecht in Hoogeveen en zoon van een predikant, bijvoorbeeld van een dwaas geloof dat Drenthe van de ene op de andere dag protestants was geworden: *'Meer dan eens hebben wij in Drenthe het ongerijmde beweren hooren verdedigen, dat de vroegere bewoners dier Provincie op éénendag, en wel door middel van het lot, tot de kerkhervorming der 16de eeuw zouden zijn toegetreden*'.⁸

Ook Roelof Daniël Mulder (1910-1974), een scheikundige die veel over Drenthe heeft geschreven, wil, zo lijkt het, de abrupte overgang niet erkennen. Volgens hem was er al veel eerder sprake van protestantse tendensen in de Landschap Drenthe. In een artikel in de Provinciale Drentsche en Asser Courant op 10 mei 1948 haalt hij de bekende dominee Piccardt (1600-1670) aan die in 1660 in zijn kroniek een *Korte Beschryvinge van eenige Vergetene en Verborgene Antiquiteten Der Provintien en Landen gelegen tusschen de Noord-Zee, de Yssel, Emse en Lippe*' schreef:

'Anno 1529: 'Te deser tijdt heeft men in deze landtschap beginnen te gevoelen de veranderinge in 't stuck der religie, also seer vele ingesetenen, soo geestelicke als werletlicke de reformaytie aennamen en wilden niet meer ter misse gaen en betoonden met woorden en wercken dat ze een walge hadden aan de pauslicke leere en ceremoniën, die to noch toe gedreven waren geweest'.⁹

Volgens Mulder was de katholieke hertog van Gelre bang dat het protestantisme zich als een vuur in Drenthe zou verspreiden. *'De hertog van Gelderen nu bevindende dat tot Groningen in d'Omlanden en in deze landtschap Drenth de gereformeerde evangelische religie van dagh tot dagh hoe langs hoe meer toenam: soo heeft hy aen Clementen VII paus te Roomen (1523-1534) een brief geschreven en hem geraden, alle vlijdt wilde aanwenden om dit vyer te dempen*'.

⁸ Veen Az., J. van der (1844). Iets over de kerkhervorming in Drenthe. in *Drentsch Mosaïk*. Groningen: J. Oomkens.

⁹ Mulder, R.D. (1948). Op 10 mei 1598 werd de Hervorming in Drenthe doorgevoerd. In de Provinciale Drentsche en Asser Courant op 10 mei 1948.

En al geeft hij toe dat de poging van de predikant Menso Alting om de nieuwe leer in Sleen ingang te doen vinden weinig succesvol was, toch concludeert hij: *'Hoe het ook zij, de verordening van stadhouder Willem Lodewijk deed slechts een reeds lang in gang zijnd proces in snelheid toenemen, doch tot een volledig verdwijnen van de oude godsdienst kwam het in Drente niet.'*¹⁰

Menso Alting vertrok, naar eigen zeggen, voor de tirannie van Alva uit zijn vaderland. Maar in een levensbeschrijving die Ubbo Emmius kort na het overlijden van Alting schreef komt de volgende noot voor die, volgens de vertaler Erich von Reeken, blijkbaar later is tussengevoegd: *"Hij keerde naar zijn vaderland terug en deed zijn eerste dienst in Helpen in de buurt van Groningen. Daarop begaf hij zich naar Sleen om het pastoorsambt aldaar over te nemen, maar hij preekte voor dovemansoren. De betrekking moest hij opgeven, omdat degenen die hem op Alva's bevel moesten gevangennemen niet ver meer verwijderd waren. En zo vluchtte hij op 1 juli 1567 naar de Palts."*¹¹

Hoe zeer het oordeel gekleurd werd door de overtuiging dat het protestantisme veruit te verkiezen was boven het katholicisme blijkt bijvoorbeeld uit een recensie van het boek van Provinciaal archivaris Jean Samuel Magnin over de kloosters in Drenthe. In 1836 zegt de onbekende recensent: *'In korte, maar krachtige en overtuigende trekken, bewijst hij (Magnin) dat in de laatste tweehonderd jaren, onder de belijdenis der Hervormde Christelijke leer en onder een gematigd bestuur, tot bloei der Provincie en tot welzijn harer inwoners, oneindig meer is verrigt en tot stand gebracht, dan in de vele Eeuwen, gedurende welke de Geestelijkheid over de Katholieke ingezetenen van dat gewest den herderlijken staf en den wereldlijken scepter heeft gezwaaid.'*¹²

Volgens Rogier hadden de Drenten voor 1600 echter geen blijk gegeven van een neiging tot het protestantisme.¹³ Had hij gelijk?

Het lijkt er wel op, uitzonderingen daargelaten. Drenthe was in de zestiende eeuw een gebied met heel veel onbebouwde grond en was slechts door enkele doorgaande wegen ontsloten. De belangrijkste twee liepen van Groningen naar Coevorden, de ene via de Hondsrug, de andere via Rolde. Het was een arm, open, schaars bewoond land.

¹⁰ Mulder, R.D. (1948). Op 10 mei 1598 werd de Hervorming in Drenthe doorgevoerd. In de Provinciale Drentsche en Asser Courant op 10 mei 1948.

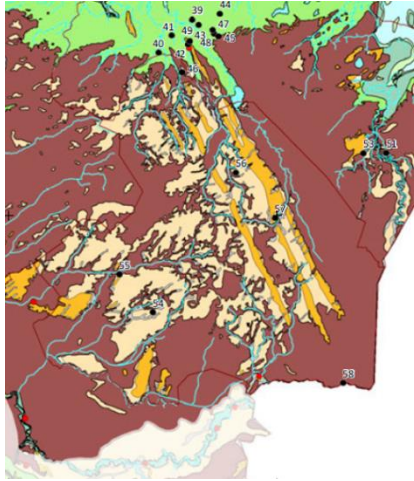
¹¹ Ubbo Emmius schreef een levensbeschrijving van Menso Alting in het Latijn, die in 1982 in het Duits is vertaald en gepubliceerd door Erich von Reeken.

¹² https://www.dbnl.org/tekst/vad003183601_01/vad003183601_01_0117.php

¹³ Rogier, L.J. (1845-1947). *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16^e en de 17^e eeuw. Deel 1.* Blz. 585. Geciteerd in Groenhuis, G. (1977). *De sociale positie van de gereformeerde predikanten in de Republiek der verenigde Nederlanden voor ongeveer 1700*

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Coevorden was een plaats van strategisch belang omdat het de toegangspoort was tot de weinige doorgangen door de veenmoerassen van Drenthe. Verder was Meppel de enige plaats die met enig recht van spreken zichzelf stad mocht noemen.

Legenda

Bruin = Veen

Lichtgeel = zand

Donkergeel = Stuwwallen

Drenthe rond 1500.

Er woonden, naar schatting, niet meer dan zo'n 20.000 inwoners. Met schat dat het inwonertal in 1612, als gevolg van misoogsten in 1611 en 1612, zelfs was gedaald tot ongeveer 12.000. Een aantal dat vervolgens weer opliep tot zo'n 22.000 in 1630 met misschien zo'n 4.000 gezinnen. In 1617 waren er op een totaal van ruim duizend erven, 199 die onbewerkt waren, zo'n 20% dus.¹⁴

Op het eind van de negentiende eeuw zegt de bekende Oostenrijkse schrijver Stefan Zweig met recht *'was (iedereen) getuige van ... enorme veranderingen, niemand kon zich daaraan onttrekken. Voor onze generatie bestond er geen uitwijkmogelijkheid, geen je-afzijdig-houden zoals in vroegere generaties, we waren dankzij onze nieuwe organisatie van de gelijktijdigheid voortdurend betrokken bij de tijd... Er bestond geen bescherming, geen beveiliging tegen het voortdurend geïnformeerd worden en betrokken-zijn.'*¹⁵

Maar hoe anders was dat voor de inwoners van Drenthe in de zestiende eeuw. De bevolking moet merendeels geïsoleerd geleefd hebben en kreeg nauwelijks kennis van wat in de omliggende gewesten de meeste gemoederen beroerde. In de opstand tegen Spanje heeft

¹⁴ De Vries-Heyboer, E. (1998). De Drentse overheid en de Reformatie, blz. 61. In Gerding, M.A.W, Booma, J.G.J., Halsema Thzn. G. van en Abels, P.H.A.M. (1998). In alle onwetenschap, bijsterije unde wildicheyt. De Reformatie in Drenthe in de zestiende en zeventiende eeuw. Delft: Eburon.

¹⁵ Stefan Zweig *De wereld van gisteren*, blz. 5.

Drenthe geen rol gespeeld, zegt Rogier; het heeft alleen veel te lijden gehad door herhaalde plundering van vagebonderende Spaanse en Staatse troepen.

Bovendien, van slachtoffers der inquisitie vernemen wij niet, zegt Rogier en er is nooit sprake geweest van een beeldenstorm. Onder de slachtoffers van de Raad van Beroerten komt geen enkele Drentenaar voor. Het is zeker, zon concludeert hij, dat het Drentse volk tot 1598 zo goed als geen neiging tot het protestantisme heeft getoond.¹⁶

De protestantiseringsthese

Volgens de historicus Pieter Geyl was Noord-Nederland, op zijn minst gedeeltelijk, protestants geworden door het gebruik van geweld en macht. In het (door de geuzen) 'bevrijde gebied' verliet de meerderheid van het Noord-Nederlandse volk de rooms-katholieke godsdienst onder overheidsdwang. Een dwang die voornamelijk bestond uit *'pressie op de armen door de diakonie; op de rijken door het uitsluitend voorrecht van tot de regering van stad en land te worden toegelaten; en het onderwijs.'*¹⁷

Ook Rogier meende dat de meerderheid van het volk protestants gemaakt, niet geworden is. Deze protestantisering slaagde als het rooms-katholicisme *'min of meer door corruptie aangetast'* was, *'de burgerlijke overheid de beweging krachtig steunde'* en *'er een langdurig hiaat in de kerkelijke zielzorg had bestaan.'*¹⁸

De fundamentele zwakte van Rogier was echter, zo meent Wiebe Bergsma, dat hij te weinig oog had voor de grote kracht van de Gideonsbende der gereformeerden, die in ballingschap en 'onder het kruis' hun avondmaalsgemeenten hadden gevormd.¹⁹ Het is echter de vraag of Bergsma deze kracht voor Drenthe niet schromelijk overschat. Gasselte toont aan (zie het volgende hoofdstuk) dat de plaatselijke bevolking niet bevangen is door vernieuwingsdrang en de stadhouder zelfs vraagt om alles maar bij het oude te laten.

Lijnrecht tegenover deze protestantiseringsthese in, betoogde Enno van Gelder (1876-1960) *'dat men hier te lande geheel uit vrije wil en niet als gevolg van dwang of pressie tot de gereformeerde religie is overgegaan.'* Bij velen woog het religieuze niet zo zwaar. *'Toen de nieuwe toestand in de*

¹⁶ L.J. Rogier. *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw* (1945-1947).

¹⁷ Geyl, P. (1930). *De Protestantisering van Noord-Nederland, Leiding, II'*, blz. 29 e.v. Geciteerd in Groenhuis, G. (1977). *De sociale positie van de gereformeerde predikanten in de Republiek der verenigde Nederlanden voor ongeveer 1700.*

https://www.dbnl.org/tekst/groe023pred01_01/groe023pred01_01_0004.php

¹⁸ Rogier, L.J. (1945-1947). *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw. Deel 1.* Blz. 326.

¹⁹ Bergsma, W. (1999). *Tussen Gideonsbende en publieke kerk: Een studie over het gereformeerd protestantisme in Friesland, 1589-1650.* Hilversum: Verloren/Leeuwarden Fryske Akademy.

Noordelijke gewesten zich begon te consolideren, rust en welvaart onder het nieuwe bestuur zelfs toenam, was er voor de brede massa geen reden meer om zich niet bij de gereformeerde of herschapen kerk aan te sluiten'. Geweld of dwang in welke vorm dan ook speelde daarbij volgens Van Gelder geen rol.²⁰

Een moeizame invoering van het protestantisme in Drenthe

Het duurde in Drenthe bijzonder lang voordat van een geslaagde Hervorming gesproken kon worden, zo daar al ooit helemaal sprake van geweest is. Het bewijs van aanhang van het nieuwe geloof, het afleggen van de belijdenis om aldus tot het Avondmaal te worden toegelaten, werd de eerste decennia nauwelijks door Drenten geleverd. Het aantal lidmaten van de Gereformeerde Kerk bleef buitengewoon laag. In een brief, rond 1600 verstuurd aan Drentse bestuurders, vergeleek de Appingedammer Doede van Amsweer (1546-1621), volgens Bergsma, de kerk met een dorsvloer, *'alwaer goet cooren ende quaet cooren wordt tosamen ghebracht'*.²¹ Van Amsweer was in Appingedam o.a. burgemeester en ouderling. Van 1580-1594 bleef hij als banneling in Oost-Friesland. Na de Reductie van Groningen belastte Willem Lodewijk hem met de zorg voor de reformatie in dat gewest. Waar openlijke zonden heersen bij de predikanten of toehoorders, *'daer heeft de kerkcke de sleutel ende de magistraedt dat sweerdt van Godt ontfanghen'* om deze openlijke laster te straffen. Classicale vergaderingen en synodale vergaderingen, die er zijn tot Gods eer en de welvaart van het vaderland, kunnen het onkruid wieden. De overheden zijn de opzieners die de schaapsstal van Christus moeten bewaken. Doede van Amsweer liet in de brief de Drentse predikanten weten dat de treurige toestand van de kerk in Stad en Lande (Groningen) en in Drenthe verergerde. In het eigen gewest was het de Antichrist die de Reformatie door middel van het collatierecht de kop indrukte. We zullen nog zien dat dat ook in Gasselte speelde. In Drenthe waren het *'wilde vossen en wroetende zwijnen'* die niet tot de Reformatie maar tot deformatie leidden, die niet Jeruzalem bouwden, maar Babel. Wat, of wie, schrijft Bergsma, zou Van Amsweer met de wilde vossen en wroetende zwijnen in de gereformeerde gemeentes in de dorpen in Drenthe hebben bedoeld?

²⁰ Enno Van Gelder 'Nederland geprotestantiseerd? Geciteerd in Groenhuis, G. (1977). *De sociale positie van de gereformeerde predikanten in de Republiek der verenigde Nederlanden voor ongeveer 1700*. Zie ook Van Deursen, A.Th. (1974). *Bavianen en Slijkgeuzen* en Duke, A. *Reformation and Revolt in the Low Countries*. New York/Londen: Hambledon and London.

²¹ Bergsma, W. (2002) Zij preekten voor doven: De Reformatie in Drenthe. Assen: Koninklijke Van Gorcum. <http://www.mpaginae.nl/At/FrieseStudJK.htm>

2. Het Witte Kerkje van Gasselte

Foto gemaakt door Truida Timersma, Gasselte.

Inleiding

De geschiedenis van Gasselte, gelegen op het hoogste gedeelte van de Hondsrug, gaat terug tot de vroege middeleeuwen. Aanvankelijk, in de periode 850-1150, was Gasselte een 'wegdorp', waarbij de huizen in een lint aan de weg lagen. Later bestond het dorp uit twee delen, het Grotenend en het Lutkenend, ook wel Westenend en Kerkenend genoemd (zie het kaartje dat de situatie in 1832 weergeeft). Vanaf die tijd werden beide delen met elkaar verbonden door bebouwing aan de Dorpsstraat.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Het Witte Kerkje op een kaart uit 1832.

Het Witte Kerkje, een zaalkerk, werd gebouwd aan de rand van de hoge es, waarschijnlijk in de tweede helft van de 13e eeuw. De eerste vermelding van Gasselte dateert uit 1302 toen een akte van de marke van Witten mede werd ondertekend door Jacobus van Gasselte. De eerste vermelding van de kerk dateert uit 1328, toen een zekere Harmen pastoor in Gasselte was. De kerk werd, zoals het in een kroniek wordt vermeld, 'gestyfftet op 24 Hoffsteden' vanuit Borger. Tot die tijd moesten de Gasselters ter kerk in Gasselte en nog eerder, tot 1232, zelfs naar Anloo. Omdat Borger een aantal parochieleden kwijtraakte door de bouw van een kerk in Gasselte, moest de Gasselter parochie jaarlijks 8 mudde rogge afleveren bij de pastoor (later predikant) van Borger. Deze pacht is omstreeks 1880 afgekocht.

De eigenaren van deze hofsteden, de eigenerfden, hadden het collatierecht, wat betekent dat zij de priesters mochten aanstellen. De kerk was gewijd aan Onze Lieve Vrouwe, een Maria-kerk dus. Het was de tijd waarin de Mariaverering in opkomst was.

In 1362 werd door Wermoldus van Gasselte in de kerk een bij-altaar gesticht, gewijd aan de heilige Catharina van Alexandrië, met daaraan verbonden een priester, vicaris genaamd. Vanaf dat moment werkten er twee priesters in Gasselte.

De overgang naar het protestantisme

Het Witte Kerkje was dus een katholieke kerk, totdat op 10 mei 1598 heel Drenthe van de ene op de andere dag op instigatie van stadhouder Willem Lodewijk overging naar het protestantisme. Van de inwoners van Gasselte had dat overigens niet gehoeven. Zij schreven een brief aan de stadhouder met het verzoek om de huidige priesters, Kampen en Van den Uytlo, te mogen behouden. Maar tevergeefs, en dus werd het Witte Kerkje van Gasselte een protestantse kerk.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In de loop der eeuwen is het uiterlijk van de kerk door diverse restauraties en verbouwingen ingrijpend veranderd. Van de middeleeuwse kerk is nog slechts weinig over. Alleen een smalle raamnis en het kleine dodennisje dateren uit die periode (ongeveer 1450).

De geschiedenis van het Witte Kerkje

Het Witte Kerkje is, zo schrijven Lesturgeon, van der Scheer en Boom (de drie podagrissen) rond 1845 in hun Drentse reisverhalen, gebouwd op de scheiding van twee buurten als het verenigingspunt van beide. In een bloemrijke, maar in onze ogen ook bombastische taal, gaan ze verder:

“Op zondag, de rustdag, komen zij bijeen, de een van ’t vermaak der wereld, de ander van ’t zwoegen in ’t zweet des aanschijs, om elkaar te ontmoeten als broeders van één gezin, als kinderen van deze zelfden Vader, als reisgenoten naar dezelfde eeuwigheid. Hier wordt zichtbaar hoe de Godsdienst, hoe ’t Christendom den muur des afscheidels tussen ADAM’s nakomelingen te neder werpt en de band wordt, die allen verenigt. Regts komen de gezegenden van ’t lot, de kinderen der weelde en des voorspoeds. – links vloeijen de armen te zamen, en, of de wereld ze scheidt, hier zijn ze één, hier dragen ze alle dezenzelfden naam, hier reiken ze elkaar de broederhand des vredes en der verzoening.’ De kerk staat echter, letterlijk, dichterbij de armen dan bij de rijken, als een soort van troost.’

Mooi en lelijk zijn relatieve begrippen, wat de een mooi vindt, vindt de ander lelijk; *beauty is in the eye of the beholder*. Lesturgeon, van der Scheer en Boom waren, anders dan de meeste Drenten nu, niet bepaald onder de indruk van de kerk. ‘De kerk is alleen aan de asrode pannen herkenbaar, want dat je haar zou moeten herkennen aan de houten domper op haar dak is een visioen van “eener kranke verbeelding”.

De kerk is gebouwd op het strand van een zandzee en de toren schijnt met kunst en overleg gevormd te zijn, maar heeft geen ander doel dan om verliefde en niet-verliefde duifjes te verlokken en teleur te stellen.

Het enige dat de kerk de moeite waard maakte was ‘die kunstige, boogsgewijs gewerkte rollaag die het kerkhofmuurtje bekleedt’. De Gasselters zouden er goed aan doen om boven de ingang van de kerk de tekst van Huygens ‘*Die schick’lickst van my swijght heeft aller best geseit*’ te plaatsen.²²

De muur rondom de kerk is opgetrokken van zogenaamde kloostermoppen. Deze stenen kreeg de kerkvoogdij in 1613 van de Gasselter gedeputeerde Warmolt Bronniger, die ze had gekocht van het landschapsbestuur. De stenen waren afkomstig van de abdij van het klooster van Assen, dat verbouwd was om er Landdagen te kunnen houden. De Landdag, ook wel Ridderschap en Eigenerfden genoemd, was de hoogste wetgevende macht van Drenthe.

Een katholieke kerk

De eerste pastoors

Begin eenentwintigste eeuw is er op initiatief van Aafke Huizing, die veel over de geschiedenis van Gasselte heeft geschreven en die daarbij een wens van Jan Kroezenga in vervulling liet gaan, een bord in de kerk geplaatst met, voor zover bekend, de namen van pastoors die de kerk hebben gediend. Jans Woering en Tinus Tamminga maakten het bord dat de linkerzijde van de kerk siert.

²² Drie podagristen: Scheer, Dubbeld Hemsing van der, Boom, H., Lesturgeon, A.L. (1844-1845). *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst*, Volume 2.

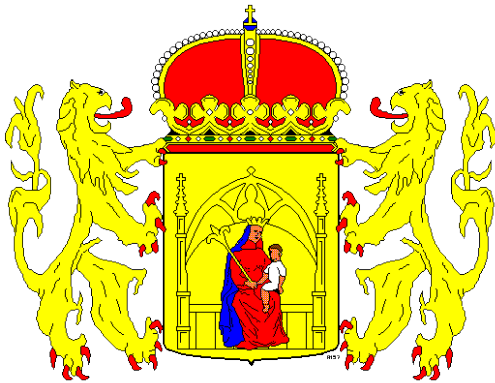
Bord met de namen van pastoors die (voor zover bekend) Gasselte hebben gediend.

Mogelijk was Jacobus de Gesholte, wiens naam op het bord ontbreekt, pastoor in Gasselte. Zijn naam wordt genoemd in een acte uit 1302 tussen een aantal kerkdienaren ²³

Harmen wordt in 1328, in een stuk in het archief Mensinge van Roden, genoemd als *kerckkheer in den kercken te Gasselte*.

In een rekest van 14 februari 1359 van de abdij van Dickninge bij Ruinen wordt een zeker Henricus als pastoor genoemd. Hij was tevens Deken van Drenthe, iemand die optrad als gemachtigde van de domproost van het kapittel van Sint Marie te Utrecht, het aartsdiaconaat van Maria (zie ook Maria met kind in het wapen van Drenthe).

²³ <http://www.cartago.nl/de/urkunde/ass008>

Wapen van Drenthe.

Deze domproost was gemachtigde van de bisschop van Utrecht in Drenthe. Een deken moest in Drenthe woonachtig zijn en Drentse ouders hebben. Hij werd meestal voor vier jaar benoemd en trok een keer per jaar naar Utrecht om verantwoording af te leggen aan de domproost. Tot de taken van een deken behoorde het benoemen van pastoors die door de collatoren van de kerk (in Gasselte de eigenerfden) waren voorgedragen, visitaties in de parochies, rechtspreken in kerkelijke aangelegenheden enz.

Dan is er een lange periode, van zo'n 125 jaar, waarover we geen informatie hebben. De volgende die we tegenkomen, Roeloffs Quants, wordt genoemd in een stuk uit 1483 uit het klooster van Essen bij Groningen. De familie Quants woonde in Odoorn en Dwingeloo.

Van Roeleff Heminge wordt vermeld dat hij in 1509 is overleden en de parochie van Gasselte bij testament jaarlijks een mudde rogge naliet. De familie Heming woonde in Tynaarlo en Glimmen. Roeleff was ook pastoor in Emmen.

Hillebrandus Peeck wordt genoemd als pastoor in Gasselte in 1510 en 1519, daarmee zal hij dus de opvolger zijn geweest van Roeleff Heminge. Zijn naam komt voor in stukken over grenskwesties tussen de marken van Grollo en Gasselte. De familie Peecks woonde in Emmen.

Johannes Huysinge wordt in 1525 genoemd als een van de uitvoerders van de uiterste wilsbeschikking van de pastoor van Sleen. Hij werkte ook in Gieten. Hij studeerde aan de universiteit van Erfurt, waar verscheidene vicarissen van de Sint-Catharina vicarie van Gasselte studeerden.

Hindrick Oestinck wordt op 16 augustus 1570 priester van de parochiekerk in Gasselte.

Henricus van Kampen is de laatste pastoor die in Gasselte werkzaam was. Geboren rond 1530 in Kampen komt hij omstreeks 1580 naar Gasselte. Hij koos ervoor niet mee over te gaan naar het protestantisme. Dat gold ook voor de vicaris Jacob van den Uytlo.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In 1604 werd er door de ridderschap en de eigenerfden een regeling getroffen voor de gewezen pastoors en schoolmeesters. Uit deze zogenaamde rantsoenpenningen ontving Henricus jaarlijks 50 carolieguldens tot zijn dood in 1614 of 1615.

De vicarie

In 1362 kreeg Gasselte een vicarie die genoemd werd naar Sint Catharina. Een vicarie was een private stichting die in de late Middeleeuwen ontstond toen vermogende gelovigen soms bepaalden dat een deel van hun nalatenschap, veelal land of ander onroerend goed, moest worden ondergebracht in zo'n private stichting of vicarie. Het vruchtgebruik van zo'n vicarie werd dan gevestigd op een altaar in een kerk met de bedoeling daarvan diensten van de clerus te bekostigen, met name het op gezette tijden lezen van missen aan het altaar voor het zieleheil van de stichter of diens naaste (overleden) verwanten.

Bovendien verschaftte de vicarie zo in zekere mate de middelen voor het levensonderhoud van de met de diensten belaste geestelijke (de vicaris). De stichter wees meestal ook een patroon of collator aan, vaak een naaste verwant die het blote eigendom van de vicariegoederen had en het recht had de vicaris aan te wijzen, behoudens goedkeuring van de bisschop, en de goederen beheerde. In Drenthe moeten ooit 60 vicarieën zijn geweest. Dat kon -zoals gezegd- een altaar in de parochie- of kloosterkerk zijn, maar ook een afzonderlijk staande kapel.

Bij testament bepaalde Wermold van Gasselte, zoon van Jacobus van Gasselte, dat er, na zijn dood, op zijn kosten, een bij-altaar gesticht moest worden in de kerk van Gasselte. Omdat volgens Drents gewoonterecht niemand zonder toestemming van de erfgenamen goederen buiten de familie mocht vermaken, stelden zijn vrouw Wibbe van den Ghore van Steenwijk, zijn dochter Lamme en haar man Arend Huys (Arnout Huus) van Norch²⁴, toen het eenmaal zo ver was op 5 mei 1362, een document op waarin stond dat Wermold een stuk grond ter grootte van veertig mud zaad 'Groninger mate' (bijna 11 hectare) had nagelaten, waarvan de opbrengst moest worden gebruikt om een bij-altaar te stichten in de kerk van Gasselte. Van de opbrengst moest een priester worden onderhouden die op gezette tijden de mis moest lezen aan het altaar van dit Nicolaas- en Catharinavicarie zoals het werd genoemd voor het zieleheil van de stichter en diens naaste (overleden) verwanten en vrienden.

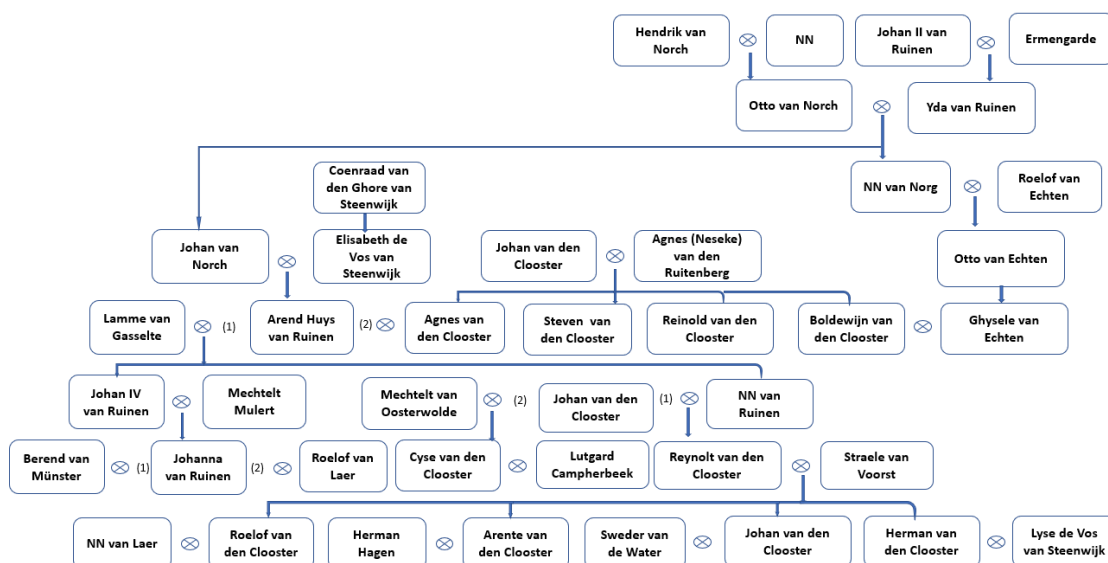
De vicaris verzorgde ook het onderwijs aan de Gasselter jeugd. Sinds het concilie van Lateranen in 1215 was dit een taak van de parochiekerk. Schoolgeld betalen hoefde niet, dat was bij de pachten voor de kerk inbegrepen.

Zo'n bij-altaar werd vaak opgericht boven het graf van de stichter en dat zal ook voor Wernboldus van Gasselte hebben gegolden. Een mogelijke aanwijzing voor de plaats van dit bij-

²⁴ Arend is in 1396 overleden in Gasselte.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

altaar is een kleine nis in de noordwand, die mogelijk als *credensis* werd gebruikt, een ruimte voor benodigdheden voor de mis.

Sint Catharina

De heilige Catharina, aan wie het bij-altaar was gewijd, was Catharina van Alexandrië. Zij is een van de bekendste katholieke heiligen. Zij wordt vereerd als martelares, behoort tot de vier *Virgines capitales*²⁵ en de veertien helpers in nood. Zij helpt mensen met spraakmoeilijkheden, zij is de schutspatroon (beschermheilige) van scholen, van filosofische faculteiten, naaisters, molenaars, en wagenmakers. Zij is de patrones van het aartsbisdom Utrecht. Voorwaar een prachtige erelijst. Maar, vermoedelijk heeft ze nooit bestaan en is ze een mythische figuur, gemodelleerd naar de door christenen vermoorde filosofe Hypatia uit Alexandrië.²⁶

Volgens de legende was Catharina de beeldschone dochter van de heidense koning Costus van Cyprus en zijn vrouw Sabinella. Al op jeugdige leeftijd gaf ze blijk van leergierigheid en buitengewone intelligentie. Ze kende op vijftienjarige leeftijd alle werken van de Griekse filosoof uit haar hoofd. Op haar verzoek, liet haar vader haar studeren aan de universiteit van Alexandrië. Tijdens haar studie raakte ze gegrepen door het christendom en ze beloofde Christus haar maagdelijkheid. Maxentius was toen keizer en een groot tegenstander van het christendom. Hij vervolgde de christenen. Catharina ging hierover met de keizer in discussie, waarbij zij haar argumenten zo goed over het voetlicht bracht, dat de keizer er niet tegenop kon. Maxentius, onder de indruk van haar schoonheid, wilde met haar trouwen, maar zij weigerde. Daarop liet hij vijftig wijze mannen met haar te debatteren. Zij lieten zich echter allemaal door haar bekeren

²⁵ De heiligen Catherina van Alexandrië, Margaretha van Antiochië, Barbara en Dorothea.

²⁶ https://de.wikipedia.org/wiki/Katharina_von_Alexandrien

tot het christendom. Dat kostte alle vijftig het leven en ook Catharina werd toen ter dood veroordeeld. Ze zou geradbraakt worden, maar door tussenkomst van een engel (de bliksem) werd het rad vernietigd. Hij wilde haar op de brandstapel zetten, maar het vuur waaide uiteen en verbrandde de beulen. Daarna liet de keizer haar onthoofden. Uit haar halswond stroomde melk die de stad van de pest bevrijdde.

Engelen brachten haar lichaam naar de berg Sinai en begroeven het daar. Rond 800 vonden pelgrims het lichaam daar dat nog in goede staat was. Op die plek is later een aan haar gewijd klooster gebouwd.

Het collatierecht

De stichter en zijn nakomelingen kregen het collatierecht. Dit betekent dat zij de priester voor de vicarie mogen benoemen. Na Wibbe, de vrouw van Wermold, gaat dit recht naar hun dochter Lamme en haar man Arent Huus. Deze Arent erft de bezittingen van zijn neef, de heer van Ruinen, waarna het collatierecht tot de invoering van het protestantisme in 1598, terecht komt bij de heren van Ruinen.

Vicarissen

Johannes Scuttorp

De eerste vicaris van wie we een naam hebben is Johannes Scuttorp. Omdat hij niet eerder dan na 1440 priester in Gasselte is geworden, zal hij minstens twee, maar vermoedelijk meer voorgangers hebben gehad.

Op zijn naam afgaand, is Johannes geboren in het Duitse Schüttrorf, vermoedelijk iets na 1400, want in 1419 begint hij een studie in Erfurt, het Rome van Thüringen. Deze bijnaam dankt de stad aan het feit dat er in de middeleeuwen meer dan negentig kerken, kloosters en kapellen stonden, waarvan er twintig over zijn. Het was ook de stad waar Luther een kleine eeuw na Johannes een studie rechten begon en in 1505 intrad in het Augustijnerklooster om er monnik te worden.

Op 31 december 1440 koopt hij van Elzebe Dillinghe²⁷ een kleine hofstede in de marke en buerschap van Gasselte. Hij is op dat moment nog vicaris in Coevorden. Reden om aan te nemen dat hij niet lang daarna vicaris in Gasselte zal zijn geworden. In de oorkonde wordt als nadere plaatsbepaling gezegd dat de hofstede aan de ene kant grenst aan een hofstede die eigendom is van het Hundes volk (Bondsvolk, de joden) van Gieten en aan de andere kant aan een gaarde van de kerk.

²⁷ <http://www.cartago.nl/de/oorkonde/kla0200>. Elzebe had twee kinderen, Willem en Lambert

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Op 21 april 1465 maakt Johannes zijn testament op, waarin hij vertelt dat hij priester is geweest in Coevorden, Westerbork en Gasselte. Hij vermaakt aan zijn 'maget' (maagd) Tielken (Telken Bruens) een lijfrente van 95 Arnhemse guldens en het vruchtgebruik van zijn bezittingen, mocht hij voor haar komen te overlijden. Mocht dat niet het geval zijn, dan belooft hij zorg te dragen voor haar begrafenis en dagelijks voor haar zielenheil te zullen bidden. Tielken zal dus zijn huishoudster zijn geweest die hij graag goed verzorgd wilde achterlaten. Dat dat niet zo vanzelfsprekend was, blijkt al vrij snel na zijn dood, ergens op het eind van de jaren zeventig. Tielken, die dan alleen in het huis woont, krijgt op 16 maart 1479 van Hendrick van Munster, heer van Ruinen en collator van de vicarie en van Ludeken, de prior van het klooster Yesse in Haren (bij Groningen) te horen dat ze per 1 mei van het jaar daarop volgende het huis moet verlaten. Dat gebeurt echter niet, want pas op 4 april 1493 bericht Jacobus van Ruinen, de opvolger van Johannes, dat hij de stok heeft gelegd om de overeenkomst te bekrachtigen. Vermoedelijk is Tielken dan al overleden.

Het huis dat Johannes had laten bouwen van hout uit het 'Vicarienhofte' stond op een stuk land dat door ene Ghelen Hanijghen na haar dood was geschonken aan de vicarie. Dit huis stond voor de vicarie, waarbij werd bedongen dat er in het huis nooit een taveerne gevestigd mocht worden. Zij schonk daarnaast een 'maet' (land) aan de oostkant van de vicarie en een stuk land dat in de vicariehof wordt gebruikt.²⁸

Jacobus van Ruinen

Jacobus van Ruinen was eind vijftiende eeuw de opvolgers van Johannes Scuttorp als vicaris in Gasselte. Ook hij studeerde (vanaf 1456) in Erfurt. Jacobus kreeg op enig moment moeilijkheden over land met eerder genoemde Thielken, zo blijkt uit documenten van de Lotting van de Etstoel in Rolde met Pinksteren 1482. Het gaat om *Hanhagen Maet* en 't *hof Spitael*. Deze zouden toebehoren aan het convent van Yesse en Sibculo. Op 4 april 1483 verklaarde hij dat hij met instemming van Hendrick van Munster, heer van Ruinen, en van zijn kerkheer Roloff Quant land heeft geruild met het convent van Essen bij Groningen. Hij ruilde een huis met stede, de Blankeborch, gelegen voor de vicarie en ooit geschonken door Ghele Havynghe voor een stuk land in de hof van de vicarie.²⁹

Het klooster Yesse (later ook Essen genoemd), een cisterciënzer-vrouwenklooster, is tussen 1215 en 1594 gelegen op de plaats van het huidige buurtschap Essen, in het uiterste noorden van de gemeente Haren bij Groningen. Het dankt zijn naam aan de vader van Koning David (Yesse, Jesse, Isai). In 1249 sluit het klooster zich aan bij Aduard, maar nadat de zusters steeds verder van de regel van Benedictus zijn afgedwaald stappen ze in 1418 over naar de congregatie van

²⁸ Regest nr. 87, inv. Nr. 6 Klooster Yesse.

²⁹ <http://www.cartago.nl/de/oorkonde/kla0699>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Sibculo, die heeft gekozen voor de Moderne Devotie. De abt Johannes X van het cisterciënzerklooster Cîteaux heeft de zusters in 1483 persoonlijk bezocht om hen een hart onder de riem te steken. Hierdoor komt het ook dat het klooster, dat van 1249 tot 1418 onder Aduard valt, zich dan aansluit bij het pas gestichte klooster Galilea Major te Sibculo (bij Hardenberg), wat tot het einde van de kloostertijd zo zal blijven.

Stoklegging is een oud Drents gebruik dat dient als bekrachtiging van de verkoop van onroerend goed. De verkoper legt de stok neer, de koper neemt deze op, en pas daarna is onroerend goed geleverd. Het ritueel van stoklegging is afkomstig uit het oude Germaanse recht. De achterliggende gedachte is dat het niet mogelijk is om een stuk onroerend goed letterlijk aan een ander in handen te geven. Om een dergelijke abstracte rechtshandeling voor eenieder zichtbaar te maken doet de oude eigenaar, in aanwezigheid van familie, burens en andere belanghebbenden, afstand van zijn bezit door een stok op de grond te leggen. De stok is het symbool voor een abstract begrip: de macht die de eigenaar over zijn bezit heeft.

Johannes Pigge

Johannes Pigge uit Ruinen wordt op 15 april 1514 tot priester gewijd. Naar eigen zeggen is hij twintig jaar vicaris in Gasselte geweest. Dat betekent dat er tussen hem en de laatste vicaris nog zeker enkele andere vicarissen zullen zijn geweest, van wie we de naam niet kennen. . In 1534 maakte hij een inventarisatie van de bezittingen van de vicarie.

Jacobus van den Uthlo

De laatste vicaris van Gasselte was Johan van den Uthlo. Net als de eerdere vicarissen had ook hij in Erfurt gestudeerd. Een voorvader van hem die daar rector was geweest had in 1463 bij testament een studiefonds gesticht, waarmee jongelui uit zijn familie of jongens uit Ruinen, Zuidwolde of de rest van Drenthe in de gelegenheid werden gesteld om te studeren.

Jacobus wordt in 1594 vicaris in Gasselte, nadat hij korte tijd preister is geweest in Nijeveen. Lang duurt zijn periode in Gasselte niet, want in 1598 worden alle priesters voor de keus gesteld, protestants worden of verdwijnen. Hendrik van Munster, heer van Ruinen, en collatiehouder van Gasselte, was van mening dt de stadhouder niets te zeggen had over deze particuliere stichting. Zijn vastgestelde beloning in de vorm van veertig mudden zaad, Groninger maat moest hij node missen. De kinderen van Gasselte kregen gratis onderwijs bij hem aan huis, en het is de eerste keer dat we over een "school" lezen. De vicariegoederen zouden worden gebruikt voor de pastorieën, predikanten en schoolmeesters. Van den Utlo wilde echter in 1611 geen afstand doen van zijn inkomsten uit Gasselte ten behoeve van Cuperus. Hij bleef in het vicariehuis wonen. Nog in 1616 gaf hij onderwijs in Gasselte

Bezittingen van de vicarie

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Hoe rijk waren de vicarie in Gasselte? In 1362, bij de stichting, kon de vicarie jaarlijks beschikken over 30 mud rogge en 10 mud havermolts dat opgebracht moest worden door acht boerderijen in zes dorpen. In 1534 is sprake van 50 mud roggepacht, dat opgebracht moet worden door 35 boerderijen en elf dorpen. Het heeft er dus alle schijn van dat boerderijen opgedeeld zijn tussen kinderen en dus een stuk kleiner zijn geworden.

Opvallend is dat de erven (boerderijen) die de rogge en haver moesten leveren, voor het grootste deel bij Emmen lagen. Mogelijk was Wermoldus of diens vrouw uit die omgeving afkomstig. Tijdens de ongeveer tweeënhalve eeuw van haar bestaan, werd deze vicarie nog eens door verschillende personen met pachten en goederen begiftigd.

Bezittingen van de pastorie in 1597

Aan de vooravond van de invoering van het protestantisme in Drenthe gaf de parochie van Gasselte op 19 december 1597 de volgende staat van inkomsten en bezittingen van pastorie en vicarie op aan de Drentse Staten. Deze goederen kon de pastoor naar believen gebruiken of verhuren:

- Huis, erve en hofstede met ongeveer 26 mud bouwland, alles vrij van schattingen en schulden;
- Een weidekamp, ten noorden van de pastorie (de domineeskampen);
- Twee stukken hooiland, met een opbrengst van ongeveer zes voeder hooi, de ene in de Geer en de andere op de Westermæ;
- Het recht om vee te weiden op enkele akkers van de es, nadat daar het koren vanaf was gehaald;
- De zogenaamde Koevenne, gelegen in de Stokdil, met een weide voor twee runderen;
- Het recht om vier varkens in de buurbossen te jagen om zich met eikels te voeden;
- Een halve mud rogge, jaarlijks door de kerkvoogden uit te keren;
- Van elk van 24 buursteden (boerderijen) in Gasselte elk een mud rogge per jaar (later een halve mudde).

De inkomsten van de vicarie waren tussen zeventig en tachtig mud rogge en een '*staetlicke behuisinge*'.

Een protestantse kerk

Onderstaand kaartfragment bevat de oudste afbeelding van het Witte Kerkje in Gasselte, dat, zoals te zien is, toen nog geen witte kerk was. Intrigerend is de rood/blauwe driehoek op het dak van de kerk. Voor zover bekend had de kerk in deze tijd (in 1615) namelijk geen toren.

Macrofragment van een kaart (1615) van de zogenaamde Semslinie, de grensscheiding tussen Drenthe en Westerwolde, in kaart gebracht door Johannes Sems (1572-1635).³⁰

De Semslinie

Op verzoek van de Staten van Drenthe en Groningen werd de grens tussen beide gewesten in 1615 uitgezet door Johan de la Haye namens de eerste en Johan Sems namens de andere partij. Het bepalen van de grens was nodig omdat men in die jaren het veen begon af te graven. Voor de zeventiende eeuw was het moerassige gebied min of meer waardeloos en was het bepalen van een exacte grens nooit de moeite geweest. Een extra reden was dat beide provincies aanspraak maakten op Ter Apel en ze dit geschil wilden slechten.

Op 2 maart 1615 was de kaart met de grens gereed. Over de getrokken grenslijn bestond weinig verschil van mening. De Groningers maakten echter bezwaar tegen de toedeling van Ter Apel aan Drenthe, met als argument dat het klooster daar ooit bij het bisdom Münster had behoord en nooit bij dat van Utrecht, waar Drenthe ooit onder viel, als deel van het Oversticht. Johan Sems ging daarop weer aan het werk en kwam in oktober 1615 met een kaart waarop Ter Apel Gronings was. Hiertegen had Drenthe weer bezwaren.

In 1630 bepaalde stadhouder Ernst Casimir dat het omstreden gebied een gemeenschappelijke weide (Lat. compascuum) zou zijn. Daarmee kwam aan het conflict voorlopig een einde.³¹

Bezit van de kerk

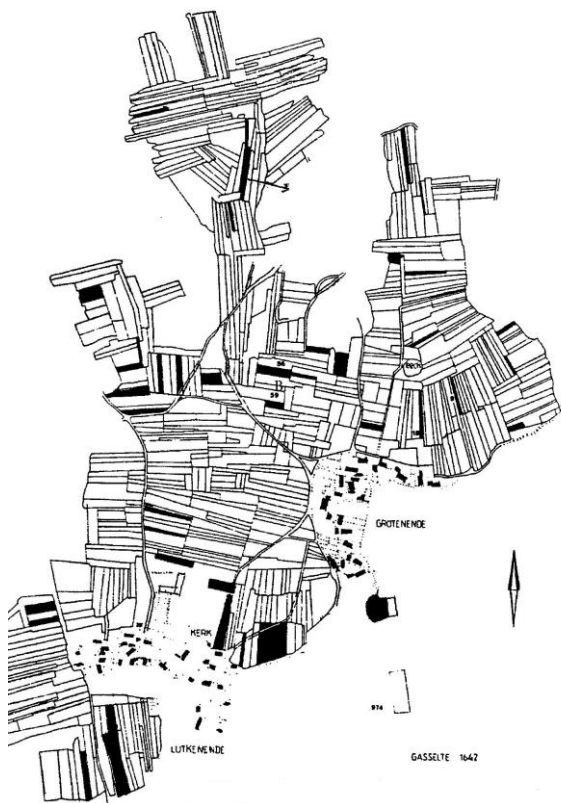
Op onderstaande kaart zijn, in zwart, de landerijen aangegeven die in 1642 in bezit waren van

³⁰ Drents Archief, Topografische Atlas, inv. Nr. 146 (8-11)

³¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Semslinie>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

de kerk in Gasselte. De B staat voor de Bergakker die ook in de stichtingsakte van de kerk al wordt vermeld (tekening K.C. Jansen en J. Bruggink, provinciaal museum).

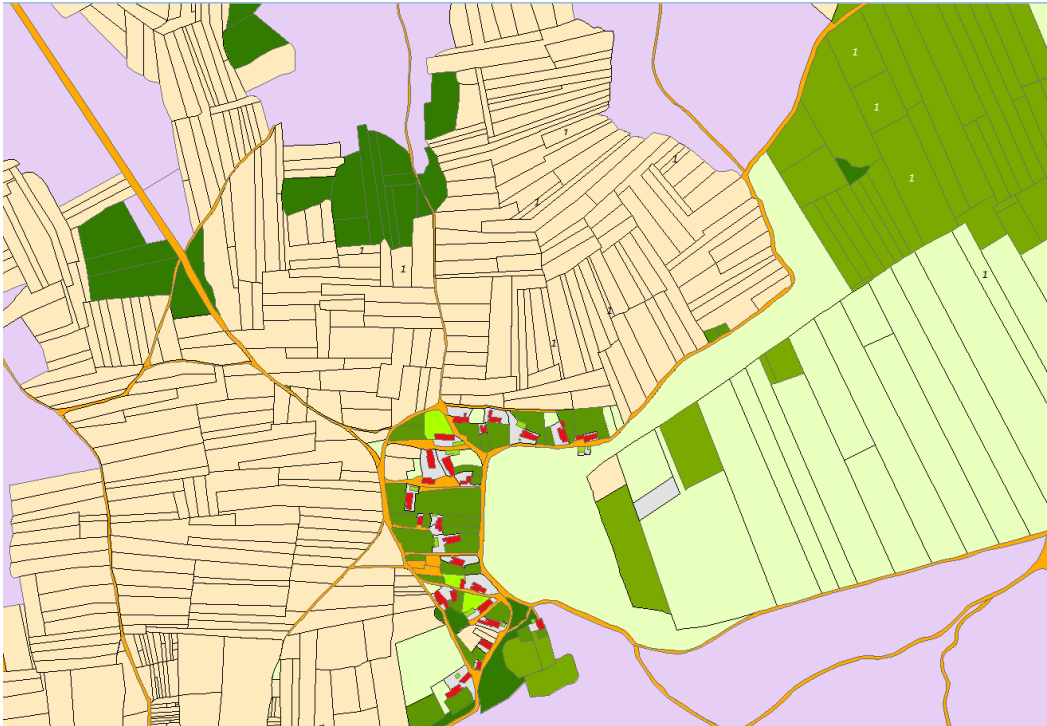

Bezit van de kerk in 1832

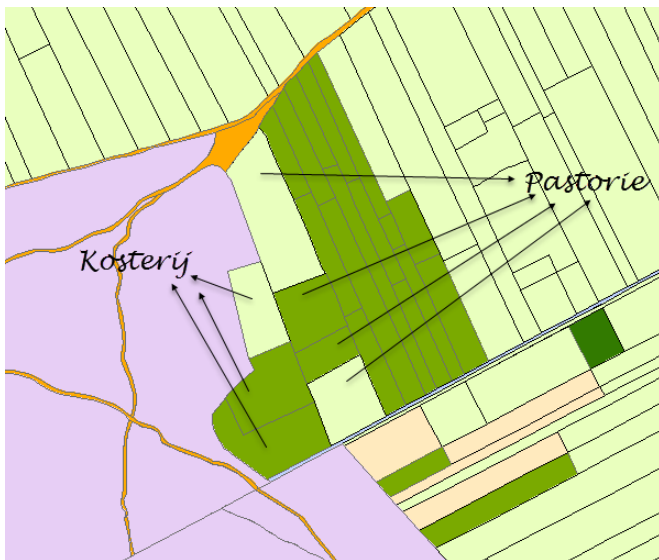
1 = pastorie

2 = kerkelijke gemeente

3 = diaconie

Bezit van de kerk in 1832 is met het cijfer 1 aangegeven.

Bezit van de kerk in 1832.

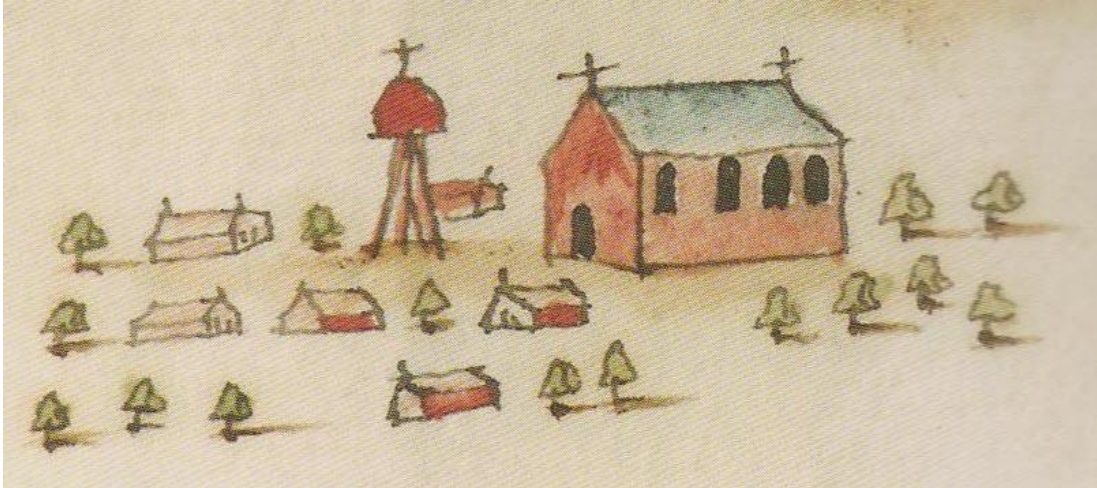
Vernielingen tijdens de Tachtigjarige Oorlog

In de loop van haar bestaan is de kerk diverse keren vernield en hersteld, maar ook verbouwd. Zo had de kerk bijvoorbeeld te lijden van de opstand van de Nederlanden tegen Spanje (de Tachtigjarige Oorlog, 1568-1648). Het interieur werd in 1626 en 1637 ernstig beschadigd door ingelegerde soldaten die, zonder voorkennis en toestemming van Drost en Gedeputeerden, de kerk van Gasselte, maar ook die van Gieten en Zuidlaren bezet hadden. De kerk had in die zelfde

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

periode ook te lijden van het weer. In 1647 werd het kerkgebouw door *'ongestuyne stormwyndt seer gedesomeert'* (beschadigd). Voor het herstel van de schade kreeg de kerk zowel in 1637 als in 1647 100 gulden.

De kerkklok

De kerk met klokkenstoel.

Bijna een eeuw lang hing de kerkklok vermoedelijk in een boom op het kerkhof, tot er in 1696 een klokkenstoel voor de kerk werd gebouwd (zie de afbeelding). Deze werd gemaakt door timmerman Everdt die voor zijn arbeid en geleverd materiaal 5 gulden en 15 stuiver ontving. Voor het ijzerwerk aan de klokkenstoel kreeg smid Lubbert 16 gulden. Voor een balk aan de *'klocktoren'*, moest men bovendien Hiddinge nog tien gulden betalen.

In 1787, in de tijd dat Albert Alingh kerkvoogd was, werd de kerk verbouwd naar plannen van A. Meursing.³² Een gedenksteen in de gevel van de kerk, gelegd door de zoon van Albert, Jan, is daar nog een tastbare herinnering aan.

³² Karstkarel, Peter (2007). *Alle middeleeuwse kerken: Van Harlingen tot Wilhelmshaven* (2007) Leeuwarden/Groningen: Uitgeverij Noordboek.

In datzelfde jaar werd de klokkenstoel vervangen door een dakruiter - een torentje op de nok van de kerk - met een ingesnoerde, leiengedekte naaldspits met torenhaan, waarin de klok een plaats kreeg.

Deze klok, 440 kilo zwaar en met een diameter van 80 centimeter, werd in 1603 gegoten door Frederick (Frerick) van Butgen uit Dortmund. Van deze klokkengieter is slechts één andere klok in Nederland bekend die in de toren van de Clemenskerk in Steenwijk een plaats kreeg (1604).³³

De klok heeft als opschrift *Johan Hovingh, Warmolt Bronninger, Luitien Tebeing (Tebinge), Harm Aling, Jan Hiddinck, Willem Niehoving, Olde en Nie voegeden to Gasselte. Fredrich von Brigten (Frerick van Butgen) gos mi (heeft mij gegoten) Ao 1603.*³⁴

Voor deze namen staat op de klok ook nog een afdruk van een munt. Helaas is het opschrift al een tijdje niet meer leesbaar. Dat is spijtig. Volgens diverse bronnen zou er te lezen moeten zijn: *Ferdinand D.G. (Dei Gratia = bij de genade Gods) Archidux Aust.* Maar wie is deze Ferdinand en waarom staat er een munt met zijn naam op de klok? Eigenlijk komen er maar drie Ferdinands in aanmerking, Ferdinand I en zijn zoon Ferdinand II, die beiden aartshertog van Oostenrijk waren en Ferdinand II, keizer van Duitsland.

³³ Klokkengieter Büttgen uit Dortmund. H. Aben-Nederpeld. Gelegenheidsfund: Glockengiesser Büttgen aus Dortmund. Roland. Zeitschrift der genealogisch-heraldischen Arbeitsgemeinschaft Roland zu Dortmund. I/20, Band 6, 1983-1985. info@roland-zu-dortmund.de

³⁴ <http://www.homanfree.nl/aling2/aling-frm2.htm>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Ferdinand I (1503-1564), zoon van Filips de Schone en Isabella van Castilië, ontving bij zijn geboorte o.a. de titel aartshertog van Oostenrijk. Deze jongere broer van Karel V was keizer van het Heilige Roomse Rijk, koning van Bohemen en Hongarije. Ferdinand was een overtuigd katholiek en aanvankelijk een groot tegenstander van de protestantse bewegingen.

Zijn zoon Ferdinand II (1529-1595), was ook aartshertog van Oostenrijk. Een link met de Nederlanden is er echter niet te vinden. Hetzelfde geldt voor de kleinzoon van Ferdinand I, Ferdinand II (1578-1637). Twee van deze kandidaten waren bovendien in 1603 al enige tijd dood, terwijl de kleinzoon van de eerste Ferdinand pas in 1617 koning van Bohemen en in 1619 Duits keizer werd.

Kortom er lijkt eigenlijk geen reden om een afdruk van een munt van een van hen op de klok aan te brengen. Tenzij er sprake was van een stil protest van de kerkvoogden van Gasselte. Kort na de overgang naar het protestantisme in 1598 hadden de inwoners van Gasselte in een brief aan de stadhouder namelijk, tevergeefs, te kennen gegeven dat zij graag hun katholieke priesters wilden behouden. Alle drie genoemde Ferdinands waren overtuigde katholieken.

De Klok in de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden veel klokken van kerken gevorderd voor de oorlogsindustrie. De klokken van Gasselte en Gasselternijveen ontsnapten aan dit lot. De burgemeester van Gasselte, Karel Hendrik Gaarlandt, schreef een brief aan de Commissaris van de Koningin waarin hij stelde dat de klokken van Gasselte en Gasselternijveen niet gemist konden worden. Ze waren namelijk ingeschakeld bij de luchtbeschermingsdienst om het sein 'luchtgevaar geweken' aan te geven. Bovendien was de klok voorzien van de letter M (=monumentale klok). De brief had effect, de klok is nooit gevorderd ook al werd deze op 5 april 1943 wel uit de klokkentoren verwijderd.³⁵

Restauraties en aanpassingen

In 1803 werd de kerk aanmerkelijk vernieuwd en verbeterd en in 1851 kreeg de kerk een nieuw dak met blauwe pannen. De buitenmuren werden gepleisterd, de banken werden hersteld, de binnenkant geschilderd en het houten tongewelf gestukadoord. Het werk was aangenomen door aannemer H. Bos uit Smilde voor een bedrag van 2400 gulden.³⁶

Bij de ingebruikname van de gerestaureerde kerk op 14 september 1851 preekte dominee Sanders - de eerste bewoner van de nieuwgebouwde pastorie – over 2 Korinthiërs V: 17b: *'Zo is dan wie in Christus is een nieuwe schepping; het oude is voorbijgegaan, zie, het nieuwe is gekomen.'*

³⁵ Nieuwenhoven, H.J. (1996). Klokkenvordering 1942-1943, blz. 128. Huizen.

³⁶ Drentsche Courant 7 februari 1851.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

De pleisterlaag op de buitenmuren van de kerk werd na 1945 overigens weer verwijderd en vervangen door een witte verflaag.

De restauratie heeft veel geld gekost en daarom bedenkt de kerkenraad dat de kerkgangers, nu zij zoveel meer zitgenot hebben, daar best aan mee mogen betalen. De zitplaatsen worden verhuurd en al naar gelang de plek bedraagt de huur voor een jaar tussen de 15 en 40 gulden. Deze regeling leidt er in 1852 toe dat de kerkenraad in een juridisch geschil verwickeld raakt met de nazaten van Louwerens Jans, de brouwer. Deze claimen recht te hebben op twee zitplaatsen in één van de dwarsbanken aan de noordzijde in het koor van de kerk (de preekstoel staat dan nog aan de zuidkant van de kerk). Tussen 1854 en 1855 worden de pachters van de roggepacht in de gemeente Emmen in staat gesteld, deze in één keer af te kopen. De meesten doen dat. Het gaat hier om pachten (mudden rogge), die zowel bij de stichting van de kerk, als bij de instelling van de St. Catharina vicarie in 1362 waren geschonken door de stichters en die in mei of op St Agnes (21 januari) moesten worden geleverd aan de kerk van Gasselte. Deze verplichting rustte op het erf, niet op de eigenaren.

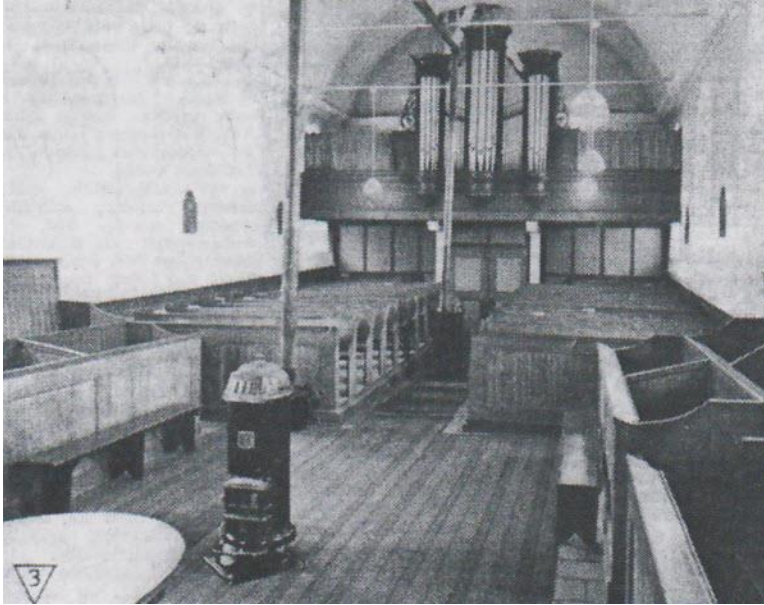
Restauraties volgen altijd de mode van de tijd. Soms bepaalt die dat een kerk gemoderniseerd moet worden, soms dat de kerk juist weer in oude staat moet worden hersteld. Bij de restauratie van het interieur in 1929 gebeurde in zekere zin beide. Er kwam een orgelzolder die er voorheen niet was geweest, maar tegelijkertijd werden de preekstoel en de avondmaalstafel van een eerdere verflaag ontdaan. De kosten van deze restauratie bedroegen 1700 gulden.

Bij een restauratie in 1963 werden alle moderniseringens sinds 1787 ongedaan gemaakt. Er kwam toen een oude vensternis tevoorschijn, net als een aantal vijftiende eeuwse tegels. De ovale avondmaalstafel werd weer in zijn rechthoekige staat teruggebracht. De banken, waaraan koperen kandelaars waren bevestigd om tijdens avonddiensten toch enig licht te hebben, werden vervangen door Hollandse knopstoelen. Deze banken waren genummerd, omdat ze oudtijds aan het eind van het jaar werden verhuurd aan de kerkgangers. De rommelhokken onder de orgelgalerij werden toen ook gesloopt om plaats te maken voor een consistoriekamer en de opgang naar het orgel.

Verwarming

Vanaf 1885 moesten twee, turfgestookte, kachels het verblijf in de kerk veraangemen. Bij een restauratie in 1963 werden de kachels vervangen door een heteluchtinstallatie. In 1995 kreeg de kerk vloerverwarming. Bij de voltooiing van deze restauratie kreeg de kerk van het provinciaal bestuur van Drenthe een kaarsenkroon.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Interieur van de kerk tussen 1929-1963.

Dominees

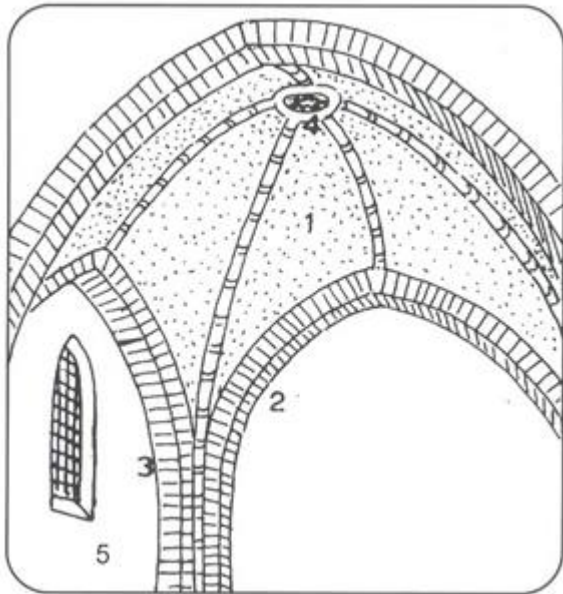
Het gemeentebestuur van Gasselte schonk in 1995 de twee bordes met de namen van alle predikanten die in Gasselte hebben gestaan.

Muraalbogen

Getuige een gedenksteen in de zuidmuur werden in 1957 kerk en toren hersteld. Tijdens de restauratie van 1964 werden de 'moeten' (indrukken) van twee muraalbogen gevonden, die nu nog zichtbaar zijn in lijnen in het pleisterwerk. Deze 'moeten' kunnen wijzen op Romano-Gotische koepelgewelven. Het smalle dichtgezette spitsboogvenster in de noordmuur werd reeds in de gotische periode door de muraalboog heen gebroken, wat betekent dat toen reeds de gewelven waren ingestort of dat deze nooit werden uitgevoerd. Bij deze restauratie werden de omtrekken van de muraalbogen in het pleisterwerk aangegeven, evenals die van het kerkhofpoortje in de noordmuur, dat in 1787 tijdens een verbouwing werd dichtgezet. Een steen in de noordmuur, die zich vroeger boven de hoofdingang aan de westzijde bevond, herinnert aan deze verbouwing onder leiding van de architect A. Meursing. Bij deze gelegenheid werden voorts in het koor twee vensters verplaatst en werd het middelste venster dichtgezet.

Een muraalboog (schildboog) is een boogvormige aansluiting van een gewelf aan het opgaande metselwerk: een gordelboog geplaatst tegen een muur.³⁷

1 = gewelfveld

2 = gordelboog

³⁷ <http://www.joostdevree.nl/shtmls/muraalboog.shtml>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

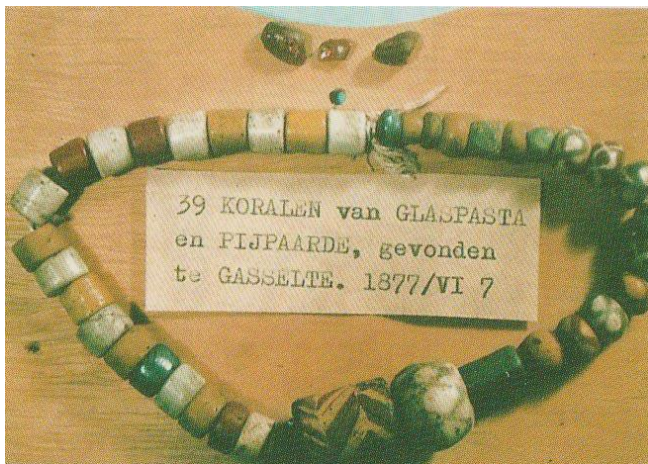
3 = *muraalboog*

4 = *sluitsteen*

5 = *schildmuur*

Het kerkhof

Vermoedelijk werden er al ver voor het christendom hier ter plaatse zijn intrede deed, mensen begraven of gecremeerd op de plek waar nu de kerk staat. Kerken werden namelijk vaak daar gebouwd waar al een voorchristelijk heiligdom lag. Zo zijn er bij graafwerkzaamheden op het kerkhof overblijfselen gevonden van grafgiften uit de Merovingische tijd (500-750). Het gaat om koralen van glaspasta die erop duiden dat hier urnen zijn begraven.

Aan de zuid- en oostkant van de kerk liggen de familiegraven van de meer welgestelde Gasselters. Een familie kocht dan een 'slag' graven waar in de loop der tijd familieleden ter aarde werden besteld. Het oudste nog aanwezige graf dateert uit 1840. Op 3 september van dat jaar stierf Anna Abbingh, dochter van Rudolph Abbingh en Hindrikkien Hilbingh, en echtgenote van de landbouwer Willem Alingh. Anna, die op 8 februari 1802 in Erm was geboren, stierf kort na de geboorte van hun zoon Willem op 16 augustus 1840.

Aan de noordkant van de kerk werden de minder gesitueerden begraven die zich geen duurzaam gedenkteken konden veroorloven. Aan deze kant treft men dan ook geen grafstenen meer aan. Wel is daar ruimte gemaakt voor een strooiveldje met gedenkstenen.

Gedenkstenen op het strooiveldje.

Vanaf de ingebruikname van het vernieuwde kerkhof in 1923 werden hier alleen nog mensen begraven als de familie van de overledene al over een familiegraf kon beschikken. In 1977 werd er voor het laatst iemand op dit kerkhof begraven.

Het onderhoud van het kerkhof wordt bekostigd uit een legaat van Anna Jacoba Prins (1922-1978), het zogenaamde Annie Prins Fonds. Anna was een telg uit de aanzienlijke familie Prins, oorspronkelijk afkomstig uit Dwingeloo, maar al enige generaties woonachtig in Gasselte. Anna was een dochter van Henderikus Albertus Prins, zoon van Henricus Conradus Prins en Anna Prins.

Henderikus trouwde in 1917 met Trijntje Anetta Meijer, in 1888 geboren in Emmen. Zij was een dochter van vervener Hendrik Antonius Meijer uit de gemeente Vlagtwedde en Jacoba Beugel uit Ter Apelkanaal. Deze Jacoba liet in 1922, aan de Stationsstraat 13 in Emmen, een prachtig huis in Art Nouveaustijl bouwen door aannemer Vos uit Emmer-Compasuum, naar een ontwerp van architect H. Timmerman uit Ter Apel. Het huis droeg aanvankelijk de naam 'Jacoba', maar na de geboorte, in 1922, van kleindochter Annie werd de naam van dit huis veranderd in 'Anna Jacoba', waar oma Jacoba Beugel niet echt blij mee was.

Na de dood van Jacoba in 1925 ging Trijntje Anetta hier wonen met haar man Henderikus Albertus Prins. Hendrikus was naast landbouwer ook bankdirecteur van de Nederlandsche Middenstandsbank en agent van de Nederlandsche Maatschappij van Brandverzekering. Het pand Stationsstraat 13 deed ook dienst als secretariaat van de plaatselijke VVV.³⁸

³⁸ <http://www.historisch-emmen.nl/centrum/stationsstraat/ss27.htm>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Het huis 'Anna Jacoba' aan de Stationsstraat 13 in Emmen.

Bezienswaardigheden in de kerk

Preekstoel

De zeskantige eikenhouten preekstoel met klankbord in Hollandse renaissancestijl dateert uit ongeveer 1630 en heeft nisversieringen op de panelen, cartouches op de bovenrand en ebbenhouten inlegwerk. De knop van de kuip is van veel later datum en pas in 1963 aangebracht. Het randschrift op de preekstoel luidt: *'Hoe ghij hoort'* en op het klankbord staat: *'Saligh zijn degenen die het woordt Godts hooren en datselve bewaren'*. Oorspronkelijk was aan beide kanten een koperen kandelaar bevestigd, zodat de predikant ook bij avond voldoende licht had. Deze zijn beide verdwenen. Bij een restauratie is een verloren gegaan, de tweede werd in 1977 gestolen.

Tijdens een grootscheepse verbouwing in 1851 is de preekstoel van de zuidmuur naar de oostmuur verplaatst, waarbij het klankbord werd vernieuwd, maar de oude opschriften

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

behouden bleven. Het tot dat moment aanwezige doophek werd verwijderd en een zelfde lot trof de herenbank(en).

Bij een verbouwing in 1929, waarbij er een orgelzolder in de kerk werd geplaatst, werden de preekstoel en de avondmaalstafel van hun laag donkerrode verf ontdaan die er bij een eerdere restauratie op was aangebracht.

Avondmaalsbeker

In 1638 werden de kerkvoogden in Drenthe verplicht een avondmaalsbeker aan te schaffen, maar in dat jaar hadden alleen Vries, Norg en Coevorden zo'n beker. In Odoorn was zelfs in 1641 de oude (katholieke) miskelk nog in gebruik. De 17e-eeuwse bekers in Noord-Drenthe en in de gemeenten langs de Hondsrug zijn vrijwel allemaal gemaakt in de stad Groningen. Zo bestelden de gemeenten van Anloo, Gieten en ook Gasselte in 1644 een beker bij de Groningse zilversmid Lambertus Muntinck. De beker uit Gasselte draagt het opschrift: *Poculum Eucharisticum Ecclesiae Gasselthanae ita procuratum ac formatum temporibus Bernhadi Fabritii Pastore. Jan en Arendt Alinge. Ardituis. Anni 1644.* Deze beker wordt bewaard in het Drents

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Archief in Assen. Bij elke avondmaalsviering wordt deze van daar naar Gasselte gehaald. De avondmaaltafel in Hollandse renaissancestijl, gedragen door vier zuilvormige poten, dateert uit 1680.

Avondmaalsbeker uit Gasselte (1644), gemaakt door Lambertus Muntinck uit Groningen.

In 1878 krijgt de kerk nieuw avondmaalsgerei ten geschenke van mevrouw A.J. Huges-Prins (1826-1880), bestaande uit twee linnen tafellakens met twee servetten, een schenkan, een beker en een offerschaal van electrozilver. In de begeleidende brief stond: *'Dit geschenk is gegeven uit liefde voor den Heere, opdat daardoor de lust in deze gemeente worde opgewekt tot de viering des Heiligen Avondmaals. Dank en ere die 't een en ander toekom.'*

In de jaren zeventig van de vorige eeuw, zijn veertig kleine bekertjes aangekocht. Deze werden bekostigd door de kerkgangers die voor vijf gulden een exemplaar kochten en dat vervolgens in bruikleen aan de kerk teruggaven.

Doopbekken

Het doopbekken werd in 1696 aangeschaft voor de som van drie gulden. Op de rand stond een inscriptie in het Grieks, die helaas door eeuwenlang poetsen is verdwenen. Het doopbekken staat op een gesmeed ijzeren onderstel uit, vermoedelijk, 1780. Het is niet onmogelijk dat er oorspronkelijk een doopvont van Bentheimer zandsteen in de kerk heeft gestaan, zoals in veel kerken in Drenthe het geval was. Deze werden echter bij de overgang naar het protestantisme verboden.

Offerblok

Het offerblok (ook wel armpaal genoemd) werd in 1681 vervaardigd door de plaatselijke timmerman en smid (kosten 11 gulden en 11 stuiver, 7 gulden en 13 stuiver voor smid Lubbert voor het ijzerwerk; 2 gulden en 10 stuiver voor timmerman Roeloff en nog 24 stuiver voor een aantal sloten) en was aanvankelijk vastgemaakt aan de muur van het koor. De armpaal werd op vaste tijden door de diakenen gelicht. Voor het openmaken waren twee personen nodig met twee verschillende sleutels.

Bij de restauratie van de kerk in 1964 verdween het naar achterin de kerk. In 2013 was het offerblok, na een inbraak, korte tijd verdwenen. De buit was ongeveer € 100. Gelukkig is het weliswaar vernield – teruggevonden bij Gieten. Herstel kostte ruim € 1000,=.

In de loop der tijd is de bestemming van de inhoud van het offerblok diverse keren gewijzigd. Een laatste keer in de zestiger jaren van de vorige eeuw. Sindsdien zijn de giften voor het restauratiefonds van de kerk.

Grafzerken

De kerk telt een tweetal grafzerken. De ene is van Jan Alingh, zoon van Albert Alingh en Willempe Meijeringh. Hij werd gedoopt op 24 juni 1702 in Roden. Hij trouwde op 20 september 1724 in Gasselte met Roelofje Husingh, gedoopt op 25 maart 1700 in Gieten. Roelofje was de dochter van de ette van Oostermoer (1709-1723), Hindrik Lamberts Husingh, en Willemtien Hidding (uit Gasselte). Reeds op 17-jarige leeftijd werd Alingh, op 19 maart 1720, benoemd tot schulte van Borger en Gasselte. Hij vervulde die functie bijna 50 jaar (tot 1769). Vanaf 1759 was hij tevens schulte van Gasselternijveen. Van 1771- 1782 was hij ette voor het Oostermoer. Hij stierf op 28 april 1784 in Gasselte. Op 7 mei 1784 werd hij begraven op de noordkant van het koor. Ook zijn vrouw, overleden op 16 juli 1784, vond een laatste rustplaats in de kerk³⁹.

³⁹ Informatie afkomstig van <http://www.homanfree.nl/aling2/aling-frm2.htm>

Grafzerken van Jan Alingh en zijn vrouw en van Jan Hilbingh.

De andere grafzerk is van Jan Hilbingh, geboren op 11 november 1655 in Gasselte. Hij was een zoon van Herman Jans Hilbingh en Jantien Heines Hamming. Op 1 november 1674 trouwde hij in Gasselte met Frederica Buining, geboren rond 1650 in Annen en overleden op 12 december 1721 in Gasselte. Frederica was een dochter van Cornelis Buining en Geesjen Olt-Eitinge. Hilbingh was jarenlang lid van de Landdag. De Landdag, ook wel Ridderschap en Eigenerfden genoemd, was de hoogste en wetgevende macht van Drenthe. Hilbingh was daarnaast van 1694-1709 voor Oostermoer ette in de Etstoel van Drenthe. Dit orgaan, bestaande uit de Drost en 24 etten, was verantwoordelijk voor een deel van de overheidstaken. Zij spraken recht in civiele zaken, geschillen tussen ingezetenen onderling, maar later ook in strafrechtelijke zaken. Om tot ette gekozen te kunnen worden moest men in het bezit zijn van een boerenbedrijf met bouw-, weide- en groenlanden en een aandeel in de marke, het gemeenschappelijke bezit van een dorpsgemeenschap. Hij stierf op 25 februari 1709 in Gasselte.⁴⁰

Sarcofaagdeksels

Tegenover het koor liggen twee zogenaamde sarcofaagdeksels (doodkistdeksels). De ene is van rode Weserberglandsteen en dateert vermoedelijk uit de 13e eeuw. De andere is van geel-grauwe Gildehauser zandsteen en was ooit in gebruik als altaarsteen. Er zijn nog sporen van ingekraste wijdingskruisen uit ongeveer 1250.

⁴⁰ https://www.genealogieonline.nl/stamboom_klavers/134159.php
en <http://www.tienkamp.com/genealogie-jonge-vos/genealogie-hilbing-vanaf-1400/>

Kaarsenkroon

De kaarsenkroon is door het bestuur van de provincie Drenthe in 1963 geschonken ter gelegenheid van de restauratie die in dat jaar werd afgerond.

Het orgel

Tot 1929 bezat de kerk geen orgel, maar in dat jaar kwam er, tijdens een restauratie van de kerk, een orgelzolder in de kerk, waarop een orgel werd geplaatst gemaakt door Johan Meek in Assen. Toen de kerk op 17 november van dat jaar weer in gebruik genomen, ging dominee Meijer voor in de dienst, die ook werd bijgewoond door de burgemeester en zijn vrouw. Het orgel werd bespeeld door de maker, Johan Meek. Meijer preekte over 1 Koningen 8:29 en de collecte bracht 88,07 gulden op. G. Jansen uit Gasselternijveen werd vanaf dat moment de vaste organist.

In 1965 werd het orgel onder handen genomen, waarbij enkele stomme registers weer tot spreken werden gebracht. De dispositie van het éénklaviersorgel, met aangehangen pedaal was hierna:

- Praestant 8'
- Holpijp 8'
- Gamba 8'
- Celeste 8'
- Octaaf 4'
- Fluit 4'

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

- Gemshoorn 2'

Het orgel begon in de jaren zestig mankementen te vertonen. Over een restauratie van het orgel in 1963 schrijft Jan Kroezenga: “enkele dode stemmen werden door pijpen weer tot spreken gebracht”. Maar de toestand van het orgel bleef desondanks zo slecht dat de toenmalige orgeladviseur schrijft “dat dit instrument nooit geheel zonder feilen zal zijn en dat men tevreden moet zijn, als het enigermate redelijk bespeelbaar is”. De Heer Meyer, jarenlang organist van de kerk, stak veel energie in het orgel. Hij kon het niet accepteren dat de heteluchtverwarming zijn verwoestend werk deed, waardoor het orgel in de jaren 70 onherstelbaar beschadigd werd. Meyer heeft toen ‘zijn’ orgel eigenhandig gerestaureerd zodat het nog 20 jaar mee kon. Een rapport uit 1984 stelt: “Dank zij de inzet van uw organist, die het technische gedeelte zo goed mogelijk bijhoudt, functioneert het orgel nog redelijk”.⁴¹

Er gingen steeds meer stemmen op om over te gaan tot de aanschaf van een nieuw orgel en de aanzet daartoe gaf ds. Van der Bij door bij zijn vertrek f 100,- te schenken voor een nieuw orgel. Zijn opvolger Don een installeerde vervolgens een orgelcommissie die uiteindelijk een ton opleverde. De hele operatie van plaatsing van een nieuw orgel kostte uiteindelijk 300.000 gulden.

In 1995 werd er, op advies van een orgelcommissie, geadviseerd door Stef Tuinstra, achter het bestaande Spieringfront een ‘nieuw’ orgel geplaatst dat jaren opgeslagen was geweest in de werkplaats van de orgelmakers Bakker en Timmenga in Leeuwarden. Dit orgel had bijna een eeuw dienstgedaan in de Hervormde Kerk van het Friese Woudsend en was in 1847 gebouwd door de Drents/Duitse orgelbouwer Johan Christoff Scheuer uit Coevorden.

Om financiële redenen werd besloten het orgel in Gasselte in twee fasen te restaureren en stilistisch aan te passen. In de eerste fase werden de lade, klaviatuur, mechanieken en zes registers pijpwerk van dit, inmiddels beschermde, instrument grondig hersteld en achter het zinken Spiering-front geplaatst. Het orgel werd op 7 juli 1995 in gebruik genomen met een bespeling door vier plaatselijke organisten en adviseur Stef Tuinstra. De dispositie van het orgel met aangehangen pedaal was:

- Prestant 8'
Holpijp 8'
- Octaaf 4'
- Fluit 4'
- Quint 3'

⁴¹ <https://www.orgelsite.nl/kerken33/gasselte.html>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

- Woudfluit 2'

In 2002 volgde de tweede fase van de restauratie door Bakker & Timmenga uitgevoerd, waarbij er drie registers werden toegevoegd: Bourdon 16', Mixtuur IV en Trompet 8'. Ook werd de kast verguld door Jans en Jan Woering uit Gasselte.⁴²

⁴² <http://www.orgelsindrenthe.nl/nederlands/gasselte.html>

Textielschilderijen

Voor in de kerk hangen zes textielschilderijen van Iet Louwerse-van den Belt (1940-2001), voorstellende "De Schepping".

De kerk in de Tweede Wereldoorlog

*Du Ciel la Liberté*⁴³

Op het eind van de Tweede Wereldoorlog waren de inwoners van Gasselte getuige van een heftige gebeurtenis. Het scheelde maar heel weinig of de kerk, gevuld met zo'n 300 inwoners van Gasselte, was op 9 april 1945 in de lucht gevlogen.

Onderstaande beschrijving van de gebeurtenissen in april 1945 is ontleend aan een artikel van Fedor de Vries en Cornelis Reijntjes *en De boot is omgeslagen* van Jan Kroezenga.⁴⁴

⁴³ De vrijheid valt uit de hemel.

⁴⁴ <https://www.tracesofwar.nl/sights/7205/Monument-Fernand-Beque.htm> en Kroezenga, J. (1982). *De boot is omgeslagen: De laatste dagen van de Tweede Wereldoorlog in Gasselte.*

NSKK in de pastorie

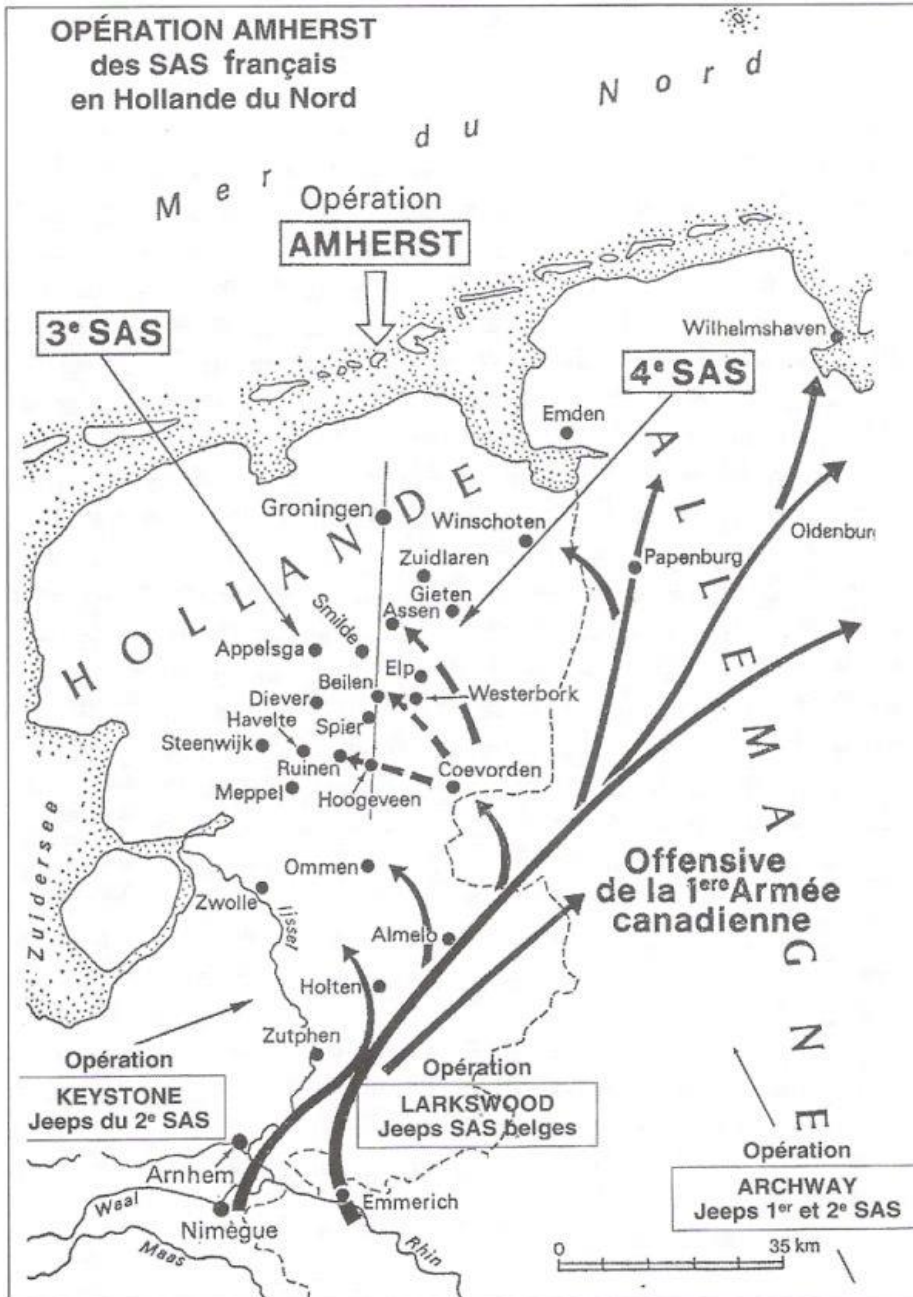
Begin oktober 1944 wordt er in Gasselte een contingent soldaten van het National Sozialistisches Kraftfahr Korps (NSKK) gelegerd. Dit NSKK bestaat uit Nederlandse vrijwilligers die als chauffeur transporten uitvoeren voor de Duitse Wehrmacht. Alleen de commandant, Obersturmführer Klaus, is een Duitser.

Het hoofdkwartier wordt gevestigd in de pastorie. Voor de staf worden bij burgers kamers gevorderd. De toenmalige school, op de plaats waar nu de muziekkoepeel staat, wordt gevorderd als onderkomen voor het gewone volk. De verhouding tussen de autoritair optredende NSKK'ers en de inwoners van Gasselte is gespannen.

Parachutisten landen bij Gasselte

In de nacht van zaterdag 7 op zondag 8 april 1945 vindt, in het kader van operatie Amherst, boven Drenthe de laatste luchtlandings-operatie in Nederland plaats. Met het afwerpen van 702 Franse (SAS) parachutisten wil men de verdere opmars van het Tweede Canadese Legerkorps ondersteunen.⁴⁵

⁴⁵ <https://www.tracesofwar.nl/articles/2231/Operatie-Amherst.htm>

Vlakbij Gasselte worden zo'n 60 Franse parachutisten van kapitein Paul de Gramond, luitenant Jean Appriou, luitenant Michel Legrand en 2e luitenant Henri Stéphan gedropt. De meesten landen niet ver van hun geplande landingsplaats in de bossen westelijk van Gasselte. Vroeg in de morgen kloppen enkele parachutisten aan bij het huis van R. Pronk, een verzetsman van het eerste uur, gelegen aan de bosrand richting Gasselte tegenover het "Hemelrijk". Als het licht wordt vindt hij achter in het bos nog een groep parachutisten. Ondertussen is ook de verzetsbeweging op de hoogte van de landingen. Uit inlichtingen van de Fransen blijkt dat er nog verschillende mannen ontbreken. De hele zondag zijn de verzetsmensen bezig hen te zoeken.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Anderen verzamelen de containers met munitie, wapens en voedsel. De parachutisten voeren diverse acties uit op Duitse colonnes.

Maar ook de Duitsers en de NSKK'ers zijn gealarmeerd over de luchtlandingen. In de veronderstelling dat er duizenden parachutisten geland zijn wagen ze zich niet in de bossen. Gasselers die contact met de Fransen gehad hebben, worden op weg naar huis door Duitse wachtposten aangehouden en voor ondervraging meegenomen naar de pastorie. Daarna mogen ze naar huis. Pas zondagavond zendt radio Oranje vanuit Engeland een codebericht uit: "De boot is omgeslagen". Dat betekent dat de verzetsbeweging in actie moet komen om inlichtingen te verzamelen voor de gelande parachutisten.

Aanval op de pastorie

De parachutisten besluiten om op 9 april een aanval uit te voeren op de pastorie om de staf uit te schakelen. Aan de ingang van het dorp zal vaandrig Albert Bacuez met een Brengun de weg onder schot houden. De groep van luitenant Jean Appriou zal langs de noordelijke kant optrekken naar de pastorie om de vijand uit te schakelen en daarna naar het oosten afbuigen. De groep van luitenant Michel Legrand moet langs de zuidelijke kant van de weg optrekken, de vijand aanvallen en eventuele huizen zuiveren. De groep van kapitein Paul de Gramond dient een omtrekkende beweging naar het noorden te maken om zodoende de terugweg van de vijand af te snijden en de aanvoer van versterkingen te verhinderen. Sergeant Louis Le Goff moet met enkele mannen een omtrekkende beweging door het zuiden maken en zo de Dorpsstraat afsluiten.

De aanval staat gepland voor het begin van de middag uitgevoerd worden, omdat de bewaking dan, na het eten, niet zo scherp zal zijn is de verwachting. Als herkenning zullen de parachutisten na het beëindigen van de actie gele halsdoeken dragen.

De mannen die de aanval uitvoeren gaan eerst naar de woning van Pronk en vandaar naar Gasselte. Zij worden vergezeld door gidsen van het verzet uit Gasselte en Kostvliet. Gasselte wordt zonder moeilijkheden bereikt en in looppas voeren de mannen het omsingelingsplan uit. Appriou trekt met zijn mannen naar de pastorie en opent het vuur. Hoewel de NSKK'ers totaal verrast zijn, herstellen ze zich snel. Vanuit de ramen worden de para's heftig beschoten. Vooral vanuit het achterhuis komt hevig vuur van een mitrailleur, bediend door de NSKK'er Arie van der Hoek. De Fransen bevinden zich in een nadelige positie omdat ze te dicht bij de ramen liggen waardoor verplaatsen bijna niet mogelijk is. Daarbij komt nog dat men achter de bomen van de hof in dekking ligt waardoor doeltreffend vuur uitbrengen moeilijk is.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Intussen is ook Legrand aan de voorzijde van het gebouw tot de aanval overgegaan, zodat de vijand nu van twee kanten aangevallen wordt. Om een einde aan het gevecht te maken willen de Fransen een stormaanval op het gebouw ondernemen en daarbij handgranaten door de ramen naar binnen gooien. Zover komt het echter niet. De mitrailleursschutter van der Hoek wordt geraakt⁴⁶, waarna de andere NSKK'ers voor de fel vechtende parachutisten op de vlucht slaan. De meesten worden echter door de mannen van Legrand gevangen genomen. Voor het pand staat een Duitse auto waarin documenten uit het bureau van de commandant worden gelegd. Een vrachtwagen met levensmiddelen laten ze achter voor de burgerij. In heel snel tempo worden de gevangenen afgevoerd naar het bos. Van de gevechtspauze die nu ontstaan is, maken verschillende NSKK'ers die niet in de pastorie waren gebruik om te vluchten. De meesten worden door de Fransen opgespoord waarbij er twee doodgeschoten worden. De overval, die tegen de middag was begonnen, bij zonnig weer, had niet langer dan dertig minuten geduurd.

Fransen parachutisten aan de rand van de weg, voor de pastorie (te zien tussen de bomen).

Opgesloten in de kerk

De inwoners van Gasselte wanen zich bevrijd en sommigen gaan bij de pastorie kijken hoe de troepen alles achtergelaten hebben. Een aantal van hen vindt dat ze spullen die er nog lagen, goed zouden kunnen gebruiken en nemen die mee naar huis, schrijfmachines, radio's,

⁴⁶ Van der Hoek werd zwaargewond overgebracht naar het Kriegslazarett 3/541 in Zuidlaren, waar hij op 20 april 1945 is overleden. Hij werd begraven op de Duitse oorlogsbegraafplaats in IJsselsteyn.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

levensmiddelen, zelfs grote hompen vlees. Een tweetal NSKK'ers hadden zich tijdens het vuurgevecht om de pastorie in de kelder verstopt en gezien dat inwoners er met spullen vandoor waren gegaan. Dit zou grote gevolgen hebben.

Gevangengenomen mannen van de NSKK met links de auto die is buitgemaakt op Sturmführer Van der Bent.

Ingeseind door gevluchte NSKK'ers die de Gasselters beschuldigen van hulp aan de vijand, keren Duitse troepen, onder leiding van Hauptmann Willke, terug naar het dorp. Iedereen die zich op straat bevindt, mannen en vrouwen, wordt gearresteerd. De twee NSKK'ers die zich in de pastorie schuil hadden gehouden, doen verslag aan Willke en vertellen hem dat een van de Gasselters de zwaargewonde NSKK'er Van der Hoek zou hebben geschopt. De Duitsers zijn woedend. De mannen die ze hebben gearresteerd worden opgesloten in de kerk, de vrouwen mogen naar huis. Wilke is nog niet tevreden. Hij stuurt NSB'ers het dorp in om alle mannen te vertellen dat ze om half zeven naar de kerk moeten komen. Waarom, wordt niet gezegd. Bij de deur van de kerk staan machinegeweren en in de kerk lopen snauwende Duitsers met handgranaten. De Duitsers willen de kerk met alle mannen erin, zo'n 300, met de grond gelijk maken. Veel mannen vouwen de handen en vragen in stilte om Gods hulp in dit bange uur.

N.S.B.-burgemeester Jan Eildert Tuin⁴⁷ gaat in gesprek met de Duitsers om te bemiddelen. Tuin is de opvolger van Karel Hendrik Gaarlandt die in maart 1944 werd opgepakt omdat hij niet meewerkt aan de Arbeitseinsatz en als gevolg daarvan gevangen zit in de concentratiekampen Vught en Amersfoort, waar hij een oog kwijt raakt. De burgemeester weet de Duitse commandant uiteindelijk over te halen om van zijn plannen af te zien. In plaats daarvan wil Wilke nu elke tiende man die de kerk verlaat laten fusilleren, maar ook dit weet Tuin te voorkomen.⁴⁸ De Duitsers hebben ondertussen in de kerk de man opgespoord die Van der Hoek

⁴⁷ Jan Eildert Tuin werd geboren in het Overijsselse Lossler. Via Musselkanaal en Veendam kwam hij in juli 1944 als burgemeester naar Gasselte. Tuin, in 1919 in Odoorn gehuwd met Annechiena Ailkina Germs (zeven kinderen), was in 1936 lid geworden van de NSB. Hij overleed in augustus 1975 in Zutphen.

⁴⁸ De NSB-burgemeesters werden na de bevrijding gearresteerd en door het tribunaal in Assen vervolgd in het kader van de bijzondere rechtspleging. Het simpele feit dat NSB'ers het burgemeesterschap van de

zou hebben geschopt. Hij wordt letterlijk de kerk uitgetrapt en daar afgeranseld. Dan wordt bekendgemaakt dat als de schuldigen zich melden, de anderen vrijuit gaan. De eersten melden zich en buiten wijzen de twee NSKK'ers nog anderen aan die aan de plunderingen hebben deelgenomen, onder wie een aantal onschuldigen. In totaal worden zestien mannen tegen de kerkmuur opgesteld, de rest mag naar huis. 's Avonds worden de zestien naar Borger gebracht en zonder eten en drinken opgesloten in de ULO-school. De volgende dag moeten zij naar Gieten lopen, waar ze worden opgesloten in een koelwagen van Udemas, waar ze de rest van de dag en nacht moeten blijven. Een Franse poging hen te bevrijden mislukt. Maar op vrijdag 13 april worden ze alsnog door de Canadezen bevrijd.

Op donderdag 12 april naderen de geallieerde troepen Borger. Daar wordt de gehele dag gevochten. 's Avonds trekken de overgebleven NSKK'ers weg uit Gasselte. De volgende ochtend wordt Gasselte bevrijd door het 8th Canadian Reconnaissance Regiment gevolgd door de Polen van het 2e Eskadron van het 10 Pulk Dragonow (10e Regiment Dragonders).⁴⁹

Op 15 april gaan de Gasselers is grote getale voor een dankdienst naar het Witte Kerkje, onder hen ook burgemeester Gaarlandt en zijn vrouw. Dominee Winterwerp preekt in deze dienst naar aanleiding van een tekst van Paulus aan de Galaten: 'Staat dan in de vrijheid, waarmee Christus ons heeft vrijgemaakt.'

Fernand Bègue

Fernand Bègue is een van de parachutisten die bij Gasselte werden gedropt. Hij wordt geboren op Frans Madagaskar, waar hij zich in januari 1943 bij de FFL (Vrije Fransen) voegt. Hij volgt de parachutisten opleiding in Chamberley in Augustus 1943, waarna hij op 8 augustus 1943 bij de rang van Chasseur parachutist 2nd Class krijgt.

bezetter hadden aanvaard wordt hen als misdrijf ten laste gelegd. De hoogte van de straf is afhankelijk van de manier waarop de NSB'ers het Duitse beleid hebben doorgevoerd en hun verantwoordelijkheid bij eventuele excessen in hun gemeente. Burgemeester Tuin werd volgens een artikel in de Noord-Ooster van 7 november 1946 veroordeeld.

⁴⁹ <https://www.tracesofwar.nl/sights/7205/Monument-Fernand-Beque.htm>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Vlak voor vertrek van Rivenhall. V.l.n.r. Marcel Mougne, Fernand Bègue, Victore Estève en Jean Reilhac.⁵⁰

Hij neemt deel aan verschillende operaties, waarvan operatie Amherst in april 1945 de laatste en fatale is. Bij de aanval op de pastorie wordt hij dodelijk getroffen en na de aanval, gewikkeld in een parachute, bij gebrek aan een kist afgevoerd in de Duitse auto die voor de pastorie stond.

Fernand Bègue, bij het ontbreken van een kist wordt zijn lichaam in een parachute gewikkeld.

Fré van Gogh zorgt er voor dat er alsnog een lijk kist komt, gemaakt door een timmerman uit Eext. Enkele gevangenen moeten een graf graven, waarna de Fransen hun strijdmakker ter aarde bestellen. Er wordt een eenvoudig kruis van takken geplaatst en Fré van Gogh legt witte tulpen

⁵⁰ <https://www.saak.nl/battlefield%20tour/2009%20amherst/Gasselte/Gasselte%20nl.html>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

op het graf. Zijn stoffelijk overschot wordt op 12 augustus 1949 overgebracht naar zijn geboorteplaats Antananarivo op Madagascar, waar hij wordt bijgezet in het familiegraf.

Op particulier initiatief van de heer Schut wordt voor *Bègue* een monument opgericht bij de ingang naar de pastorie.⁵¹

Tekst op het monument:

*Tijdens operatie 'Amherst' voor onze vrijheid gevallen
korp. Fernand Beque*

Franse parachutist

*Madagaskar *30 november 1924*

Gasselte +9 april 1945

Du Ciel la Liberté

⁵¹ Meer informatie in het boek van Jan Kroezenga 'De boot is omgeslagen'. Zie over de dropping van de Franse parachutisten: 'Operatie Amherst' door R. Flamand/ J.H. Jansen.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Het monument bij de ingang naar pastorie De Weem.

Herdenking bij het monument op 13 april 2024.

In 2018 werd bij het monument een speciale luisterplek onthuld. Deze is onderdeel van de zogenaamde Liberation Route Europe. Dit is een internationale herdenkingsroute, die belangrijke mijlpalen uit de moderne Europese geschiedenis met elkaar verbindt. Op de luisterplek is een drietalig 'hoorspel' te beluisteren; ooggetuigen, onder wie burgers, geallieerden en Duitse

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

soldaten, vertellen over de indrukwekkende belevenissen uit de jaren 44 en 45 van de vorige eeuw.⁵²

Symbolen

De haan op de kerktoren van het Witte Kerkje

Bovenop het kruis op de dakruiter van de kerk staat een haan. Het plaatsen van een dergelijke haan op een toren dateert al uit de tijd van voor de kerstening en diende als afweermiddel. Toen Nederland werd gekerstend bleef men vasthouden aan dit symbool, maar ging men een verband zoeken met de Bijbel.

De haan verwijst bijvoorbeeld naar Petrus, leerling van Jezus. In de nacht dat Jezus gevangengenomen werd, verloochende Petrus hem driemaal voor de haan kraaide. De haan waarschuwt ons er voor Jezus niet te verloochenen. Toen Petrus zich realiseerde wat hij gedaan had, kreeg hij berouw. Daarom is de haan (in de rooms-katholieke kerk) ook het symbool van de biecht, waarbij mensen opbiechten waar ze fout geweest zijn

(Markus 14:72). Na dit voorval verkondigde Petrus volgens de overlevering het christelijke geloof tot aan zijn dood. Het kleinste beeld in de pastorietuin stelt de Romeinse god Mercurius voor, maar werd lang gelden in de volksmond Petrus genoemd. Het beeld dankt deze naam aan de hond die aan de voet van het beeld staat.

Maar er zijn meer verwijzingen naar passages in de Bijbel. Vroeg in de morgen wekt de haan mens en dier met zijn gekraai ten teken dat de nacht voorbij is en de nieuwe dag is aangebroken. Een haan maakt je wakker en is daarom symbool van de waakzaamheid. Iedere mens moet waakzaam zijn met het oog op de wederkomst van Christus (Mattheus 25, 13: Wees dus waakzaam, want jullie weten niet op welke dag en op welk tijdstip hij komt.) De nacht staat voor het rijk van de duisternis en de demonen. De nieuwe morgen, die door de haan aangekondigd

⁵² De verhalen van deze plek kunnen gratis worden gedownload via www.liberationroute.nl
<https://www.dvhn.nl/drenthe/Nieuwe-luisterplek-in-Gasselte-vertelt-over-Franse-aanval-op-pastorie-23298141.html>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

wordt, is de overwinning van het licht op de duisternis. Daarom doet de haan ons ook denken aan Jezus die de duisternis en de duistere machten van de dood overwonnen heeft.

Ten slotte: de haan op de toren is ook een weerhaan. Wanneer het gaat waaien draait hij zijn kop in de richting waar de wind vandaan komt. De (tegen)wind staat voor de vijandelijke machten die het christendom aanvallen. De haan wijst die gevaren aan, ziet ze onder ogen en keert zich ertegen. Zo is hij het symbool van allen die de kerk en het christelijk geloof verdedigen.

In het Liedboek voor de Kerken is een heel oud lied opgenomen, gewijd aan de haan:

De haan kraait dat de dag begint,
Het licht het duister overwint.
Christus spreekt in het hart ons aan
Om tot het leven op te staan.

Sta op uit slaap en nacht, roept Hij,
Bedwelmend is hun heerschappij.
Treed kuis en zuiver aan het licht,
En waak: Ik nader ten gericht.

(Gez. 371: 1 en 2)⁵³

Andere symbolen

Niet op alle kerktorens staat trouwens een haan. Ook andere symbolen komt men tegen. Op de kerk in Hollandscheveld staat bijvoorbeeld een glimmende koperen veenschop als windwijzer. De schop herinnert aan het veenkoloniale verleden van het Drentse dorp. Ook in het wapen van Hollandscheveld komt de veenschop terug. Op de kerktoren van Rolde staat een engel met bazuin en in 2e Exloërmond wordt de toren versierd met een helm. Hier zou de helm een symbool zijn van de helm des heils, aangeboden aan de gelovigen.

Op het dak van de dorpskerk in Eelde staat een springend paard, evenals op de torens van de kerken in Gieten en Gasselternijveen. Het paard symboliseert de boerengemeenschap waarmee de kerken in die dorpen nauw verbonden waren.

Op Lutherse kerken staat doorgaans een zwaan. Volgens de christenen verwijst deze zwaan naar de theoloog Johannes Hus (Hus betekende in zijn landstaal: gans). In Praag werd hij in 1415 wegens vermeende ketterijen op de brandstapel gebracht. Hij zou toen uitgeroepen hebben:

⁵³ <https://pauluskerk-baarn.nl/het-haantje-op-de-toren/>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

"Jullie verbranden een gans, maar er zal een zwaan uit zijn as herrijzen". Deze uitspraak zou een eeuw later (1517) in verband worden gebracht met Maarten Luther en zo werd de zwaan het herkenningsteken van de Lutherse kerk. De zwaan was echter in de heidense tijd een heilig dier en werd voornamelijk met mythische wezens als elfen en goede-vrouwen in verband gebracht. Zwanen spelen een belangrijke rol in de Germaanse mythologie en volkscultuur, daarom werd ook de zwaan door de christenen overgenomen en op kerktorens geplaatst.

Pastorie De Weem

Vlakbij de kerk staat de pastorie, De Weem, een neoclassicistisch landhuis met een voor die stijl kenmerkende brede middengang. De pastorie, een rijksmonument, werd in 1844 gebouwd voor de nieuwbenoemde predikant Barend Sanders die de gemeente bijna 44 jaar, tot aan zijn emeritaat, diende. Van januari 2019 tot 19 augustus 2019 werd de pastorie bewoond door Rosée van der Kaap-Busscher en haar man. Rosée was van 1 juli 2018 tot haar plotselinge dood op 19 augustus 2019, predikant van het Witte Kerkje.

De Weem

Wat eraan voorafging

Toen een visitatiecommissie in 1633 een bezoek bracht aan Gasselte was de pastorie er niet best aan toe: *'de pastorije is een oud bouwvallig huys met een olde schure.'* De pastorie werd op dat moment bewoond door Bernardus Fabritius, zoon van de eerste predikant van de zelfstandige gemeente Gasselte. In 1636 werd de pastorie afgebroken om op dezelfde plek plaats te maken voor een nieuwe. Bij de ingebruikname schenken de staten van Drenthe twee gebrandschilderde ramen met het provinciewapen. Vermoedelijk werd de pastorietuin begrensd door een muurtje, want in 1734 klaagt Warnerus Emmens, de laatste dominee uit de Fabritius 'dynastie', dat zijn buurman Albert Dekens de stenen van de pastoriwal heeft verplaatst. Naar de pastorie toe, daarmee zijn eigen tuin vergrotend. Emmens eist: *'stenen en wal te herstellen in de staat als*

derselve te voren is geweest.'

De bouw van de Weem

Toen dominee Heerspink in 1844 vertrok naar Gieten lag er al een bouwtekening voor een nieuwe pastorie klaar. Op deze tekening zijn de afmetingen nog aangegeven in ellen, duimen en strepen, hoewel het metrieke stelsel al onder Napoleon was ingevoerd. De nieuwe pastorie komt verder naar achteren, iets verder naar het oosten en hoger te staan. Het bestek is een lijvig document van dertig artikelen. Er staat precies in, welk materiaal van welke kwaliteit waar gebruikt moet worden. Het voorste gedeelte is het woongedeelte, het achterste is een grote schuur, met stallen voor het vee.

Volgens de planning moet de nieuwe behuizing in juli 1844 kant en klaar worden opgeleverd. De oude pastorie uit 1636 moet eerst worden afgebroken. De nog bruikbare materialen, stenen, plavuizen en nog bruikbaar hout moeten worden hergebruikt. Dat gebeurt vooral in de fundamenteën, de keuken en het schuurgedeelte. Het huis bestaat uit een middengang, met aan beide zijden twee vertrekken, voorzien van behang op linnen. De keuken komt in het schuurgedeelte. Behalve de keuken kan alleen de oostelijke voorkamer worden verwarmd. De ramen hebben blinden.

In de keuken wordt een bedstee gebouwd van oude steen met een kast. Ook het fornuis wordt van steen gemetseld en bekleed met witte tegels. Er bovenop komt een vuurplaat met vijf openingen, voor vijf potten, zoals in het bestek staat. De keuken heeft een deur naar buiten en ramen met een uitzetraam. Links achter de keuken wordt een bijkeuken gebouwd. In het bestek is sprake van de schotelkamer, in het Drents zou je zeggen *de geut of de pompstraat*. In dat vertrek komt de gootsteen uit de oude pastorie, met een afvoer naar buiten en een inpandige regenbak. Achter de keuken komt de wc, op de vloer komen oude tegels en in de keuken nieuwe blauwe plavuizen.

Om het hoogteverschil te overbruggen, komt onder het voorste gedeelte een souterrain, met wijnkelder. Waarschijnlijk werd een gedeelte gewoon als kelder gebruikt. Het verhaal⁵⁴ gaat dat op zeker ogenblik een Gasselter predikant een prachtig spoorweg emplacement in de kelder had aangelegd, waar hij samen met zijn broer treintje speelde. Een andere dominee hield er soms feestjes, zeker als het warm was in de zomer.

Plattegrond:

⁵⁴ Volgens Aafke Huizing had zij deze informatie uit betrouwbare bron.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

- Kamers rechts, Voorkamer met haard, 2 bedsteden en een kast. Studeerkamer met kasten.
- Kamers links: Kamer met kasten, slaapkamer met 2 bedsteden en een kast.
- Trap naar boven, trap naar souterrain.
- Keuken: fornuis, bedstede en kast, deur naar buiten.
- Schuur rechts: koestal, kalverhok en varkenshok. Deel.
- Schuur midden: turfopslag, hooivak en paardenstal.
- Schuur links achter de keuken: schotelkamer met regenbak en gootsteen; wc en bergplaats voor wagens.

Rechts van de voordeur zijn, bij wijze van eerste steenlegging, de initialen van de kerkvoogden A.P. en H.H. met het jaartal 1844 in de stenen gekrast. A.P. waren de initialen van Albertus Prins, geboren in 1793 in Dwingeloo en overleden in 1863 in Gasselte. Hij was naast landbouwer ook lid van provinciale staten van Drenthe. Hij was getrouwd met Arendina Rolina Coops. H.H. staat voor Herman Hiddingh, geboren in 1795 in Gasselte, overleden in 1868 in Gasselte. Hij was getrouwd met Aaltien Alingh uit Ees.

Links van de voordeur staan de initialen J.A.M., F.H.P en nogmaals H.H.. F.H.P. staat voor Frederik, Hendrik Prins, geboren in 1798 in Dwingeloo en overleden in 1867 in Gasselte. J.A.M. zijn de initialen van Jan Alberts Meijeringh, geboren in 1809 in Gasselte, overleden in 1861 in Gasselte. Hij was getrouwd met Geessien Braams. H.H. staat waarschijnlijk voor Hendrik Hilbing.

Tussen de pastorie en de kerk werd een voetpad aangelegd, het domineespad. De tuin werd aangelegd in Engels landschapsstijl (dominees slinger). De nieuwbouw heeft de gemeente veel

geld gekost. De huur kan niet worden verhoogd, want de dominee heeft vrij wonen. Daarom wordt het tractement van de dominee verlaagd.

Al in 1859 klaagde dominee Sanders dat er onvoldoende slaapgelegenheid was voor zijn kinderen. In 1861 wordt er een arkeneel (zolderkamer met uitbouw) aan de pastorie toegevoegd. Om deze verbouwing te bekostigen stelt de kerkenraad voor om acht stukken heidegrond en twee stukken weiland te verkopen. Het College van Toezicht gaat blijkbaar akkoord want in 1861 wordt met de verbouwing begonnen.

Vlak voor Sanders op 29 april 1888 met emeritaat gaat en de pastorie dus moet verlaten, laat hij op 24 april publiekelijk een 'best bruin ruinpaard, drie koeien en een gemeste os verkopen. Maar ook diverse landbouwwerktuigen en huisraad gaan onder de hamer.⁵⁵

Gasselte.
Aan de **Pastorie te Gasselte** zullen, op
Dinsdag 24 April 1888,
des morgens te 10 uren, publiek worden ver-
kocht:

EEN BEST BRUIN
Ruinpaard,

 3 **Koeien**, w.o. 1
drachtige, 1 gemeste
Os, PORTIER-
RIJTUIG op Rie-
men met Collingassen, BOEREN-
WAGEN, PLOEG, EEGDE, KRUIWAGEN,
**Boeren- en Tuingereedschappen, PAAR-
DETUIG,**

mahoniehouten Canapé,
LATAFEL, SPIEGEL, UITTREKTAFEL en andere,
SCHRIJFLESSENAAR, 7 STOELN met Rieten
Zittingen en andere STOELN, KOOKPOT, 2
KACHELS, eenige Godsdienstige BOEKEN,
Karn- en Melkgereedschappen en 't geen
meer zal worden aangeboden.

Bij de komst van de opvolger van Barend Sanders, Roelof Klein, moeten er opnieuw aanpassingen aan de pastorie plaats vinden. Om hiervoor geld te krijgen worden op 24 april 1888 bomen uit de pastorietuin verkocht. Men verzoekt vervolgens aan het College van Toezicht om geld te mogen lenen voor vertimmering van de pastorie. Die instantie vindt dat de

⁵⁵ 16 april 1888 Provinciale Drentsche en Asser Courant

kerkvoogdij eerst maar eens beter moet zorgen dat de inkomsten van de hoofdelijke omslag binnen komen.

Kort nadat Klein naar Hardegarijp is vertrokken laat hij, op 28 februari 1891, in de pastorie in Gasselte nog 15.000 kilo goed gewonnen gemestlandshooi en een partijtje rogge publiekelijk verkopen.⁵⁶

Als men er in de periode 1895-1900 niet in slaagt een predikant te vinden, staat de pastorie geruime tijd leeg. In 1897 richt het college van kerkvoogden en notabelen een verzoek om subsidie voor onderhoudswerkzaamheden aan de pastorie aan het College van Toezicht. De begroting voor deze grote opknapbeurt bedraagt 547 gulden. De onbewoonde pastorie moet in een zeer verwaarloosde toestand zijn. Er is bovendien sprake van een schuld van 2000 gulden, blijkbaar is de kerkvoogdij zelf ook danig te kort geschoten, want ze zeggen dat ze nauwelijks geld van de verpachte landerijen binnen krijgen. Het College van Toezicht wijst de kerkvoogdij erop dat ze zelf meer moeten doen om de pachtsommen binnen te krijgen. Het College is niet bereid zonder meer in de buidel te tasten.

De Weem

Gedurende lange tijd waren predikanten in het noorden en oosten van ons land vaak ook boeren. Waar dat het geval was heet de pastorie de Weem. Vooral in het oosten van Nederland werd met de Weem vaak ook een aan de kerk behorend stuk boerenland aangeduid. Zo heet het (voormalige) kerkhof van Vliedorp ook nu nog Ol Weem, een plein in Meppel 'De Wheem', en een

⁵⁶ 21 februari 1891 Nieuwe Veendammer Courant.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

plein nabij de oude kerk in Winterswijk 'Wheme'. Ook zijn er verschillende achternamen ontleend aan de pastorie-boerderij: De Weem, Weemstra, Van Weemen en Weening. In 1611 was een Gerardus Weemhoff predikant in Winschoten.

De ijzeren koe

Volgens een oud gebruik hoorde bij een pastorie de 'ijzeren koe'. Als een predikant zijn intrede deed in een gemeente kreeg hij van de kerkvoogden een bepaald bedrag om daarvoor een of meer koeien te kopen. Dit bedrag moest hij, of zijn erfgenamen, bij vertrek, emeritaat of overlijden teruggeven. De merkwaardige naam 'ijzeren koe' heeft vermoedelijk met dit laatste te maken. Het bedrag ging over van predikant op predikant en het bijbehorende spreekwoord luidt dan ook *'Eisernes Vieh stirbt nicht'*. Hoeveel geld de predikant ontving verschilde van gemeente tot gemeente, voor Gasselte wordt een bedrag van 400 gulden genoemd. Dit is veel als we het vergelijken met bijvoorbeeld Borger, waar slechts 100 gulden werd betaald. Elders varieert het bedrag tussen 80 en 120 gulden.⁵⁷

Mercurius, Venus en Apollo

In de tuin van De Weem staan sinds de jaren dertig van de vorige eeuw drie classicistische beelden, Apollo, Venus en Mercurius voorstellend, die tot in de twintigste eeuw in de tuin van het Schultehuis, de boerderij van de familie Alingh en later Prins op de splitsing van de Dorpsstraat in de Jan Hugeslaan en De Brinken, hadden gestaan.

Op enig moment zijn de beelden terechtgekomen naast café 'd Olde Hof aan de Dorpsstraat in Gasselte. Op 29 september 1933 meldde het Nieuwsblad van het Noorden dat de 'bekende

⁵⁷ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 22 februari 1909.

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%22bernardus+fabritius%22&coll=ddd&identifiser=MMDA03%3A000106208%3Ampg21%3Aa0082&resultsidentifiser=MMDA03%3A000106208%3Ampg21%3Aa0082>

beeldengroep' te Gasselte, eigendom van de familie Hadders, Pruis en Rosing, was vernield. De beelden waren van hun hoofd beroofd terwijl ook een arm gedeeltelijk was verbrijzeld.⁵⁸ Volgens de Provinciale Drentsche en Asser Courant in 1949 was dit het werk van een paar jongens die wat te diep in het glaasje hadden gekeken.⁵⁹ De beelden werden vervolgens opgeslagen in de schuur van de plaatselijke aannemer Haddingh. Ze werden gerestaureerd en kwamen terecht in de tuin van Haddingh.

Rechts aannemer Hendrik Haddingh en zijn vrouw Jentje Duker voor hun huis aan de Dorpsstraat 39 in Gasselte.

Volgens het verhaal kwam Johan van Roijen, burgemeester van Gasselte (1927-1938), op enig moment op het idee om de beelden te plaatsten in een plantsoentje aan de Dorpsstaart. Bij nader inzien zag men er toch maar vanaf omdat men bang was dat het verkeer op de Dorpsstraat er teveel door zou worden afgeleid. Daarop werden de beelden in de tuin van de pastorie geplaatst, waar ze nog steeds bewonderd kunnen worden. Dat ging echter nog niet zonder slag of stoot. Dominee Jelte Oosterhuis (predikant van 1933-1938) zag de beelden voor zijn huis eigenlijk niet zitten. Volgens een verhaal in de Provinciale Drentsche en Asser Courant in 1949 ontstond toen het plan om de beelden in de kerk te plaatsen. Hiertegen kwam, volgens de krant, echter van 'zekere zijde' zoveel verzet dat men er ten langen leste toch maar van afgezien heeft.⁶⁰ Het lijkt

⁵⁸ Nieuwsblad van het Noorden, 29 september 1933.

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=eigendom+van+de+familie+Hadders%2C+Pruis+en+Rosing&coll=ddd&identifier=ddd%3A010674117%3Ampeg21%3Aa0034&resultidentifier=ddd%3A010674117%3Ampeg21%3Aa0034>

⁵⁹ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 18 februari 1949.

⁶⁰ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 23 augustus 1949. <https://bit.ly/4d19vaD>

een vreemd idee om dergelijk grote en profane beelden in een kerk te plaatsen en het verhaal is dan ook bezijden de waarheid. Oosterhuis stelde, volgens Aafke Huizing, voor om de beelden op het veld ten noorden van de kerk te plaatsen. Maar ook deze plek vond in de ogen van de kerkenraad geen genade en zo komt het dat de beelden nog steeds voor de pastorie zijn te bewonderen.

In de bijlage *'Ter Verpoozing, Populair Letterkundig Wekelijksch Bijblad'* van het Nieuwsblad van het Noorden van 22 februari 1936 staat een uitgebreid artikel over de geschiedenis van Gasselte.⁶¹ Hierin lezen we ook iets over de plek van de beelden in 1936 'op een terrein langs den weg'. Deze toch wat vage aanduiding suggereert dat deze toen nog niet in de tuin van de pastorie stonden. De scribent meldt voorts dat de twee grootste beelden in de volksmond Adam en Eva werden genoemd en het kleinste Petrus. Dit laatste beeld ging, zo gaat hij verder, vroeger vergezeld van een haan, vandaar de naam Petrus. Hij was het immers die volgens het Bijbelverhaal Jezus tot drie keer toe loochende voor de haan gekraaid had. Opvallend is dat hier gezegd wordt dat de haan verdwenen was. Dit komt niet overeen met de huidige staat van het beeld, waar de haan duidelijk zichtbaar is aan de voet van Mercurius (Petrus). Is de haan later weer bijgeplaatst? Volgens het artikel in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 18 februari 1949 meenden de schippers overigens al dat het voorstellingen waren uit de Bijbel, namelijk Adam, Eva en Petrus.⁶²

Toen het Schultehuis in 1899 werd afgebroken zou voor de beelden eerst 300 en later zelfs 1000 euro zijn geboden. Tevergeefs, de familie Prins, op dat moment, eigenaar van het Schultehuis, wilde de beelden niet verkopen.⁶³ Zo'n zestig jaar eerder, op 12 mei 1842, bij de inventaris van de roerende goederen na de dood van Jan Alingh (hij was in 1841 overleden) werden de beelden samen overigens gewaardeerd op tien gulden.

Waar komen de beelden vandaan?

Hoe deze beelden in Gasselternijveen en vervolgens in Gasselte terecht zijn gekomen is volgens een van de chroniqueurs van de Gasselter geschiedenis, Aafke Huizing, een van de goed bewaarde geheimen van Gasselte. Toen de beelden op een nacht vanuit de haven van Gasselternijveen op platte karren en gewikkeld in stro naar Gasselte werden gebracht waren de Gasselters, zo vertelt Aafke, ziende blind en kraaide er geen haan. Geen hond durfde die nacht te blaffen.

⁶¹ Nieuwsblad van het Noorden, 22 februari 1936. <https://bit.ly/4dYYEPJ>

⁶² Provinciale Drentsche en Asser Courant, 18 februari 1949. <https://bit.ly/4cZz1gv>

⁶³ Leeuw, E. de (2018). De familie Prins en het Schultehuis van Gasselte. In *Op 't Spoor, 28^e jaargang, nr. 4, december 2018* en De Provinciale Drentsche en Asser Courant van 3 maart 1900.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In *Het geheim van de Hunzeschipper* vertelt Gerard Nijenhuis hoe turfschipper Gilles, geboren in 1764 in een huisje aan de Hunze, op een van zijn turfvaarten naar het westen van ons land, aan de oevers van de Utrechtse Vecht drie beelden ziet. In het holst van de nacht sleept hij de beelden aan boord. Eenmaal terug in Drenthe plaatst hij de beelden 's nachts ongezien op het erf van een goede vriend, de boer en schulte van Gasselte, Alingh. Waar Alingh de beelden aan verdiend heeft is onbekend.

De vraag waar de beelden oorspronkelijk vandaan kwamen is inderdaad niet met zekerheid te beantwoorden. De drie podagrissen, Scheer, van der Boom en Lesturgeon, die rond 1845 een voettocht maakten door Drenthe, maakten er een flauwe opmerking over. Zij beschouwden de beelden (zij zagen er slechts twee) als *'getuigen van Drenthsche kunstzin, noemden ze een Venus en een Diana, maar dachten daarbij aan een paar leden van de oude Gasselter families en die, zoo zij al niet de sporen van een scheppend genie vertoonden, dan toch in hun oog geen onaardige vertooning maakten temidden van zooveel ongelijkslachtige voorwerpen als zij hier zagen.'*⁶⁴

De Provinciale Drentsche en Asser Courant besteedde in de twintigste eeuw om de zoveel jaar aandacht aan de beelden. Op 9 februari 1900⁶⁵ wordt gewag gemaakt van een 'drietal merkwaardige producten van beeldhouwkunst'. Volgens de krant waren deze rond 1800 door te Gasselternijveen wonende schippers uit Egypte aangevoerd. Dat laatste is nogal curieus omdat het hier om beelden gaat die niet uit de oudheid afkomstig zijn. Bovendien voeren schippers uit Gasselternijveen niet op Egypte. Hoewel? Dezelfde krant meldt op 18 februari 1949 dat er wordt beweerd dat de Gasselternijveense schippers de wereldzeeën hebben bevaren en tot in het land van de Nijl kwamen. Daar zagen ze prachtige dingen die de 'koene, maar eenvoudige Drentse schippers overweldigden'. 'Toen ze al die exotische tempels, die vreemde bouwwerken en Oosterse kunst zagen, kwam bij hen de behoefte op om de mensen thuis in Drenthe, in dat schoons te laten delen en er rijpte bij hen een plan om er iets van mee te nemen. Ze stalen een drietal fraaie beelden en namen die mee naar Gasselternijveen.'⁶⁶

⁶⁴ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 22 februari 1909. <https://bit.ly/3XovRNU>

⁶⁵ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 9 februari 1900. <https://bit.ly/4ekMyQK>

⁶⁶ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 18 februari 1949. bit.ly/4cZz1gv

Mercurius.

In 1909 een artikel in dezelfde krant waarin de heer Houwink⁶⁷ uit Meppel meldde dat de beelden mogelijk afkomstig waren van het buitengoed Eyckenstein. *'(Het is) niet onmogelijk dat deze beelden door turfschippers, die brandstof vanuit de gemeente Gasselte naar die provincie (Utrecht) hadden gebracht, zijn gekocht of geruild met het doel om ze te vereeren aan den man, die hun in Drenthe zoo dikwijls van dienst was.'*⁶⁸ Volgens de schrijver van het artikel waren de Gasselers echter niet erg geïnteresseerd in de herkomst van de beelden. Hij is blij dat de familie Prins, die inmiddels in Exloo woonde, de beelden heeft laten staan op de oorspronkelijke plek. Ze verwijzen namelijk naar een tijdperk die hij merkwaardig voor Drenthe noemt en naar een toestand in Utrecht in 1787 waarvan te hopen is dat die zich in ons vaderland niet opnieuw zal voordoen. Hij verwijst hier naar de strijd tussen de patriotten en de aanhangers van de Oranjes.

In een artikel op 8 oktober 1919 oppert de schrijver de mogelijkheid dat er een relatie was tussen Alingh en Eyck (die hij hier Eykenzuil noemt). Eyck zou de beelden dan met de turfschippers hebben meegegeven om ze te behoeden voor vernieling in de Patriottentijd. Deze verklaring lijkt

⁶⁷ Houwink, R. (1908). 'De beelden te Gasselte' in: Nieuwe Drentse Volksalmanak (NDVA) (1908), 26, 140-150

⁶⁸ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 1 maart 1909. bit.ly/3th8g6E

de schrijver waarschijnlijker dan dat deze burgemeester een geschenk zou aanvaarden, waarvan hij weten of vermoeden kon dat het geroofd was.⁶⁹

Volgens het eerder vermelde artikel van 18 februari 1949⁷⁰ zouden de beelden door schippers uit Utrecht (bedoeld wordt ongetwijfeld door schippers uit Gasselternijveen vanuit het Utrechtse) zijn geschonken aan schulte Albert Alingh uit erkentelijkheid voor het werk dat hij had gedaan voor de turfverschepping. In het genoemde krantenartikel wordt ook vermeld dat deze Alingh clandestien handel zou drijven op Engeland, wat indruiste tegen de ‘autarkische plannen van Napoleon’. De schippers zouden hiervan geprofiteerd kunnen hebben.⁷¹ Dit laatste is niet logisch, immers de beelden voor 1800 naar Gasselte gebracht toen Napoleon het in ons land nog niet voor het zeggen had. De beelden, zo werd volgens hem in de familie Alingh verteld, zouden afkomstig zijn uit de tuin van een hooggeplaatste ambtenaar Eik en Zuil geheten. Of dit zo is? De auteur van het artikel houdt een slag om de arm. Mogelijk, zegt hij, sluimert er een kern van waarheid in.

De redactie van de Stichting Vrienden van Eyckenstein weet in maart 2015 ‘zeker’ dat de beelden afkomstig zijn van het landgoed Eyckenstein⁷² op de Utrechtse Heuvelrug. In de achttiende eeuw was het landgoed eigendom van de familie Eyck. Op het eind van de achttiende eeuw was Adriaan Hendrik Eyck, burgemeester van Utrecht. Hij was een Patriot, een tegenstander dus van de Orangisten, aanhangers van de stadhouders uit de familie van Oranje-Nassau. In 1787 bleken de burgerkorpussen van de patriotten niet langer opgewassen tegen het leger van de Pruisische koning Frederik Willem II, die te hulp was geroepen door de Orangisten. De Orangisten namen daarop de macht in Utrecht in handen. Tegen Adriaan Hendrik Eyck werd een proces gevoerd, waarbij zijn bezittingen in beslag werden genomen. Eyck vluchtte naar Frankrijk, terwijl zijn zuster op het landgoed bleef wonen. Zij kon echter niet voorkomen dat het landgoed in 1791 werd geplunderd, waarna het landgoed nog in hetzelfde jaar werd geveild en verkocht. Na het uitbreken van de Franse Revolutie keerde Eyck uiteindelijk terug naar Nederland, vorderde met succes zijn landgoed terug, maar de aangerichte schade kon uiteraard niet meer ongedaan worden gemaakt.

⁶⁹ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 8 oktober 1919. <https://bit.ly/3MDDjzx>

⁷⁰ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 18 februari 1949. bit.ly/4cZz1gy

⁷¹ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 18 februari 1949. bit.ly/4cZz1gy

⁷² <https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/510509>

Eyckenstein zoals het er vanaf 1780 zal hebben uitgezien (aquarellen uit 1799).⁷³

Met Eik en Zuil moet dan ook Eyck van Zuylichem zijn bedoeld, wat niet onlogisch lijkt. Het feit dat de familie Eyck zich met beelden als cultuurobjecten bezighield en dat een tekening uit 1786 van M. Burman (familie van Maurits Eyck van Zuylichem) 'naadloos past in het rijtje van de pastoriebeelden (zie afbeelding), is echter niet heel overtuigend als argument. De familie zal zeker niet de enige zijn geweest in die tijd met een voorliefde voor classicistische beelden.

Tekening van M. Burman uit 1786

Een laatste keer dat een artikel aan de beelden werd gewijd was in 1987 waarin over de wijze waarop de schippers aan de beelden zijn gekomen wordt gezegd: 'Het is niet duidelijk of de Gasselternijveense schippers zelf aan de plunderingen deelgenomen hebben of dat ze de beelden van de plundersaars gekocht hebben'.⁷⁴

⁷³ <http://www.eyckenstein.nl/verdieping/gebouwen/landhuis-2/>

⁷⁴ Nieuwsblad van het Noorden, 21 januari 1987.

Apollo, Venus en Mercurius

Toen de eerder genoemde podagrissen op hun voettocht door Drenthe rond het midden van de negentiende eeuw door Gasselte kwamen zagen zij in de tuin van Alingh slechts twee beelden.⁷⁵ Dat hoeft echter niet te verbazen als we lezen dat het derde beeld iets verder weg stond, dichterbij het schuurgedeelte van dit grote boerenhuis.⁷⁶ Lesturgeon, een van de drie podagrissen, hielp de Drenten overigens uit de droom wat betreft het Adam en Eva verhaal, door te zeggen dat het om Venus en Diana ging, wat zoals gezegd ook maar ten dele klopt.⁷⁷

Volgens een artikel in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 1 maart 1909 stonden de beelden in de tuin van Alingh verkeerd opgesteld. 'In plaats van elkander aan te zien, wendden de beide grote beelden de hoofden af en zien zij ieder in een andere richting.'⁷⁸

*'Toen ik een der dragers op dit feit indachtig maakte', schrijft Houwink in zijn artikel in 1907, 'merkte hij leukweg op, dat zulks zoo erg niet was en dat het meermalen gebeurede dat man en vrouw elkander niet begeerden aan te zien; doch op mijn bemerking, dat de huiselijke toneelen, die hij op het oog scheen te hebben, in geen geval konden voorkomen bij Venus en Apollo, de vertegenwoordigers van de godenwereld, gaf hij mij gelijk in mijne bewering, dat de plaatsing allerminst kundig geschied was.'*⁷⁹ Houwink vergist zich overigens, niets menselijks was de Griekse goden vreemd. Ook in de tuin van de pastorie kijken Apollo en Venus elkaar overigens nog steeds niet aan.

⁷⁵ Drie podagrissen: Scheer, Dubbeld Hemsing van der, Boom, H., Lesturgeon, A.L. (1844-1845). *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst*, Volume 2.

⁷⁶ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 8 oktober 1919. bit.ly/3MDDjzx

⁷⁷ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 8 oktober 1919. bit.ly/3MDDjzx

⁷⁸ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 1 maart 1909. bit.ly/3th8g6E

⁷⁹ Houwink, R. (1908). 'De beelden te Gasselte' in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak* (NDVA) (1908), 26, 140-150;

Apollo en Venus.

Apollo, geboren uit oppergod Zeus en Leto (godin van de duistere nachten), was een veelzijdige god. Hij was niet alleen de god van de zon en de muziek, maar ook van de geneeskunde, poëzie en schone kunsten. Hij wordt afgebeeld als een knappe jongeman en met wisselende attributen. Bij dit beeld is gekozen voor de zwaan. Zwanen omsingelden het eiland Delos tijdens de geboorte van Apollo.

Venus (Aphrodite in het Grieks) was de godin van onder andere de liefde, de schoonheid, de seksualiteit en de vruchtbaarheid. Zij wordt op twee verschillende manieren afgebeeld, als de godin van de korte, vergankelijke aardse schoonheid en als de godin van de zinnelijke liefde, de schoonheid, de bekoorlijkheid en het genot. De eerste heeft als attributen bij zich een duif, een appel, een bloem of een ei en is meestal met kleding bedekt. De tweede daarentegen is meestal geheel of gedeeltelijk naakt, heeft een bok of een haas bij zich en draagt dikwijls een spiegel in de hand. Het is duidelijk dat het hier gaat om een beeld van de godin van de aardse schoonheid met een duif als attribuut.

Mercurius was de god van de handel. Hij wordt afgebeeld met symbolen die snelheid aangeven: gevleugelde sandalen (*talaria*), een gevleugelde helm (*petasus*) - die beide zichtbaar zijn op dit beeld - en een met slangen omkronkelde gevleugelde staf (*caduceus*), die hier ontbreekt. Een ander attribuut van Mercurius, de geldbuidel, is wel zichtbaar net als de haas als symbool van de nieuwe dag.

3. Het begin van de Reformatie in Gasselte

Predikanten van Gasselte en Gieten

De eerste jaren na de overgang naar het protestantisme in 1598 zijn min of meer in nevelen gehuld. Johannes Abels van Stellingwerf zou als eerste in Gasselte als predikant werkzaam zijn geweest en volgens de kerkenraad naar tevredenheid. Ze willen hem dan ook wel houden, maar als dat niet kan, dan houden ze toch maar liever hun eigen pastoor en vicaris. Johannes Abeli blijft echter niet in Gasselte, want in augustus 1598 staat hij in Diever. Hij houdt in die tijd een proefpreek voor de synode, waar de synodeleden niet tevreden over zijn.

Mogelijk was Johannes de zoon van Abelus Johannis van Stellingwerf. Van 1593-1599 was hij predikant van Aalsum en Wetzens. Hij was in 1580 schoolmeester in Wierum, 1587 en 1588 schoolmeester te Ternaard, 1592 schoolmeester te Sloten; 1593 in Goen. in 1590 buiten betrekking; zakt in 1591 en 1594 voor het predikantexamen; in 1598 door de Drentse synode afgewezen, maar tot de schooldienst toegelaten.⁸⁰

In de acta van de eerste Drentse synode in Rolde op 2 augustus 1598 wordt hij genoemd als aangewezen voor Diever. Er staat echter bij dat hij deze plaats niet heeft bekleed. Hij was van 1604-1607 predikant in Goingarip, waar hij werd afgezet. In 1608 mag hij weer predikant buiten Friesland worden. Van 1611 tot 1626 was hij predikant in Heino, waar hij met emeritaat ging. De synode van Overijssel beveelt hem in juli 1611 te Deventer aan voor Dalfsen. Of men hem daar niet wilde, of dat hij er zelf voor koos in Heino te blijven is onduidelijk.

De eerste die in de boeken voorkomt als predikant van Gieten en Gasselte is Durandus Hoytenus. Maar of hij hier ook werkelijk als zodanig werkzaam is geweest is niet duidelijk. In ieder geval niet lang, want in een memorie voor de Stadhouder van 14 december 1599 is zijn naam doorgestreept. In diezelfde memorie staat Michael Toxites (predikant in Aduard, classis Zuidhorn?) genoemd, met als extra aantekening, dat hij te Gasselte staat, maar nog geen beroepingsbrief heeft ontvangen. Hij is genegen ook Gieten te bedienen. In de aantekeningen van de provinciale synode van Groningen komt zijn naam tot 15 april 1599 voor.

Toxites werd na de Reformatie de eerste predikant van Wierum. Voor hij daar in 1597 werd beroepen was hij preceptor, dat wil zeggen leermeester aan de Latijnse school te Groningen. Toxites blijft tot 1611 in Gasselte. In de periode 1593-1594 ontving een Michiel Toxites een jaarsalaris van 30 carolie gulden als schoolmeester in Burum.⁸¹

⁸⁰ <http://www.mpaginae.nl/At/FrieseStudJK.htm>

⁸¹ Volgens Van Lieburg Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816, deel 2: gemeenten (Dordrecht 1996), kolom 102, was ene Michaël Toxites van 1601-1611 predikant te Gasselte. Zie ook:

Jodocus Vossius

Op 10 mei 1598 vaardigde Stadhouders Willem Lodewijk een proclamatie uit die inhield dat de hervorming in Drenthe een feit was. Het kerkbestuur van Gasselte⁸² stuurde reeds op 18 mei van hetzelfde jaar een brief terug aan de Stadhouders. Dit was geen dankbrief maar een bericht dat het bestuur zeer tevreden was over pastoor en vicarus en dat men geen behoefte had aan een predikant.⁸³ De brief, ondertekend door de kerkvoogden Warmolt Bronniger, Harmen Alinghe en Luitien Tebingh, had geen resultaat, de priesters moesten de kerk verlaten. Dat deden ze, maar Henricus Campensis en de vicaris Jacob van Utlo bleven in Gasselte wonen en zorgden nog geregeld voor problemen. In 1603 wordt opgemerkt dat *'die pape tott Gasselthe bevonden wortt so openbaer als heimelick den prediger tegen te staen'*. Reden genoeg voor Gedputeerden van Drenthe om, op verzoek van de synode, in te grijpen.

Vanaf de invoering van het protestantisme deelden Gasselte en Gieten aanvankelijk hun predikanten. Zo was Jouke Vos, beter bekend als Jodocus Vossius, in 1600 zowel dominee in Gasselte als in Gieten. Hij was predikant in Bedum en vanaf 25 juli 1599 ziekenbezoeker/ziekentrouster 'bij nacht en dag' in Groningen. Vijf dagen later werd hij door de classis van Middelstum ontslagen. Op 3 juli 1600 legde hij deze dienst neer in een kerkenraadsvergadering in Groningen omdat men geen geld meer had om hem te betalen. Op 15 september 1600 ontving deze *'der kranke soldaten visitator'* nog een bedrag van 50 Carolie gulden. Vier dagen eerder was hij al in dienst getreden in Gieten en Gasselte. Op 9 december van dat jaar wordt de vergadering van de classis, waarvan hij voorzitter was, *ten zijnen huizen* in Gasselte gehouden.

Hij was een van de vele predikanten over wie er in de eerste helft van de zeventiende eeuw geregeld klachten waren. De kwaliteit van zijn preken liet te wensen over en ook kent hij geen Latijn. Als hij een proefpreek houdt voor de provinciale synode krijgt hij de aansporing om flink te studeren. Dat leidt blijkbaar niet tot het gewenste resultaat, want na een volgende proefpreek in 1602 krijgt hij opnieuw een ernstige vermaning. Stadhouders Willem Lodewijk dwingt hem op 1 november 1602 te vertrekken omdat hij vanwege *'diverse pregnante orsaken met geene stichtinge der gemeente desen dienst langer can vertreden'*.⁸⁴ Hij vertrekt naar Heino in Overijssel en later (in 1605) naar Sloten.

<https://www.fryske-akademy.nl/fileadmin/inhoud/beelden/homepage/Kennis/Utjeften/Skoalmasters/kollumerland.pdf>

⁸² Kroezena, J. Geschiedenis van de kerk van Gasselte.

⁸³ <https://www.dodenakkers.nl/artikelen-overzicht/begraafplaatsen/drenthe/gasselte-kerkhof-protestantse-kerk-witte-kerkje.html>

⁸⁴ https://archive.org/stream/actaderprovinci07veengoog/actaderprovinci07veengoog_djvu.txt

Wilhelmus Marci

Zijn opvolger in Gieten en aanvankelijk ook in Gasselte was Wilhelmus Marci (1603-1611) uit Loppersum, die eerder predikant was in Grote en Kleine Harkstede. Hij ontving bij zijn beroep een half mudde rogge van elke volle boer, in plaats van de vijf getijden. Blijkbaar ontving hij ook een half mudde rogge van Henricus Campensis, de voormalige pastoor van Gasselte, want deze bleef (deels) in gebreke, waarop drost en gedeputeerden hem verplichtten met Marci af te rekenen.

Drost en Gedeputeerden stonden hem in 1606 toe dat hij de 16 mudde rogge kreeg die de voormalige meester W. Kerckhoff in Gasselte ontving uit de vicarij die door Jacob van Utlo werd bewoond. Het geld had hij nodig voor de studie van zijn zoon. Voorwaarde was dat hij in de schooldienst zou voorzien en het de gemeente vrij zou staan om een meester en koster te benoemen wanneer zij dat wilden. In deze tijd, om precies te zijn in 1609, gingen Gasselte en Gieten over van de classis Emmen, naar de classis Rolde. Net als zijn voorganger, kwam ook Wilhelmus onder vuur te liggen en in 1611 werd het hem, wegens wangedrag, verboden in Gasselte te preken. Hij werd erin 1613 van beschuldigd te vaak een bezoek te brengen aan de herberg, ook op zondagochtend.⁸⁵ O

*'Medt gelijken gebreken van dronckendrincken iss Wilhelmus Marci, prediger tot Geeten, beschuldigt gewest, umdat hie deurgaens ende mestendeels alle dagen in de herberge sick vinde sonder ock den Sondagh voer den middagh te verschonen , waerover he scherpelick vermaent synde, is geresolveret, dat hedt classis Rolde daerop letten sal ende daetelick doer hoeren gecommitterden daerover informatie laten nemen, ende bevindende sick tot gene beterschap dessangaende te begeven, dat in sulchen val bi suspensie tegens hem geprocederet sal worden.'*⁸⁶

Op de synode in 1614 werd hij ervan beschuldigd dat hij tegen de kerkorde in 'begeerte der gemeente' op I.I. Jacobi gepreekt zou hebben.

Marci was getrouwd met Tieteke met wie hij in ieder geval twee kinderen had, dochter Teetke Wilhelmi die in 1622 bouw- hooi- en gaerdenlanden in Gieten, een akker in de Duirsche en een stuk hooiland (Dekelhem) overdroeg aan Harmen Hiddinge en diens vrouw Jantjen en zoon Feico, soldaat onder kapitein Lycas de Rose, liggende in Boertange, die op 15 mei 1630 trouwde met Renneltien Eggens, weduwe van Andries Luijrts. Wilhelmus stierf in augustus 1618, zijn weduwe overleefde hem geruime tijd want zij leefde in ieder geval nog in 1646, want in dat jaar

⁸⁵ Zie ook getuigschriften voor Wilhelmus Marci, 1603, 1611 (drie stukken) 692 Provinciale Synode van Stad en Lande, 1595-1980. 176. Bergsma, W. Zij preekten voor doven, blz. 41.

⁸⁶ Reitsma, D.J. & Veen, S.D. van (1899). Provinciale en particuliere synoden gehouden in de noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572-1620. Deel 8: Drenthe 1598-1620. Groningen: J.B. Wolters.
https://archive.org/stream/actaderprovinci07veengoog/actaderprovinci07veengoog_djvu.txt

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

werd haar weduwenpensioen voorlopig ingehouden, hopende dat zij er vrijwillig afstand van zou doen. Zij werd namelijk, voor zover men wist verzorgd in het gasthuis in Ter Apel, waardoor zij het weduwengeld niet meer nodig had.⁸⁷

In 1610 wordt, vanwege de problemen met dominee Marci, besloten Gasselte los te maken van Gieten. Hij blijft nog wel tot zijn dood in 1618 werkzaam in Gieten.

⁸⁷ Romein, 68.

4. Johannes Sigefridus Fabritius

‘Met de drie meest voorkomende predikantszonden, de seksuele, de psychische en de alcoholische, hadden de classes en synode soms jaren geduld’

Als deze uitspraak van O.J. de Jong⁸⁸ op iemand van toepassing was, dan wel op Johannes Fabritius die zich ook wel Johannes Sigefridus Cuperus, Johannes Seijbert Cuperus of eenvoudig Johannes Cuperus noemde. Hij werd in 1611 de eerste predikant van de zelfstandige kerkelijke gemeente van Gasselte.

Honderdvijfendertig jaar lang, van 1611-1746, zou deze gemeente bediend worden door predikanten uit de familie Fabritius.

Johannes Fabritius werd rond 1570 geboren in het Duitse Dillenburg, de stad waar 37 jaar eerder ook de wieg had gestaan van Willem van Oranje. Johannes trouwde met een vrouw uit Ewick van wie de naam niet bekend is. Mogelijk is Ewick, het huidige Ewijk, gelegen aan de Waal ten westen van Nijmegen. Over de eerste dertig jaar van het leven van Johannes weten we nauwelijks iets, behalve dat hij op enig moment Dillenburg verruilde voor Jarssum, een dorpje dat aanleunt tegen het Oostfriese Emden.

Dillenburg rond 1900.

⁸⁸ Jong, O.J. (1985). Kerkgeschiedenis 1550-1750 in J. Heringa, D.P. Blok, M.G. Buist, H.T. Waterbolk (red). *Geschiedenis van Drenthe*. Meppel: Boom.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Deze havenstad had zich in de zestiende eeuw ontwikkeld tot het 'Genève van het noorden', een verwijzing naar de Zwitserse stad waar Calvijn heer en meester was. Het waren Nederlandse protestantse vluchtelingen die de stad groot maakten. In enkele decennia tijd groeide de stad van drieduizend naar twintigduizend inwoners. Emden stelde zich graag open voor de vluchtelingen. Men wist dat zij, door de bank genomen, geen arme sloebers waren, maar boekdrukkers, kooplieden en zilversmeden. Mede dankzij deze Nederlandse protestanten groeide de stad uit tot een van de belangrijkste havensteden van Noord-Europa.⁸⁹

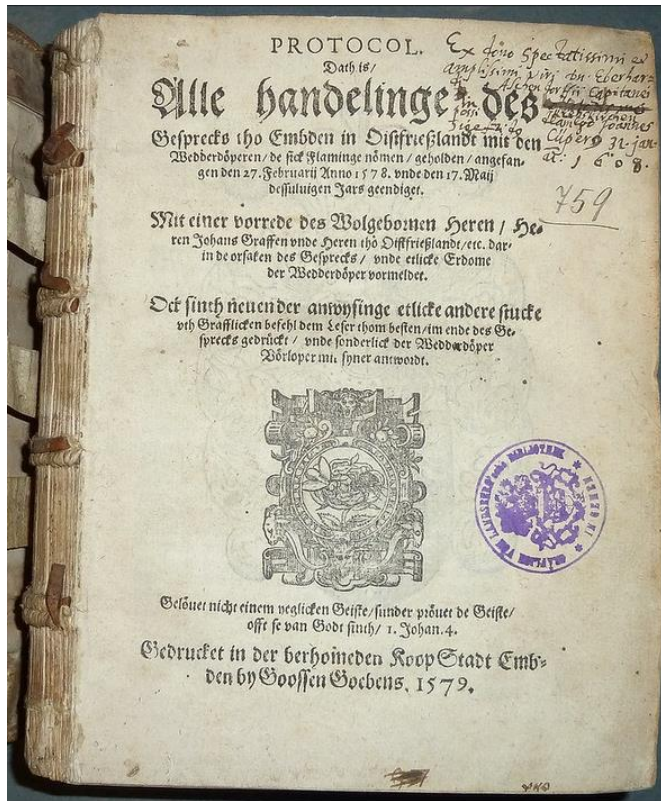
Waarom Fabritius Dillenburg verruilde voor Jarssum valt niet met zekerheid te zeggen. Het lijkt onwaarschijnlijk dat hij een religieuze vluchteling was. De vader van Willem van Oranje, Willem de Rijke, was opgevoed aan het hof van Frederik de Wijze, de keurvorst van Saksen, die op zijn slot de Wartburg onderdak had geboden aan Maarten Luther. Niet vreemd dat Willem de Rijke zich van het begin af aan aangetrokken voelde tot de denkbeelden van Luther, die hij had horen spreken op de Rijksdag in Worms in 1521 en die hij ook persoonlijk kende. Voorzichtig, zonder geweld en zonder schade aan lijf en goed, voerde Willem de Rijke het protestantisme in in de gebieden waar hij de baas was. Ook zijn zoon Jan, die hem opvolgde in Dillenburg, was aanhanger van het protestantisme. Diens zoon, Willem Lodewijk, werd stadhouder van Friesland, Groningen en in 1596 ook van Drenthe en hij was het die twee jaar later, in 1598, het protestantisme in Drenthe invoerde.

Volgens Eilardus Folcardus Harkenroth (1670-1732) die als predikant werkzaam was in Emden, was Fabritius als balling naar Jarssum gekomen. '*... Johannes Siggefridus Cuperus, die zich als balling hier te lande te Jarssum zal hebben opgehouden en die in 1607, als predikant te Grijpskerk in Groningerland te boek staat.*'⁹⁰ Waarom hij in ballingschap ging is niet bekend. Was het vanwege overspel waarvoor hij ooit ter dood is veroordeeld (zie verderop)? We zullen het waarschijnlijk nooit weten.

Ook wanneer hij naar Jarssum vertrok is niet helemaal duidelijk. Sommige bronnen menen dat dit na 1603 moet zijn geweest omdat van zijn zoon Bernhardus, geboren in 1603, tot tweemaal toe gezegd wordt dat hij afkomstig is uit Dillenburg. Een andere bron, het Oost-Friese Prediger-Denkmahl van Peter Friedrich Reershemius uit 1796, meent echter '*Siggefridus Cuperus ist 1598 hieher (Jarssum), und von hier nach Grypskerk in Gröningerland, allwo er 1609 stand, berufen.*'

⁸⁹ <https://www.trouw.nl/home/in-emden-kreeg-het-hollandse-protestantisme-vorm~af8190b4/>

⁹⁰ Harkenroth, E.F. (1726). Geschiedenissen behorende tot de Moederkerke in Emden en Oost-Friesland, eerste boek. Harlingen.

Protocol. Dat is, alle handelinghe des gesprecks tho Embden in Oostvrieslant met den wederdooperen die hen Vlamingen noemen. 1579. Dit exemplaar van het boek was op 31 januari 1608 in het bezit van Johannes Sigefridus Cuperus en ligt tegenwoordig in de Penn Libraries in de V.S.⁹¹ De inscriptie luidt:

*'Ex dono spectatissimi et amplissimi virj Dn. Eberhardj Aschendorffii capitanei in Krebskirchen[?] possideam ego Joannes Sigefrid[us] Cüper[us] 31 januari 1608.'*⁹²

Hoe het ook zij, in 1607 verliet hij Jarssum, volgens een oud blad dat vroeger in het kerkboek van Grijpskerk voorkwam, op 'den eersten Sondach adventus'⁹³ om de eerste predikant van het Groningse Grijpskerk te worden (Hij wordt bevestigd in het ambt op 29 november 1607). Het tractement (salaris) van predikanten was in die tijd onvoldoende om te voorzien in het levensonderhoud. De meeste predikanten hielden er daarom ook enkele stuks vee op na, waarvoor grond nodig is. Grijpskerk beschikte echter niet over pastorij- en kosterijgoederen. Dat betekende dat de predikant geen aanvullend inkomen had. Dit probleem werd opgelost door alle gronden die buiten het dorp Grijpskerk lagen, te belasten met een kleine som. De predikant

⁹¹ <https://bit.ly/3xiVEcQ>

⁹² Over deze godsdienstgesprekken, zie: <https://bit.ly/3xSCR9R>

⁹³ https://twierstr.home.xs4all.nl/Grijpskerk/tilbusscher_3.html

kreeg hiervan een bepaald bedrag en dat gold ook, zij het vijf keer lager, voor de schoolmeester.⁹⁴

Johannes was, we begonnen er dit artikel mee, zeker niet van onbesproken gedrag, waarmee hij in zijn tijd overigens zeker geen uitzondering was. Op de classicale vergadering van 11 september 1609 werd hij ontslagen wegens *calumnie* (lastering). Op 10 mei 1610 laat de synode hem tot Michael aanstaande (29 september) in het genot van woning en inkomsten nadat hij zelf had aangeboden vrijwillig de gemeente te verlaten; een aanklacht wegens door hem gepleegde en ontkende mishandeling wordt naar de competente rechter verwezen. De classis wordt met de waarneming van de dienst belast. Gedeputeerde Staten geven hem 11 oktober 1610 vier maanden uitstel zich van de aanklacht te zuiveren en vergunning zo lang nog hier te blijven; bij gebreke van zuivering zou hij na het verstrijken van de termijn terstond moeten vertrekken.

Hij slaagde hierin waarschijnlijk niet, want in 1611 verliet hij Grijpskerk. Op zijn verzoek besloot de synode op 24 mei 1611 om hem een *purum testimonium*, dat wil zeggen een zuiver, goed, getuigschrift te geven: *'Up Johannis Cuperi predigers billichs versoeck ordinet synodus, dat Suethormiana classis (Zuidhorn), darunder he gestanden, umb genochsame reden hem ein purum testimonium wol mithdelen mach'*.⁹⁵ Betekent dit dat hij te horen kreeg dat hij wel als predikant werkzaam mocht blijven, als dat maar niet in Groningen was? Een vergelijkbaar oordeel werd geveld over een predikant in Friesland, die vervolgens wel in Drenthe aan de slag mocht.⁹⁶ Dit zou alles te maken kunnen hebben met het feit dat Drenthe bepaald niet geliefd was onder predikanten, waardoor het niet meeviel alle gemeenten te bemensen. Op een aanbeveling van stadhouder prins Maurits hield Fabritius een leerrede voor Drost en Gedeputeerden van Drenthe en daarna tevens voor de gemeente te Gasselte, waar hij werd beroepen en bevestigd tijdens de classisvergadering van 6 mei 1611.

Conflicten met voorgangers

Het katholieke verleden bleef de predikanten van Gasselte van Gasselte parten spelen. Het kerkbestuur van Gasselte⁹⁷ had op 18 mei 1598 een brief gestuurd aan stadhouder Willem Lodewijk, waarin zij betoogden dat het bestuur zeer tevreden was over pastoor en vicaris en dat

⁹⁴ Feith, H.O. (1840). *Over de karspellasten van Grijpskerk, als behoorende tot het inkomen van den predikant der hervormde gemeente aldaar*. Groningen: W. Zuidema, blz. 5 e.v.

⁹⁵ <http://www.kerkrecht.nl/sites/default/files/17PS%20Groningen%2C%2020-25%20Mei%201611.pdf>

⁹⁶ In 1790 bepalen Gedeputeerde Staten in Friesland dat dominee Dominicus van der Schaaf zijn ambt drie jaar land niet mag uitoefenen in Friesland, waarna hij predikant wordt in Limburg. Zie ook het verhaal van dominee Gerhardus van Essen in Romein 2016/217

https://www.dbnl.org/arch/rome009herv01_01/pag/rome009herv01_01.pdf

<https://minnertsgavroeger.nl/dominicus-van-der-schaaf-dominee-1790/>

⁹⁷ Kroezenga, J. *Geschiedenis van de kerk van Gasselte*.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

men geen behoefte had aan een predikant.⁹⁸ De brief was ondertekend door de kerkvoogden Warmolt Bronniger, Harmen Alinghe en Luitien Tebingh. De stadhouder ging hier niet mee akkoord, maar misschien was de steunbetuiging aan pastoor Henricus Campensis (van Kampen) en vicaris Jacob van den Uytlo wel een reden dat beide heren in Gasselte bleven wonen. En dat zouden de predikanten weten.

De conflicten waren al begonnen toen Wilhelmus Marci in 1603 Jodocus Vossius was opgevolgd als predikant in Gasselte en Gieten. Bij zijn beroep ontving Marci een half mudde rogge van elke volle boer, in plaats van de vijf getijden. Blijkbaar ontving hij ook een half mudde rogge van Henricus Campensis, want deze bleef (deels) in gebreke, waarop Drost en Gedeputeerden hem verplichtten met Marci af te rekenen. Maar daarmee kwam er geen eind aan het conflict.

Rechtzitting van Hendrik van Munster. Tekening gemaakt in 1571 door Gerhardus Harmanni, organist in Ruinen.

Stadhouder Willem Lodewijk protesteerde op 2 maart 1599 bij de heer van Ruinen dat er geen geld uit de vicarie aan kinderen van priesters gegeven mocht worden. Dit kon niet volgens hem omdat *'dat jus canonicum selfs die bastarden ende boerenkinderen uysluyt, gelijk in den paussdom die geestelijckce overicheijdt macht hehad (geft) die gepraeseneerde persohnen haerder inbequaemheijdt halven te weijgeren'*. Hoewel hij niet aan het collatierecht wilde tornen moest hij

⁹⁸ <https://www.dodenakkers.nl/artikelen-overzicht/begraafplaatsen/drenthe/gasselte-kerkhof-protestantse-kerk-witte-kerkje.html>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

de inkomsten van de vicarie aan de dominee geven. Hij herhaalt zijn verzoek nog eens op 19 september 1600 in een brief waarin hij nogmaals zegt dat het collatierecht van de vicarie in Gasselte op een ‘papenkind’, ook naar canoniek recht nietig was.

Hendrik van Munster, heer van Ruinen, had als collator van de vicarie van Gasselte recht op de inkomsten van de kerk van Gasselte. Hij had deze voor een deel geschonken aan Gerrit Evers, schulte van Gasselte (en Borger), zodat die er zijn zoon van kon laten studeren in Groningen. 16 mud rogge ging naar de schoolmeester van Gasselte. Drost en Gedeputeerden van Drenthe keurden dit in 1602 goed. Daarop klaagde de voormalige vicaris Jacob Van Utloo, die in het vicariehuis was blijven wonen, op 4 september van hetzelfde jaar bij het provinciale bestuur dat Hendrik van Munster deze inkomsten (behalve de rogge voor de schoolmeester) had toegezegd aan zijn, buitenechtelijke, zoon Gerhardus Van Utloo. Deze gerhardus kreeg in 1603 ook nog een deel uit de vicarieopbrengsten uit Ruinen en Zuidwolde.

Op 1 augustus 1611 bepaalden Drost en Gedeputeerden dat dominee Cuperus de helft van de inkomsten van de vicarie zou krijgen en de schoolmeester/koster 12 mud rogge (was 16). De zoon van Van Utloo zou evenveel krijgen als Cuperus. Van Utloo moest hiertoe een inventaris aanleveren van vicariebezittingen. Op 29 augustus 1611 verordonneerden zij dat Van Utloo de inventaris binnen zes dagen moest overhandigen aan Cuperus. Zo niet dan mocht Cuperus hem laten oppakken door soldaten. Op 14 november klaagde Cuperus dat Van Utloo meer pacht ontving dan hij had opgegeven.

Op 23 januari 1612 maakten Drost en Gedeputeerden een einde aan de aanspraken van de zoon van Van Utloo. Die was klaar met zijn studie en zou vermoedelijk nooit in dienst van de kerk treden. Bovendien was de vicarie volgens een hoogleraar aan de universiteit van Franeker, ingesteld voor het bidden voor de zielen (curam animarum), een typisch katholiek gebruik.

op 20 augustus 1612 werd Van Utloo gelast *‘dat hij deselve vicarij soe daetelick totten dienst der kercken ende onderholt des respectieve predigers ontruimen ende sich vant gebruick derselver onthouden ende volgens voern. Cupeo dezelve rustelick ende sonder eenige oppositie tot sijnen onderholt volgen laeten sall.’*

Op 29 augustus verordonneerden zij dat Van Utloo de inventaris binnen zes dagen moest overhandigen aan Cuperus. Zo niet dan mocht Cuperus hem laten oppakken door soldaten. Op 14 november klaagde Cuperus dat Van Utloo meer pacht ontving dan hij had opgegeven.

Cuperus kreeg nu alle inkomsten, behalve de twaalf mud voor de schoolmeester en de pachtschuldigen kregen een brief waarin hen werd meegedeeld dat zij geen geld meer mochten geven aan Van Utloo. Omdat ook de heer van Ruinen geld aftroggelde van de pachters,

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

weigerden die te betalen aan Cuperus, waarop Drost en Gedeputeerden hen op 18 juni 1614 daartoe veroordeelden.⁹⁹

De problemen met Van Utloo waren daarmee nog niet voorbij. Op 10 maart 1614 had Cuperus zich er al over beklagd dat Van Utloo hem voor de deur van het bestuur in Assen had uitgescholden en beledigd.

Nog in 1622 berichtten visitatoren dat Cuperus er over klaagde dat Van Utloo hem belasterde, tot slaans toe, en hem naliep 'dat de prediger dolerende over Heer Jacob van Vuijtlo ho deselvige hem mitt velen spitige reden en lasteringen tot slaens toe, dickwijls napadede (naliep)'

Pas in 1627 kwam er, met de dood van Van Utloo, definitief een einde aan de kwestie.¹⁰⁰

Schoolmeester in Gasselte

De classis had Gerhardus van Utloo op 2 januari 1615 voorlopig aangesteld als onderwijzer in Gasselte. Nadat er klachten over hem kwamen werd hem dat op 5 juni alweer verboden. Blijkbaar nam zijn vader zijn taken over, want op 18 januari 1616 werd hem het onderwijzen verboden tot hij aan de kerkorde zou hebben voldaan en hij door de classis was toegelaten. Cuperus beklagde zich er vervolgens over dat Gerhardus school hield in de Veenhoff, waarop het provinciaal bestuur hem op 14 januari 1619 aanschreef zich daarvan te onthouden. De zaak sudderde vervolgens blijkbaar voort, want pas in 1627 werd er met Gerhardus onderhandeld om hem onderwijzer in Westerbork te laten worden.

Ondertussen is in Gasselte nog steeds geen nieuwe koster/schoolmeester. Johannes neemt die werkzaamheden op zich en strijkt ook de vergoeding, 12 mudden rogge, op, die daarvoor geldt. In 1619 zegt hij tegen de visitatiecommissie dat hij niet langer wil klokluiden, kerk schoonmaken, het doopwater aandrigen en het openen en sluiten van de kerk wil hij ook niet langer doen. Dat was geen werk voor een predikant. Maar aangezien hij het geld voor een koster/ schoolmeester wel wil incasseren, zal hij dat werk toch wel moeten doen, of een schoolmeester moeten aanstellen. Later kwam er een meester voor het winterhalfjaar. Die kreeg 2 mudden rogge, zodat Fabritius 10 mudden overhield.

Loopbaan van Johannes

Op de classis generalis van 5 september 1615 was Cuperus voorzitter.

Cuperus werd in 1618 voor Drenthe als afgevaardigde aangewezen bij de Nationale Synode van Dordrecht als revisor van het Nieuwe Testament. Zijn collega Onias Boethius uit Coevorden werd

⁹⁹ Romein, blz. 52 https://www.dbnl.org/arch/rome009herv01_01/pag/rome009herv01_01.pdf

¹⁰⁰ https://www.dbnl.org/arch/rome009herv01_01/pag/rome009herv01_01.pdf

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

aangesteld als revisor voor het Oude Testament. Beiden werden echter al na één dag vervangen wegens hun gebrekkige kennis van de Nederlandse taal.

Op zondag 16 of 26 juni 1622 werd hij bij een dronkemansgevecht in zijn eigen huis door de predikant van Anloo (Henricus van Holle) met een sabel aan zijn hand verwond. Toen hij zo verscheen op de synodevergadering, besliste deze dat Ab Holle voorlopig werd geschorst, terwijl Fabritius binnen een termijn van tien dagen verslag zou moeten uitbrengen. Op 10 augustus 1622 werd door de Drost, gedeputeerden en enkele gecommiteerde predikanten vergaderd. Cuperus had geen verslag uitgebracht ondanks herhaald aandringen, omdat hij maar liever de zaak liet rusten. Ab Holle zou namelijk iets over vroegere wandaden van Cuperus weten. Ab Holle werd verzocht de synode te melden, wat hij wist over Cuperus' verleden. Aanvankelijk weigerde hij, maar later werd hij gedwongen om op de vragen van de synode in te gaan. Uit de antwoorden bleek, dat Ab Holle verhalen vertelde over een eventuele brief die Cuperus aan een lichtzinnige vrouw zou hebben geschreven. Uiteraard ontkende Fabritius dit en bovendien gaf hij een verslag van het gebeurde in de pastorie. De volgende dag moest Ab Holle eveneens verslag doen.

De synode besloot op 28 augustus 1622, dat beide predikanten mochten aanblijven, maar dat ze wel een boete kregen: Holle kreeg een boete van drie ponden (18 gulden) en Cuperus moest één pond (6 gulden) betalen. Het totale bedrag kwam ten goede aan de armen van Gasselte. Verder moesten ze beiden hun gemeenten om vergeving vragen in tegenwoordigheid van de beide predikanten uit de classis van Rolde. De zaak werd in afwachting daarvan tot de volgende synode uitgesteld; toen werden ze beiden weer in hun dienst hersteld. Hun veroordeling in een boete was niet zo zeer om de verwonding, maar om het onzedelijk en onkuis levensgedrag, hetwelk de een van de andere toen aan het licht bracht.

Henricus ab Holle

Henricus ab Holle werd rond 1580 geboren in Borculo als zoon van Bernardus ab Holle, die daar aanvankelijk als pastoor en later, vanaf 1616, als predikant werkzaam was.

Vervolgens was hij ook nog predikant in Gieten, waar hij in 1622 overleed.

Hendricus was aanvankelijk schoolmeester in Borculo, maar in 1611 ging hij als schoolmeester bij provisie naar Anloo. Dit betekende dat hij optrad als predikant, maar dat hij de sacramenten niet mocht bedienen. Hij was in 1612 en 1616 scriba en in 1618 assessor van de Drentse synode.

In 1623 werd hij als predikant afgezet omdat hij ten onrechte een collega een getuigschrift had meegegeven. Hij stierf niet lang daarna, op 7 september 1623, in Anloo.

Ook twee broers van Henricus waren predikant. Bernardus ab Holle in Vorden en Johannes ab Holle, in Schoonebeek, waar hij in 1612 werd afgezet om vervolgens van 1612-1650 schoolmeester te worden in Anloo.

Zoon Bernhardus wordt op 6 april 1622 ingeschreven als student filosofie en theologie aan de universiteit van Groningen. Al een jaar later preekte hij in de kerk van Gasselte. Tot ongenoegen van de kerkgangers, wordt de preek door zijn vader geregeld met commentaar onderbroken. Maar wat erger is, Bernhardus preekte zonder toestemming van de classis en zijn vader wordt hierop tijdens een visitatie in 1624 ernstig toegesproken. Het staat de commissie bovendien niet aan, dat er nog steeds beschilderde beelden in de kerk staan en de kruisen op het kerkhof moeten nodig verwijderd worden. Verder blijkt uit hun onderzoek dat dominee bij een begrafenis een lijkpreek heeft verzorgd, waarvoor krijgt hij een dukaton heeft ontvangen. Dat moet afgelopen zijn.

In 1624 begonnen ook de gemeenteleden van Gasselte over hun predikant te klagen. Hij zou namelijk een huwelijk tussen een zwerfster en de koeherder van Eext wel hebben willen voltrekken, maar op getuigenis van de herbergier Johan van Dalen bleek, dat dat slechts leugens waren.

Cuperus werd in 1630 naar Zuidlaren beroepen (15 augustus) en vertrok naar daar in augustus van dat jaar. Maar ook in Zuidlaren verging het Cuperus niet zo best. In 1631 gingen er alweer allerlei geruchten over zijn verleden en hij werd door zijn wegens dronkenschap afgezette voorganger, Johannes Wirichius, beschuldigd van overspel (propter commissum adulterium). Hij moest zich daarover verantwoorden. Hij erkende ditmaal, dat hij in het verleden eens wegens overspel ter dood was veroordeeld. Indertijd was dit vonnis niet ten uitvoer gebracht, maar hij was wel gezeseld. Hierop werd hij door de Synode op 8 december 1631 afgezet.

De doodstraf op overspel is in onze ogen wel een erg zware straf. Het zou in ons land doodstraffen regenen als wij het ook tegenwoordig de aangemeten straf zouden vinden. Toen de schriftgeleerden en farizeeën een overspelige vrouw bij Jezus brachten, toen hij onderricht gaf in de tempel zeiden ze tegen Hem: Meester, deze vrouw is op heterdaad betrapt toen ze overspel pleegde. Mozes draagt ons in de wet op zulke vrouwen te stenigen. Wat vindt u daarvan? Jezus diende hen van repliek door te zeggen: 'Wie van u zonder zonden is, laat die als een eerste een steen naar haar werpen.' De schriftgeleerden en farizeeën dropen af en Jezus vroeg de vrouw:

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

‘Heeft niemand u veroordeeld?’. Nee, antwoordde de vrouw niemand. ‘Ik veroordeel u ook niet’, zei Jezus, ‘ga naaar huis en zondig vanaf nu niet meer.’¹⁰¹

Voor een man gold overigens niet alle gemeenschap buiten het huwelijk als overspel. Een man pleegde alleen overspel als hij gemeenschap had met een getrouwde vrouw, of met een meisje dat al beloofd was aan een man. In plaats van via steniging werd het doodvonnis soms ook uitgevoerd door de man of vrouw te verbranden.

Na zijn afzetting vertrok hij in 1634 met zijn vrouw naar de Palts, maar al zijn zonen, die de naam Fabritius/Fabricius gingen voeren, werden predikant in Drenthe, Stad en Lande of Oost-Friesland.¹⁰²

Johannes Wirichius

Johannes Wirichius was aanvankelijk (in 1599) predikant in Tolbert (samen met Midwolde, Niebert, Nuis, Marum en Noortwijk), waar hij in 1603 werd ‘geremoveert’. Vervolgens was hij van juni 1603 tot 1629 predikant in Zuidlaren. In februari 161 kwam er een verzoek van stadhouder Willem Lodewijk aan Drost en Gedeputeerden om Wichirius te helpen om een behoorlijk tractement van de ingezetenen te krijgen. Net als in Tolbert werd hij ook in Zuidlaren (1629) afgezet.

In 1634 waren er enkele problemen rond de sollicitatie van Wirichius naaar Marsum.¹⁰³ Op 25 mei 1639 werd hij beroepen als predikant te Oude-Pekela tegen een salaris van 400 Carolie gulden, te betalen uit de opbrengst van het Klooster Ter Apel. Hij ging op 4 augustus 1663 met emeritaat en overleed op 20 juni 1666.

Weduwen- en wezenpensioen

Drenthe had, indachtig de woorden van Jacobus I: 26 en 27 *‘Wie meent dat hij God dient, terwijl hij zijn tong niet kan beteugelen, zit op een dwaalspoor, en heel zijn godsdienst is vergeefse moeite. Voor God, de Vader, is alleen dit reine, zuivere godsdienst: weduwen en wezen bijstaan in hun nood, en je in acht nemen voor de wereld en onberispelijk blijven’*, een weduwen- en wezenpensioen ingesteld. Iedere gemeente zou daaraan moeten bijdragen. Het bijeen brengen van de daarvoor benodigde contributie leverde echter nogal wat problemen op. Dat gold ook voor Gasselte, zowel over 1615 als 1616 was Johannes Cuperus nog een pundtgroete (punt groete) schuldig. Het

¹⁰¹ Johannes 8: 1-11.

¹⁰² <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-van-dalen-en-lanting/11710.php>

¹⁰³ Zie brief van Ludolph Heerma aan Johannes Laxtenius, predikant in Marsum.

afdragen van het weduwengeld is geregeld onderwerp van gesprek en blijkbaar kunnen de kerspelen het maar moeilijk opbrengen.¹⁰⁴

De kerkelijke situatie in Gasselte

Bij hun bezoek aan Gasselte constateerden de Drentse visitatoren in 1614 dat er geen lidmaten waren, op de predikant en zijn vrouw na. In de jaren 1624 en 1627 constateerden zij dat geen van ongeveer 200 inwoners van Gasselte belijdend lid van de kerk waren. Geen wonder dat de beroemde historicus Rogier de eerste predikanten op het platteland 'veldheren zonder leger'¹⁰⁵ noemt. De dorpelingen werkten op zondag en gingen niet naar de catechismuspreek.¹⁰⁶

In 1616 vermoedde de synode dat het aanstootgevende leven van de predikanten waarschijnlijk de oorzaak was dat in Odoorn, Gasselte en Rolde geen mensen in de kerk kwamen.¹⁰⁷

In Gasselte was de catechismus van Allegondus nog niet ingevoerd.

In 1621 werd door de visitatoren gemeld dat er elke winter een huurling tot onderwijzer werd aangesteld. Ook werd er op zondag gewerkt, terwijl er geen catechismuspreken werden gehouden.

In 1631 kreeg de dominee te horen dat hij catechismuspreken moest houden ook al kwam alleen zijn gezin in de kerk.

In 1633 klaagde de visitatiecommissie dat het avondmaal niet op de juiste momenten, de feesten, en dus viermaal per jaar, werd gevierd.

In 1636 was er geen kosterij en moest de onderwijzer in de school wonen.¹⁰⁸

Kinderen van Johannes Fabritius

Drie kinderen van Johannes werden predikant. Johannes (Hans) Lodewijk (Ludovicus) Fabritius, geboren rond 1605 in Jarssum, werd predikant in Noordwolde. Hij trouwde, hij was toen schoolmeester, op 25 maart 1631 in Zuidhorn met Aeltjen Tijmens, weduwe van Barstt Quade. Hij overleed op 19 september 1674 in Noordwolde. Zijn vrouw Aeltje stierf op 15 mei 1662. Johannes wordt in 1669 nog schoolmeester genoemd in Zuidhorn.¹⁰⁹

¹⁰⁴ https://archive.org/stream/actaderprovinci07veengoog/actaderprovinci07veengoog_djvu.txt

¹⁰⁵ Bergsma, W (2002). Blz. 20

¹⁰⁶ Bergsma, W. (1999) Tussen Gideonsbende en publieke kerk: een studie over het gereformeerd protestantisme in Friesland 1580-1650. Hilversum: Verloren.

¹⁰⁷ Noordzij, H. bron = Reitsma en Van Veen, deel 8, blz, 211

¹⁰⁸ Romein, blz. 51 https://www.dbnl.org/arch/rome009herv01_01/pag/rome009herv01_01.pdf

¹⁰⁹ <http://www.lidmatengroningen.nl/Zuidhorn.htm>

De kerk van Noordwolde wordt sinds 1639, de tijd waarin Fabritius er dominee was, gedomineerd door een gotische kerktoren met een opvallende siepelvormige torenspits (Foto A. van Dijk).

Johannes Sigefridus (ongeveer 1607 in Jarssum-1647 Geerdswehr) was predikant in Gerdswehr, een dorp, ten zuiden van de plaats Wybelsum (ten westen van Emden), dat in 1717 zou zijn verzwolgen door het water in de grote stormvloed in de nacht van 24 op 25 december 1717.¹¹⁰ Waarschijnlijker lijkt het echter dat het dorp, met zijn kerk, al in 1699 aan een overstroming van de Eems is prijsgegeven. In het jaar daarop werd, ter vervanging, een nieuwe kerk gebouwd in Wybelsum.¹¹¹

Hij is kort na 25 april 1647 te Geerdswehr overleden en niet in 1674 zoals verschillende bronnen melden.¹¹² Of hier sprake is van een eenvoudige verschrijving 74 i.p.v. 47 of dat het een gevolg is van het feit, dat de gemeente van Geerdwehr tussen 1647 en 1674 geen predikant had, zal wel altijd onduidelijk blijven. In 1726 schreef E.F. Harkenrodt over hem: "*Johannes Siggefridus (dus zonder familienaam) is gelooflijk de zoon van Johannes Siggefridus Cuperus, die zich als balling hier te lande te Jarsum zal hebben opgehouden en die in 1607, als predikant te Grijskerk in Groningerland te boek staat. Deeze onze Geerdsweerder Siggefridus quam 1643 hier in dienst en is 1647 (na den 25 april) overleden, aangezien zijn hand op die datum in een der armboeken gezien wordt.*"

¹¹⁰ Prediger-Denkmahl: „13. Johann Siggefriedus, ist 1643 berufen, und 1674 gestorben.“; zie ook <http://www.vliegvanterlaan.nl/Vlieg/>

¹¹¹ <https://reformiert.de/gemeinde/wybelsum.html>

¹¹² Bijvoorbeeld bij Romein. Mogelijk beriep Romein zich op het Prediger-Denkmahl, waar ook sprake is van 1674.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Kaart van Johann Baptist Homann uit 1720 van de Kerstvloed.¹¹³

De oudste zoon, Bernardus, volgde zijn vader op in Gasselte.

¹¹³ Voor details van de kaart zie:

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2a/Joh. Bapt. Homann - Geographische Vorstellung der j%C3%A4mertlichen Wasser-Flutt in Nieder-Teutschland.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2a/Joh._Bapt._Homann_-_Geographische_Vorstellung_der_j%C3%A4mertlichen_Wasser-Flutt_in_Nieder-Teutschland.jpg)

5. Bernardus Fabritius (1603-1670)

In Gasselte werd Johannes Fabritius opgevolgd door zijn oudste zoon Bernardus. Leden van de familie zouden predikant blijven in Gasselte tot 1746. Bernardus diende de gemeente bijna veertig jaar, van 1 september 1630 tot zijn dood op 21 maart 1670.

Bernardus wordt 'van Dillenburg' genoemd (zie hieronder), wat zou betekenen dat hij in Dillenburg is geboren. Dat zou dan zijn gebeurd in september 1603 in het huis 'In den draacken', dat in de buurt van 'de gouden wage' moet hebben gestaan. Als datum voor zijn doop wordt 31 oktober 1603 genoemd. Zijn vader zou dan daarna als balling naar Jarssum zijn gegaan. Getuigen bij zijn doop waren Johannes en Bernhardus ab (=van) Ewick, die 'fratres germani', tweelingbroers werden genoemd. Mogelijk waren zij ooms van de dopeling, hun moeder van wie wij de voornaam niet kennen was ook 'ab Ewick'. Mogelijk is hij zelfs naar een van de getuigen vernoemd.

Maar of deze gegevens betrouwbaar zijn? Andere bronnen melden dat hij op 31 maart 1603 in Jarssum (bij Emden), waar zijn vader dan sinds 1598 predikant zou zijn geweest, is gedoopt.¹¹⁴

Bernardus meldde zich in 1614 aan bij het Gymnasium Illustre in Bremen.¹¹⁵ In 1619 was hij een van de respondenten voor een publicatie van Ludwig Crocius 'De vera religione et catholica ecclesie epilogismus' in die stad.¹¹⁶

Op 6 april 1622 werd hij ingeschreven als student filosofie en theologie aan de universiteit van Groningen met de toevoeging 'Dillenburg, Nassovius'. Een jaar later preekte hij al in de kerk van Gasselte. Aangezien dit zonder toestemming van de classis was gebeurd, werd zijn vader hierop ernstig toegesproken. In 1626 werd hij als student aan de universiteit van Franeker ingeschreven en ook daar met de toevoeging Dilleburgo Nassovius.

De universiteit van Franeker

De universiteit van Franeker werd in 1585 door de Staten van Friesland gesticht en werd ook wel Academie van Friesland (Latijn: Academia Franekerensis) genoemd. Dertig jaar lang was deze universiteit met die van Leiden de enige in de Noordelijke Nederlanden. De universiteit was gevestigd in het voormalige Kruisherenklooster. Na een veelbelovend begin met

¹¹⁴ In 'Ostfriesländischen Prediger-Denkmal von Peter Friedrich Reershemius von 1796'staat: „8. Siggefridus Cuperus, ist 1598 hieher, und von hier nach Grypskerk in Gröningerland, allwo er 1609 stand, berufen. Sein Sohn Johannes Siggefriedi ist Prediger zu Gerdeswehr gewesen.“

¹¹⁵ Archelis, T.O. en Börtzler, A. (1968) Die Matrikel des Gymnasiums Illustre zu Bremen 1610-1810. Bremisches Jahrbuch 2. Reihe 3. Bd. Blz. 15.

¹¹⁶ Santen, L. van (2014). Bremen als Brennpunkt reformierter Irenik: Eine sozialgeschichtliche Darstellung anhand der Biografie des Theologen Ludwig Crocius (1586-1655). Leiden/Boston: Brill.

groeïende studentenaantallen - vooral de theologische faculteit groeide sterk - stond de universiteit rond 1625 al bekend als de suypacademie. De bijnaam van de Franeker student is dan ook de Franeker Loskop.

Er is in Franeker niet zo veel te doen voor de heren studenten. Daardoor wordt, gedreven door verveling, nogal eens overgegaan tot overmatig drankgebruik, vechtpartijen en verstoringen van de openbare orde. De rechtspraak over de ordeverstoorers wordt door het senaatsbestuur zelf verricht. De rector-magnificus en de vertegenwoordigers van de vier faculteiten spreken recht. Alleen voor halsmisdaden gaat men naar het Hof in Leeuwarden. Over het algemeen maken de vonnissen van de senaat weinig indruk. De kroegen blijven uitstekende zaken doen en ook de openbare orde is bij tijd en wijle niet veilig als de studenten (en ook de hoogleraren) aan het feesten slaan.

Uit het studentenleven van destijds is het café De Bogt fen Guné overgebleven.

In 1626 werd hij beroepen in Eelde, maar dat beroep nam hij niet aan. In

Relatie met Agnete?

1627 ontving de synode een brief van Agnete of Agnieta Assueris, de weduwe van Hendrick Boekholt¹¹⁷ (ook Gerardus Boekholt) die van 1620 tot zijn dood 1625 predikant was in

¹¹⁷ Gerardus was eerder getrouwd met een dochter van Gerardus Weemhoff, predikant in Winschoten.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Kropswolde.¹¹⁸ Hierin verlangde Agnete het geld terug dat zij aan Bernhardus geleend had. Bernhardus wilde echter niet betalen omdat hij dat geld van haar gekregen zou hebben, omdat zij elkaar trouwbeloften hadden gegeven.¹¹⁹ Zij ontkende dit feit niet, maar wilde op die belofte terugkomen. Bernhardus wilde zijn trouwbelofte echter wel nakomen, maar eiste dan wel, dat zij verder aan niemand anders verbonden zou zijn. Weliswaar beloofde zij dit, maar toch wilde ze niet meer met hem trouwen. Op last van de synode moest Bernhardus hierop het geld terug betalen, wat hij beloofde zo spoedig mogelijk te zullen doen.

Bevestiging in het ambt

In 1630 preekte Bernhardus als novitius in Gasselte over Lucas 12:35-39. De preek viel redelijk in de smaak, waarop hij werd beroepen in Gasselte als opvolger van zijn vader. Op 1 september werd hij bevestigd.

Lucas 12: 35-39

Sta klaar, doe je gordel om en houd de lampen brandend, en wees als knechten die hun heer opwachten wanneer hij terugkeert van een bruiloft, zodat ze direct voor hem opendoen wanneer hij aanklopt. Gelukkig de knechten die de heer bij zijn komst wakend aantreft. Ik verzeker jullie: hij zal zijn gordel omdoen, hen aan tafel nodigen en hen bedienen. Gelukkig degenen die hij zo aantreft, ook al komt hij midden in de nacht of kort voor het aanbreken van de dag. Besef wel: als de heer des huizes had geweten op welk uur de dief zou komen, dan zou hij niet in zijn huis hebben laten inbreken.

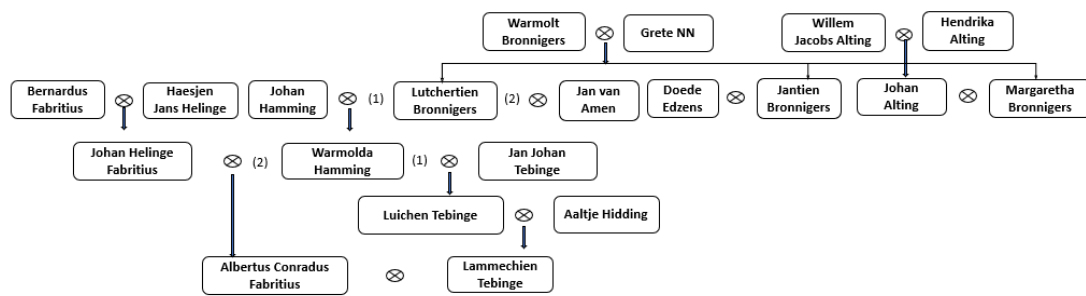
Huwelijk met Haesjen Jans Helinge

Kort daarna, op 29 oktober 1630, trouwde hij in Gasselte met Haesjen Jans Helinge, gedoopt rond 1606 in Assen, dochter van deurwaarder en herbergier Johan Helinge en Hillichje Coerts. Zij kregen acht kinderen, van wie de jongste twee zonen ook predikant werden in Gasselte.

¹¹⁸ Gerard was tot begin 1619 predikant te Beerta, na aldaar reeds 17 april 1618 geresigneerd te hebben; hij woonde nadien ambteloos te Winschoten en wordt 10 augustus 1621 door volmachten van Kropswolde als predikant gewenst. Op 7 september daarop verzoekt hij aan Burgemeesteren en Raad van Groningen remis en pardon van hetgeen te Beerta was geschied, hetgeen hem verleend wordt en admisie te Kropswolde waar hem een proefpreek wordt toegestaan. Op 24 september vertonen kerkvoogden en volmachten een op hem uitgebracht beroep dat naar het oordeel van de classis niet in debita forma is; desondanks laat zij hem tot de dienst toe. Alvorens Burgemeesteren en Raad toestemming gaven hem te beroepen moet volgens hun besluit van 28 september de classis verklaren dat hij de gemeente met vrucht en stichting kan dienen.

¹¹⁹ Roemeling (Patroonheiligen, priesters en predikanten in Groningen en Drenthe tot omstreeks 1640) meent nog dat zij daadwerkelijk zijn getrouwd, maar dat Agnieta hem al snel weer verliet. Zij ging volgens hem op 27 oktober 1727 in Groningen in ondertrouw en trouwde op 30 december van dat jaar.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Kinderen van Bernhardus en Haesje

- Johan Helinge Fabritius werd geboren op 2 september 1632 in Gasselte en stierf op 12 februari 1680 in Gasselte. Hij trouwde op 26 augustus 1656 in Gasselte met Warmolda Hamming , geboren rond 1616 in Bonnen en overleden in februari 1673 in Gasselte. Zij was een dochter van landbouwer Johan Olde Hamming uit Veenhof en Luytjen Lutchertien Bronniger, dochter van de gedeputeerde Warmolt Bronniger. Warmolda was eerder, op 11 december 1636 in Gasselte, getrouwd met Jan Johan Tebinge. Deze Jan Johan was de grootvader van Lammechien Tebinge, de vrouw van Albertus Conradus, een broer van Johan. Uit dit huwelijk:
 - Johannes werd geboren op 19 april 1657 in Gasselte en stierf rond 1682 in Gasselte. Hij trouwde op 18 april 1675 in Gasselte met Aeltjen Brans uit Gasselte (geboren rond 1650 in Gasselte, overleden op 17 februari 1692 in Gasselte. Zij was de weduwe van Jan Albarts. Kinderen uit dit huwelijk waren Warmoltjen Hamminge (8 december 1675 – 6 januari 1676), Bernardus, geboren op 31 oktober 1676 in Gasselte, overleden op 6 november 1676 in Gasselte, Grietjen (gedoopt op 7 oktober 1677, overleden op 25 oktober 1677 in Gasselte), Greta (geboren op 6 oktober 1678, overleden op 17 oktober 1678 in Gasselte), Grietjen (gedoopt op 20 april 1684 In Gasselte, overleden op 23 juni 1684 in Gasselte).
- Samuel Fabritius werd geboren op 24 augustus 1634 in Gasselte en stierf op 31 augustus 1634 in Gasselte.
- Johannes Fabritius werd geboren op 24 juni 1637 in Gasselte. Hij overleed op 25 juli 1713 in Gasselte.
- Fossa Fabritius werd gedoopt op 3 april 1638 Gasselte.
- Hilletjen Fabritius werd geboren op 10 april 1641 in Gasselte. Zij trouwde op 6 december 1668 in Gasselte met de chirurgijn Hesselius Vliege, geboren rond 1645, zoon van Johannes Vliege.
- Lodewijk (Ludovicus) Fabritius werd gedoopt op 5 februari 1643 in Gasselte. Hij overleed op 7 maart 1673 in Gasselte.
- Albertus Conradus Fabritius werd gedoopt op 6 december 1646 in Gasselte en stierf op 1 maart 1715 in Gasselte. Hij trouwde op 2 mei 1674 in Gasselte met Lammechien Tebinge die op 21 augustus 1653 in Gasselte werd gedoopt, dochter van Luichen Tebinge en Aaltje Hidding. De opa van Lammechien, Jogan Tinge, was de eerste echtgenoot van Warmolda Hamming, vrouw van de broer van Albertus, Johan. Zij kregen drie kinderen, Aeltje, Hilligje en Aeltje.

- Peutschen Fabritius werd gedoopt op 25 juli 1652 in Gasselte en stierf op 13 januari 1724 in Gasselte (begraven op 21 januari). Zij trouwde (1) op 16 november 1679 in Gasselte met kleermaker Jan Jans Kloeck, geboren rond 1654 in Gasselte en overleden op 13 juli 1686 in Gasselte, zoon van Jan Alberts Kloeck. Peutschen trouwde (2) rond 1687 met Harm Lavinge (kleermaker), geboren rond 1660, overleden op 18 maart 1707 in Gasselte. Peutschen en Harm wonen in het Grotenend in bij broer of neef Jannen Fabritius. Uit het huwelijk van Peutschen en Jan:
 - Bernardus Kloeck, gedoopt op 1 januari 1681, overleden op 1 augustus 1681 in Gasselte.
 - Jan Kloeck, gedoopt op 27 augustus 1682 in Gasselte en overleden op 20 november 1690 in Gasselte.
 - Hasijntje Kloeck, gedoopt op 4 mei 1684 in Gasselte.¹²⁰

In 1631 kreeg Bernardus van de provinciale synode te horen dat hij op zondagmiddag katechismuspreken moest houden. Deze preken gingen over de Heidelbergse Catechismus die in 1563 was opgesteld op bevel van de keurvorst van de Pals, Frederik III. Dat Bernardus deze preken niet hield is niet verwonderlijk als we lezen dat alleen zijn gezin ter kerke ging.¹²¹

Magnin meende dat Bernardus op enig moment het ambt zou hebben overgedragen aan zijn zoon Albertus Coenradus om zich geheel te wijden aan de turfgraverij in Gasselternijveen.¹²² Ook Gerrit Groenhuis maakt melding van de turfgraverij: In Gasselte maakte Bernhard Fabritius zich in 1671 zelfs geheel los van het kerkelijk ambt om zich met groot succes aan de vervening te wijden.¹²³ Dit kan echter naar het rijk der fabelen worden verwezen.

In 1633 werd Bernhardus scherp door de classis vermaand om zijn moeder beter te onderhouden. De classis zou hier behoorlijk op toezien.¹²⁴ In hetzelfde jaar heeft hij in 1633 een register opgesteld van pachten, renten, rechten en gerechtigheden voor de predikantsinkomsten.¹²⁵ De inkomsten van de predikant in Gasselte waren in dat jaar *22 mudden land voor 66 gulden, 7 koeienweiden voor 42 gulden. drie dagmat hooiland voor 18 gulden, 11,5 mud roggepacht voor 34,10 gulden. De inkomsten van de Sint Catharina vicarie waren 43 mudden*

¹²⁰ <http://www.kloek-genealogie.nl/Drenthe.htm#Schultens%20Drenthe>

¹²¹ Bergsma, W. (1999). *Tussen Gideonsbende en publieke kerk: een studie over het gereformeerd protestantisme in Friesland 1580-1650*. Hilversum: Verloren.

¹²² Magnin, J.S. (1855). *Overzicht der kerkelijke geschiedenis van Drenthe*, blz. 269

¹²³ Groenhuis, G. (1981). *Kerkelijk Drenthe in de 17^e eeuw in Ons Waardeel*, 1891.

¹²⁴ Romein, T.A. (1861). *De hervormde predikanten van Drenthe sedert de Hervorming tot in 1861*. https://www.dbnl.org/tekst/rome009herv01_01/

¹²⁵ OSA, nr. 373I en Ons Waardeel 1988/6, blz. 237, noot 87.

*roggepacht voor 130 gulden, 7 mudden bouwland op 21 gulden, 0,5 dagwerk hooiland op 3 gulden, en 0,5 wase koeweideland op 3 gulden, alle tezamen 318 gulden en enkele schillingen.*¹²⁶

In 1634 verzorgde Bernhardus de sluitingspreek op de provinciale synode, waarin hij preekte over Psalm 133.

Psalm 133

Een bedevaartslied van David. Kijk eens hoe goed en waardevol het is als broeders in vrede met elkaar omgaan. Dat is net zo kostbaar als de olie waarmee Aäron werd gezalfd en die van zijn baard af op zijn kleding vloeide. Het is net zo kostbaar als de dauw van de berg Hermon die de bergen van Jeruzalem bevoeit. Dat is de plaats waaraan de Here zijn zegen verbindt en het leven tot in eeuwigheid.

Een jaar later werd hem door de synode opgedragen zich vriendelijker tegenover zijn gemeente te gedragen. De aanmaning had blijkbaar effect want bij de visitatie in 1636 waren er geen klachten meer en in de jaren daarna vervulde hij verschillende functies. Zo was hij zowel in 1638 als in 1660 en 1668 visitator. Namens de classis Rolde was hij diverse malen afgevaardigde naar de provinciale synode. Op 16 februari 1646 ontving hij van Ridderschap en Eigenerfden jaarlijks dertien mudde rogge uit de goederen in ter Apel, zolang hij in dienst bleef.

De klachten van de visitatiecommissies verdwenen echter niet. De jeugd zou zich bezighouden met kegelen en klootschieten in plaats van op zondag naaar de kerk te gaan en ze gaven zich over aan nachtzuiperijen. In 1657 is er een klacht over het slaan van de Sint Pietersbal en het zingen van zomerboelen. Het Sint Pietersbal slaan was een folkloristisch gebruikt dat herinnert aan de viering van Sint Petrus in Banden op 1 augustus. Ongehuwde jongelieden trokken in optocht naar de woningen van hen, die sinds Sint Petrus in Banden van het vorige jaar waren getrouwd. Zij zongen daarbij: Daar komen wij jongens en meisjes aan om Sint Pieters bal te slaan. Was je maar in de gilde gebleven, Dan hoefde je Sint Pieters bal niet te geven. Maar nu je bent uit de gilde gegaan, nu moet je Sint Pieters bal uitslaan. De jonge bruidegom was verplicht om enkele kaatsballen met een stok uit te slaan vanaf een plankje. Dat gebeurde bij voorkeur in de omgeving van water. Het grijpen naar de bal leverde vaak een nat pak op. De gebruikte stok werd aangeboden aan een ongehuwd paartje om te gebruiken op de volgende Sint-Petrusdag. Weigerde een jonggehuwde om de bal uit te slaan, dan werd hij Harm Doest of Doestcobbe genoemd, een naam die hij vaak tot zijn dood behield.¹²⁷

¹²⁶ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 1 maart 1909.

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=beelden+Gasselte&coll=ddd&identifier=MMDA03%3A00106217%3Ampg21%3Aa0089&resultsidentifier=MMDA03%3A000106217%3Ampg21%3Aa0089>

¹²⁷ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/sint-pieter-balslaan>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Op Vastenavond gingen de jongelui met kransen rijden en langs de huizen eieren en metworsten ophalen, die werden dan gezamenlijk in de herberg genuttigd, waarschijnlijk zullen ze er bij gedronken hebben en werd de herbergier er ook nog wat beter van. De predikant moest daar wat aan doen vonden de visitatoren, maar dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan.

Een nieuwe pastorie

Gelukkig zijn er ook positieve dingen. De oude weme (pastorie), die uiterst bouwvallig was, werd op vastenavond 1636 afgebroken en in 1637 vervangen door een nieuwe. In de archieven bevindt zich een verklaring van Bernhardus, over de materialen die voor de bouw van zijn nieuwe behuizing zijn gebruikt. Als je dat leest zou je denken, dat de pastorie uit hout en leem is opgetrokken, want over stenen wordt niet gesproken. Hij schrijft, dat dit hout grotendeels afkomstig was uit de eigen voorraad van kerk en vicarie. Timmerlui waren Johan Cuyper en Jan Tocker, die met zijn vrouw Grieta in het dorp woonde. Kerkvoogden waren op dat moment, Johan Tebing en Rudolph Hilbing. Toen de nieuwe pastorie klaar was, schonken de Staten van Drenthe ter verfraaiing twee gebrandschilderde raampjes met het provincie wapen .

Op 21 maart 1670 overleed Bernardus in zijn woonplaats, zijn vrouw, Haesjen Jans Helinge stierf, op 6 november 1683 in dezelfde plaats. Twee van zijn zoons zijn beschikbaar om hem op te volgen. De eigenerfden van Gasselte, die het z.g. collatierecht hadden, d.w.z. het recht om een predikant te benoemen, kozen in september 1671 voor Lodewijk. Misschien omdat hij de oudste was, maar er kunnen ook andere factoren en rol hebben gespeeld. Ze hebben er wel erg lang over gedaan om hem te benoemen. Mogelijk hadden ze toch liever iemand anders gehad. Feit is, dat hij niet lang als dominee in Gasselte heeft gewerkt. Reeds op 7 maart 1673, dus na anderhalf jaar, komt Lodewijk te overlijden, waarna hij werd opgevolgd door zijn broer.

6. Ludovicus (Lodewijk) Fabritius

De opvolger van Bernardus Fabritius als dominee in Gasselte was zijn zoon Ludovicus Fabritius. Hij diende de gemeente nog geen twee jaar, van juli 1671 tot zijn dood op 7 maart 1673.

Ludovicus werd gedoopt op 5 februari 1643 in Gasselte. Hij werd, samen met zijn broer, Albertus Conradus, op 3 november 1662 als student ingeschreven in Groningen. Achter hun namen wordt vermeld: '*gratis quia pastoris Gasseltani filii*'. Door het studeren gratis te maken voor kinderen van predikanten, hoopte men blijkbaar te stimuleren dat het beroep in de familie bleef.

Hij was predikant in Gasselte van juli 1671 tot aan zijn dood op 7 maart 1673 in Gasselte. Hangende geschillen tussen de Drost en de gemeente Gasselte over de collatie van de pastorie hebben Gedeputeerden van de landschap Drenthe Ludovicus benoemd.

Huisleraar

Op 30 mei 1669 werd in de hervormde gemeente van Warffum het avondmaal gevierd met o.a. een aantal nieuwe lidmaten. Onder hen was een zekere Ludovicus Fabritius die met een attestatie van Groningen deelnam. Ludovicus was Sacrae Scripturae Ministerii (=dienaar van de Heilige Schrift) Candidatus, dat wil zeggen dat hij zijn studie theologie had afgerond en beroepbaar was predikant.

Ludovicus was praeceptor, privé-docent, van de kinderen van Johan Clant en Habbe Coenders, die woonden op de Breedenborg, vernoemd naar het plaatsje Breede, onder de rook van Warffum.

Het is verleidelijk te denken dat het hier gaat om Ludovicus Fabritius, zoon van Bernardus Fabritius, die tot zijn dood op 21 maart 1670 predikant was in het Drentse Gasselte. Pas in september 1670 werd Ludovicus benoemd als zijn opvolger.¹²⁸

¹²⁸ <http://histoforum.net/predikanten/lodewijkfabritius.html>

7. Albertus Conradus (Coerds) Fabritius

De opvolger van Ludovicus Fabritius als dominee in Gasselte was zijn broer Albertus Conradus (Coerds) Fabritius. Hij diende de gemeente bijna 41 jaar, van juni 1674 tot zijn dood in maart 1715.

Albertus Conradus Fabritius, zoon van Bernardus Fabritius en Haesje Jans Helinge, werd gedoopt op 6 december 1646 in Gasselte. Hij werd vernoemd naar zijn overgrootvader van moederskant (Albert Coerts, vader van Hillichje Coerts).

Hij trouwt (1) op 2 mei 1674 in Gasselte met Lammechien Tebinge die op 21 augustus 1653 in Gasselte werd gedoopt. Zij was een dochter van Luichen Tebinge en Aaltje Hidding die een boerderij in het Grotenend bewoonden. De opa van Lammechien, Johan Tinge, was de eerste echtgenoot van Warmolda Hamming, vrouw van Johan Fabritius, broer van Albertus.

De familie Hidding

We kunnen de voorouders van Aaltje Hidding terug volgen tot ongeveer 1300. Haar vader, Harmen, was landbouwer op de Mensingaborg in Bonnen, haar opa kerkvoogd in Rolde, haar overgrootvader woonde in Gasselte, maar haar betovergrootvader weer in Rolde, waar hij ette was, Diens vader was schulte in Rolde. Ook diens voorouders woonden in dit deel van Drenthe.¹²⁹

Zij krijgen drie kinderen, Aaltje, geboren op 17 maart 1675 en overleden op 3 oktober 1680, Hilligje, geboren op 27 november 1678 en Aaltje, geboren op 13 augustus 1681.

Hilligje trouwde (1) met Roelof Hilbrants uit Anloo, geboren gedoopt op 26 januari 1679 in Anloo, overleden rond 1709, zoon van Berent Hilbrants en Bouchien Eppens en (2) met Jan Wolters Emmen, geboren op 16 februari 1679 in Emmen, zoon van landbouwer (keurnoot, bijzitter of getuige bij rechtshandelingen) Wolter Warners Emmen en Geesje Wermelinks. In 1709 trouwde Hilligje met Roelof Berents Hilbrandts, gedoopt op 26 januari 1679 in Anloo, zoon van schatbeurder (ontvanger van belastingen) van Anloo Berent Roelofs Hilbrandts en Bouwchjen Eppens.¹³⁰

Een maand na de geboorte van hun jongste kind, op 17 september 1681, sterft Lammichje, slechts 29-jaar oud. Ruim een jaar later, op 10 december 1682, hertrouwt Albertus in Gasselte met Machteld Schukking, geboren rond 1660 in Koekange (de Wijk), overleden op 21 september

¹²⁹ https://www.genealogieonline.nl/stamboom_klavers/134237.php

¹³⁰ <https://ontdekkouwverhaal.nl/wp-content/uploads/2017/10/DREp-Kwartierstatenboek-NGV-Drenthe.pdf>

1712 in Gasselte, dochter van Anthonius Schukking (predikant in Rolde) en Vreda van Keppel Fox/Vox uit IJhorst/De Wijk. Albertus en Machteld krijgen vijf kinderen, Vreda, Bernardus, Bernardus, Hasina, Cornelius Hindrick en Cornelia Henrica.

Vreda Lammina

Vreda Lammina, geboren op 19 oktober 1683 in Gasselte (gedoopt op 26 oktober 1683) trouwt met haar neef Theko Hesselus Vliege uit Grijskerk.

Bernardus en Bernardus

De eerste zoon met de naam Bernardus werd gedoopt op 8 maart 1685 in Gasselte. Hij stierf voor 11 maart 1687. De tweede Bernardus Fabritius werd geboren in Gasselte op 11 maart 1687 en twee dagen later gedoopt. Hij gaat theologie studeren in Lingen en Groningen en is de beoogde opvolger van zijn vader. Op 20 november 1710 werd Bernhardus, hij was toen proponent, benoemd tot adjunct van zijn vader. Op 4 februari 1711 werd deze benoeming door Drost en Gedeputeerden goedgekeurd.¹³¹ Volgens Romein zou hij zich in 1713 volledig hebben gewijd aan de turfgraverij in Gasselternijveen.¹³² Dit is onmogelijk, immers op 8 juni 1711 schrijft zijn vader in het begraafregister van Gasselte dat zijn *'laest en alleen eenigste overgebleven zoon Bernhardus Fabritius na zijn studie in Lingen en Groningen en nadat hij tot adjunct van zijn vader was benoemd op 8 juni 1711 was overleden.'*¹³³

Hasina Johanna

Hasina Johanna, geboren op 23 januari 1692, trouwde met Warnerus Emmen, die zijn schoonvader zou opvolgen.

Cornelius Hindrick

Cornelius Hindrick werd geboren op 14 september 1692 in Gasselte en aldaar vier dagen later gedoopt. Hij stierf op 1 september 1696.

Cornelia Henrica

¹³¹ Romein, T.A. (1861). *De hervormde predikanten van Drenthe sedert de Hervorming tot in 1861*. https://www.dbnl.org/tekst/rome009herv01_01/

¹³² Romein, T.A. (1861). *De hervormde predikanten van Drenthe sedert de Hervorming tot in 1861*, blz. 55/56. https://www.dbnl.org/tekst/rome009herv01_01/

¹³³ Kroezenga, J. (1988). *Bernhardus Fabritius, predikant of turfgraver?* in: *Ons Waardeel, jaargang 8 (1988)*, uitg. Drentse Historische Vereniging, Assen (blz. 64-67).

Cornelia Henrica ten slotte, werd geboren op 25 maart 1698 en gedoopt op 27 maart 1698 in Gasselte. Zij stierf op 2 juni 1705.

Predikant in Gasselte

Albertus was predikant in Gasselte van 1674 tot maart 1715. In 1674 werd hij beroepen als opvolger van zijn overleden broer Lodewijk. Vier jaar later, in 1678, preekte hij voor de synode over Romeinen 8:1, welke preek goed in de smaak viel, hij werd als lid van de synode toegelaten. In datzelfde jaar stelde de synode vast, dat er tot heiliging van de zondag, zowel 's zomers als 's winters voor- en namiddags moet worden gepreekt. De morgenpreek moet om 9 uur beginnen. Als de predikanten, zoals al eerder, betogen, dat er 's middags geen belangstelling is, beslist de synode, dat de familie van de predikant dan maar moet komen en ook de koster en zijn familie moeten worden opgetrommeld. De synode hechtte erg aan deze z.g. catechisatie preken, maar de predikanten moesten er niets van hebben. Verder beslisten ze, dat het Avondmaal niet meer met Pinksteren, maar drie zondagen later gehouden moet worden. Dan konden de mensen op Pinksteren familiebezoeken afleggen en Pinksteren is toch wel wat kort na Pasen.

Albertus Conradus Fabritius is op 6 juni 1676 eiser tegen Luitje Tebinge te Gasselte. De eiser wil annulering van een testament dat Luijtien Tebinge, zijn schoonvader en Wennichjen zijn huisvrouw op 8 april 1670 hebben gemaakt. Volgens eiser was het testament niet behoorlijk ondertekend. De eiser kreeg gelijk.¹³⁴

Albertus betaalde in 1691 drie gulden haardstede geld (in 1692 met twee paarden) voor driekwart erf en in 1693 en 1695 twee gulden haardstedegeld voor een half erf. Twee gulden was volgens Gras weinig, want bijna alle ambtenaren en middenstanders vielen als keuters met een ambacht of functie onder dit tarief.¹³⁵

Albertus sterft in maart 1715 in Gasselte. Lammechien overleed op 17 september 1681 in Gasselte. Zijn tweede vrouw, Machteld was al eerder, op 21 september 1712 in Gasselte, overleden. Blijkbaar is zij enige tijd ziek geweest, want haar man schrijft in het begraafboek: *'Mijn Eygen Alderliefste Tweede Huisvrouw Machteld Schukking na een langdurige en uitteerende koortsige siekte van 18 weken overleden op den 7 september 1712.'*

¹³⁴ Etstoel 14 deel 22 folio 393 d.d. 6-6-1676

¹³⁵ Gras, H., Boekholt, P.Th.F.M., Bos J., Duijvendak, M.G.J., Nip, R.I.A. en Zweegers, P.T.A. (2000). *Geschiedenis van Assen*. Assen: Van Gorcum.

Tabel 3.3.7: Aantal huishoudens per tarief van het **haardstedegeld** te Assen, 1672-1804 (absoluut en in percentages)

	1672	1691	1692	1742	1754	1794	1804
4 gl.	4 (6,6)	- -	3 (4,5)	1 (1,0)	- -	- -	- -
3 gl.	1 (1,6)	3 (4,7)	6 (9,1)	8 (8,5)	14 (14,3)	6 (4,4)	3 (2,1)
2 gl.	32 (52,5)	37 (57,8)	34 (51,5)	43 (45,7)	35 (35,7)	51 (37,8)	59 (41,5)
1 gl.	12 (19,7)	21 (32,8)	18 (27,3)	35 (37,2)	34 (34,7)	57 (42,2)	56 (39,4)
10 st.	6 (9,8)	- -	- -	- -	- -	- -	- -
nihil	6 (9,8)	3 (4,7)	5 (7,6)	7 (7,4)	15 (15,3)	21 (15,6)	24 (16,9)
Totaal	61	64	66	94	98	135	142

Bronnen: OSA, inv.nrs. 868 en 869

Schandaal in Gasselte

In 1683 heeft Swaantien Hendriks uit Gasselte, een verhouding met de schulte van Borger, Jan Louwerens Lentinck. Ze eist dat hij met haar trouwt en om dat doel te bereiken maakt ze haar zaak aanhangig bij de synode, waar ze, samen met de schulte, verschijnt. De synode verklaart zich niet ontvankelijk en wijst de kwestie terug naar de wereldlijke rechtbank, de Etstoel. Wat het oordeel van de 24 etten is geweest, blijft duister, want in de verslagen, de z.g. ordelen, van deze hoogste Drentse rechtsinstantie is de zaak niet terug te vinden.

Overlast met oud en nieuw

Ook vroeger ging de jaarwisseling met veel lawaai en eten en drinken gepaard. Dat iset blijkbaar nog wel eens uit de hand. In 1693 eist de provinciale synode van de predikanten om op de zondag vóór nieuwjaar in de preek de gemeente te waarschuwen, voor wulpsheden en ongeregdheden op nieuwjaarsdag.

Diaconie

Het komt geregeld voor, dat mensen bij testament geld schenken aan de armen. Bij de visitatie in 1683 blijkt, dat sommige erfgenamen, in plaats van dat geld aan de diaconie beschikbaar te stellen, zelf voor de verdeling zorgen. Het geld kwam dan wel bij de armen terecht, maar misschien niet bij de armen die de diaconie op het oog had. De synode is daar zo verbolgen over, dat ze de diakenen opdraagt deze personen voor het gerecht te brengen. Nergens blijkt, dat het ook werkelijk gebeurde.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In 1684 schrijft Fabritius in het Armenprotocol: *'Aan meester Jan Queest wegens kostgeld van dat arme Meijsje het dochtertje van Salige Rode wevers Anna; twintig Car. Gulden.'* Het kind in kwestie was wees en uitbesteed bij de schoolmeester. In datzelfde jaar krijgen ook een *'arm man, een verbrand man en een swangere vrouw'* ondersteuning.

Je moest er in die tijd wel wat voor doen, om door de kerk ondersteund te worden. Zo werd van de mensen die ondersteuning kregen verwacht dat zij des zondags de kerk bezochten. Bovendien moesten ze het geld, of de goederen zelf ophalen op een vaste tijd en plaats. Bij deze uitdeling moest de predikant aanwezig zijn. Kreeg een gezin ondersteuning, dan waren de ouders verplicht hun kinderen naar school te sturen en dat gold ook voor kinderen die ergens ondergebracht waren.

In 1680 krijgen de volgende personen ondersteuning van de diaconie. Moey Ermske, de weduwe van schoolmeester Hendriks wordt ondersteund met 5 gulden en 7 stuivers. Anna, weduwe van de wever, Lubbert Berends, Lucas en Jan Willems kregen allen 3 gulden en 10 stuivers. Olde Mooy Greta op het Veen kreeg 2 gulden en 10 stuivers .

Op 27 januari 1692 schenkt *'De eerbare Heiltien Hiddingh, Huisvrouw van Jan Hamming van de Veenhof op haar doodsbedde aan de armen van Gasselte 50 Car. Gulden.'* Dit geld wordt op 11 januari 1693 keurig door de erfgenamen aan de diaconie ter beschikking gesteld. Blijkbaar had de uit Gasselte afkomstige Heiltien, nog iets met haar vroegere dorpsgenoten. Dit soort giften *'op het doodsbedde'* komen geregeld voor.

Op 10 oktober 1707 overlijdt Fredrickjen Hamming, zuster van schulte Jan Hamming van Gasselternijveen. Ook zij schenkt de diaconie van Gasselte geld. Fabritius schrijft: *'Nadat de deughtsame vrijster Frederickjen Hamminge op haar doodsbedde an de diaconie tot Gasselte uit haar nalatenschap hadde beloofd de somma van 7 Carolie guldens, heeft haar broeder de E schulte Jan Hamminge de beloofde somma ten volle voldaan en betaalt.'* De nalatenschap bedroeg overigens ongeveer 800 gulden.

Begin 1700 schaffen de diakenen een 'doodsbaar' en 'het swarte laken' aan. Dan kon bij een sterfgeval de kist op een baar geplaatst worden en bedekt met een zwart laken. De kosten zijn verschillend. In 1706 moeten de erfgenamen van Jan Battink vijf stuiver betalen. maar die van Harm Tebing 1 gulden en 12 stuiver. Misschien had het verschil te maken met het aantal dagen dat de baar met laken in het sterfhuis was.

Doodsvat

In 1690 werd voor het *'doodsvat van Moei Albertje Ployter'*, 3 gulden in rekening gebracht. Dat wil niet zeggen, dat Albertje Ployter op 16 september in een vat werd begraven, maar dat bij haar

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

begravenis een vat doodsbeer of groevebier werd geconsumeerd. Onze voorouders hadden duidelijk niet genoeg aan koffie met koek.

Overlijden van ette Johan Hilbing

Op 25 februari 1709 overlijdt de ette Johan Hilbing, hij wordt op 7-3-1709 in de kerk “*heerstatelick begraven*”. Wat hiermee precies bedoeld wordt is niet bekend, maar ongetwijfeld zal het met veel pracht en praal gepaard zijn gegaan, zoals passend is voor een vooraanstaand eigenerfde boer, die 15 jaar ette was. De grafsteen ligt nog steeds in de kerk.

Afsplitsing van Gasselternijveen

In 1697 kreeg Gasselternijveen, met toentertijd 358 inwoners¹³⁶, een eigen dominee. De eerste was Gerhardus Kok, die in 1705 vertrok naar Emmen. Dominee Fabritius van Gasselte en dominee Gerhardus Cock kregen een geschil over de grens tussen hun gemeentes. Zij brachten dit geschil op 15 april voor de classis maar deze oordeelde daarover geen beslissing te kunnen, het ging volgens hem om een politieke kwestie en daar gingen zij niet over.¹³⁷

¹³⁶ Romein, blz. 61

¹³⁷ Bé Emmens. De Drentse familie Emmen(s). Drents Genealogisch Jaarboek. 2007, 1.

8. Warnerus Emmen

De opvolger van Albertus Conradus Fabritius als dominee in Gasselte was zijn schoonzoon Warnerus Emmen. Hij diende de gemeente 31 jaar, van 26 mei 1715 tot zijn dood op 27 juli 1746.

Warnerus Emmen werd gedoopt op 11 juni 1682 in Steenwijk als zoon van Hendrick Warners / Werners Emmen / Warnerus Emmen (geboren rond 1650 in Emmen) en Hendrina Pellegroms van IJsselmuiden (geboren rond 1652 in Steenwijk) (getrouwd op 25 juli 1675 in Steenwijk), dochter van Pelgrom/Pelgrim van IJsselmuiden/Isselmuden (Drentinus), geboren rond 1626 in Steenwijk en Catharina.¹³⁸

Hindrik was luitenant in het Staatse leger in Steenwijk en heeft daar Hindrina van IJsselmuiden leren kennen met wie hij op 25 juli 1675 in die plaats trouwde. Hindrina overleed op 10 oktober 1709.

Kinderen van Hendrick en Hendrina

- Pellegrum Emmen, gedoopt op 21 mei 1676.
- Catrine Emmen, gedoopt op 24 november 1678.
- Anna Catrina Emmen, gedoopt op 21 april 1680.
- Warnerus Emmen, gedoopt op 11 juni 1682.
- Alferdus Emmen, gedoopt op 29 juli 1687.
- Dirk Emmen, gedoopt in december 1690.
- Anna Margaretha Emmen, gedoopt op 19 juli 1695.

Pelgrom (Pelgromius), de vader van Hindrina, promoveerde in 1647 als jurist aan de universiteit van Franeker met een proefschrift over Romeins recht.¹³⁹ Hij zal getrouwd zijn voor 1651, want in dat jaar kon hij voor 25 gulden burger van Steenwijk worden omdat hij met een dochter van die stad getrouwd was.

De opa van Warnerus, Werner (zijn vader zou een Wolter zijn) Emmen, geboren rond 1626 in Emmen en getrouwd met een Grietje, was landbouwer in Emmen en schulte (in ieder geval in 1654¹⁴⁰) van Emmen, Odoorn en Roswinkel. Hij werd begraven op 26 juni 1683 in Emmen.¹⁴¹

¹³⁸ <https://oesoldelu.nl/bakker/2634.html> en

https://www.vpnd.nl/bronnen/ov/steenwijk/steenwijk_index_ref-trouwen-1655-1686.pdf

¹³⁹ <https://sammlungen.ulb.uni-muenster.de/hd/content/titleinfo/1983970>

¹⁴⁰ Vermeld in grondschattingsregister van Emmen (in 1654) als “Schults W. Emmen” (DrA, Oude Staten Archieven, toegang 1, Grondschatting en omslagen Emmen, inv.nr. 845.131, folio 15).

¹⁴¹ <https://www.wikitree.com/wiki/Wolters-665> en <https://oesoldelu.nl/bakker/2632.html>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Huwelijk van Warnerus

Warnerus¹⁴² trouwde op 14 mei 1713 in Gasselte (hij was toen kandidaat) met Hasina Johanna Fabritius, geboren op 23 januari 1689 in Gasselte, dochter van Albertus Conradus Fabritius en Machteld Schukking uit Koekange, dochter van Anthonius Schukking (predikant in Rolde) en Vreda van Keppel Fox/Vox uit IJhorst/De Wijk. Kort daarna, op 18 juni 1713 werd hij benoemd tot adjunct en (beoogd) opvolger van zijn schoonvader Albertus Conradus. Op 18 april 1715 keurden Drost en Gedeputeerden goed dat hij schoonvader zou opvolgen en op 26 mei 1715 werd hij in het ambt van predikant bevestigd.

Kinderen

Zij kregen zes kinderen. Henrina Machteld werd geboren op 19 maart 1714 in Gasselte, waar ze een paar maanden later, op 26 juli 1714 overleed. Hinderina en haar tweelingzus Machteld werden gedoopt op 10 december 1724. Anna werd gedoopt op 13 maart 1726, Albertus op 1 februari 1728 en Henderikus op 23 december 1731. Hendrikus werd in maart 1752 lidmaat van de kerk te Groningen en werd op 12 september 1753 ingeschreven als theologiestudent aan de Universiteit van Groningen. Hij werd in 1765 proponent en benoemd tot predikant te Nieuwenhoorn. Hij trouwde op 23 september 1763 in Zuidwolde met Egberdina Wiarda, gedoopt op 20 februari 1737 in Groningen en overleden op 26 februari 1823 in Nieuwenhoorn, dochter van dr. Wiardus Wiardi (Havestadt) en Jacoba Aleida van Abcoude. Hendrikus stierf op 3 oktober 1779 in Nieuwenhoorn. Egberdina hertrouwde op 21 januari 1782 in Nieuwenhoorn met Teunis Dubbeldestuyver, geboren in Simonshaven.

Rechtszaak

In 1713 liep er een rechtszaak tussen Warnerus Emmen (namens de erfgenamen van Emmen) en Alpherdus Emmen, voor zich en namens Theodorus en Anna Margaretha Emmen, over de verdeling van de nalatenschap van hun moeder Hendrina van IJsselmuiden.¹⁴³ Ook was er een rechtszaak tussen Gerard Verschuur aan de ene kant en de kinderen en erfgenamen van Hendrina van IJsselmuiden aan de andere kant over betaling van een openstaande rekening voor geleverde goederen.

In 1717 verkocht Warnerus Emmen een huis in Gasselte aan Roelof Hiddinge.¹⁴⁴

Warnerus en zijn vrouw Hasina zijn beiden overleden op woensdag 27 juli 1746 in Gasselte.

Theodorus Emmen

¹⁴² Warner zes broers en zusters: <https://oesoldelu.nl/bakker/1317.html>

¹⁴³ Stadsgericht Steenwijk (document in Historisch Centrum Overijssel).
<https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&mizig=210&miadt=141&miaet=1&micode=0075&minr=2249300&miview=inv2&milang=nl>

¹⁴⁴ <https://bit.ly/3rHDToS>

De broer van Warnerus, Theodorus werd geboren in 1690 in Steenwijk. Hij trouwde in 1724 in Gasselte met Frouke Harms. In die plaats was hij werkzaam als chirurgijn.

In 1734 werd Theodorus door een koopman uit Groningen gevorderd tot betaling van een schuld van 224 gulden. Theodorus had voor dat bedrag gedroogde kruiden gekocht, maar die niet betaald omdat hij niet tevreden was over de kwaliteit. De koopman schakelde een advocaat in en die volgde een procedure uit het Drentse Landrecht. Hij kon volgens dat systeem, na de vordering — de *'aanpanding'* — het bedrag bij de schulde van Gasselte opeisen — de *'uitpanding'*.¹⁴⁵

Catharina Emmen, dochter van Theodorus en Frouke, werd gedoopt Gasselte op 27 november 1731 en werd begraven op 22-6-1783 in Peize. Zij trouwde (1) op 17 augustus 1755 in Peize met Jan Huiberts, geboren in Peize, begraven op 13 april 1759 in Peize, zoon van Jan Harm Huiberts en Fennechien Joosten.

Catharina trouwde (2) in november 1768 in Peize met Harm Lammerts, geboren in 1740 in Peize en overleden op 5 april 1817 in Groningen, zoon van Lambert Harms en Aaltje Jans. Harm Lamberts wordt vermeld in het Haardstedenregister van Peize in 1784 en 1794 met 2 paarden. Waarschijnlijk woonde hij in de boerderij iets ten oosten van de molen gelegen, eigendom van de molenaar Popke Martinus, wiens zoon met Froukien de zoon van Harm trouwde.

Vanaf 1804 wordt Harm Lamberts vermeld als koopman, ook in de buurt van de Roderweg, in een huis dat in 1807 ook zijn eigendom is.

Harm trouwde (3) in 1784 met Jantje Jannes, begraven op 3 december 1784, weduwe van Harm Eelis van Lieveren (ette voor het Noordenveld tussen 1725 en 1759).

Harm trouwde (3) op 7 mei 1786 met Jantien Everds, overleden in november 1815 in huis 97, dochter van Evert Jacobs en Zwaantje Jans.¹⁴⁶

Veel sterfgevallen in 1742

Sterven er gemiddeld in een jaar zo'n vijf á zes mensen in Gasselte, in 1742 moet Warnerus maar liefst ruim 20 maal de tocht van sterfhuis naar kerkhof maken. Er zijn veel kinderen bij, niet ongewoon in een tijd waarin de kindersterfte sowieso erg hoog is. Het gebeurt geregeld dat

¹⁴⁵ <https://oesoldelu.nl/bakker/658.html>

¹⁴⁶ <https://www.arendarends.nl/Peize/Peize%20families/Lamberts.htm>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

kinderen levenloos ter wereld komen of op zeer jonge leeftijd sterven. Ouders geven hun kinderen vaak twee of drie keer de naam van een eerder overleden kind.

Sommige inwoners van Gasselte kennen we ook alleen omdat hun naam diverse keren voorkomt in het begraafboek. Dit geldt bijvoorbeeld voor Harmen Hendrik Haringa uit Hatzum in Oost-Friesland en zijn vrouw Aleida of Aaltje Buiting. Zij wordt op 11 april 1717 gedoopt in Gasselte als dochter van Harm Buiting van Buinen en Hermanna Hilbing van Gasselte. Harmen en Aleida trouwen op 29 augustus 1742 in Rolde. Waarom ze naar Gasselte komen, en waar ze wonen, staat nergens vermeld. Hun eerste kind wordt te Gasselte gedoopt op 26 april 1744 en Harmannes genoemd, maar al op 1 mei staat in het begraafboek; *Op het koor van de kerk begraven het kind van Harmen Hendrik van Hatzum en Aaltien Buiting*. Het kind is dus nog geen week oud geworden. Op 20 juni 1745 wordt Harm geboren. Drie maanden later overlijdt de jonge moeder. *'23 september begraven Alida Buiting, toegenamd Haringa.'* Ook Harm wordt niet oud, op 15 januari 1746 staat in het begraafboek: *heeft de Weledele Hooggeboren heer Haringa zijn soon nadat Mevrouw op Den 23 September 1745 ter aarde besteld was, begraven.* [3mnd. Oud].

9. Helperus Ritzema

Helperus (Helprich) Ritzema was de eerste dominee in Gasselte die niet behoorde tot de familie Fabritius. Hij volgde Warnerus Emmen op en diende de gemeente tijdens het midden van de achttiende eeuw gedurende bijna 19 jaar, om precies te zijn van 8 oktober 1747 tot 21 september 1766.

Helperus Ritzema werd geboren in Groningen en daar gedoopt op 3 mei 1711. Hij was een zoon van de Groningse zilversmid Helprich Hermanusz Ritzema en Margaretha Palthenius.

Zilveren theepot en strooibus gemaakt door Helprich Ritzema.

Het zal vast geen toeval zijn geweest dat ook de vader van Margaretha, Everwinus Palthenius, predikant was (in Noorddijk en Harkstede).

Helperus liet zich op 15 juni 1727, zestien jaar oud, inschrijven als student aan de Groningse Hogeschool. Tien jaar later, op 10 Juni 1737, werd hij benoemd tot predikant in Niekerk, Oldekerk en Faan (in het Westerkwartier). In hetzelfde jaar trouwde hij met Catharina Alagonda Zandt, waarna hij op 20 oktober 1737 ook in Niekerk ging wonen. Een jaar eerder was zijn vader overleden en het is waarschijnlijk dat zijn moeder daarna bij het jonge echtpaar is ingetrokken, want zij kwam op 22 juni 1739 ook naar Niekerk. Vervolgens is zij vermoedelijk ook met haar zoon (en schoondochter) meegegaan naar zijn volgende standplaats, Metslawier en Nijawier, waar Helperus op 17 mei 1744 zijn intrede deed. Ook toen hij na drie jaar, op 24 september 1747, alweer afscheid nam om predikant te worden in Gasselte ging zijn moeder mee, want op 6 juni 1752 werd zij begraven in Gasselte. In het overlijdensregister schrijft hij: *Den 6 juni is ter aarden bestelt het Lijk van de Eerzame Juffrouw Margaretha Palthenius Wed. Ritzema.* Wel wat afstandelijk, als je het over je eigen moeder hebt.

Op 8 oktober 1747 komt Helperus naar Gasselte, waar hij in een recent vergrote pastorie (die dateerde uit 1637) gaat wonen. In een lijst van nieuw gebouwde huizen uit 1745 lezen we: *'De pastorijenhuiuze is met een vack vermeerderd, wijt 15 ½ voet. Voor de pastorijeschuur betalen 2 ½ duit.'*

Hij wordt bevestigd door dominee Hillers van Anloo als afgevaardigde van de classis, die preekt over Matteüs 5: 19.

Matteüs 5:19

Wie dus ook maar een van de kleinste van deze geboden afschaft en aan anderen leert datzelfde te doen, zal als de kleinste worden beschouwd in het koninkrijk van de hemel. Maar wie ze onderhoudt en dat aan anderen leert, zal in het koninkrijk van de hemel in hoog aanzien staan.

Andere collega's die de dienst bijwonen zijn Erkenstreek van Assen en Placius van Nijenveen. Een week later, op 15 oktober, doet hij zijn intrede met een tekst uit de brief aan de Kolossenzen: 1: 24-26.

Kolossenzen 1: 24-26

Ik ben blij dat ik nu voor u lijd en dat ik in mijn lichaam mag aanvullen wat er nog aan Christus' lijden ontbreekt, ten behoeve van zijn lichaam, de kerk, waarvan ik de dienaar ben. Met het oog op u heeft God mij die dienende taak toevertrouwd, opdat zijn boodschap in al haar volheid verkondigd wordt: het mysterie dat in alle eeuwen en voor alle generaties verborgen is geweest, maar nu aan zijn heiligen onthuld is.

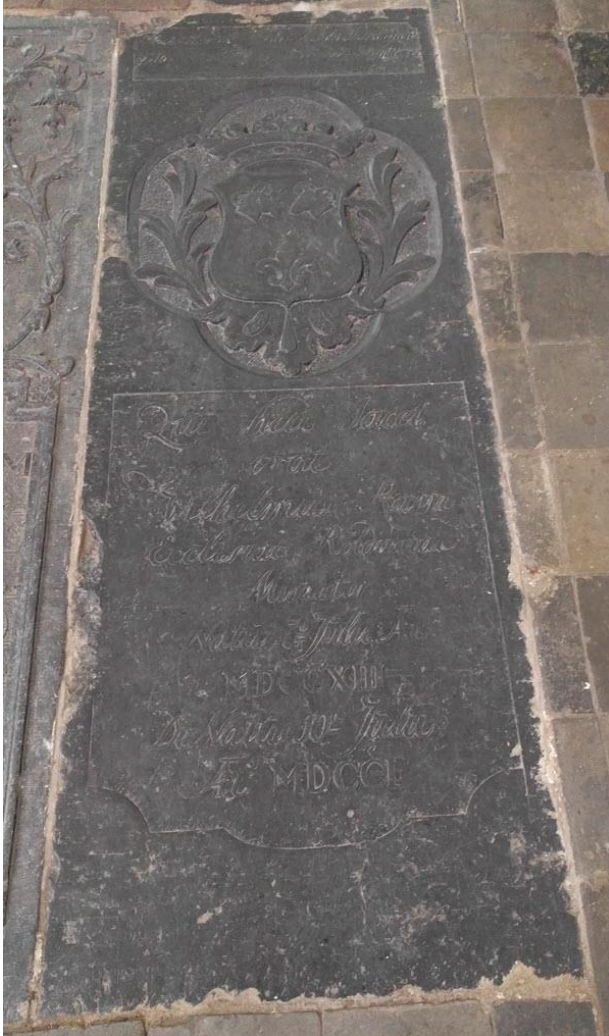
Blijkbaar was Helperus zelf niet onbemiddeld, want in 1756 neemt hij voor 1000 gulden deel aan de genegotieerde penningen, blijkbaar een soort van lening aan de provincie. In 1758 wordt hij aangesteld om toezicht te houden op een nieuwe Bijbelvertaling ('gecommitteerd ter visie der autographae/autografa van de Nederlandse Bijbeloverzetting').

In 1762 sterft zijn vrouw Catharina, zij wordt op 5 juli begraven in de kerk. In het register staat: *'Den 5 Juli is mijn lieve Huisvrouw Juffrouw Catharina Alagonda Zandt alhier in de Kerk op het Chor aan de noortzijde van de Tafel begraven en dat naast mijn Moeder Margaretha Palthenius die regt onder de Tafel gelegd is'. Luiscant ambae in Pace versus ad diem beastae lues lbews [?]* voegt Helperus eraan toe, mogen zij schijnen in vrede tot aan de jongste dag, als de dieren samen spelen. Voor zover bekend was hun huwelijk kinderloos.

Een jaar later, op 5 april 1764¹⁴⁷ trouwt Helperus met Anna Geertruida Hofstede. Anna komt uit een predikantengeslacht, zowel haar vader, Johannes, als haar opa Willem waren predikant. Zij werd geboren op 7 oktober 1717 in Zuidlaren en was weduwe van Willem Ram die predikant was in Morra toen zij op 2 december 1745 met hem trouwde. Willem en Helperus kenden elkaar al uit hun studietijd in Groningen, want zij werden gelijktijdig *'preparatoir geexamineert'* en toegelaten tot het ambt van predikant.

¹⁴⁷

<https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?identificatie=MMKB06%3A000008512%3A00164&query=beelden+gasselte&coll=boeken>

Grafsteen van Willem Ram in de Jacobuskerk van Rolde.

Op 21 september 1766 vertrekt Helperus met Anna naar Breda, waar hij in 1774 *De uitmuntende heerschappij der zeer overvloedige genade Gods boven de vermeerderde zonde. aangetoond uit Rom. V:12-21, en proefkundig bevestigd met Lucas XV:11-32* schrijft.

In die plaats sterft hij in november 1787, 76 jaar oud..

Gasselte ten tijde van Helperus Ritzema

Helaas beschikken we niet over een samenhangend verslag van zijn leven en werk. We moeten het doen met wat losse informatie die niettemin wel enig inzicht geeft in het reilen en zeilen in Gasselte rond het midden van de achttiende eeuw. Zo lezen we dat Helperus op 5 november 1747 voor het eerst een kind doopt in Gasselte, hij is dan net een maand predikant in Gasselte. Het betreft Albert, een zoontje van Jan Albert Dekens en Jantje Alberts. Jan Alberts was één van de zes wevers in het dorp en woonde met zijn gezin in het Lutkenend.

Diaconie

In 1752 moet ene Jan Harms zijn moeder, Dubbelt Harms (sinds 8 februari 1746 weduwe van Jan Caspers van Dankeren), voor 25 gulden in 't jaar vrije huisvesting, kost en drank als mede klederen geven. Het feit dat zoon Jan pas in 1752 om steun vraagt, doet vermoeden, dat zijn moeder dan om de een of andere reden niet meer in staat is voor zichzelf te zorgen. De 25 gulden is aan de krappe kant, want een jaar later belooft de diaconie voor de kleren te zorgen, het bedrag blijft gelijk. In 1756 krijgt hij voor twee jaar 30 gulden en een mudde rogge.

Tussen 1750 en 1760 heeft de diaconie ook de zorg voor een klein meisje, Jacobje Tonnis. Aan schoolgeld moet in 1750 2 gulden, 12 stuiver en 10 duiten worden betaald. Voor een mutsje wordt $\frac{1}{4}$ el *calmink* (een wollen satijn glanzende stof) gekocht. Er wordt voor haar goed gezorgd, Jacobje krijgt geen tweedehands mutsje maar een nieuwe. In 1752 wordt ze voor 18 gulden uitbesteed bij Jan Harms op het Boerveen. Ze krijgt dan twee hemden en een schorteldoek (schort). In 1753 krijgt ze voor 6 stuiver van Harmtien, de vrouw van Jan Wever, een mutsje en een onderst (een soort hemd) en voor 16 stuivers twee doeken (bedoeld worden omslagdoeken) en in hetzelfde jaar 1 gulden voor schoolgeld. In 1754 ontvangt ze een Evangelie en een Historie, waarschijnlijk voor de wekelijkse kerkgang en misschien ook voor gebruik in school. Egbert Bouwes krijgt hiervoor 5 stuiver en 8 d.. Voor twee hullen en een mutse wordt aan Grietien Coerts 6 stuiver betaald. Voor een paar *holsken* (klompen) en het breien van een paar *hosen* (kousen) moet 3 stuiver betaald worden. In 1758 krijgt Jan Harms voor Jacobje 20 gulden, daar is een schorteldoek bij in begrepen

Gasselte heeft een armhuis dat zo nu en dan opgeknapt moet worden. Op 16 oktober 1750 wordt aan Jan Timmerman voor het armhuis 1 stuiver betaald, dat moet vast een klein klusje zijn geweest. Op 26 november 1751 wordt aan dezelfde Jan Timmerman, 'an kalk tot het armhuis en voor een dag arbeid' 16 stuiver betaald en op 3 november 1752 '55 schoven voor het dak' (van stro of riet). Misschien moesten voor de winter de gaten in het dak nog gedicht worden, zodat de armen niet zouden verkleumen.

Het valt voor de diaconie niet altijd mee om de eindjes aan elkaar te knopen. Om toch aan het nodige geld te komen nemen ze soms hun toevlucht tot, zeker in onze ogen, merkwaardige maatregelen. In Gasselte, in het Lutkenend, woont een smid, Berend Harms genaamd, hij is afkomstig uit het Duitse Uelsen en trouwt op 7 juli 1700 met Hebbeltjen Berends, de weduwe van smid Jan Lubberts van Gasselte. De keuze zal vermoedelijk niet voor niets op Berend zijn gevallen, hij kon immers de smederij voortzetten. Uit het huwelijk worden in elk geval negen kinderen geboren, zoon Harm, geboren op 17 augustus 1710, komt bij vader in de smederij. Hij trouwt op 9 december 1736 met Geertruid Lamberts. Uit dit huwelijk worden in elk geval vijf

kinderen geboren, van wie er op 29 mei 1742 twee overlijden. Harm is zelf misschien ook niet zo sterk, want hij sterft op 37 jarige leeftijd in 1747.

Ook een andere zoon van smid Berend Harms, Berend Berends, is werkzaam in de smederij van zijn vader. Hij trouwt op 29 november 1744 met Grietien Jurriens. Zij krijgen, voor zover bekend, geen kinderen.

In 1748 redt de familie het niet meer en klopt Geertruid, de weduwe van Harm Berends, bij de diaconie aan voor hulp. Als de oude Berend Harms in mei 1759 overlijdt, blijkt dat zijn bezittingen o.a. vererven op zijn kleinkinderen, onder wie de drie zonen van Harm Berends, die al jaren via hun moeder door de diaconie worden geholpen. De diakenen zien nu een kans om hun geld terug te krijgen. Mogelijk zet Berend Berends de smederij niet door, in elk geval vindt op 2 december 1760 een verkoping plaats van de vaste en tilbare goederen van Geertruid Lamberts en haar kinderen. Volgens landrecht kunnen de diakenen een zeker percentage van de erfenis opeisen. Het gaat om een bedrag van 36 gulden en 5 stuiver. Berend Berends heeft echter geen zin, om dat geld af te dragen.

Eerst komt er een klacht op de Goorspraak en daarna bij de Etstoel. De Goorsprake was de aan de Etstoel voorafgaande rechtsgang. Op regelmatige tijden kwamen de dorpen in één dingspil (bijv. Noordenveld, Oostermoer) bij elkaar onder leiding van de drost. Zij waren verplicht misdaden en overtredingen die sinds de vorige goorsprake gepleegd waren, aan te geven. De burens van een buurschap, dus de gezamenlijke inwoners, beslisten dan zelf over de klachten die aan hun uitspraak onderwerpen werden. Was de burens een misdrijf, gepleegd in hun buurschap bekend, dan moesten zij dit aanbrengen op de goorsprake, waarna zij aan de schuldige een boete oplegden. Deze vorm van rechtspraak door de burens noemde men buurtuig. In de 17e eeuw ontwikkelde deze rechtsgang zich in feite tot de aanvang van de procedure voor de Etstoel, de litis contestatio of in de taal van die tijd de litiscontestatie. Eiser en beklagde brachten hun punten naar voren, zodat vaststond waarover het geschil handelde. Vervolgens werden zij doorverwezen naar de Etstoel.¹⁴⁸

Dit laatste college sprak recht, maar gaf ook voorschriften van algemeen bestuur. De Etstoel kwam drie keer per jaar bij elkaar. Deze zittingen heetten 'lottingen' en werden gehouden op de tweede maandag na Pasen, ook wel 'Zworenmaandag' genoemd, op de dinsdag na Pinksteren en op de feestdag van Sint Magnus, 19 augustus. De eerste twee lottingen in het jaar werden gehouden in de Jacobskerk te Rolde, het derde lotting, het Magnuslotting, in de Magnuskerk te Anloo. De Etstoel kreeg in de loop van de 17e eeuw zijn zetel in het provinciehuis in Assen. In 1632 werd voor het laatst in de kerk in Anloo vergaderd, in Rolde voor het laatst in 1688. Nog

¹⁴⁸ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/goorsprake>

twee keer per jaar werd er vergaderd: eind mei begon de zomerlotting, half oktober de winterlotting. De Etstoel bestond uit de Drost en 24 etten, met de landsschrijver als griffier, en een bijzitter of assessor. De etten werden gekozen uit de voornaamste ingezetenen en wel "uyt ieder dinxpel vier, wesende eygenerfde in den lande van Drenthe, loofweerdige mannen, sonder onderscheyt van edel ofte onedel, en behooren te connen lesen ende schrijven ende in eygendom te hebben een vierendeel waardeels ofte tenminste sijn goet 500 carolus guldens waert te wesen". De Drost en 24 Etten doen op 3 juli 1761 's middags uitspraak en stellen de diaconie in het gelijk. In de aantekeningen van de diaconie staat, dat Berend Smid op 19 januari 1762 uit de erfenis van zijn vader toch de 36 gulden en 5 stuiver heeft gegeven (bij sententie van de loffelijke Etstoel van 30 juni 1761, de dag waarop de zitting van de Etstoel begon).

Diakenen persoonlijk verantwoordelijk

Kerkenraadsleden traden om de twee jaar af. Als een diaken die ook de boekhouding doet, aan de beurt is, moet hij rekening en verantwoording afleggen over de inkomsten en uitgaven voor schulte en volle kerkenraad. Soms blijft er geld over, maar soms is er te kort. Geen wonder, in een tijd, waarin de diaconie als sociale dienst fungeert. De boekhouder moet het tekort uit eigen zak bijbetalen. Na het overlijden van diaken Henricus Hiddingh in augustus 1748 blijkt er een negatief saldo van 11 gulden, 6 stuiver en 12 d. te zijn. Zijn weduwe Jantien Meijeringhe past dit bedrag bij. Daartoe was ze, als weduwe, niet verplicht, gezien de bewoording van schulte Alingh in zijn aantekeningen. Er staat, dat ze het bedrag aan de kerkenraad "vereert" heeft en daarvoor 'op het verpligtenste van ons allen is bedankt'. In maart 1750 past Harm Alingh maar liefst 67 gulden, 15 stuiver en 8 duiten bij. Het was bepaald geen baan voor minvermogenden.

Wilhelmus Ram

Willem Ram werd geboren op 7 juni 1713 in Meppel. Hij kwam als proponent uit Groningen naar Oosterwolde, waar hij op 16 november 1738 werd bevestigd. In 1743 vertrok hij naar Morra, waar hij op 7 augustus 1743 werd 'gedimiteerd' en op 21 augustus 1746 afscheid nam. Op 28 augustus 1746 deed Willem zijn intrede in Rolde, bevestigd door Johannes Mensinga uit Zuidlaren, die bij die gelegenheid preekte over Hebréeën XIII vers 17: 'Gehoorzaam uw leiders en schik u naar hen, want zij waken over uw leven en zullen daarvan ook rekenschap moeten afleggen. Zorg ervoor dat zij hun taak met vreugde kunnen vervullen, zodat ze geen reden tot klagen hebben: dat zou u zeker niet ten goede komen.' Ram zelf hield vervolgens een preek over Romeinen I. 11 en 12: 'Want ik verlang ernaar u te ontmoeten en u te laten delen in een geestelijke gave, om u te sterken,¹² of liever, om door elkaar bemoedigd te worden: ik door uw geloof en u door het mijne.'

Hij stierf in Rolde op 10 juli 1750. Het graf van Willem Ram bevat een intrigerende tekst: *'Deez zerk bedekt een Man die Rolde sterven Leerde / Gestorven spreekt hij nog de Dood noijt iemant Eerde'*.

Mogelijk is deze tekst, volgens Jan Wim Buisman, een mooi voorbeeld van de zogenaamde 'stervenskunst', de levenslange oefening die de gelovige moet nastreven in het zich voorbereiden op de dood. De sterveling moet, zoals Psalm 90 zegt, God bidden dat hij zijn dagen zo leert tellen dat hij een wijs, d.w.z. een gelovig hart bekommt en het eeuwige leven beërft.

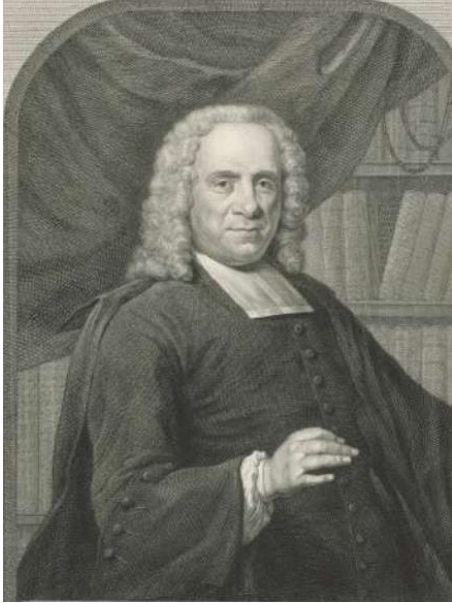
Psalm 90: 9-12

Al onze dagen gaan heen door uw woede,
wij beëindigen onze jaren in een zucht.
Zeventig jaar duren onze dagen, of tachtig als wij sterk zijn.
Het beste daarvan is moeite en leed,
het gaat snel voorbij en wij vliegen heen.
Wie kent de kracht van uw toorn,
wie vreest oprecht uw woede?
Leer ons zo onze dagen te tellen
dat wijsheid ons hart vervult.

In de achttiende eeuw was het vierdelige werk van Wilhelmus van Eenhoorn, *Euthanasia ofte wel-sterven (Stervenskunst)* heel populair. Dit werk verscheen niet lang voor de dood van Ram, in de periode 1742-1745.¹⁴⁹ Deel een bevat het boek *Euthanasia ofte Wel-sterven* van Hoornbeek, dat al een eeuw eerder, in 1651, was verschenen. Eenhoorn voegde er drie delen aan toe *'ter bevordering van een Evangelisch Christendom, ter gelukkige voorbereiding van onze aanstaande verhuizing en tot eene zalige onstereffelijkheid'*.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Ondertitel: Waar in van de Dood, en Sterven, in 't gemeen, en van alles, wat tot WEL, en ZALIG sterven behoord, in het bysonder, uytvoerig gehandeld werd, waar in ook de Tegenwerpen, van het zondig Vlees, en van het schadelyk Ongeloof daartegen, breedspakig werden opgelost.

¹⁵⁰ Borghuis, B. (2008). Hoornbeek en Voetius (masterscriptie).
https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/27512/H-V_eindversie_15_mei.pdf?sequence=1&isAllowed=y

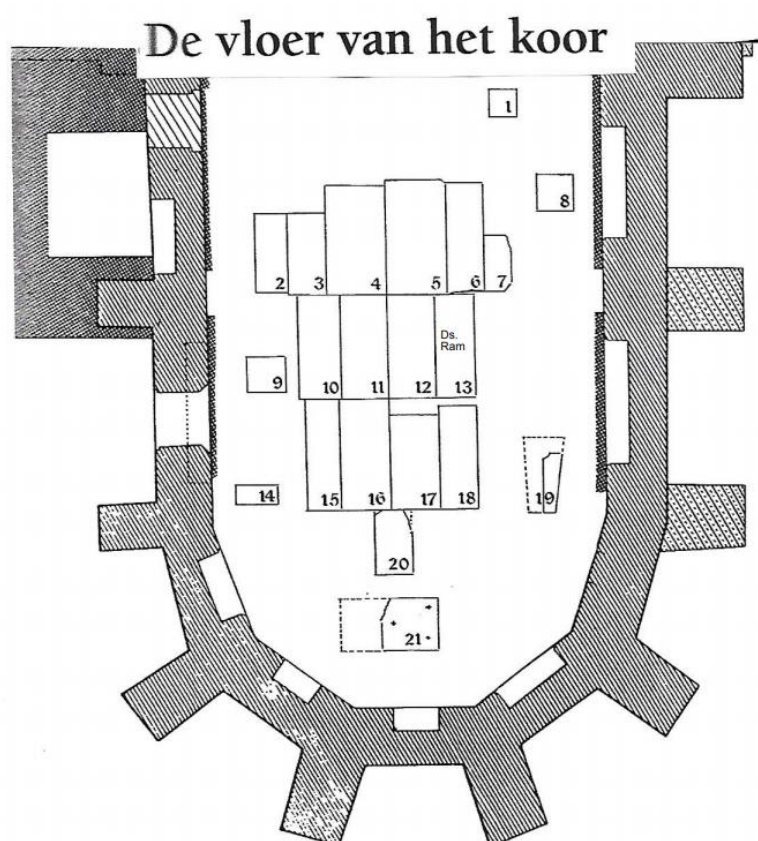
Wilhelmus van Eenhoorn, predikant in Aalsmeer en Arnhem.

Wilhelmus Ram staat, volgens Buisman, dan ook in deze vrome traditie van de Nadere Reformatie (Piëtisme). Als predikant leerde hij Rolde klaarblijkelijk deze stervenskunst. Zelfs toen hij gestorven was, sprak hij in zekere zin nog tot hen die *'de dood niet eerden*, d.w.z. tot hen die door hun *onbekeerlijke* levenswandel deden alsof de dood als doorgang naar het eeuwige gericht niet belangrijk was. Het grafschrift wil mijns inziens dus oproepen tot bekering (Jan Wim Buisman, persoonlijke informatie, 23 maart 2019).

Ook in de islam zie je trouwens een duidelijke relatie tussen leven en dood. *'Mijn kafan'* (lijkgewaad), zegt moslim Ibrahim Wijbenga, *'ligt klaar, want het is goed om je gedachten bij de dood te houden en op die manier bewuster te leven'*.

Anna was een dochter van Johannes Hofstede (predikant te Ruinerwolde, Havelte, Zuidlaren en Groningen) en Maria Abbring. Een zus van Anna, Rolina Johanna was getrouwd met Johannes van Lier. De jurist Johannes van Lier werd in 1750 de particuliere secretaris van de drost van Drenthe Alexander Carel van Heiden. Van 1753 tot 1758 was hij gedeputeerde van Drenthe en in 1759 werd hij lid van de Etstoel. In 1758 werd hij benoemd tot ontvanger-generaal (belastingontvanger) van Drenthe.

De zoon van Johannes en Rolina heette merkwaardigerwijs Helperus Ritzema van Lier. Hij was schrijver en predikant in, met name, Zuid-Afrika.

10. Lucas Schukking

De opvolger van Helperus Ritzema als dominee in Gasselte was Lucas Schukking. Hij diende de gemeente gedurende ruim dertien jaar, van 26 oktober 1766 tot zijn dood op 20 maart 1780.

Lucas Schukking, zoon van dominee Lubbertus Schukking en diens tweede vrouw Margaretha Coops, werd op eerste paasdag, 13 april 1724, geboren en een dag later gedoopt in Beilen, waar zijn vader toen predikant was. Het predikant zijn zat de familie Schukking in het bloed. Ook zijn grootvader, Matthijs Willem Schukking, en zijn overgrootvader Anthony Schukking, waren predikant. Een zuster van Matthijs, Machteld, was getrouwd met Albertus Conradus Fabritius die van 1674-1715 predikant was in Gasselte.

Lucas trouwt op 15 juni 1758 (ondertrouw 28 mei, proclamatie, 8 juni) in Oosterhesselen met Margaretha Harders, gedoopt op 26 september 1734 in Anreep, dochter van ette Jan Harder en Allegonda Maag. Lucas en Margaretha kregen zeven kinderen, Alegonda, Lubbertus (jong overleden), Margaretha, Catharina Vreda, Jan, Lubbertus, Jan Harders. De eerste vier kinderen zijn geboren in Oosterhesselen, Lubbertus en Jan Harders in Gasselte.

Lucas was in 1753 predikant in Nieuwleusen. Een jaar later werd hij door de Jan Caspar, baron van Dongen, heer van de Kléncke (een havezate bij Oosterhesselen met een vijftal boerderijen), tot predikant benoemd in Oosterhesselen in de vacature van Johannes Janssonius, die daar sinds 1743 had gestaan.¹⁵¹ Jan Caspar was eigenaar van het recht om in zijn kerspel de geestelijke te benoemen (collatierecht). Omdat zijn familie alle (erfelijke) collatierechten in het kerspel bezat (staande collatie), werd hij unicus collator genoemd. Het collatierecht werd in 1922 afgeschaft met de bepaling dat de eigenaar het recht tot zijn of haar dood mocht blijven uitoefenen. Koningin Wilhelmina bezat tot haar dood in 1962 het recht van collatie in Apeldoorn.

Op 19 augustus 1766 sturen de eigenerfden van Gasselte een brief, ondertekend door schulte Warmolt Alingh, naar Drost en Gedeputeerde Staten van de landschap Drenthe. Hierin verklaren zij, dat ze een beroep hebben uitgebracht op ds. Lukas Schukking, die dit beroep ook heeft aangenomen. In de brief vragen ze om goedkeuring van het beroep. Een formaliteit, de eigenerfden bezitten immers het collatierecht. Op 24 september komt de toestemming, ondertekend door J. Willinge.

Op 19 oktober 1766 wordt hij bevestigd en op 26 oktober 1766 doet hij zijn intrede in Gasselte.

De oudste dochter, Margaretha Schukking, wordt lidmaat met Pasen 1777. Op 10 maart 1780 worden zeven Gasselter jongelui als lidmaat aangenomen, onder wier Alegonda Schukking. Dat

¹⁵¹ <https://shorturl.at/aVii5>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

is niet, zoals de gewoonte is, met Pasen. Was Schukking toen misschien al ziek en wilde hij de aanneming nog graag zelf doen? Hoe het ook zij, hij sterft op 20 maart van dat jaar, zijn vrouw met vijf kinderen in de leeftijd van 7 tot 20 jaar achterlatend. Veertien dagen later, sterft ook dochter Margaretha, 20 jaar oud. Haar moeder doet op 26 april aangifte van haar nalatenschap, die vererft op haar twee broers en twee zusters, die hierover successierechten moeten betalen, de zogenaamde 30^e penning. Deze bedragen, aangezien de erfenis wordt begroot op 3000 gulden, 100 gulden.

Het gezin Schukking blijft eerst nog in Gasselte wonen, want op 14 april 1781 trouwt Alegonda, 19 jaar, in de kerk van Gasselte met Gerrit Hendriks Lunshof van Gasteren, gedoopt te Anloo op 1 juni 1755, zoon van Hendrik Roelofs en Lammigje Geerts. Omdat Alegonda nog niet meerderjarig is, moeten haar voogden toestemming geven. Dat doen ze, maar ze stellen daarbij wel als eis, dat kinderen uit het huwelijk leren lezen, schrijven en rekenen. Daarbij wordt geen verschil gemaakt tussen jongens en meisjes, De familie Schukking hechte blijkbaar aan een goede ontwikkeling.

De weduwe van dominee Schukking krijgt nog enige achterstallige bedragen. In september 1780 zelfs 100 gulden en met St. Jacob een jaar rente, á 3 stuiver. Op 16 juni 1782 ontvangt ze nog achterstallige roggepacht van Geert Harms wat haar 19 stuiver en 2 duiten oplevert. Ze sterft vier jaar later, daags voor Kerstmis, op 24 december 1784 in Beilen. Mogelijk woont ze dan bij haar zwager Lubbertus Schukking, schulte van Beilen.

De zaak Jan Meijeringe

In september 1769 arriveert op de pastorie per koerier een brief (gedateerd 7 september 1769) van de Drost, Graaf Alexander Carel van Heiden, residerend op "Laarwoud" te Zuidlaren en de hoogste autoriteit van Drenthe. De graaf is kamerheer van Stadhouder Willem IV en vaker in Den Haag dan in Assen. Schukking haast zich een speciale kerkenraadsvergadering te beleggen, hoge heren moet je niet laten wachten. Wat blijkt uit het schrijven? Jan Meijeringe van Gasselte heeft de jachtede overtreden en geschonden en dat zelfs meer dan eens. Deze zaak was op de Lotting van 29 november 1768 al behandeld door de Etstoel, waarvan de Drost voorzitter was. Jan kreeg toen een boete van 50 gulden en werd voor zes jaren uitgesloten van de jacht. Wat had de snoodaard op zijn kerfstok? Hij had zich in de herfst van 1767 twee maal schuldig gemaakt aan het verkopen van wild aan een soldaat Jan Sneerts genaamd. Dat was verboden en de soldaat in kwestie geeft het dan ook aan bij de autoriteiten. Je zou zeggen, dat is niet slim. Maar dat is nog maar de vraag. Volgens het reglement van de jacht kreeg de aanbrenger namelijk een derde deel van de boete. In dit geval dus zo'n zeventien gulden. Geen klein bedrag voor een eenvoudig soldaat. Jan Meijeringe protesteerde tegen dit vonnis, waarna de Etstoel de zaak nog eens tegen het licht houdt. Maar het bewijs is waterdicht. De verklaring van de soldaat wordt bevestigd door

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

het dienstmeisje Hendrikje Geers. Bovendien heeft de chef van Jan Sneerts, de auditeur militair te Groningen, Jan ook nog eens stevig aan de tand gevoeld, maar deze bleef bij zijn verklaring. Jan Meijeringe moet voor de tweede keer de kosten van het proces betalen.

Je kunt je afvragen wat de kerkenraad hier mee te maken had. Mogelijk heeft de Drost gedacht dat de vonnissen van de Etstoel in het dorp niet zo strak gehandhaafd zouden worden. Misschien zou een buurman of een familielid hem stiekem toch meenemen. Om dat te voorkomen, herinnert het schrijven er aan dat elk vergrijp tegen de beslissing van de Etstoel op de goorspraak gemeld moet worden, op straffe van een boete voor het hele dorp. De kerkenraad begrijpt, dat ook van zijn kant een daad verwacht wordt en besluit Jan Meijeringe van het avondmaal uit te sluiten tot *“hij zich vaardig toont bij de Kerkeraad om de gegeven ergernisse weg te nemen door eene opregte belijdenis te doen, volgens constante practijk in diergelijke gelegentheden gebruikelijk”*. O ja, wat had Jan geschoten en te gelde gemaakt? Ten eerste: *een corhaan* voor 2 gulden en daarna 2 *patrijzen, een houtsnippe en 2 conijnen* voor 1 gulden en 9 stuivers.

De diaconie

Vanaf 1766 duikt in de boeken de naam op van Machteld Emmen, dochter van dominee Warnerus Emmen, die van 1715 – 1747 in Gasselte werkzaam was. Of ze in Gasselte is blijven wonen, of later teruggekomen, is niet te achterhalen. Machteld heeft een tweelingzus, Henderina, die voor haar onderhoud in de periode 1766 - 1768 jaarlijks 24 gulden van de diaconie ontvangt. Henderina, dagloonster, was in 1752 in Groningen getrouwd met dagloner en hovenier Harm Hendriks van Noordlaren. Mogelijk is haar man in 1766 al overleden en zien de gezusters kans om samen het hoofd boven water te houden. Henderina hertrouwt op 25 mei 1768 in Groningen met Jan Berents Swart uit Weehe en blijkbaar heeft ze dan geen plek meer voor haar zuster. Vanaf 1769 wordt Machteld in ieder geval bij verschillende gezinnen in het dorp ondergebracht, voor 8 tot 10 gulden per half jaar. Je kunt je niet aan de indruk onttrekken, dat de familie Emmen behoorlijk aan lager wal is geraakt. Ze wordt geheel door de diaconie verzorgd, in 1770 krijgt ze *een hemtijn en een schorteldoek*, ter waarde van twee gulden en in 1773 een paar nieuwe schoenen voor 1 gulden en 6 stuiver. In 1775 wordt ze ziek, want dan gaat iemand naar Rolde om een drankje voor haar te halen, kosten 6 stuivers. Het mag niet baten, op 6 maart 1775 krijgt Egbert Clasens voor *de doodkist van Magtelt Emmen* 6 gulden van de diaconie. Ze is niet ouder dan 50 jaar geworden.

Bezetting van de kerkenraad

De kerkenraad worstelt al enige jaren met een probleem, dat in alle kleine dorpen speelt. De synode heeft namelijk bedacht dat het onwenselijk is dat meerdere mensen van één familie gelijktijdig lid van de kerkenraad zijn. Begrijpelijk, bepaalde families zouden anders wel erg veel invloed krijgen. Probleem was alleen dat met name kleine dorpen daardoor moeite hebben met

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

het vinden van kerkenraadsleden van enig niveau. In de tien jaar tussen 1757 en 1767 leveren slechts vier families in Gasselte kerkenraadsleden, de families Alingh, Hiddingh, Hilbingh en Meyeringh. Door steeds een Alingh te vervangen door een Alingh en deze om beurt als ouderling of diaken te benoemen, lijkt het alsof men zich aan de regels houdt, maar in werkelijkheid ging het natuurlijk wel telkens om dezelfde families. Zo nu en dan lukt het blijkbaar niet en dan wordt een Arent Weningh, Jan Buining of Roelof Martens voor één periode van twee jaar benoemd.

Lijkpreek voor Hasina Kloecks

In 1771 ontvangt dominee Schukking een bedrag van drie gulden en drie stuiver voor een lijkpreek voor over Hasina Kloecks, dochter van kleermaker Jan Jansen Kloecks en Peutsjen Fabritius en kleindochter van ds. Bernhard Fabritius. Hasina trouwt op 9 december 1703 met Albert Alberts Scholten van Rolde, evenals haar vader kleermaker. Albert overlijdt op 6 september 1727 en Hasina hertrouwt op 24 januari 1734 met Jan Louwerens, weduwnaar van Harmtje Luichjens Brans van Gasselte. Jan wordt begraven op 11 maart 1746, na een ruime leeftijd, zoals in het begraafboek staat. Dat mogen we van Hasina ook wel zeggen, want zij is 87 geworden.

Dagelijks leven in Gasselte

Als je de goorspraken doorbladert, krijg je de indruk dat het tijdens de 14 jaar, dat Schukking predikant is, redelijk rustig is in Gasselte. Er valt wel eens een tik, en zo nu en dan komt een jonge vrouw “te vroeg in de kraam”, dat wil zeggen dat ze op de huwelijksdag al zwanger was. Maar verder valt er niet veel te melden. In 1772 en 1775 worden korven met bijen gestolen van Jan Meijeringe en Jan Alingh. Op 22 december 1775 wordt leer gestolen van schoenmaker Hendrik Jans. In maart 1776 krijgt Jacob Derks, scheper te Gasselte, het op de Gasselter Esche, bedoeld wordt waarschijnlijk het heideveld, letterlijk aan de stok met Geert Harms van Gasselte. Volgens Jacob heeft Geert de schapen verjaagd. Jacob heeft hem ‘*met de Schupstok een gattien in het Hooft geslagen, waarvan gebloedet hadde*’, staat er in het verslag van de volmachten op de Goorspraak. Het komt Jacob op een boete van een gulden en vier stuiver te staan.

Nieuwe psalmberijming

In de tijd dus dat Schukking predikant is in Gasselte, wordt er een nieuwe psalmberijming, ter vervanging van die van Petrus Datheen, in gebruik genomen. Hoewel deze al in 1773 gereed was werd hij pas met ingang van 1 januari 1775 ingevoerd. Hoewel de meeste mensen instemden met de nieuwe berijming, was er toch ook verzet. De meeste onlusten ontstonden, doordat men met de nieuwe berijming ook een betere wijze van zingen wilde invoeren. Er waren discussies over het tempo. Allereerst trachtte men de zogenaamde ‘*korte zingtrant*’ in te voeren. Daarbij werd alleen de eerste noot van iedere regel lang, en de andere korter gezongen. Men

moest, zei Josua van Iperen die heeft bijgedragen aan de nieuwe berijming¹⁵², niet *'de Noten onnodig uittrekken, in de mond draaien, kauwen en door ettelijke verlagingen en verheffingen tussen de tanden en 't gehemelte slangsgewijze henen slingeren en dwarrelen, 't welk de meest algemene, doch belachelijke gewoonte was'*. In Vlaardingen verwoordde men het aldus: *'Het pluimgedierte zweeg, er loeide stier noch koe/En waar men haastig zong, was 't haastig: mondjes toe'*.

Maar niet iedereen was blij met de veranderingen en het was de tegenstanders van de nieuwe berijming ernst. De Kralingse predikant Th. van der Groe, moet gezegd hebben: *'Zij nemen de gouden vaten weg, wij hebben er zilveren voor in de plaats gekregen'*. Een van de belangrijkste verzetshaarden was Maassluis. Hier wilden men bloed zien. De *'paskwilmakers'* en al de *'nieuwe Zangers'* moesten vermoord worden! *'Den Voorzanger Ouboter, sloegen zij dermaaten, dat zij hem zeiven voor dood hielden. Of voegt het, dat Elkeen'/ Onkundig.Lid.of geen,/Het Kerkgezag koom' dwingen?/t Kan wezen!...'t is gebeurd!/Waar Godvrucht nog om treurt,/ Met al haar Voedsterlingen. Vlaardingen, 2 april 1775: Ja, d'Opperzanger, lang gewoon ons oor te strelen,/ verhief op de ouden trant de nieuwe Dichtluwelen.'* maar, *'het talloos leger dat de ruime kerk vervulde/En op den ouden toon als jonge leeuwen brulde'*. Er werden klappen met psalmboeken uitgedeeld en men dreigde de dominee van de stoel af te halen en hem te vermoorden.¹⁵³ Over deze episode schreef Maarten 't Hart in 2006 het prachtige *Het psalmenoproer*.

De vertegenwoordiger van de stadhouder, baron Schwartz van Ansen, deelt in de vergadering van de Drentse synode mee dat de nieuwe berijming pas op 4 december 1775 werd ingevoerd.

¹⁵² De veelzijdige en geleerde Van Iperen werd voorgedragen als hoogleraar aan de universiteit te Franeker en later aan die van Harderwijk, maar er volgde geen benoeming. Hij was lid van vele wetenschappelijke en dichtgenootschappen. Als letterkundige en dichter vaardigden de Staten van Zeeland hem in 1772 af naar de commissie tot samenstelling van een nieuwe psalmberijming, die van januari tot augustus 1773 in Den Haag vergaderde. In deze commissie heeft Van Iperen een belangrijke plaats ingenomen. Aan hem werd opgedragen de slotpredikatie uit te spreken toen het werk was voltooid.

¹⁵³ <https://www.digibron.nl/search/detail/012e991bca84be43ff27490e/de-invoering-van-de-nieuwe-psalmberijming>

11. Johannes Dijck

De opvolger van Lucas Schukking als dominee in Gasselte was Johannes Dijck. Hij diende de gemeente vijftig jaar, van 20 mei 1781 tot zijn dood op 12 juli 1806.

Johannes Dijck, zoon van dominee Durandus (Duurt) Harms Dijck en Ellegonda Johannes Homan, wordt geboren op 18 november 1742 in Vries. Hij trouwt op 24 september 1776 in Borger met Margaretha Verschuur, gedoopt op 16 augustus 1742 in Sleen en overleden op 12 juni 1806 in Gasselte. Margaretha was een dochter van dominee Hendrik Verschuur en zijn derde vrouw Roelofje Huisingh.

Johannes is van 1 januari 1771 tot 6 mei 1781 predikant in zijn eerste gemeente Borger. Hier worden twee kinderen geboren, Rolina Ellegonda en Durandus. Op 20 mei 1781 wordt hij predikant in Gasselte en dat blijft hij tot zijn dood op 12 juli 1806 in Gasselte. De zondag daarop, 27 mei, is de intree. Dijck kiest als tekst Psalm 51 vs. 14b en 15.

Hij wordt in het ambt bevestigd door dominee Hellinga van Norg met als tekst: Spreuken 24 vers 11: *'Reddet degenen die ter doot gegrepen zijn, want zij wanckelen ter doodinge soo gij u onthoudt.'*

In Gasselte worden nog twee kinderen geboren, Rolina Henderika en Ellegonda Durandina. Ellegonda trouwde met advocaat en notaris Michael van der Tuuk, zoon van dominee Marcus van der Tuuk en Romelia Feddes van Terwisga.

Ellegonda Durandina Dijck en Michael van der Tuuk.

Dominee Dijck was een welgesteld mens. In 1803 wordt hij aangeslagen voor 65 gulden, wat slechts vijf gulden minder is dan de 70 van schulte Albert Alingh. De rijkste inwoner was Deechien Hilbing met een bedrag van 180 gulden. Geen wonder dus dat hij geregeld in de boeken van schulte Alingh voorkomt als koper of verkoper van land.

Dijck en zijn vrouw overlijden in 1806, een maand na elkaar. Margaretha Verschuur wordt op 20 juli begraven aan de zuidzijde van het koor Haar echtgenoot is dan blijkbaar al te ziek om de begrafenis te leiden. De predikatie wordt gehouden door de predikant van Gieten, met als tekst Spreuken 10 vs. 7a. Een maand later, op 18 juli wordt haar echtgenoot naast haar bijgezet. Op

zondag 20 juli is dominee Johannes Mulder van Rolde *de overledene met ene wel gepaste leerrede uit Heb. 13 vs 7 gedachtig geweest*, zoals in het begraafregister staat.

Broer Herman

Een broer van Johannes, Herman (steen koper), was getrouwd met Willemina Kijff, de weduwe van de Groningse zilversmid Lucas van Giffen, de grootvader van de eerste vrouw van Albert Jan Hartman, de opvolger van Johannes Dijck in Gasselte.

Zus Anna Lamina

Anna Lamina Dijck, zus van Johannes, trouwde met dominee Albertus Lubbertus Maagh, geboren op 29 oktober 1747 in Assen, overleden op 5 maart 1809 in Westerbrok. Albertus stond o.a. in Westerbork.

De familie Verschuier

De geschiedenis van de vrouw van Johannes, Margaretha, geeft ons een inkijkje in het sociale milieu van predikanten in de tweede helft van de achttiende eeuw.

Opa Johan Verschuier

Haar opa, Johan Verschuier (Groningen, 11 oktober 1680 - Zeerijp, 19 augustus 1737)¹⁵⁴ trouwde drie keer. Op 10 mei 1700 in Groningen met Renske ter Maet en daarna nog met Mensje van Haren en Helena Sygers.

Johan was wiskundige en piëtistisch predikant in Loppersum. Hij wordt beschouwd als een late vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie. Deze beweging richtte zich niet alleen op de leer, maar ook op de levenswandel van mensen, op de vraag hoe de Bijbel zou moeten doorwerken in alle facetten van het leven.

Johan volgde privélessen wiskunde van de Groningse hoogleraar Johan Bernoulli en hoewel hij hierin uitmuntte stelde hij zich in 1702 tevreden met het schoolmeesterschap in Loppersum. Hij weigerde ook een aanbod om hoogleraar te worden in Parijs. In Loppersum werd hij opgeleid tot predikant door de plaatselijke dominee, Henricus ten Oever. In 1705 legde hij het *praeparatoir examen* af voor de classis Loppersum, waardoor hij mocht gaan preken en beroepbaar was als dominee. Zijn eerste beroep kreeg hij echter pas in 1713 van de gemeente Zeerijp, waar hij in 1714 zijn intrede deed. Het bleef zijn enige gemeente.¹⁵⁵

Verschuier keerde zich fel tegen tradities en gebruiken rond Pasen, Sinterklaas en begrafenissen die hij beschouwde als overblijfsels van heidense of "papistische" (rooms-katholieke) gebruiken. Zaken als paaseieren, het luiden van klokken als teken van rouw en vooral de *'uitigsten'*

¹⁵⁴ <https://shorturl.at/yyyyLP>

¹⁵⁵ <https://shorturl.at/9V101>

(uitvaartsmaaltijden) vonden geen genade in zijn ogen. Zijn pleidooi voor een strikte levenswandel kwam voort uit zijn zorg voor het zielenheil van zijn gemeenteleden.

Het oudste bewaard gebleven geschrift van Verschuier is de bundel samenspraken *De zegepralende waarheid*, waarin hij in navolging van Jodocus van Lodenstein en Herman Witsius pleitte voor een nadere reformatie van het zedelijk leven. Tevens keerde hij zich tegen de spiritualiteit van Antoinette Bourignon, die volgens hem de inspiratie door de Heilige Geest losmaakte van de Bijbel, waardoor ruimte kwam voor allerlei verzinsels. Hierna schreef hij nog een gedichtenbundel en een chronologie van de Bijbelse geschiedenis.

Verschuier's hoofdwerk, de verzameling samenspraken *Waarheit in het binnenste, of bevindelyke godtgeleertheit*, verscheen pas in zijn laatste levensjaar. Dit boek bestaat uit 14 samenspraken over verschillende dogmatische onderwerpen. Verschuier's doel is niet alleen om de zuivere gereformeerde leer uit te leggen, hij wil een *bevindelyke godtgeleertheit* bieden, zoals de ondertitel aangeeft. Dit blijkt ook uit het feit dat hij de gereformeerde leer grotendeels laat uitleggen door 'Letterwyse', die alleen maar verstandelijke kennis van het geloof heeft. Voor Verschuier is dit onvoldoende. Hij stelt dat de waarheid ervaren, beleefd en ondervonden moet worden. Bevinding is nodig. Hierbij geeft hij veel ruimte aan het gevoelsleven.

Broer Hendrik Jan Verschuier

De broer van Margaretha, Hendrik Jan Verschuier (gedoopt op 19 september 1745 in Sleen en overleden rond 1805) was een zoon uit het derde huwelijk van Henricus Verschuier met Rolijna Huisingh. In 1772 werd hij schulte van Sleen en Zweeloo. Hij trouwde op 14 juni 1783 te Groningen met Gepke Durleu, dochter van de overste Barthold Durleu en Johanna de Cock. Hij bewoonde met zijn gezin in Sleen het schulthuis, het zogenaamde Verschuierhuis. Volgens de Groninger Courant een huis 'voorzien met 7 kamers, 2 kelders, groote keuken, 2 groote schuren, tuin met beste vrugtbomen etc.'¹⁵⁶

Verschuier was een patriottisch gezinde bestuurder. Na de inval van de Pruisen in 1787 onder leiding van de koning van Pruisen, Frederik Willem II, kwam hij in grote moeilijkheden. Hij zou de erfstadhouder Willem V hebben belasterd en werd in 1787 geschorst als schulte en vervolgens uit zijn ambt gezet. Door schuld te bekennen wist hij een zwaardere straf te voorkomen. Volgens de patriot Carel de Vos van Steenwijk was hij een patriot met weinig bekwaamheden. Tot 1793 bleef hij met zijn gezin in het schulthuis van Sleen wonen. In 1793 verkocht hij het herenhuis aan de toenmalige schulte van Sleen, Hendrik Jan Camerlingh. Hij vestigde zich vervolgens als advocaat te Groningen.

¹⁵⁶ <https://www.streekeigenleen.nl/gen/bewonersgeschiedenis/>

(Half)broer Johannes Hendrik

Een halfbroer van Margaretha (zoon van Hindericus Verschuiren en zijn tweede vrouw Margaretha Forsten) was Johannes Hendrik Verschuur. Hij werd geboren op 21 februari 1735 te Neundorf en stierf op 20 Mei 1803 op de Bornia-state te Weidum. Johannes was hoogleraar in de 'Oostersche talen en oudheden' in Franeker.

De grootmoeder van Johannes Hendrik van moederszijde, Johanna Venema, was de oudste zuster van hoogleraar theologie Hemannus Venema¹⁵⁷. Zijn moeder stierf reeds in 1740 en hij werd opgevoed bij zijn grootouders Forsten in Wildervank. In 1745 ging hij naar de Latijnse school in Groningen. Hij liet zich in die plaats als student inschrijven op 9 juli 1751 en studeerde humaniora onder Johannes Daniël van Lennep en oriëntalia onder Nicolaas Willem Schroeder.

In 1757 ging hij in Franeker onder zijn oudoom Venema studeren, onder wie hij ook, op 25 juni 1760, promoveerde. Het jaar te voren was hij predikant geworden in Bolsward. Hij trouwde op 27 juli 1760 met Isabella Algra Fontein, dochter van Gijsbert, predikant te Bolsward. Op 19 april 1764 benoemden de Franeker curatoren hem tot hoogleraar in de oosterse talen in de vacature-Manger, die tot de theologische faculteit was overgegaan. Venema had juist Verschuur in deze faculteit willen benoemd zien en Manger voor de oriëntalia behouden, maar prinses Maria Louise (Marijke Meu), de vrouw van Johan Willem Friso, wilde het anders en zij kreeg haar zin. Na den val van de Oranjes trad hij af omdat hij de eed van haat tegen koningschap en anarchie niet wilde afleggen. In 1797 werd hij aldus emeritus en ging wonen op de Bornia-state te Weidum.¹⁵⁸

(Half)broer Wolter Verschuur

Een andere halfbroer was Wolther. Hij werd geboren op 4 oktober 1739 in Sleen en overleed op 15 november 1793 in Groningen. In die plaats bezocht hij de Latijnse school. In 1752 werd hij ingeschreven als medisch student en hij promoveerde in 1766. Hierna maakte hij reizen naar Frankrijk en Engeland om zich vervolgens als arts te vestigen in Amsterdam. In 1770 en 1776 stond hij op de voordracht voor het hoogleraarschap in Harderwijk. Hoogleraar werd hij uiteindelijk toch, maar niet in Harderwijk. Op 4 april aanvaardde hij het hoogleraarschap in Groningen.

¹⁵⁷ <https://historischcentrumleeuwarden.nl/beeldbank/c43f4740-aea9-11e3-96de-d3372cb62300>

¹⁵⁸ https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu05_01/molh003nieu05_01_1264.php

12. Albert Jan Hartman

De opvolger van Johannes Dijck als dominee in Gasselte was Albert Jan Hartman. Hij diende de gemeente vijfendertig jaar, van 31 mei 1807 tot zijn emeritaat op 21 juni 1842.

Albert Jans Hartman werd geboren op 13 januari 1779 in Hoogeveen, als zoon van bakker Jan Alberts Hartman en Klaasje Roelofs Huizingh (uit Avereest).

Hij trouwde op 28 maart 1816 in Gasselte met Foekje Reina van Giffen, geboren in 1786 in Vries en overleden op 9 oktober 1816 in Gasselte, 's morgens om 5 uur, zoals de aangevers, de burens Hooiveld en meester Jager aan de schulte meedelen. In het begraafboek schrijft Albert Jan: *Den 14^e Okt. is begraven mijne Geliefde Huisvrouw Foekje Reina van Giffen op het Koor in de Kerk vlak voor de gank.* Dat lijkt vreemd, tegenwoordig is immers de plaats waar de avondmaalstafel staat, voor de preekstoel. Maar in 1816 was stond de preekstoel nog aan de zuidkant van de kerk.

Zij was een dochter van dominee Omius van Giffen en Catharina Ypeij. Hun huwelijk, dat slechts een half jaar duurde, werd ingezegend door haar vader.

Van Giffen

Dominee Omius van Giffen was de zoon van Lucas van Giffen, zilversmid in Groningen en Abigaël Oomkens.¹⁵⁹ De huidige tak van de Van Giffens (Er zijn geen naamdragers meer van de oorspronkelijk Brabantse familie Van Giffen) is protestant en ontstond omstreeks 1550 tijdens de Reformatie en de Spaanse Inquisitie. In die periode weken de eerste protestantse van Giffens uit de zuidelijke Nederlanden uit naar Duitsland (Bremen). Na de bevrijding van Groningen door de troepen van prins Maurits op 22 juli 1594 keerden zij uit Bremen weer terug naar Nederland. Zij vestigden zich in de stad Groningen en kregen beroepen als predikant, advocaat, rechter, notaris of apotheker. Diverse Van Giffens werkten ook zeer succesvol als zilversmeden. Het Groninger Van Giffen zilver is nog steeds zeer gewild is in de antiekwereld.¹⁶⁰

¹⁵⁹ <http://www.greetsgenealogie.nl/gezinskaart-van-omius-van-giffen-1753-1826/>

¹⁶⁰ Zie: <http://vangiffen.org/het-zilverwerk/zilverwerk/>

Zilveren theepot gemaakt door Lucas van Giffen (1755-56).

Albert Jan hertrouwde op 7 augustus 1822 in Gasselte met Aafje Hoenderken/Hoendriken, gedoopt 28 oktober 1783 in Noordlaren, dochter van Otto Buiting Hoendriken en Grietje/Geertien Hammingh (boerin). Grietjes voorouders waren welgestelde boeren onder Gieten en een van hen, Frerick Hamming, was Ette in Oostermoer.

Op 29 juni 1824 wordt een dochter gedoopt, Klasina Grietina, die een dag later reeds sterft. Op 30 maart 1826 en 8 oktober 1827 worden twee kinderen levenloos geboren. In de krant stond in maart 1826 de volgende, hartverscheurende, advertentie: *'Heden nademiddag verlost mijn geliefde Echtgenoot, A. Hoederken, van eene welgeschapen, doch dooden zoon.'*

Albert Jan Hartman startte zijn loopbaan (na kandidaat te zijn geweest in de classis Emmen) op 22 september 1799 in Coevorden. Op 31 mei (of was het 7 juni) 1807 doet hij zijn intrede in Gasselte met als tekst een vers uit de brief van Paulus aan de Efeziërs. In de Nieuwe Bijbelvertaling staat daar: *'Bid ook voor mij, dat mij de juiste woorden gegeven worden wanneer ik verkondig, zodat ik met vrijmoedigheid het mysterie mag openbaren van het evangelie waarvan ik gezant ben, ook in de gevangenis. Bid dat ik daarbij zo vrijmoedig spreek als nodig is (6:19).'*

In deze vertaling lijkt Hartman Gasselte te vergelijken met een gevangenis. Nou kende hij de Nieuwe Bijbelvertaling natuurlijk niet en zal hij de tekst uit de Statenvertaling van 1637 hebben gelezen, waar geen sprake is van een gevangenis: *'En voor mij, opdat mij het Woord gegeven worde in de opening mijns monds met vrijmoedigheid, om de verborgenheid van het Evangelie bekend te maken.'*

Aafje sterft op 6 oktober 1837. Albert blijft nog vijf jaar in Gasselte en neemt op 26 juni 1842 afscheid. In het kerkregister staat geschreven: *'Den 26 Juni heeft de predikant A.J.Hartman, die ruim vijf en dertig alhier en bijna agt jaren te Coevorden dus bijna drie en veertig jaren het Evangelie*

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

der Zaligheid heeft verkondigt, van ons een liefderijk en zegenend afscheid genomen met de woorden Petr. 3 : 18 Wast op in de genade en de kennis onzes Heeren en Zaligmaker Jezus Christus' en zijn herdersstaf nedergelegd. Op 1 juli 1842 gaat hij met emeritaat, 62 jaar oud, zijn pensioen bedraagt f. 600,-- per jaar.

Hij gaat terug naar Hoogeveen, waar hij een huis heeft en sterft daar op 12 april 1864 op 85-jarige leeftijd.

Vechten en stelen in Gasselte

'Op 22 febr. 1807 des avonds ongeveer 8 ure ter gelegenheid der avondcatechisatie welke in de kerk werd gehouden', melden de volmachten op de goorspraak van 3 maart 1807, *'hebben Louwerens Jans en Albert Meyeringh beide te Gasselte die tijd op het Kerkpad bij de Camp van Schultus Alingh met elkaar geslagen.* Louwerens is Louwrens Jans Brouwer¹⁶¹, 45 jaar, brouwer in Gasselte, iemand met een kort lontje, zoals je dat tegenwoordig zegt. Voor hetzelfde vergrijp is hij namelijk ook al in 1805 veroordeeld en het overkomt hem opnieuw in 1809.

In september van hetzelfde jaar melden de volmachten *'Als dat Domine Hartman te Gasselte tussen zaterdag en zondag de 26/27^e september 1807 is afgestolen een gedeelte appels uit den appelhof, zonder daarvan de daders te weten.'*

Een nieuw gezangboek

In 1806 stelt de nationale synode van de Nederlands Hervormde kerk een commissie in om te komen tot een nieuw gezangboek. Dit gezangboek, met 192 liederen, wordt nog in hetzelfde jaar gepubliceerd. Het eerste exemplaar wordt in september aangeboden aan de Gecommitteerden van de Provinciale Synoden van de Nederlands Hervormde Kerk te 's Gravenhage . Tot op dat moment werden tijdens de kerkdienst hoofdzakelijk psalmen gezongen. Het aantal goedgekeurde gezangen was tot dan toe beperkt. De hymnen van Maria, Zacharias en Simeon. de berijmde tien geboden, o God die onze vader zijt, de berijmde geloofsbelijdenis van Datheen, die ook de psalmen had berijmd. het berijmde gebed des Heren door Luther en de avondzang. Deze om zo te zeggen "oer gezangen", zijn tot de publicatie van "het liedboek voor de kerken" in 1973, altijd als een apart onderdeel in de opeenvolgende bundels opgenomen. Zoals bij veranderingen wel vaker het geval is, was ook nu niet iedereen gelukkig met deze nieuwigheden. De predikanten waren verplicht, om in elk dienst één lied uit het nieuwe gezangboek te laten zingen. Sommige predikanten weigerden dat en op andere plaatsen weigerden de kerkgangers de, in hun ogen, verderfelijke liederen te zingen. De bekende ds. Hendrik de Cock noemde de

¹⁶¹ Louwerens Jans Brouwer werd gedoopt op 17 mei 1761 in Gasselte en overleed op 5 augustus 1845 in Gasselte. Hij was naast brouwer ook landbouwer en op 3 mei 1789 in Anloo getrouwd met Fennigje Kornelius Hoving.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

bundel “een geheel van 192 Sireense minneliederden , geschikt om een valsche leugenleer in te voeren”.

Een nieuwe belasting

In 1806 werd een soort vermogensbelasting ingevoerd. Een lijst uit die tijd geeft een aardig inzicht in de mate van rijkdom van de inwoners van Gasselte. De zeven rijkste inwoners waren:

1. Jan Alingh, schulte f 36.000,00 te betalen, f.165-0-0
2. Willem Hiddingh f. 20 000,00 te betalen, f.100-0-0
3. Warmolt Alingh f. 15.000,00 te betalen, f. 75-0-0
4. Jan Meijeringh f. 14.000,00 te betalen, f. 69-17-8
5. Albert Alingh f. 13.000,00 te betalen, f. 65-0-0
6. Dominee Dijck f. 13.000,00 te betalen, f. 60-0-0
7. A. J. Meijeringh f. 6.200,00 te betalen, f. 32-8-8

De overige 30 belastingplichtigen volgen op verre afstand en dan zijn er nog elf inwoners bij wie niets te halen was. Dat ds. Dijck op de 6^e plaats staat mag merkwaardig heten. Het betreft hier eigen vermogen. Van zijn inkomen als predikant kan hij niet zo rijk geworden zijn. Waarom hij f. 5-0-0 minder hoeft betalen, dan Albert Jan Meijeringh, die op hetzelfde vermogen wordt geschat is niet bekend? Was het misschien vanwege zijn ambt?

Koninklijk bezoek

Tijdens zijn predikantschap bracht koning Lodewijk Napoleon op 12 maart 1809 een bezoek aan het dorp Gasselte. Hij werd er ontvangen door de bejaarde schulte Albert Alingh, die diende te zorgen voor de maaltijd en de foerage van de paarden. Een nichtje van de schulte (Jantien Cluiving Prins uit Dwingeloo) mocht, samen met de zuster van de dominee, de koning een glas wijn aanbieden. Hij gaf haar daarvoor, geïmponeerd door haar verschijning, 50 dukaten, die zij, op voorstel van dominee Hartman, deelde met de zuster van de dominee.¹⁶² Jantien Prins had in 1807, na de dood van haar moeder, samen met haar broers onderdak gevonden bij de broer van haar moeder, Jan Alingh in Gasselte.

De zuster van de dominee droeg zorg voor diens huishouding, aangezien hij pas in 1816 trouwde. Albert Jan had drie zusters, Geesje, Annegje en Janna, maar wie van hen de koning een glas heeft aangeboden is niet bekend. Van Geesje weten we niets, terwijl zowel Annegje als

¹⁶² Huizing, Aafke Koning Lodewijk Napoleon bezoekt 12 maart 1809 Gasselte in: op 't Spoor, 18e jaargang nr. 1, maart 2009 ISSN 15714705.

Janna in 1814 trouwden en daarmee komen ze alle drie in aanmerking. Aafke Huizing meent dat Annigje de huishoudster van de dominee was, maar zij geeft geen bron.¹⁶³

Jantien Cluiving Prins was de dochter van de schulte van Dwingeloo, Henricus Conradus Prins en de zus van Albert Alingh, Roelofje. Zij was in 1809 achttien jaar oud en volgens de journalist van de Koninklijke Courant gekleed in een *'gruine zieden japon met weerschien en met een gouden kap op het hoofd.'* Ze droeg dus een oorijzer bij een japon van groene changeantzijde. Haar verschijning moet diepe indruk gemaakt hebben, anders was dit niet apart vermeld. Wel geeft hij nog aan dat zij er heel goed uit zag.¹⁶⁴

Zilveren dukaat uit 1806.

De erfenis van Jan Alingh

Jan Alingh, zoon van Albert Alingh en Heichien Huising, en getrouwd met Anna Hilbing, was schulte op het Schultehuis in Gasselte. Een zus van Jan en Anna, Roelofje, was getrouwd met de schulte van Dwingeloo, meester Henricus Conradus Prins, rentmeester van de provincie Drenthe.

Thrianta (pseudoniem) geeft in 1939 in de Provinciale Drentsche en Asser Courant een zeer romantische beschrijving van de eerste ontmoeting tussen Roelofje en Henricus ten huize van de Alinghs in Gasselte: *'Hoe menigmaal dwalen wel de gedachten van den deftige jongen gast (Henricus) af van het politiek gesprek en rust zijn oog met welgevallen op de frisse, blonde, blozende Roelfien, die daar zo'n lieflijk geheel vormt met haar spinnenwiel. Als straks de maan hoog aan de hemels staat, ligt hij nog lang wakker, in de hoge, naar lavendel geurende bedstee op de opkamer, een ook de jongedochter des huizes, voor wie zovele dagen eender zijn vergleden, zij kan de slaap niet vatten, nooit, zo meent ze, zag ze belangwekkender jonkman haars vaders huis binnentreden.'*¹⁶⁵ Het is de vraag of

¹⁶³ Huizing A.A. en Hadders de Jonge, F. (1977). Van Grotenend tot Lutkenend.

¹⁶⁴ <https://docplayer.nl/9225200-Drentse-kleding-van-de-achttiende-eeuw-tot-begin-1900.html>

¹⁶⁵ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939.

deze beschrijving niet meer zegt over de jaren dertig van de twintigste eeuw, dan het jaar 1785 waarin deze ontmoeting plaatsvond.

Het huwelijk, in 1788, ging gepaard met een uitgebreid feest. Thrianta verhaald dat er drie dagen achtereen ‘wasschup’ was gevierd, ‘dat verwanten en vrienden van heinde en verre samenbracht, daartoe uitgenodigd door den wasschupsneger (sic!), die een met vele linten versierde stok thuis had gebracht, teken van veler komst’. In het doopboek van de kerkelijke gemeente in Dwingeloo lezen we dat ‘zevenmaal een kind van God ter leen ontvangen werd en door de doop in de Christelijke gemeente opgenomen.’¹⁶⁶

Thrianta meldt over het karakter van beide broers dat zij driftig en heerszuchtig waren, maar ook rechtvaardig en goed van hart.¹⁶⁷

Na de dood van hun moeder, werden de kinderen Frederik, Jantje en Albertus, opgenomen in het huis van hun oom in Gasselte. Na de dood van hun vader, op 2 oktober 1817 in Coevorden, erfden de broers landerijen in Gasselte en een boerderij in Gieten, het erfdeel van hun moeder. Toen Jan en Anna Alingh kinderloos waren gestorven ging hun erfenis in 1842 naar de neven Albertus en Frederik Hendrik (Frits) Prins, zoons van Roelofje en Henricus Conradus Prins.

De invloed van Napoleon

In 1810 werd het bestuur in ons land, dat van 1810-1813 een provincie van Frankrijk was, gemoderniseerd. De *Code Civil* was in 1804 in Frankrijk ingevoerd en deze gold nu ook in ons land en is nog steeds de kern van ons Burgerlijk Wetboek. Ook de kerkelijke autoriteiten merkten de invloed van deze nieuwe regels. Was tot nu toe geboorte, huwelijk en overlijden, wat administratie betreft, een kerkelijke aangelegenheid, de Franse overheid stond een scheiding van kerk en staat voor. Dit leidde in 1811 tot de instelling van de Burgerlijke Stand. Werd een kind geboren, dan moest hiervan melding worden gemaakt op het gemeentehuis. Mensen die nog geen achternaam hadden, werden verplicht er een te kiezen. In Gasselte trad deze wet in 1812 in werking. Als gemeentehuis fungeerde het schulthuis. Schulte Jan Alingh ontving jaarlijks 50 gulden als huur voor het ‘gemeentelokaal’ en voor vuur en licht nog eens 12 gulden. We moeten ons daar geen overdreven voorstelling van maken. Het kwam er op neer, dat de jonge vader met één of twee burens naar schulte Alingh stapte, om te vertellen dat een baby was geboren en hoe de nieuwe Gasselter wel moest heten. De schulte vulde een formulier in, misschien dronken ze

¹⁶⁶ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939.

¹⁶⁷ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

nog een borrel op het welzijn van moeder en kind en klaar was Kees. Als alles goed ging, werden de meeste kinderen later nog gedoopt. Huwelijken werden niet meer in de kerk door de dominee voltrokken, maar op het schulthuis door de schulte. Hoe dat ging, of de schulte een toespraak hield, of alleen maar de papieren invulde en de wettelijk voorgeschreven vragen stelde, is niet overgeleverd. Daarna kon het bruidspaar, indien gewenst, het huwelijk kerkelijk laten bevestigen. Net als tegenwoordig. Nu er geen verplichting tot een kerkelijk huwelijk meer was, lieten de meeste bruidsparen het bij de administratie door de schulte. Slechts de chic van het dorp koos nog voor een bevestiging in de kerk. In de kerkelijke administratie is dat duidelijk zichtbaar. Eens in de zoveel jaar wordt nog een huwelijk ingeschreven. Wat betreft de begrafenissen, daarbij was vrijwel altijd de dominee aanwezig, om de overledene met een lijkrede te gedenken en de nabestaanden tot steun te zijn. Waarna de teraardebestelling op het kerkhof volgde. Begraven in de kerk was niet meer toegestaan.

Frederik Willem Hugenholtz

Albert Jan Hartman was bevriend met dominee Frederik Willem Hugenholtz (1754-1812 die van 1790 tot 1812 predikant was in Gasselternijveen. Hij leidde diens uitvaartdienst (hij deed de lijkrede) nadat Frederik Willem op 12 oktober van dat jaar was overleden aan een borstkwaal. Ervaringen van de vader van Frederik, Johannes Hugenholtz, geven een aardig inkijkje in het leven van een predikant in de achttiende eeuw.

Johannes Bernardus Theodorus Hugenholtz

De vader van Frederik Willem, Johannes Bernardus Theodorus Hugenholtz, werd in juli 1725 geboren en op 8 januari 1725 gedoopt in het Duitse Schüttorf. Hij trouwde met Swaantjen Bussemaker¹⁶⁸, een dochter van de rijke boer Hendrik Bussemaker en Geesien Winkelink.¹⁶⁹ De familie Bussemaker woonde in een grote boerderij die links naast de kerk (en ook naast de Höfte) stond.

Vanaf 8 september 1740 studeerde hij theologie in Groningen, waarna hij predikant werd in achtereenvolgens Neuenhaus, Coevorden en tenslotte vanaf 1745 in Emlichheim. Hij werd daar tweede predikant, maar vanaf het moment dat hij daar aankwam ontstonden er moeilijkheden omdat de woning van de 2e predikant niet vrij was. De pastorie van de 1e predikant, "De Weme", was nog steeds bezet door ds. Sprüngli, die zijn woning, ondanks zijn emeritaat niet wilde verlaten ten gunste van zijn opvolger dominee Villar, die tot dan toe tweede predikant was geweest. Omdat hij goede betrekkingen had met de Oberkirchenrat kreeg hij toestemming om daar te blijven wonen. Daarom bleef Villar, ondanks dat hij eerste predikant was in het vicariaat -de woning van de tweede predikant- wonen. Hugenholtz betrok daarom "de Höfte", een huis dat eigendom was van de Graaf van Bentheim was en vaak werd gebruikt door predikanten, ambtenaren en weduwen van predikanten. Toen hij er in 1745 ging wonen, was het al aan het vervallen. Sprüngli vertrok uiteindelijk toch uit de eerste pastorie en stierf kort daarop. Op 10 januari 1750 betreft Hugenholtz eindelijk de tweede pastorie.

Het moet ook rond dat jaar zijn geweest dat twee dochters van boer Berink vanuit de kerk over het ijs van de Vecht (die in die tijd nog langs de kerk liep) naar huis liepen. Plotseling zakten ze door het ijs en verdronken. Pas in de lente werden ze gevonden, hand in hand en één van hen had de bijbel nog onder haar arm (deze bijbel is momenteel (1987) in het bezit van de huidige boer Berink). Hugenholtz werd gevraagd om een preek te houden. Eind jaren negentig van de twintigste wisten verscheidene mensen nog te vertellen dat deze preek handelde over de woorden: "Doch Aäron zweeg stil" (Leviticus 10:3). Deze preek moet dus wel enorme indruk gemaakt hebben.

In 1758 stierf dominee Villar, waardoor Hugenholtz eerste predikant werd, met alle voordelen die daaraan verbonden waren.

Villar heeft de benoeming van Hugenholtz nooit kunnen accepteren, maar hij kon er niets

¹⁶⁸ <https://bit.ly/4giJJS7>.

¹⁶⁹ <https://www.hugenholtz.net/hugenholtz-bussemaker/>

tegen doen, wat o.a. duidelijk werd toen er in 1745 in Emlichheim een grote veeziekte uitbrak. Veel boeren kwamen daardoor in de problemen en Hugenholtz regelde direct allerlei collectes en kwam daardoor al snel in de gunst bij de boeren. Villar daarentegen had al lange tijd ruzie met de boeren omdat hij de kerkelijke regels precies na wilde leven. Zo verklaarde hij al hun kerkeradsvergaderingen ongeldig, omdat daar een predikant bij aanwezig moest zijn. Dat de boeren meer ophadden met Hugenholtz dan met Villar blijkt uit het feit dat de boeren wel turf wilden steken voor Hugenholtz, maar niet voor Villar.

Vanaf 1658 vermelden de kerkprotocollen weinig bijzonders. Er waren geen heftige discussies meer, terwijl dat voor 1758 meer regel dan uitzondering was. Het is niet zo vanzelfsprekend dat alles zo rustig verliep, want al meer dan 140 jaar woedde er een heftige strijd tussen de plaatselijke kerkenraad en de machtige Oberkirchenrat. De protocollen spreken van meningsverschillen, tegengestelde belangen, inmenging van de kerkenraad met predikanten. Een groot struikelblok was de vraag wie er mocht beslissen over de windmolen die in de gemeente stond, wie de molenaar mocht benoemen etc. De Oberkirchenrat beriep zich op een bepaling van de Graaf van Bentheim uit 1613, waarin stond dat zij ook over het vermogen van de gemeente kon beslissen. De kerkenraad van Emlichheim beriep zich op het oude recht, het vóór-constitutionele recht. Ze hadden de molen in 1448 gekocht.

De boeren hadden veel invloed op de lokale kerkenraad en zij zorgden er voor dat de predikant van hun keuze benoemd werd en niet de predikant die de Oberkirchenrat voordroeg. Ook de benoeming van Hugenholtz in 1745 was niet vlekkeloos verlopen. Uit de kandidatenlijst koos de Emlichheimse kerkenraad dominee Eerde uit de Baronie van Breda, terwijl de Oberkirchenrat koos voor dominee Poppejus. Toen de kerkenraad de benoeming van Eerde er uiteindelijk doorgedrukt had, bedankte hij voor eer. Bij nieuwe verkiezingen koos Emlichheim voor dominee Tapper. Toen de Oberkirchenrat hier toestemde, wilden zij niets zeggen over de hoogte van het traktement of over de woning. Hierop bedankte ook Tapper. Uiteindelijk werd toen de twintigjarige Hugenholtz voorgedragen. Hij won uiteindelijk de verkiezingen met 10:5.

Toen Villar in 1758 stierf, moest er een nieuwe tweede predikant worden gekozen. De Oberkirchenrat stond er op dat de door hun voorgedragen Engelbertz gekozen werd. Als mogelijke tegenkandidaat stelden ze dominee Schultz voor. De kerkenraad van Emlichheim koos echter, eenstemmig, voor dominee Frantzen voor. Emlichheim koos

eenstemmig voor Frantzen en de Oberkirchenrat voor Engelbertz. Hugenholtz koos diplomatiek voor dominee Schultz, zodat hij de Oberkirchenrat niet tegen zich in het harnas zou jagen, en ook de boeren te vriend te houden.

Emlichheim tartte de Oberkirchenrat door rantzen als predikant aan te stellen, waarna deze door Hugenholtz werd bevestigd in het ambt. Tien jaar lang werden er processen gevoerd. De Oberkirchenrat schakelde zelfs de koninklijke regering in Hannover in, om Frantzen van zijn taak te ontheffen. Dit omdat hij zijn ambt uitoefende zonder toestemming van de Oberkirchenrat. Ten slotte koos de regering ten gunste van de gemeente Emlichheim. Hugenholtz en Frantzen konden goed met elkaar overweg en Frantzen is uiteindelijk meer dan 60 jaar predikant in Emlichheim geweest.

Tractement

Hugenholtz kreeg als predikant 150 gulden per jaar van het *'Geistliche rentambt'*, dat de in beslag genomen goederen van de RK kerk beheerde. Tevens kreeg de 1e predikant ook een boerderij *'de Wedeme'* met koeien etc. tot zijn beschikking. Deze boerderij kon hij verpachten, of hij kon er een knecht laten werken. Daarnaast kreeg hij twee groentetuinen tot zijn beschikking en hadden de predikanten het alleenrecht over de toenmalige visvijver achter de kerk. Meestal waren zulke vijvers eigendom van de Graaf. Van de molen kreeg hij nog twee mud rogge. Bij elkaar kreeg hij 700 à 800 gulden, wat veel geld was in die tijd. Hij behoorde dus tot de rijke burgerij en het zal dus wel geen toeval zijn dat hij in de doopregisters de gegevens over de boeren en de hogere klasse opvallend uitgebreider beschreef dan de gegevens over de lage klasse.

Zijn invloed in de Graafschap werd steeds groter omdat hij familiebanden had met veel predikanten, rijke burgers, leden van de kerkenraad (zijn schoonvader was 4 jaar kerkvoogd) en leden van de Oberkirchenrat. Ook van de boeren kreeg hij alle steun. Als deze weer eens ruzie hadden met de Oberkirchenrat, koos hij vaak voor een tussenweg, maar probeerde indirect toch de zin van de boeren er door te drukken.

Hij is tot zijn dood in 1789 predikant geweest in Emlichheim. Hij werd begraven bij de kerk, maar zijn graf is waarschijnlijk geruimd in de Franse tijd.

Diaconie

Het zijn vooral vrouwen die weduwe geworden zijn of oude mannen die niet meer kunnen

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

werken, die in die tijd een beroep doen op de diaconie. Sommigen krijgen tientallen jaren ondersteuning. Eenmaal in de financiële problemen, is het moeilijk er weer uit te komen. Het valt op, hoe nauwgezet de diakenen elke uitgave verantwoorden en hoe duidelijk de Drentse inslag van hun geschrijf is. Zo wordt jaren achtereen een vrouw ondersteund, die wordt aangeduid als Rijk of Rijka. Ze blijkt Henderika Harms te heten, afgekort Riekie of Rika in het Drents. En als je dat vernederlandst kom je op Rijke of Rijka. De ene diaken is wat uitvoeriger dan de andere. Zo schrijft diaken Hendrik Tonnis van Boven op 21 okt 1815: 'Voor de jonge van Elsijn Geerts een Wijtel Dewelke Bitter Nodig Zijnde tot Verschoning' wegens Ziekte Dezelve komt op een Somma van 1-10-0. In gedachten zie je het zoontje van de weduwe Elsje Geerts met hoge koorts in de bedstee liggen. Het kind moet nodig een schoon laken op bed hebben, maar zijn moeder heeft niet meer. Iemand uit het dorp meldt dit aan één van de diakenen. De heren zijn het snel eens, hier moet dadelijk iets aan gedaan worden. Blijkbaar was het in zo'n geval mogelijk een laken te kopen, want er staat niets over weven. Goedkoop was het niet, één gulden en tien stuivers.

Eeuwfeest van de hervorming

Op 2 november 1817 wordt het derde eeuwfeest der kerkhervorming gevierd. We laten die kerkvorming beginnen met het vermeende aanslaan van Luthers 95 stellingen aan de deur van de slotkapel in Wittenberg op 31 oktober 1517. In de morgendienst is de tekst Matteüs 4:16a 10

Matteüs 4:16a

Het volk dat in duisternis leefde, zag een schitterend licht, en zij die woonden in de schaduw van de dood werden door het licht beschenen.

en 's middags een deel van de brief aan de Efeziërs.

De schoolopziener Hendrik Westen heeft zelfs enkele liederen voor deze gelegenheid gemaakt. Deze worden door de meisjes van de hoogste klassen onder leiding van meester J. Jager ten gehore gebracht. Ouderlingen op dat moment waren Jan Meijeringh en Jan Tonnis van Boven en de diakenen Albertus Prins en Jan Alingh.

Bezittingen van de kerk

In 1813 wordt in Gasselte een begin gemaakt met het kadaster. Deze administratie van het grondbezit was uiteraard bedoeld voor innen van belasting door de overheid. De werkzaamheden begonnen op 13 maart en werden uitgevoerd door de landmeter 1e klasse J. Eisveld. Verder waren buiten de schulte aanwezig H.R. Hiddingh en H. Hiddingh en een controleur der directe belastingen. De heren gingen langs de grens der gemeente en werden op hun tocht vergezeld door aanwijzers der aangrenzende gemeenten. De kerk bezat al heel lang

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

landerijen, bijvoorbeeld op de Gasselter es. Het grondbezit omvat ca. 15 ha. Buiten Gasselte had de kerk ook nog landerijen en recht op pachten van bepaalde boerderijen. Vergeleken met 1642 waren er nogal wat wijzigingen in het bezit van de kerk en ook de namen van de landerijen wisselden geregeld. Een stuk land, dat in 1642 crayenboom heet, heet in 1813 dreeuwakker, waarschijnlijk was de boom omgewaaid. De heetakker uit 1642 heet in 1813 steegakker, enz.. Daar staat weer tegenover, dat andere landerijen eeuwenlang dezelfde naam houden. De bergakker en de Groningerakker worden al in 1362 genoemd, in 1813 zijn ze onder dezelfde benaming nog steeds in bezit van de kerk. Dominee Hartman blijkt nog een stukje bouwland, groot 15,70 are aan de Looweg in bezit te hebben

13. Johannes Bernardus Folkerus Heerspink

De opvolger van Albert Jan Hartman als dominee in Gasselte was Johannes Bernardus Folkerus Heerspink. Hij diende de gemeente slechts een half jaar, van 26 maart 1843 tot 15 oktober 1843.

Na het emeritaat van dominee Hartman brengen de collatoren, de tien eigenerfden die het recht hebben om een predikant te kiezen, op 12 september 1842 een beroep uit op dominee Hinno Willem Jan Sannes uit Schildwolde. Sannes komt uit een familie van predikanten, want ook zijn vader, opa en overgrootvader waren predikant. Sannes neemt het beroep echter niet aan en dan valt de keuze op Johannes Bernardus Folkerus Heerspink, zoon van dominee Johannes Herman Heerspink en Janna Gosselaar.

Johannes Heerspink werd geboren op 21 december 1812 in Sleen. Op 12 juli 1842 trouwt hij in het, net over de grens gelegen, Duitse Bunde met Diddina Haukea Hitjer (1821-1889), dochter van Hermann Hitjer en Edina Mescher, met wie hij tien kinderen kreeg.¹⁷⁰ Een broer van Diddina, Herman Hitjer, was predikant, in Oudeschans, Sleen, Zalk en Eelde. Van Diddina is een, Duitstalig, receptenboekje bewaard gebleven met achterin grappige spreuken en gedichten, zoals *Probates Mittel die Männer bei guten Laune zu erhalten*.

Kinderen van Johannes en Diddina

Van de vier zoons, die volwassen werden, is het beroep bekend, Herman was predikant, Eduard Folkert Jan arts, Johannes jurist en de jongste zoon, Bernard Frederik Johannes, was burgemeester (van Noordbroek). Van de dochters Johanna Margaretha Frederika (getrouwd met een predikant), Edina Lubberta Henriette (ook getrouwd met een predikant), Margaretha Elidia Taletta (getrouwd met een notaris) en Albertina Elidia is geen beroep bekend. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat zij, zeker na hun huwelijk, ook geen beroep buitenshuis meer hadden.

Van de kinderen van Johannes en Diddina liggen in het archief in Assen diverse stukken. Bijvoorbeeld van Albertine Elidia, die mogelijk ongehuwd was, een vraagboekje over kennis van de Bijbel en een diploma van bekwaamheid in behandeling der was en strijken uit 1901.

Heerspink en Tonckens

Margaretha Elidia Taletta Heerspink, dochter van Johannes en Diddina, trouwde op 15 december 1875 in Gieten met Wyncko Tonckens, geboren op 30 april 1836 in Meppel,

¹⁷⁰ <http://www.homanfree.nl/Gietgen/heerspink2.htm>

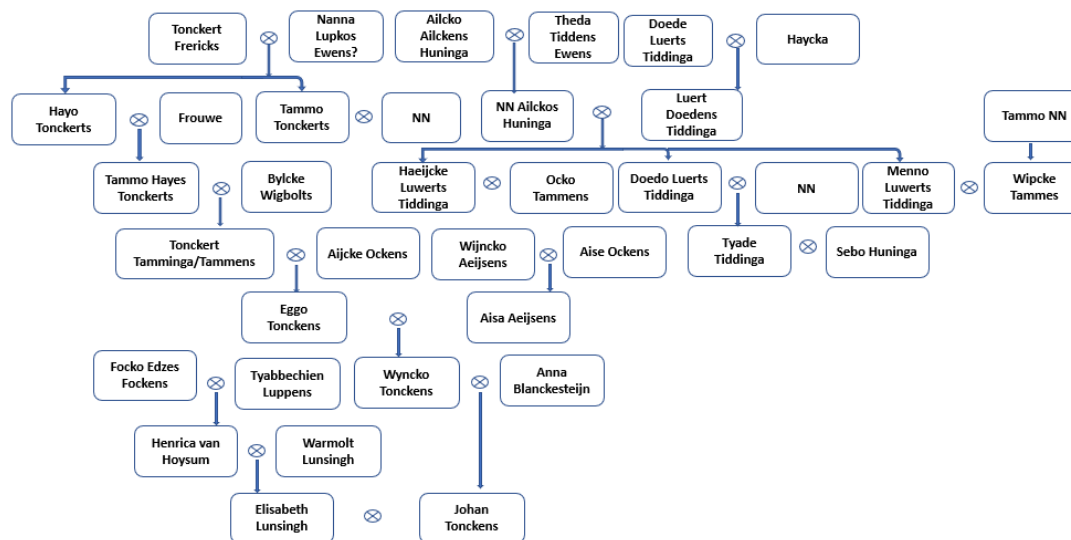
De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

overleden op 14 juni 1881 in Gieten, zoon van Warmolt Lunsingh Tonckens en Roelina Alberta Prins.

De overgrootvader van Wyncko, Warmolt Tonckens, getrouwd met Trijntje Derks Winters, behoorde in 1797 tot de rijkste inwoners van Drenthe.

Het Drents/Groningse geslacht Tonckens stamt af van ene Tonckert Frericks, die in 1509 kerkvoogd in Beerta was. Tonckert Frericks' zoon Hayo was in de 16e eeuw slotvoogd op Ulsda. Diens achterkleinzoon, de predikant van Westerlee en Heiligerlee, Eggo Tonckens, was de eerste in dit geslacht, die in de 17e eeuw de naam Tonckens als achternaam ging gebruiken.

Zijn kleinzoon de Groninger advocaat mr. Johan Tonckens trouwde in 1709 met de dochter van Warmolt Lunsingh, Elisabeth, uit het Drentse Westerveelde, rentmeester van het bezit Dickninge, een voormalig klooster bij de Wijk, en tevens lid van Gedeputeerde Staten van Drenthe.

Roelina Alberta Prins was een dochter van dominee Petrus Bloemerts Prins en Maria Kniphorst. Petrus Bloemerts Prins, zoon van Jan Prins en Jentje Hiddinge Bloemers, werd geboren op 8 augustus 1756 in Dwingeloo en overleed op 6 november 1835 in Meppel. Hij trouwde op 26 augustus 1794 in Diever met Maria Kniphorst. Petrus was van 7 november 1784 tot 9 november 1828, toen hij met emeritaat ging, dominee in Diever. Hij kwam van het Friese Jutrijp-Hommerts.

Johannes bezocht het Gymnasium in het Duitse Lingen en werd op 12 september 1832 ingeschreven als student theologie in Groningen. Volgens de *Vindicat Atque Polit-almanak* woonde hij in 1833 in de Stoeldraayerstraat bij de weduwe Buissink en in 1835 in de Folkingestraat bij de familie Cremer.¹⁷¹

Na op 6 oktober 1836 tot proponent te zijn bevorderd door het provinciaal kerkbestuur van Drenthe, werd hij op 5 november 1837 bevestigd als predikant te Kolderveen door zijn neef ds. Evert Heikes Sikkes, predikant te Bonda (2 Tim. IV:7, 8a; intrede Joh. X:16b).

2 Timotëus vers 7 en 8

Maar ik heb de goede strijd gestreden, de wedloop volbracht, het geloof behouden. Nu wacht mij de krans van de gerechtigheid die de Heer, de rechtvaardige rechter, aan mij zal geven op de grote dag; en niet alleen aan mij, maar aan allen die naar zijn komst hebben uitgezien.

Van zijn eerste gemeente nam hij afscheid op 19 maart 1843 (2 Joh. vs. 3), om op 26 maart zijn intrede te doen te Gasselte, (Ef. IV:15) na door zijn broer Folkert Herman Heerspink, predikant te Gieten, bevestigd te zijn (2 Cor. V:20a).

2 Johannes vers 3

Genade, barmhartigheid en vrede zullen bij ons zijn, van God, de Vader, en van Jezus Christus, de Zoon van de Vader, in waarheid en liefde.

Brief aan de Efeziërs 4 vers 15

Dan zullen we, door ons aan de waarheid te houden en elkaar lief te hebben, samen volledig toe groeien naar hem die het hoofd is: Christus.

Tweede brief aan de Corinthiërs 5 vers 20

Wij zijn gezanten van Christus, God doet door ons zijn oproep. Namens Christus vragen wij: laat u met God verzoenen.

Zijn verblijf in Gasselte was slechts van korte duur. In hetzelfde jaar namelijk hield Johannes de gedachtenisrede (27 pagina's) na de dood van zijn broer Folkert die predikant in Gieten was. In de Vaderlandsche letteroefeningen, jaargang 1845 werd deze, in druk verschenen rede, als volgt beschreven: 'Eene eenvoudige en hartelijke hulde aan eenen ontslapen broeder, die en den

¹⁷¹ <https://bit.ly/3vy71xy>

ontslapene, en den Spreker vereert en door den laatste tevens aan de vertroosting, stichting, vermaning der Christelijke gemeente wordt dienstbaar gemaakt. Het zou onvoegzaam zijn, zoo iets anders dan aan te kondigen.¹⁷² Op de begraafplaats in Gieten staat voor hem een gedenkteken in de vorm van een zuil.

Blijkbaar viel deze rede zo goed dat men hem in diens vacature beriep, een beroep dat hij aannam. Nog in datzelfde jaar deed hij er op 22 oktober zijn intrede (m. Joh. IV:37; bevestigd door dominee Cornelis Tjassens Keiser, predikant te Enum met dezelfde tekst die ook zijn broer had gebruikt toen hij in Gasselte werd bevestigd (2 Cor. V:20).

Hij was o.a. voorzitter van 't Nut in Gieten en bleef er werkzaam tot hij wegens emeritaat op 16 november 1879 zijn afscheidsprek hield (m. Fil. I:27), waarna hij zich vestigde te Groningen. Hij woonde van 1880-1890 aan de Ossenmarkt 258b en van 1880 tot aan zijn dood op 30 juni 1899 aan het Lopende diep 2.¹⁷³

Heerspink bleef tot het einde toe een overtuigd aanhanger van de Groninger Richting. Hij was, zoals ook uit zijn geschriften blijkt (hij schreef o.a. een geschiedenis van de theologiebeoefening aan de Groningse Academie en een biografie over zijn leermeester Petrus Hofstede de Groot), een dankbaar leerling en warm bewonderaar van de hoogleraren Louis Gerlach Pareau en Petrus Hofstede de Groot. Hij was jarenlang voorzitter van het Provinciaal Kerkbestuur van Drenthe en woonde verscheidene zittingen van de Algemene Synode der Nederlands Hervormde Kerk bij, 't laatst in 1878. Verder was hij o.a. in 1878 lid van de commissie van voordracht voor de benoeming van kerkelijke hoogleraren en van 1877 tot aan zijn dood lid van de commissie van Toezicht op den druk en de uitgave der Evangelische Gezangen. Hij was Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

De afscheidsrede die hij op 16 november 1879 in Gieten hield is in druk verschenen (21 pagina's).

Heerspink bezat aardig wat land, want op 5 december 1845 werden ten huize van Jan Harms Ottens, kastelein in Gieten, door Heerspink enige landerijen verhuurd voor een periode van drie jaar. Het gaat om een akker bouwland op de esch in Gieten, de Heugentakker, de Kruisakker, de Holtakker en de Vuileers voor in totaal 42,25 gulden.¹⁷⁴ Maar ook later werd er nog land van hem verhuurd.

¹⁷² https://www.dbnl.org/tekst/vad003184501_01/vad003184501_01_0039.php

¹⁷³ Zie ook: Finke, B.J. & Heerspink, W. (2008) Heerscopinck: De geschiedenis van de erven en geslachten Heerspink 1325-2000. Deel 1 Echteler, Klein-Ringe, Rheeze. Hilversum: Verloren.

¹⁷⁴ Finke, B.J. en Heerspink, W. (2008). *Heerscopinc. De geschiedenis van de erven en geslachten Heerspink 1325-2000. Deel I Echteler, Klein-Ringe, Rheeze*. Hilversum: Verloren.

Johannes Heersprink overleed op 30 januari 1899, zijn vrouw Deddina was tien jaar eerder, op 17 februari 1889 overleden. Beiden zijn begraven op de Noorder begraafplaats in Groningen.

Johannes Herman Heersprink, vader van Johannes Bernardus

De vader van Johannes Bernardus Folkerus Heersprink, Johannes Herman was o.a. predikant in de Kolonie van Weldadigheid in Veenhuizen, in 1818 opgericht door Johannes van den Bosch. Het doel was om de ernstige armoede in de Hollandse steden na de Franse Tijd (1795-1813) te bestrijden en kansarmen aan het werk te zetten in 'dwanggestichten' in het Drentse dorp Veenhuizen. Ver van de boze stadswereld kregen armen, weeskinderen en zogenoemde 'asocialen' de kans om door hard te werken hun leven weer op de rit te krijgen. In 1824 arriveerden de eerste weeskinderen in de kinderkolonie en op 1 augustus 1824 kreeg de kinderkolonie een eigen protestantse predikant: Johannes Herman Heerspink. Heerspink was veertig jaar toen hij met zijn werk in Veenhuizen begon en ging met zijn gezin in Westervelde wonen. Hij gaf de kinderen in Veenhuizen catechisatie, preekte in het dorp en ontpopte zich tot een populaire en zeer geliefde predikant.¹⁷⁵ Hij stierf op 8 mei 1832, toen de typhus de kolonie aandeed. Op zijn graf, op de begraafplaats van Veenhuizen, prijken de schone woorden: *'Johannes Herman / Heerspink / Geboren den 13 Maart 1785 / overleden den 8 Mei 1832 / Hier rust een menschenvriend / een leeraar van Gods kerk / Vriendschaps Vereniging / legt op zijn asch deez' zerk, / Deez' waardige gezand, / van Jezus reine leer / werd haar te vroeg ontruikt, / haar leeraar is niet meer; / Veenhuizen smeekt O God, / geef ons een Heerspink weer'*.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Zie voor meer informatie: Finke, B.J. & Heerspink, W. (2008) Heerscopinck: De geschiedenis van de erven en geslachten Heerspink 1325-2000. Deel 1 Echteler, Klein-Ringe, Rheeze. Hilversum: Verloren.

¹⁷⁶ <https://historiek.net/weeskinderen-kinderkolonie-veenhuizen/64393/>

14. Barend Sanders

De opvolger van Johannes Bernardus Folkerus Heerspink als dominee in Gasselte was Bernardus (Barend) Sanders. Hij diende de gemeente bijna 44 jaar, van 23 juni 1844 tot zijn emeritaat op 29 april 1888.

Bernardus (Barend) Sanders was de zoon van Jurjen Sanders en Christina Viëtor, die haar zoon naar Gasselte is gevolgd, want zij stierf daar op 26 januari 1845. Barend werd op 28 augustus 1809 geboren in het Duitse Bunde. Hij trouwde met Talka Frederika Sebes, geboren op 19 maart 1811 in Bunde, overleden op 21 februari 1892 in Assen, dochter van Henricus Sebes en Gepke de Boer.

Kinderen van Barend en Talka

Henricus Hieronimus (arts), Hieronimus Wilhelmus (leraar en directeur van de Rijks H.B.S. (in Assen), Gerhardina Johanna en Christof Herman (arts) werden geboren in Sellingen en Christina Eelberdina en Ukonja Ennetta in Gasselte.

Henricus trouwt op 9 mei 1860 te Leek met Marianne Henriette Schönfeld Wichers van Roden, dochter van advocaat, notaris en burgemeester Herman Petrus Wichers en Maria Henderika Schönfeld.

Gerhardina bleef ongehuwd; zij verdrinkt op 6 augustus 1906 in Gasselternijveen in de Hunze. Ukonja trouwde met landbouwer Hugo Huges uit Gasselte (zie hieronder).

Barend Sanders werd eind mei 1836 in Sellingen in het ambt bevestigd, kort nadat daar de instituering van de Afscheiden Gemeente had plaatsgevonden. Hij bleef er tot 1844. Zijn benoeming vond niet zonder slag of stoot plaats. Het ging tussen de kandidaten A. Leemhuis en B. Sanders. Toen Sanders beroepen was, zond kerkvoogd Bessembinders een schrijven aan de minister, waarin hij erop aandrong het beroep van Sanders voor nietig te verklaren. Als grond voor zijn verzoek voerde hij aan, dat Sanders *'een buitenlander'* was. (Inderdaad was deze in 1809 in Bunde (O.Fr.) geboren). En was hij wel wettig gehuwd? Dat bij deze twist de *'leer der kerk'* om de hoek kwam kijken, bewijst een vertrouwelijk schrijven van Bessembinders. We lezen daarin, dat de collatoren van de kerk te Sellingen aanhangers en vrienden waren van de afgezette predikant H. de Cock. De strijd in Sellingen werd beslecht, toen Barend Sanders op 29

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

mei 1836 als hervormd predikant werd bevestigd. Hij was wettig gehuwd, had de classis nog verklaard.¹⁷⁷

Op 23 juni 1844 vertrok hij naar Gasselte. De akte van benoeming werd ondertekend door zestien collatoren, nazaten van de 24 boeren die ook in de dertiende eeuw de kerk hadden laten bouwen. Op de nieuwe predikant lag een nieuwe pastorie in neoclassicistische stijl met een middengang te wachten, die nog steeds dienst doet als pastorie. Ook de moeder van Barend, Christina Viëtor, neemt haar intrek in de pastorie, maar niet voor lang, want zij overlijdt op 26 januari 1845.

Ter gelegenheid van de ingebruikname van de gerestaureerde kerk op 14 september 1851 hield hij een preek over 2 Corinthe V: 17b: *'Zo is dan wie in Christus is een nieuwe schepping; het oude is voorbijgegaan, zie, het nieuwe is gekomen'*.

Vlak voor Barend op 29 april 1888 met emeritaat gaat en de pastorie dus moet verlaten, laat hij op 24 april publiekelijk een *'best bruin ruinpaard, drie koeien en een gemeste os'* verkopen. Maar ook diverse landbouwwerktuigen en huisraad gaat onder de hamer.¹⁷⁸

Gasselte.
Aan de **Pastorie te Gasselte** zullen, op
Dinsdag 24 April 1888,
des morgens te 10 uren, publiek worden ver-
kocht

EEN BEST BRUIN

Ruinpaard,

 3 Koeien, w.o. 1
drachtige, **1 gemeste**
Os, PORTIER-
ELJTUIG op Rie-

men met Collingassen, **BOEREN-**
WAGEN, PLOEG, EEGDE, KRUIWAGEN,
Borren- en Tuingereedschappen, PAAR-
DETUIG,

mahoniehouten Canapé,
LATAFEL, SPIEGEL, UITTREKTAFEL en andere,
SCHRIJFFLESSENAAR, 7 STOELN met Rieten
Zittingen en andere STOELN, KOOKPOT, 2
KACHELS, eenige Godsdienstige BOEKEN,
Karn- en Melkgereedschappen en 't geen
meer zal worden aangeboden.

¹⁷⁷ Jan Wesseling (1976). *De Afscheiding van 1834 in Groningerland. Deel 2. De classes Appingedam en Pekela van de Afscheiden kerken*. Groningen: Uitgeverij De Vuurbaak.

¹⁷⁸ 16 april 1888, Provinciale Drentsche en Asser Courant

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Op 3 mei 1897 overlijdt Cornelis Prins, die met zijn vrouw Lammechien Hiddingh tegenover Sanders heeft gewoond. Vanuit Assen, waar hij dan woont, schrijft Sanders een condoleancebrief aan Lammechien, die hij vanaf haar geboorte (in 1861) heeft gekend.

Geachte vriendin

Het bericht van het overlijden van Uwen echtgenoot heeft ons zeer getroffen, te meer daar ons wel zijne ingesteldheid bekend was, maar niet dat zij op dit ogenblik reeds levensgevaarlijk was. U zijt diep bedroefd, en niet zonder reden. Een geliefde echtgenoot is U en Uwe drie kindertjes door den wreedten dood ontnomen een zorgende vader.

Eene harde beschikking!

Weinige jaren mocht u met Uwen man vereenigd zijn en van dezen tijd bracht de laatste U vele bezorgdheid en vrees. Eene beschikking, ondoorgrondelijk evenwel van God, die de hoogste wijsheid en de grootste Liefde is. In dat geloof vinde Uw hart in dezen droeven tijd zijn steun en hoe langer des te meer, zodat Ge den Heer zwijgt, en genoeg zij U de Evangelische vertroosting over dood en graf! Ontvang inmiddels van mij en Gebbechien de betuiging van onze hartelijke deelneming in Uwe droefheid over het overlijden van een geliefde Echtgenoot, alsmede van een hooggeachten Broeder. Onze beste wenschen voor de toekomst van u en Uwe drie lievelingen, en onze minzame groete!

Uw deelnemende vriend,

B. Sanders

Barend overleed zelf niet veel later, op 6 juni 1898 in Assen. Zijn vrouw was zes jaar eerder, op 21 februari 1892 aan de Beilerstraat in Assen overleden.

Volksleven in Gasselte

Volgens een artikel in de Drentsche en Asser Courant van 1 maart 1909 hebben dominee Hartman en zijn collega Sanders, samen met de onderwijzer Jager, lange tijd hun invloed doen gelden op het volksleven in Gasselte. Zij hebben er de eensgezindheid in het maatschappelijk leven bewaard, zodat er geen godsdienstige twisten en godsdienstige verdeeldheid waren.

Op een zondag in september 1887 kwamen in Gasselte talrijke jongeren bij elkaar (op de openbare weg). Zij wilden, op oud-Drentse wijze, een van de andere jongeren in het dorp die 'door woordverbreking in zake eener liefdeshistorie van zich deed hooren' tot andere gedachten brengen. Dit gebeurt gewoonlijk door met een boerenwagen over de Dorpsstraat 'te jagen' en de persoon in kwestie een ovatie te brengen. De bijeenkomst was van te voren uitgelekt, waardoor de 'dienaars van de heiligen Hermandad' p[hun post waren en 'door hunnen tegenwoordigheid werden de uitvoerders dier formaliteiten zeer in hunnen plannen beperkt.'¹⁷⁹

Jager wilde op enig moment een hulponderwijzer inhuren. Iemand bood zich aan voor 50 gulden per jaar en kost en inwoning. Jager wilde niet verder gaan dan 40 gulden en stelde als voorwaarde dat hij elke morgen met Zwane, de meid, een of twee leggers moest dorsen en het veel te drenken geven voor hij naar school ging. Bovendien moest hij elke zaterdagmiddag, als er geen school meer was, het terrein om de woning van de onderwijzer en het schoolplein schoon vegen. De 'hulpeling' nam het aanbod van Jager, ook al was dat lager dan hij in zijn hoofd had, aan volgens de krant.¹⁸⁰

De nieuwe pastorie

Bij het vertrek van dominee Heerspink lag er al een bouwtekening voor een nieuwe pastorie klaar. Op deze tekening zijn de afmetingen nog aangegeven in ellen, duimen en strepen, hoewel het metrieke stelsel al onder Napoleon was ingevoerd. De nieuwe pastorie komt verder naar achteren, iets verder naar het oosten en hoger te staan. Het bestek is een lijvig document van dertig artikelen. Er staat precies in, welk materiaal van welke kwaliteit waar gebruikt moet worden. Het voorste gedeelte is het woongedeelte, het achterste is een grote schuur, met stallen voor het vee.

Volgens de planning moet de nieuwe behuizing in juli 1844 kant en klaar worden opgeleverd. De oude pastorie uit 1636 moet eerst worden afgebroken. De nog bruikbare materialen, stenen, plavuizen en nog bruikbaar hout moeten worden hergebruikt. Dat gebeurt vooral in de fundamenteën, de keuken en het schuurgedeelte. Het huis bestaat uit een middengang, met aan beide zijden twee vertrekken, voorzien van behang op linnen. De keuken komt in het schuurgedeelte. Behalve de keuken kan alleen de oostelijke voorkamer worden verwarmd. De ramen hebben blinden.

In de keuken wordt een bedstee gebouwd van oude steen met een kast. Ook het fornuis wordt van steen gemetseld en bekleed met witte tegels. Er bovenop komt een vuurplaat met vijf

¹⁷⁹ Bron: De Grondwet 18 oktober 1887.

¹⁸⁰ Bron: Provinciale Drentsche en Asser Courant, 1 maart 1909.

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=beelden+Gasselte&coll=ddd&identificer=MMDA03%3A00106217%3Ampg21%3Aa0089&resultsidentificer=MMDA03%3A000106217%3Ampg21%3Aa0089>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

openingen, voor vijf potten, zoals in het bestek staat. De keuken heeft een deur naar buiten en ramen met een uitzetraam. Links achter de keuken wordt een bijkeuken gebouwd. In het bestek is sprake van de schotelkamer, in het Drents zou je zeggen *de geut of de pompstraat*. In dat vertrek komt de gootsteen uit de oude pastorie, met een afvoer naar buiten en een inpandig regenbak. Achter de keuken komt de wc, op de vloer komen oude tegels en in de keuken nieuwe blauwe plavuizen.

Om het hoogteverschil te overbruggen, komt onder het voorste gedeelte een souterrain, met wijnkelder. Waarschijnlijk werd een gedeelte gewoon als kelder gebruikt. Het verhaal¹⁸¹ gaat dat op zeker ogenblik een Gasselter predikant een prachtig spoorweg emplacement in de kelder had aangelegd, waar hij samen met zijn broer treintje speelde. Een andere dominee hield er soms feestjes, zeker als het warm was in de zomer.

Plattegrond:

- Kamers rechts, Voorkamer met haard, 2 bedsteden en een kast. Studeerkamer met kasten.
- Kamers links: Kamer met kasten, slaapkamer met 2 bedsteden en een kast.
- Trap naar boven, trap naar souterrain.
- Keuken: fornuis, bedstede en kast, deur naar buiten.
- Schuur rechts: koestal, kalverhok en varkenshok. Deel.
- Schuur midden: turfopslag, hooivak en paardenstal.
- Schuur links achter de keuken: schotelkamer met regenbak en gootsteen; wc en bergplaats voor wagens.

De nieuwbouw heeft de gemeente veel geld gekost. De huur kan niet worden verhoogd, want de dominee heeft vrij wonen. Daarom wordt het tractement van de dominee verlaagd.

In 1861 wordt er een 'arkeneel' (zolderkamer met uitbouw) aan de pastorie toegevoegd. Al in 1859 klaagde dominee Sanders dat er onvoldoende slaapgelegenheid was voor zijn kinderen. Om deze verbouwing te bekostigen stelt de kerkenraad voor om acht stukken heidegrond en twee stukken weiland te verkopen. Het College van Toezicht gaat blijkbaar akkoord want in 1861 wordt met de verbouwing begonnen.

¹⁸¹ Volgens Aafke Huizing had zij deze informatie uit betrouwbare bron.

De Weem

Gedurende lange tijd waren predikanten in het noorden en oosten van ons land vaak ook boer. Waar dat het geval was heet de pastorie de Weem. Vooral in het oosten van Nederland werd met de Weem vaak ook een aan de kerk behorend stuk boerenland aangeduid. Zo heet het (voormalige) kerkhof van Vliedorp ook nu nog 'Ol Weem', een plein in Meppel 'De Wheem', en een plein nabij de oude kerk in Winterswijk 'Wheme'. Ook zijn er verschillende achternamen ontleend aan de pastorie-boerderij: De Weem, Weemstra, Van Weemen en Weening.

De ijzeren koe

Volgens een oud gebruik hoorde bij een pastorie de 'ijzeren koe'. Als een predikant zijn intrede deed in een gemeente kreeg hij van de kerkvoogden een bepaald bedrag om daarvoor een of meer koeien te kopen. Dit bedrag moest hij, of zijn erfgenamen, bij vertrek, emeritaat of overlijden teruggeven. De merkwaardige naam 'ijzeren koe' heeft vermoedelijk met dit laatste te maken. Het bedrag ging over van predikant op predikant en het bijbehorende spreekwoord luidt dan ook 'Eisernes Vieh stirbt nicht'. Hoeveel geld de predikant ontving verschilde van gemeente tot gemeente, voor Gasselte wordt een bedrag van 400 gulden genoemd. Dit is veel als we het vergelijken met bijvoorbeeld Borger, waar slechts 100 gulden werd betaald. Elders varieert het bedrag tussen 80 en 120 gulden.¹⁸²

¹⁸² Provinciale Drentsche en Asser Courant, 22 februari 1909. <https://bit.ly/3XovRNu>

Het collatierecht

In 1861 meent de provinciale synode dat het aloude collatierecht, waarbij een bepaalde groep eigenerfden het recht hebben om de predikant te benomen, niet meer van deze tijd is. In Gasselte beruste dit recht bij de nazaten van de 24 erven die de kerk in de dertiende eeuw hebben gesticht. De synode wilde dit collatierecht aan zich trekken, maar dat was tegen het zere been van de grote Gasselter boeren. Zij schrijven een brief aan de synode waarin zij meedelen dat zij erkennen dat de omstandigheden zijn veranderd en dat zij daarom het collatierecht hebben aangepast. In het vervolg mag elke eigenerfde die lidmaat van de kerk is, in Gasselte woont en die minimaal twintig gulden aan grondbelasting betaalt over landerijen die binnen de kerkelijke gemeente Gasselte liggen, stemmen over een nieuwe predikant. De brief is ondertekend door vertegenwoordigers van de families Alingh, Braams, Hiddingh, Meijeringh en Prins.

Welgesteld

Barend Sanders moet zeer welgesteld zijn geweest. Bij de hoofdelijke omslag van Gasselte uit 1873, voert hij de lijst van aanslagen in de 2^e klasse aan, met 56 gulden. Voor eenzelfde bedrag worden Jan Jans Meijeringh, Otto Hiddingh en Timotheus Huges aangeslagen. Nog rijker is Geesje Braams, de weduwe van Jan Alberts Meijeringh die voor een bedrag van 90 gulden wordt aangeslagen in de 1^e klasse.

Achterstallige pacht

In 1881 klaagt het College van Toezicht over niet betaalde roggepachten en keuterguldens die steeds moeilijker te innen blijken. De kerkvoogdij erkent dat de predikant er recht op heeft, maar sinds de instelling van deze pachten, zo omstreeks 1300, is er wel het een en ander gebeurd in het dorp. Huizen zijn verdwenen, erven zijn gesplitst of verkaveld, zoals na de brand in het Lutkenend in 1830.

Sanders heeft al sinds 1853, zo blijkt, geen keuterguldens meer gekregen, de kerkvoogdij stelt nu voor om hem jaarlijks 25 gulden uit te keren ter vervanging, waarvoor op 25 juli 1882 toestemming wordt verleend. Voor de achterstallige roggepachten, die tussen 1853 en 1880 zijn opgelopen

tot 639 gulden krijgt hij een schuldbekentenis van de kerkvoogdij, even als voor in dat tijdvak niet ontvangen keuterguldens, van maar liefst 1755 gulden. Het gaat hierbij om negen pachters, bewoners van schatplichtige erven, van buiten Gasselte en in Gasselte om J. Kruize, Harm Willems, Harm Hooiveld, Geert Geertsema en Egge Eggens.

Problemen over het delven van graven

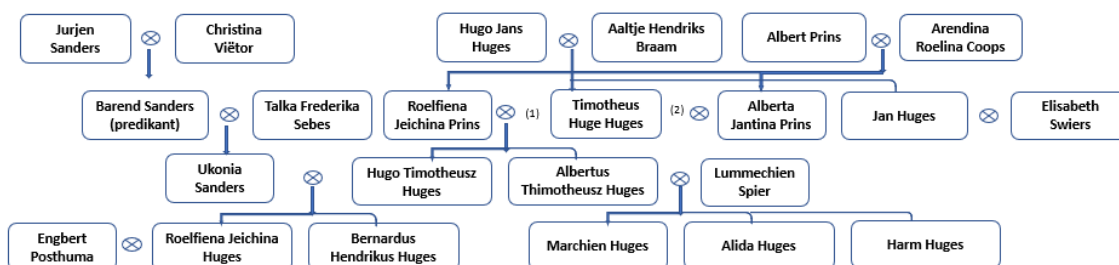
In juli 1884 staat tijdens een vergadering van kerkvoogden en notabelen het kerkhof op de

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

agenda. Wat is het geval? Als er iemand is overleden wordt er een graf gedolven door vier 'naobers'. 'Deze begeven zich', zo is te lezen in het verslag van de vergadering, 'voordat ze naar het kerkhof gaan naar het Lijkhuis.' Bedoeld wordt waarschijnlijk het sterfhuys. Daar 'worden ze onthaald op koffy met boterhams om daarna het graf te delven'. Wat er niet in staat, maar wat er wel bedoeld wordt is, dat er nog wat anders dan *koffy* op tafel kwam om de mannen wat kracht voor de arbeid te geven. Dit leidde er toe, dat het graf niet altijd keurig op de juiste plaats kwam en dat gaf dan weer problemen met de familie en bij een volgende begrafenis. Dat zet je echter niet op papier, de dorpingen wisten toch wel wat er aan de hand was en waarschijnlijk zijn er klachten gekomen. Maar ook die moet je er zelf bij denken. Na *deliberatie* wordt besloten om een grafdelver aan te stellen. Deze krijgt 30 cent voor het delven van een graf van een volwassene en 20 cent voor dat van een kind tot 12 jaar. Deze kosten komen voor rekening van de familie.

Huges

Er zijn in de loop der tijd zijn er verschillende relaties geweest tussen bekende Gasselter families en predikanten die voorgingen in het Witte Kerkje. Dat gold bijvoorbeeld ook voor dominee Bernardus (Barend) Sanders, getrouwd met Talka Frederika Sebes. Barend diende de gemeente bijna 44 jaar, van 23 juni 1844 tot zijn emeritaat op 29 april 1888. In het begin van zijn aantreden werd de huidige pastorie gebouwd. Hun dochter Ukonja Sanders trouwde met Hugo Huges.

Timotheus Huges

Houtkoper en landbouwer Timotheus Huga Huges werd geboren op 1 februari 1816 in Amsterdam, als zoon van Hugo Jans Huges (scheepskapitein) en Aaltje Hendriks Braam. Hij trouwde (1) op 5 januari 1842 in Gasselte met Roelfiena Jeichina Prins, geboren op 20 november 1815 in Gasselte, dochter van Albertus Prins (landbouwer) en Arendina Roliena Coops. Roelfiena stierf op 15 juli 1858 in Gasselternijveen.

Ruim een jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw trouwde Timotheus (2), op 21 december 1859, in Gasselte met de 33-jarige Alberta Jantina Prins, geboren op 21 maart 1826 in Gasselte, de elf jaar jongere zus van zijn eerste vrouw.

Timotheus stierf op 20 februari 1892 in Gasselte. Zijn vrouw Alberta was reeds twaalf jaar eerder, op 18 juli 1880, overleden.

Hugo Huges

Hugo Huges, de zoon van Timotheus en Roelofiena werd geboren op 8 april 1845 in Gasselternijveen. Hij trouwde op 9 mei 1883 in Gasselte met Ukonja Sanders, dochter van Bernardus Sanders¹⁸³ en Talka Frederika Sebe. Ukonja werd geboren op 9 februari 1849 in Gasselte.

Hugo stierf op 3 maart 1924 in Gasselte, Ukonja op 13 april 1913 in Groningen,

Barend Sanders en Talka Sebes.

Uit het huwelijk van Hugo en Ukonja:

- Roelfiena Jeichina Huges, geboren op 26 februari 1884 in Gasselternijveen, overleden op 30 december 1947 in Angerlo (Zevenaar) (begraven in het familiegraf in Gasselternijveen). Zij trouwde met Engbert Posthuma (hoofdopzichter), geboren op 18 december 1881 in Drachten, overleden op 16 november 1935 in Hengelo, zoon van Alle Engberts Postuma en Tjitske Feits Bolleman. Engbert was weduwnaar van Barendina Tetterode, geboren op 3 september 1891, overleden op 12 juli 1930 in Lonneker (Enschede), dochter van Florus van Tetterode en Geertje Lakeman.
- Bernardus Hendrikus Huges, geboren op 10 februari 1886 in Gasselternijveen, overleden op 25 januari 1887 in Gasselternijveen.

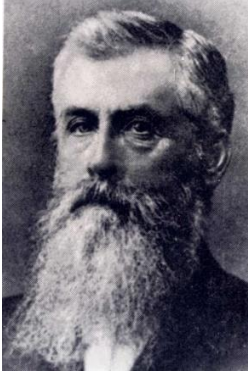
Albertus Timotheusz Huges

Albertus Timotheusz Huges was, net als zijn broer Hugo, een kind uit het eerste huwelijk van Timotheus en Roelfiena Jeichina. Hij werd geboren op 19 september 1842 in Gasselte. Hij trouwde op 26 oktober 1865 in Onstwedde, met Lummechien Spier, geboren in Stadskanaal op 16 juni 1842, dochter van Harm Hindriks Spier en Lummechien Hindriks van der Borgh. Albertus was naast houthandelaar en aannemer ook burgemeester van Gasselte. Tijdens zijn burgemeesterschap brandde op 19 januari 1891 de burgemeesterswoning af. Twee van zijn

¹⁸³ Zie het artikel over dominee Barend Sanders/

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

kinderen, de veertienjarige Marchien en de elfjarige Alida, kwamen hierbij om het leven. Volgens een bericht in de Leeuwarder Courant werd ook de dienstmeid levensgevaarlijk gewond. De gehele inboedel en de veestapel ging verloren. Hij stierf op 26 september 1904 in Gasselte. Zijn vrouw Lummechien overleefde hem bijna dertien jaar. Zij stierf op 3 mei 1917.

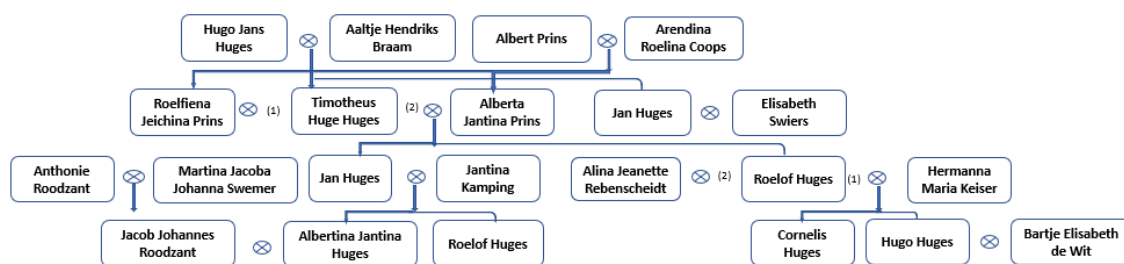
Albertus Timotheusz Huges.

Harm Huges

Harm Huges zoon van Albertus Huges en Lummechien Spier, werd geboren op 14 februari 1874. Hij stierf op 23 februari 1917 aan leukemie. Na het overlijden van zijn vader nam hij de houthandel over. Nadat eerst zijn oom Jan en vervolgens Jakob Adams burgemeester van Gasselte was geweest werd Harm alsnog, in 1920, benoemd tot burgemeester van Gasselte. Het ambt van burgemeester zou minder bij hem hebben gepast dan het vak van houthandelaar. Harm Huges was ongehuwd.

In dit familiegraf in Gasselternijveen liggen o.a. Albert Huges, zijn dochters Lummechien, Alberta Jantina, Marchien en Alida en zoon Harm begraven.

Jan Huges

Jan Huges was een zoon uit het tweede huwelijk van Timotheus Huges met Alberta Jantina Prins. Hij werd geboren op 3 januari 1861 in Gasselte en trouwde op 1 juli 1892 in Gasselte met Jantina Kamping, geboren op 28 september 1860 in Oosterhesselen, dochter van Rudolf Kamping en Roelfien Alingh. Roelfien was een dochter van Willem Alingh en Anna Abbingh.

Hij volgde in 1904 zijn halfbroer Albertus op als burgemeester van Gasselte wat hij bleef tot 1908. Hij stond bekend als een bekwaam bestuurder. Ten tijde van zijn benoeming tot burgemeester was hij al lid van Provinciale Staten van Drenthe. Hij koos uiteindelijk voor een

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

politieke carrière in het provinciaal bestuur. Hij werd in 1908 gedeputeerde van Drenthe voor de Liberale Staatspartij en bleef dat tot 1935. Hij verhuisde in 1916 naar Assen. Van 1919-1925 was hij voorzitter van het Drents Landbouw Genootschap. In deze periode maakte hij de opbloei mee van de Drentse landbouw als gevolg van het gebruik van kunstmest en de ontginningen.

Hij vervulde ook allerlei functies bij o.a. de zuivelfabriek van Gasselternijveenschemond, de aardappelmeelfabriek Oostermoer, de landbouwvereniging Groene Kruis, het botercontrolestation Assen en de Middelbare Landbouwschool in Groningen.

Hij stierf in Assen op 2 december 1939, zijn vrouw overleed vijf jaar eerder op 20 april 1934 in Assen. Naar Jan werd een straat in Gasselte vernoemd.

Jan Huges.

Jan en Jantina hadden drie kinderen onder wie Alberta Jantina Huges, geboren op 28 maart 1893, overleden op 2 november 1973 in Gasselte. Zij trouwde op 15 maart 1922 in Assen met Jacob Johannes Roodzant, geboren op 2 februari 1887 in Kralingen, overleden op 2 november 1973 in Gasselte, zoon van Anthonie Roodzant en Martina Jacoba Johanna Swemer. Jacob was boer in Coronation (Canada). Op 11 juni 1863 werd Roelof Huges geboren die echter reeds op 24 april 1864 overleed, zoon van Timotheus en Alberta Jantina Prins.

Roelof Huges

Roelof Huges, volle broer van Jan, werd geboren op 18 februari 1865 in Gasselternijveen, zoon van Timotheus en Alberta Jantina Prins. Hij bezocht het gymnasium in Assen en studeerde medicijnen in Groningen. Hij was arts en officier van gezondheid 1e klasse en trouwde op 14 november 1892 in Groningen met Hermanna Maria Keiser, geboren op 2 januari 1867 in Hellum, overleden op 21 maart 1906 in Groningen, dochter van predikant Cornelis Tjassens Keiser en Magdalena Barbera Jacoba Cramer von Baumgarten, dochter van de predikant Gerrit Joannes Frederik Cramer von Baumgarten en Johanna Catharina Broese. Uit dit huwelijk:

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

- Cornelis Huges, geboren op 14 oktober 1893 in Magelang (Nederlands-Indië), overleden op 3 december 1900 in Magelang.
- Hugo Huges, geboren op 14 oktober 1893 in Magelang, overleden op 20 oktober 1977 in Amsterdam. Hugo was arts. Hij trouwde (1) op 14 juli 1933 in Amsterdam met Maasje van Binsbergen, geboren op 1 juni 1906, overleden op 27 augustus 1936. Uit dit huwelijk:
 - Hugo Bart Huges, geboren op 21 april 1934, overleden op 30 augustus 2004.
 - Johan Maas Huges, geboren op 27 augustus 1936.

Hugo trouwde (2) op 9 juni 1939 in Amsterdam met Bartje Elisabeth de Wit. Uit dit huwelijk:

- Sophia Huges, geboren op 23 juni 1941.
- Louise Huges, geboren op 20 januari 1944

Roelof Huges kreeg in juni 1903 een maand verlenging van het hem verleende verlof in verband met ziekte, naar Salatiga door te brengen te Tosari. Hij stierf op 3 april 1950 in Amsterdam (Paulus Potterstraat 24).

Roelof trouwde (2) met A.J. Rebenscheidt in Ngawi, residentie Madioen.

15. Roelof Klein

De opvolger van Barend Sanders als dominee in Gasselte was Roelof Klein. Hij diende de gemeente nog geen twee jaar, van 12 december 1888 tot 16 november 1890.

In de vacature Barend Sanders zijn er twaalf kandidaten, zo lezen we op 23-4-1888 in de krant. Op 22 juni van dat jaar wordt een beroep uitgebracht op dominee Pieter Georg Siemens van Den Andel, maar hij neemt het beroep niet aan. Ook dominee. A.E. van Eerde uit Veenhuizen op wie op 23 juli een beroep wordt uitgebracht, bedankt. Meer geluk hebben ze met ds. Roelof Klein, uit Lutkewierum, hij neemt het beroep wel aan al blijft hij slechts kort in Gasselte.

Roelof Klein kwam uit een echt predikantengezin. Zijn vader Klaas Hindriks Klein, getrouwd met Catharina Elisabeth Mestich/Mestingh, was predikant net als diens vader Hendrik Harms Klein (o.a. in Oldeberkoop). Ook een broer van Roelof, Agathus, was predikant, net als diens schoonvader Hendrik Huisinga.

Roelof werd geboren op 12 februari 1839 in Veenwouden en trouwde op 12 augustus 1864 in Groningen met Stijntje Wilhelmina Holthuis, geboren op 19 maart 1840 in Groningen. Stijntje was een dochter van koek- en suikerbakker Roelof Karssen Holthuis uit Groningen en Stijntje Wilhelmina Miedendorp. Uit dit huwelijk, dat nog geen drie jaar duurde (Stijntje stierf op 23 februari 1867 in Schoterland) werden twee kinderen geboren.

Hij hertrouwde op 6 oktober 1869 in Groningen met Jantje Meyer, een nicht van zijn eerste vrouw, geboren op 28 augustus 1840 in Beetgum, dochter van dominee Jacobus Meyer en Lammigjen Holthuis, met wie hij nog vier kinderen kreeg. Op 5 februari 1896 bevestigt Klein zijn jongste zoon, Jacobus Lambertus in Beetgum in het ambt van predikant.

Roelof was, voor hij naar Gasselte kwam, predikant in Hoornsterswaag en Lutkewierum. Op 12 november 1890 verruilde hij Gasselte voor Hardegarijp, waar hij op 1 mei 1902 met emeritaat gaat.

Kort nadat Klein naar Hardegarijp is vertrokken laat hij, op 28 februari 1891, in de pastorie in Gasselte nog 15.000 kilo goed gewonnen gemestlandshooi en een partijtje rogge publiekelijk verkopen.¹⁸⁴

¹⁸⁴ 21 februari 1891 Nieuwe Veendam Courant .

Roelof stierf op 15 januari 1907 in Edam, waar zijn jongste zoon woont. Zijn vrouw Jantje was vier jaar eerder, op 7 februari 1903, overleden in Heiloo.

Zoon Jacobus

De zoon van Roelof, Jacobus Lambertus, geboren in Niekerk op 7 juli 1870 en overleden op 10 februari 1945 in Edam, zette de familietraditie om predikant te worden voort. Hij stond o.a. in Beetgum, Oosterwolde, Castricum en Edam. Jacobus was betrokken bij de Hogerhuis-zaak.

Jacobus Klein.

De Hogerhuis-zaak

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In het dorp Britsum (Friesland) werd verteld dat boer Haitsma veel geld bezat. Op 5 december 1895 drongen drie gemaskerde mannen zijn woning binnen. De mannen werden door Haitsma en de daar logerende broer van zijn huishoudster betrapt. Er ontstond een handgemeen. De inbrekers namen met lichte verwondingen de vlucht. Zij renden naar Beetgum.

Op 6 december arresteerde de politie de drie broers Keimpe, Wybren en Marten Hogerhuis uit Beetgum, zonen van Wybren Luimes Hogerhuis (strijkgeldschrijver en koemelker) en Japke Keimpes Faber (winkelierster). De drie broers werden beschuldigd van de mislukte roofoverval en door de rechtbank in Leeuwarden veroordeeld tot respectievelijk 12, 11 en 6 jaar gevangenisstraf. Het strenge vonnis was omstreden; socialisten, waarvan er in de omgeving velen waren, spraken van klassenjustitie.

De zaak kreeg een vervolg en tijdens het hoger beroep doken er drie andere verdachten op. De broers verloren het hoger beroep, waarna nog weer anderen zich met de zaak gingen bemoeien. Een van hen was dominee Jacobus Klein die naar justitie stapte, nadat een zekere Klaas Stienstra en Eeltje Ringia hem onder geheimhouding hadden verklaard dat zij de daders kenden.

Met kennelijke tegenzin maar op ministerieel bevel begon officier van justitie G.J.Ph. graaf Schimmelpenninck nu een nieuw onderzoek. Het resultaat was dat slechts datgene werd aangevoerd wat de bestaande bewijsvoering ondersteunde en andere verklaringen als socialistische laster werden aangemerkt. Een tweede nader onderzoek, weer op last van de minister, had geen ander resultaat. Ook niet nu Klaas Stienstra en Eeltje Ringia tegenover de justitie hadden toegegeven dat zij wisten dat Van Dijk, Dijkstra en Alberda de daders waren. Ook toen zelfs Troelstra zich met de zaak ging bezighouden, werd het oorspronkelijke vonnis niet herzien. Enig rechtsherstel heeft nooit plaatsgevonden.¹⁸⁵

¹⁸⁵ <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/hogerhuis>

16. Tammo Tammerus Heringa

De opvolger van Roelof Klein als dominee in Gasselte was Tammo Tammerus Heringa. Hij diende de gemeente bijna vier jaar, van 31 mei 1891 tot 21 april 1895.

Ook de opvolger van Roelof Klein, Tammo Tammerus Heringa, was een zoon van een dominee, Petrus Heringa die getrouwd was met Gerhardina Hajolina van Slooten, dochter van de gepromoveerde arts in Oostwolde Tammo Tammens van Slooten en Dorothea Alegonda Oomkes¹⁸⁶.

Tammo werd geboren op 22 april 1835 in Anjum. Hij was al 54 toen hij op 21 januari 1890 in Groningen trouwde met de 44-jarige Maria Dorothea Louise (Doortje) Escher, geboren op 5 augustus 1845 in Wijnaldum. Maria was een dochter van de gepromoveerde predikant en aanhanger van de Groningse school, Johan Petrus Escher (Esther) en Diderica Maria Frederica Kuipers, die op haar beurt een dochter van een predikant was. Haar ouders waren Conradus Albertus Kuipers en Maria Dorothea Louisa Schroeder.

Tammo kwam als proponent in 1869 naar Waal en Koog (op Texel), waar hij bleef tot 1869. Vervolgens was hij predikant in Schalsum (1869-1879), Oudeschans (1879-1882), Sebaldeburen (1882-1885) en Marum (1885-1891).

Van 31 mei 1891 werkt hij als predikant in Gasselte. Nog in het jaar van zijn benoeming ontstaat er onenigheid over de erfpacht van perceel B297. De kerkvoogdij meent, schrijft Heringa aan het College van Toezicht, dat deze pacht aan de kerk hoort. Maar volgens Heringa, die zijn licht heeft opgestoken bij een voorganger, dominee Sanders, hoort deze bij de inkomsten van de predikant. De Commissie van Toezicht stelt hem in het gelijk. Dit soort problemen deden zich al eerder voor en het lijkt er op dat de kerkvoogdij de financiën niet goed op orde heeft. Tijdens de periode Sanders is het beheer schijnbaar niet al te nauwkeurig geweest, ook gezien het bedrag, dat de kerkvoogdij hem bij zijn vertrek nog schuldig was. Dominee Sanders, die niet onbemiddeld was, hoefde misschien niet op een paar gulden te kijken, maar dat gold zeker niet voor alle predikanten. Tijdens een vergadering van de kerkenraad houdt Heringa dan ook een heel verhaal over de problemen die hem het werken bemoeilijken. Over de aard van deze problemen wordt echter geen verslag gedaan.

Op 1 augustus 1892 laat Heringa het 'uitmuntend en prachtig staand topgras van de kampen, gelegen achter de pastorie, groot ruim vier hectare in vier percelen veilen.¹⁸⁷

¹⁸⁶ <http://www.middel.org/diverse-andere-families/van-slooten-en-oomkens/47-genealogie-van-slooten>

¹⁸⁷ 23 juli 1892 Nieuwe Veendam Courant

In 1895 neemt Heringa een beroep aan naar Oostwold, een klein boerendorp in de gemeente Leek. Zijn afscheidspreek ging over Openbaringen 2:10: *'Zijt getrouw tot den doot ende ick sal u geven de kroon des levens.'* Heringa ging ten slotte in Hooge- en Lagemeeden in 1901 met emeritaat.

Heringa op Texel

Over zijn periode op Texel hebben we enige informatie uit een verslag dat de doopgezinde leraar van Texel, Jakob Dirksz Huizinga, heeft nagelaten.¹⁸⁸

Jakob Dirksz Huizinga.

¹⁸⁸ <http://www.irenemaas.nl/pages/Huizinga/Domineeswerk.htm>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Op vrijdag 5 december 1862 meldt Huizinga dat Heringa op zondag 7 december in de doopsgezinde kerk 'aan den Burg' verslag zal doen van 't Bijbelgenootschap en dat die bijeenkomst 's avonds om zes uur zal beginnen. Dit betekent dat de kerk dan verlicht moet worden en dat is een klein probleem, want blijkbaar heeft de kerk geen verlichting, omdat de lampen uit de gereformeerde kerk moeten komen. Een novum, want Huizinga verbindt er de conclusie aan dat dit vanwege de *'nieuwheid der zaak'* waarschijnlijk wel een volle kerk zal geven.

Op 22 juni 1863 meldt Huizinga dat dominee Heringa 'zoo men zegt ook op aandringen van Mama en zusters' zijn Groningse meid heeft mishandeld en weggejaagd, wat op het eiland niet onopgemerkt is gebleven en waarover veel werd gepraat. Heringa is blijkbaar breed van stof, want op 14 januari 1864 houdt hij een zeer zangerige toespraak op de begrafenis van ene Willem Kunst die Huizinga zeer naar het einde deed verlangen. 's Avonds breng Heringa hem een bezoek en wordt er op diens aanwijzingen bier heet gemaakt en gedronken. Huizinga is zelf niet zo van de drank, want als er bij Heringa op 21 december 1868 een bijeenkomst is - hij heeft het over de Krans - meldt hij dat hij de krans in het vervolg zal mijden als er steeds jenever zou worden geschonken.

In januari 1869 is de val door het ijs van de vijf predikanten Bakker, Buisman, Heringa, Wieringa en Brans het gesprek van de dag op het eiland. Zij wilden op schaatsen van Oosterend naar Cocksdoorp gaan en reden toen allen tezamen in een wak. Bakker was, om van Brans los te komen, het kanaal ingezwommen. Allen hadden zich gelukkig weten te redden, maar Buisman was door de koude zeer aangetast.

Op 15 februari 1869 deed Huizinga zijn belofte wat de jenever betreft gestand. Toen er bij Heringa opnieuw jenever op tafel kwam, stapte hij direct op. Op 26 februari reageerde Hering. Hij bracht 's ochtends een bezoek aan Huizinga en vertelde dat hij de jeneverfles op tafel gezet had in afspraak met Bakker en Buisman, maar dat hij dit voortaan tijdens de Krans achterwege zou laten.

Doortje Heringa, zus van Tammo, die mogelijk als dienstbode bij de dan nog vrijgezelle Tammo inwoonde, had problemen met haar ogen en kreeg over 1868 en 1869 een rekening van dokter Ensing van 150 gulden die, volgens Huizinga, echter naar tarief wel meer dan 175 gulden had kunnen zijn. Zij, maar vooral haar moeder, was daarover eerst zeer verstoord geweest, vooral omdat zijn werk niets uitgehaald had. Later toonde zij zich echter na een krasse brief van Ensing bevredigd. Ensing zei niet van plan te zijn om zich aan het voorstel van dominee Sikkes om de dominees gratis te behandelen te onderwerpen, omdat hij voor een huisgezin moest zorgen.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Hoe scherp de godsdienstige tegenstellingen tussen orthodoxe en wat meer liberaal denkende christenen in de tweede helft van de negentiende eeuw konden zijn, blijkt uit een opmerking van Huizinga over een ontmoeting die zijn zoon Dirk in Groningen had gehad met Heringa.

Desgevraagd had Tammo had hem wel goeds van Berlicum verteld wat het dorp betreft, maar weinig goeds van de bewoners. *'De behandeling die zij den liberalen predikant Reigersberg hadden aangedaan was schandelijk. Zij gaven zelfs hun wensch te kennen dat zij spoedig door den dood van hem ontslagen mochten zijn.'*

Tammo Heringa overleed op 14 juni 1910 in Groningen, zijn vrouw overleefde hem enkele jaren en overleed op 17 juni 1917, ook in Groningen.

17. Fokke Christiaans Ydema

De opvolger van Tammo Tammerus Heringa als dominee in Gasselte was Fokke Christiaan Ydema. Eigenlijk was hij niet de directe opvolger, want in de periode 1895-1900 slaagde men er niet in een predikant te vinden. In 1897 nam J.J. Bleeker (kandidaat uit Oterdum) het op hem uitgebrachte beroep niet aan. Dat gold ook voor Harm Huizinga uit Eext in 1898 die naar Oldeholtwolde ging, H. Hofstede uit Vlagtwedde in 1899 en voor kandidaat Petrus Johannes Franke, ook in 1899, die naar Peize ging en kandidaat Jan Wilhelm Poort uit Assen, die in dat jaar ook vergeefs beroepen werd door Grolloo-Schoonloo. Pas in 1900 nam Fokke Ydema het op hem uitgebrachte beroep aan. Hij diende de gemeente nog geen vier jaar, van 29 april 1900 tot 21 februari 1904.

Zo rond de eeuwwisseling waren er in de kerkelijke gemeente van Gasselte conflicten over de richting van de kerk. De toenmalige bewoners van Kostvlies, nazaten van eekschillers van de Veluwe, waren niet zo gelukkig met de kerkelijke richting. Zij waren gewend aan rechtzinnige predikanten en die waren op de Hondsrug dun gezaaid. Er werden pogingen in het werk gesteld, om een eigen evangelisatie op meer rechtzinnige grondslag te stichten. In dat streven werden ze gesteund door de bekende reizende evangelist Hendrik Cornelis Beek (de *'Padjesdominee'*, 10 november 1866- 21 april 1958). Het zou voor de hand hebben gelegen om voor hem een woning in Kostvlies te bouwen, maar dat is niet gebeurd. Er kwam een woning met aangebouwd lokaal, maar niet in Kostvlies, maar in Gasselte. De aanbesteding vond plaats op 19 oktober 1903 ten huize van de weduwe Adams. Het werk werd gegund aan Hendrik Brink te Muntendam voor 1740 gulden. Beek betrok de woning met zijn vrouw met wie hij op 15 december 1904 in Edam was getrouwd, Helena Maria ten Hoope, op 3 augustus 1881 in Elburg, overleden op 19 mei 1957 in Odoorn. Het gezin blijft tot 1913 in Gasselte wonen en krijgt hier vijf kinderen. Dochter

Johanna Maria Geertruida Beek trouwde in 1930 met Hendrik de Weerd, zoon van de evangelist Willem de Weerd, o.a. bekend van het kerkje van De Weerd in Klazienaveen-Noord.¹⁸⁹

Evangelist Beek

Hendrik Cornelis Beek werd in 1866 geboren in Edam. Hij was naast bijbelcolporteur ook evangelist. In 1893 werd hij door de Vereniging tot Colportage en Evangelisatie in de Drie Noordelijke Provinciën aangesteld als zesde colporteur in ons land. Hij werkte de eerste jaren in Wapserveen, Ruinerwold en Nieuw-Dordrecht. In 1896 kreeg hij van de classis Meppel van de Nederlandse Hervormde Kerk de bevoegdheid van godsdienstonderwijzer. In 1903 werd hij aangesteld als evangelist binnen de classis Assen. Hij trok te voet door de provincie om bijbels te verkopen en door gesprekken, samenkomsten en zondagsschool de bevolking bekend te maken met het evangelie.

Na zijn periode in Gasselte werkte hij van 1913 tot 1921 in 's-Hertogenbosch. In 1921 vestigde hij zich in Valthe/Klijndijk, waar hij in 1942 op last van de Wehrmacht moest stoppen met zijn werk. Hij werd naast 'Padjesdominee' ook wel het 'wonder van Drenthe' genoemd. Zijn collega H.I. de Smit in Valthermond gaf in 1946 het boekje *'De Padjes Dominé'* of *'Het Wonder van Drente'* uit, waarin Beek vertelt over zijn ervaringen en ontmoetingen in Drenthe.

Ondertussen was in 1900 Fokke Christiaans Ydema tot predikant benoemd. Hij was geen zoon van een predikant, maar van een goudsmit, Christiaan Fokkes Ydema, getrouwd met Willemke Jacobs Bosma. Fokke werd geboren op 19 september 1873 in Jorwerd (Baarderadeel). In 1888 was hij een beneficiant van het Houckemaleen. Dit wil zeggen dat hij financiële steun ontving van het Houckemaleen voor zijn studie theologie.

Het Houckemaleen

In 1478 had Altger Douwes Houckema bij testament bepaald dat een deel van zijn bezittingen gereserveerd diende te worden als 'leen' om uit de opbrengsten ervan leden van zijn nageslacht een opleiding tot priester te geven. Na hun wijding tot priester zou uiteraard één van hun belangrijke taken zijn: het lezen van zielemissen voor Altger Douwes en het andere voorgeslacht. Na de invoering van het protestantisme in het noorden van ons land werden bijdragen ook verstrekt aan protestantse theologiestudenten. Nog weer later, we hebben het dan over de 20e eeuw zijn overwegend studies in de exacte vakken van een 'begeving' voorzien.

¹⁸⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_de_Weerd

Gasselte was de eerste gemeente van Fokke. Hij trouwde, een paar dagen na zijn intrede in Gasselte, op 2 mei 1900 in Baarderadeel met Ybeltje Hanses Semplonius, geboren op 17 juni 1868 in Oosterwierum, dochter van wagenmaker Hans Rommerts Semplonius en Trijntje Franses Bootsma. Mogelijk was zijn benoeming in Gasselte voor het paar aanleiding om in het huwelijk te treden alvorens op 24 september 1900 hun intrek te nemen in de pastorie in Gasselte.

In 1903 kreeg Fokke een beroep uit Niehove, waarvoor hij bedankte, maar op 21 februari 1904 vertrok hij wel naar Knollendam. Hij was blijkbaar populair in die tijd, want in 1905 werd er een beroep op hem uitgebracht vanuit Krommeniedijk. Fokke bedankte. In 1910 werd er op hem een beroep uitgebracht vanuit Oosterdijk en Cuyk, maar met hetzelfde resultaat.

In 1916 werd Fokke beroepen in Hyppolytushoef. Hij deed nu de toezegging dat hij het beroep zou aannemen, maar zover is het niet gekomen. Op 2 augustus 1916 stierf hij in Knollendam / Hennaarderadeel, 42 jaar oud. Ybeltje stierf bijna zestien jaar later, op 18 april 1932 in Sneek.

In de Schager Courant van 15 mei 1916 staat een ingezonden brief waarin iemand zegt dat hij met een weinig verwondering heeft gelezen dat dominee Ydema het beroep naar Hippolytushoef heeft aangenomen. Ydema had volgens hem namelijk slechts een toezegging van beroep en nog wel een hele zwakke toezegging gekregen. Het was nog maar de vraag of er een beroep zou komen, omdat er sprake was van een kleine meerderheid.¹⁹⁰

18. Wessel Enno Pieter Germs

De opvolger van Fokke Ydema als dominee in Gasselte was Wessel Enno Pieter Germs. Hij diende de gemeente bijna drie jaar, van 17 april 1904 tot 20 januari 1907.

Na het vertrek van dominee Ydema gaat het kiescollege (bestaande uit J. Doedens, G. v.d.Woude, hoofd van de school, H. Braam Gzn., J. Hogensch, J. Huges Jzn., J. Mulder Jzn., J. Tingen, A. v.d. Schoot en A. Moek) aan de slag. Consulent is de heer H.H. Brucherus Cleveringa en president kerkvoogd is dan J. Kamping. Op zondag 29 november 1903 gaat Wessel Enno Pieter Germs, kandidaat tot de Heilige Dienst te Didam, voor in de eredienst in Gasselte. De reiskosten die de heer Germs zal kunnen declareren worden door de kerkenraad begroot op ongeveer tien gulden. Al bij de eerste (proef) preek komt den verloofde van Germs mee naar Gasselte. Ze is dan net 18 jaar geworden en heeft het haar nog niet opgestoken. Dat brengt één van de kerkenraadsleden, die de verhoudingen blijkbaar niet goed begrepen heeft, er toe te

¹⁹⁰ Schager Courant, 16 mei 1916. <https://kranten.archiefalkmaar.nl/issue/SC/1916-05-16/edition/null/page/1>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

informereren wat de dochter van de a.s. dominee van Gasselte vindt. Germs moet er met zijn 24 jaar dus al behoorlijk oud hebben uitgezien.

Een week later (3 december) komen kerkenraad en kiescollege tot het oordeel dat de preek goed bevallen is. Op 28 februari 1904 wordt er, na afloop van de godsdienstoefening, een vergadering belegd. De kerkenraad neemt het unanieme voorstel om de heer Germs te benoemen over.

Wessel Enno Pieter Germs^{191,192} was het op een na jongste kind (van de negen) van dominee Frederik Henderikus Germs en Louisa Suzanna Brouwer. Hij werd geboren op 26 december 1878 in Avereest (Hardenberg) en trouwde op 25 januari 1906 in Utrecht met Petronella Christina Prins, geboren op 7 november 1885 in Almelo, dochter van Pieter Cornelis Prins (landmeter bij het kadaster) en Margaretha Johanna Mager, dochter van een stadsarchitect.¹⁹³ Hij bouwde o.a. de neo-renaïssancistische kaaswaag in Purmerend. Ze krijgen een kind, Enno.

Hij studeerde aan de Rijksuniversiteit Utrecht en kwam als kandidaat uit Didam naar Gasselte. Op 17 april 1904 wordt hij in Gasselte bevestigd door zijn zwager ds. J. Koerts Sikkama, predikant te West Zaan en echtgenoot van zijn zuster, Catharina Maria Germs,. De tekst is Matteüs 4:4.

Matteüs 4:4

Maar Jezus gaf hem ten antwoord: 'Er staat geschreven: "De mens leeft niet van brood alleen, maar van ieder woord dat klinkt uit de mond van God."'

Zijn intrede preek op dezelfde dag is over Habakuk 2:4

Habakuk 2:4

Wie niet oprecht is kwijnt weg,
maar de rechtvaardige zal leven door zijn trouw.

Gasselte komt er al snel achter, dat dominee zo zijn principes heeft. Hij ergert zich aan de Nieuwjaarsvisites, die vaak ontaarden in een drinkgelag en aan de borrels die hem worden aangeboden als hij op huisbezoek komt. Om daar een einde aan te maken sluit hij zich in 1906 aan bij de geheelonthouders. Hij is vrijzinnig in hart en nieren en houdt spreekbeurten door de hele provincie voor de verenigingen van Vrijzinnig Hervormden. Ook wordt hij lid van het classicaal bestuur van de classis Assen. In 1907 wordt hij door het classicaal bestuur der

¹⁹¹ Germs, W.E.P., gevangenispredikant te Veenhuizen (Drents Archief)

¹⁹² Zie ook het Pauperparadijs van Suzanna Jansen en het boek van dominee W.Chr. Germ over de familie Germs.

¹⁹³ https://www.drijber.info/474/Stamboom_Prins.html

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Nederlands Hervormde Kerk te Assen beroepen tot gestichtspredikant te Veenhuizen. Dominee neemt het beroep aan en het echtpaar vertrekt op 20 januari 1907 naar Veenhuizen.¹⁹⁴ Hier werkte hij tot 1 december 1945, toen hem het emeritaat werd verleend.

Bestuur van de classis

Hij was eerst enkele jaren praeses en daarna meer dan vijftwintig jaar scriba-quaestor van het classicaal bestuur van Assen. Tijdens zijn ambtsbediening in Veenhuizen was hij één van de medeoprichters van de afdeling van het Nederlands genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen, waarvan hij ook voorzitter is geweest. Ook gaf hij in Veenhuizen de aanzet tot het oprichten van een afdeling van het Groene Kruis.¹⁹⁵

Gevangenen hebben door de eeuwen heen veel steun gehad vanuit de kerk waartoe ze behoorden. De pastoor en de dominee waren er in het algemeen zowel voor de gedetineerden als voor de ambtenaren. Ze deden alle moeite om de gevangenen weer op het juiste spoor te zetten, zodat ze weer normaal zouden kunnen functioneren in de maatschappij. Maar de geestelijken waren er ook voor de ambtenaren en deden vaak goed werk voor de dorpsgemeenschap van Veenhuizen.

Het haasje

Predikanten in Veenhuizen kwamen regelmatig op huisbezoek, zoals ook Dominee Germs, die zeer geliefd was in het dorp. Op een dag kwam Dominee Germs, met zijn zilverwitte snor en puntbaard, strak in het zwart gekleed, even bij de familie Douwes aanwippen. Het was oorlog en vlees was op de bon. Vader Aise Douwes had net een haas gestrikt en geslacht. *‘Mo’* Douwes was die aan het braden. *‘Wat ruikt het hier lekker’* zei Germs. *‘Ja, vannacht gevangen’*, zei Douwes en vervolgde: *‘Mo, geef Dominee ook een stukje, dat lust hij wel’*. Natuurlijk lustte dominee dat wel. Dat ging er in als zijn preek bij een ouderling.

‘Luister, Dominee’, zei Douwes, *‘die kunt u natuurlijk ook zelf vangen in die grote tuin bij uw woning’*. *‘O ja? Dan moet u me dat toch eens leren, want het is erg lekker, zo’n haasje’*, was het antwoord van Germs. Aise Douwes nam een stuk dun metaaldraad, maakte er een lus in en liet de dominee zien, hoe de strik werd uitgezet in de achtertuin.

¹⁹⁴ Zie ook het Pauperparadijs van Suzanna Jansen en het boek van dominee W.Chr. Germs over de familie Germs.

¹⁹⁵ Het archief in Assen (0879) bevat familie-bescheiden en foto's.

Dominee Germs maait gras in de tuin.

Binnen een week had dominee Germs zelf ook stiekem een strik gezet achter zijn woning in de tuin. Hij had deze aan een tak gebonden op een smal paadje onder de heg, waar konijnenkeutels lagen. Elke avond ging hij stiekem even kijken of er al een haas of konijn in zat. De eerste twee avonden was de strik nog leeg, maar de derde keer was het raak. Er zat een volwassen haas in de strik en voorzichtig haalde Germs het dode beest uit de strik. Opeens zag hij een fel licht. Hij werd erdoor verblind en zag niets meer.

‘Wat moet dat daar, u bent in overtreding!’ Dominee Germs schrok zich wild, het was de jachtopziener H., die hem op heterdaad betraptte. Maar hoe kon dat nou?

Had H. nou zo’n scherpe neus voor stropers, of was dominee Germs een beetje onvoorzichtig en had hij zichzelf verraden? Dat is hem nooit duidelijk geworden. Feit was wel, dat de jachtopziener er lucht van kreeg en de dominee een bekeuring gaf voor stroperij. Dominee Germs was het haasje en liet het stropers werk voortaan liever over aan de specialisten in dit vak, bijvoorbeeld aan Aise Douwes.....¹⁹⁶

De verheffing van het volk

Germs en zijn collega De Graaf zetten zich in voor de ‘zedelijke opheffing’ van de landlopers in Veenhuizen. Zij voerden individuele gesprekken, maar bezochten ook geregeld de verblijfzalen, waar ze oog en oor hadden voor de kommernissen van de bewoners. Ze hielden er lezingen met lichtbeelden over allerlei onderwerpen. Deze lezingen waren zo populair dat de predikanten het wel eens aan de stok kregen met de pastoor, die vreesde voor een verkeerde invloed op de katholieken.

Op eigen initiatief begonnen ze ook met reclasseringsactiviteiten. Via het Nederlands Genootschap tot zedelijke verbetering der Gevangenen begonnen ze het zwerversvolk na hun

¹⁹⁶ Clemens van den Brink: <http://www.gevangenisveenhuizen.nl/dominee-germs-is-het-haasje/>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

ontslag weer op pad te helpen. Hierbij kregen ze de pastoor wel mee, al werkte hij langs roomse kanalen.¹⁹⁷

Een zijstraat van de Hoofdweg in Veenhuizen, niet ver van brouwerij Maallust, en niet ver van het nationaal gevangenis­museum, is de dominee Germsweg genoemd.

Op 1 december 1945 gaat Wessel Germs met emeritaat, waarna hij gaat wonen aan de Torenlaan in Assen. Hij overlijdt in die plaats op 23 januari 1970.

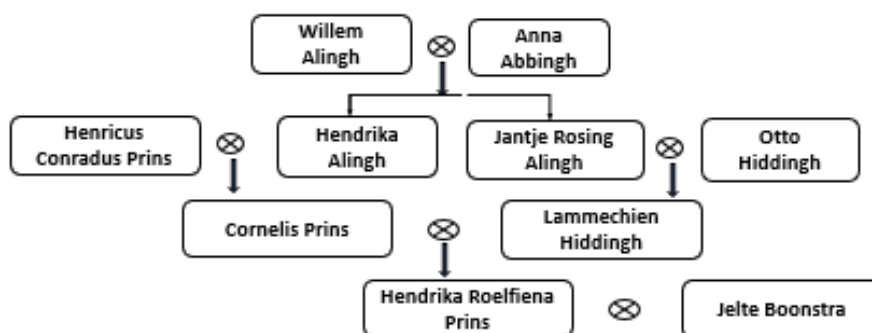
¹⁹⁷ Jansen. S. (2011) Het pauperparadijs: een familiegeschiedenis.

19. Jelte Boonstra

De opvolger van Wessel Enno Pieter Gems als dominee in Gasselte was Jelte Boonstra. Hij diende de gemeente bijna vijf jaar, van 28 april 1907 tot 7 januari 1912.

Jelte Boonstra was een zoon van hoofdonderwijzer Rense Pieters Boonstra en Roelfke Oosterhuis, dochter van een landbouwer en bakker. Hij werd geboren op 27 juli 1883 in Tolbert en trouwde op 17 juli 1912 met Hendrika Roelfina Prins, geboren op 23 augustus 1890 in Gasselte, dochter van landbouwer Cornelis Prins (zoon van Hendricus Conradus Prins en Hendrika Alingh) en diens nicht Lammechien Hiddingh (dochter van Otto Hiddingh en Jantje Rossingh Alingh¹⁹⁸). Hij had Henderika ontmoet in de tijd dat hij predikant was in Gasselte en trouwde met haar kort nadat hij naar Dwingeloo was vertrokken, de plaats waar de voorouders van zijn vrouw vandaan kwamen.

Boonstra was een van de mensen die de Drentse dichter Gerard Nijenhuis heeft geïnspireerd. Boonstra was een huisvriend van de familie.¹⁹⁹

Hij ging in 1902 in Groningen theologie studeren. Als student 'vrij straal-links-radicaal' begonnen werd hij tijdens zijn studie geboeid door de beweging der malcontenten, met name door Laurentius Knappert. De beweging der Malcontenten was een voorloper van rechts georiënteerde vrijzinnigheid. Knappert pleitte voor een christelijk theïsme.²⁰⁰

Na zijn kandidaatsexamen in Groningen werd hij op 28 april 1907 predikant in Gasselte, waar hij bleef tot 7 januari 1912. Hij vertrok naar Dwingeloo waar hij predikant was van 14 januari 1912 tot 25 juli 1915. In dat jaar vertrok hij naar Odoorn. Van 16 mei 1926 tot 14 november 1948 was hij predikant in Gieten, waar hij in 1948 met emeritaat ging. Daarna was hij nog enkele jaren hulpprediker in Noordwolde. Hij was secretaris van het provinciaal kerkbestuur van

¹⁹⁸ <https://www.mijn-genea.nl/genea/member/dieters/willem-alingh/14036540>

¹⁹⁹ Nijkeuter H. (2003). Geschiedenis van de Drentse literatuur 1816-1956. Assen: Van Gorcum. Blz. 583.

²⁰⁰ https://www.dbnl.org/tekst/_jaa003194301_01/_jaa003194301_01_0009.php

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Drenthe. Boonstra stond bekend als een heel pastoraal en uitzonderlijk prediker met veel humor en een groot muzikaal talent. Met de dorpsjeugd studeerde hij operettes in. Hij stimuleerde jongeren om theologie te gaan studeren.

Als predikant behoorde Boonstra, die bekend werd als de Bisschop van Drenthe, tot de rechtervleugel van de vrijzinnig hervormden. Zijn geloofsleven was sterk christocentrisch gericht; zijn leven lang hield het *'credo quia absurdum'* hem bezig. Hij was een groot bestuurder en doorkneed in het kerkrecht. Hij was voorzitter van de provinciale synode in Drenthe en vanaf 1926 maakte hij deel uit van de algemene synode

Hij was secretaris van het provinciaal kerkbestuur van Drenthe en stond bekend als een heel pastoraal en uitzonderlijk prediker met veel humor en een groot muzikaal talent. Met de dorpsjeugd studeerde hij bijvoorbeeld operettes in. Hij stimuleerde jongeren om theologie te gaan studeren.

In 1936 werd hij voorzitter van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden. Hij bleef dit tot 1951. In 1940 was hij een van de eersten die pleitten voor nieuw overleg in de kerk: 'Wij voelen ons na 10 mei werkelijk meer dan ooit Nederlandsch Hervormd boven Vrijzinnig Hervormd.' Zijn streven naar samenwerking binnen de hervormde kerk riep veel tegenstand op. Veel heeft hij moeten polemiseren met de links-vrijzinnigen, later gebundeld in de *'Zwinglo-groep'* met als voornaamste woordvoerder Harm van Lunzen²⁰¹. Hij heeft niet opgehouden de vrijzinnig hervormden ervan te doordringen dat het ging om zijn of niet-zijn van de kerk.²⁰²

In 1939 wordt Jelte Boonstra als eigenaar van het *Hiddingshoes* genoemd, maar vermoedelijk was hij dat al sinds 1934, het jaar waarin zijn schoonmoeder overleed. Boonstra woont overigens niet zelf in de boerderij, maar hij verpacht deze aan A(lbert?) Reiling, die de boerderij in 1954 opnieuw verbouwt, waarna deze door twee families wordt bewoond.

In 1945 was hij voorzitter van de commissie van de rechtspraak uit de algemene synodale commissie ter berechting van predikanten die tijdens de bezetting fout waren geweest. Hoewel hij het belang van een grotere kerkelijke eenheid in zag, was hij tegen de reorganisatievoorstellen van 1930 en 1935. Het gezamenlijke voorstel van *'Kerkherstel'* en *'kerkopbouw'* (1938) achtte hij een gevaar voor de kerk.

Met de Groninger hoogleraar Theodorus Lambertus Haitjema had hij een belangrijk aandeel in de totstandkoming van de Nieuwe Kerkorde in 1951.

²⁰¹ <http://resources.huylgens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn1/lunzen>

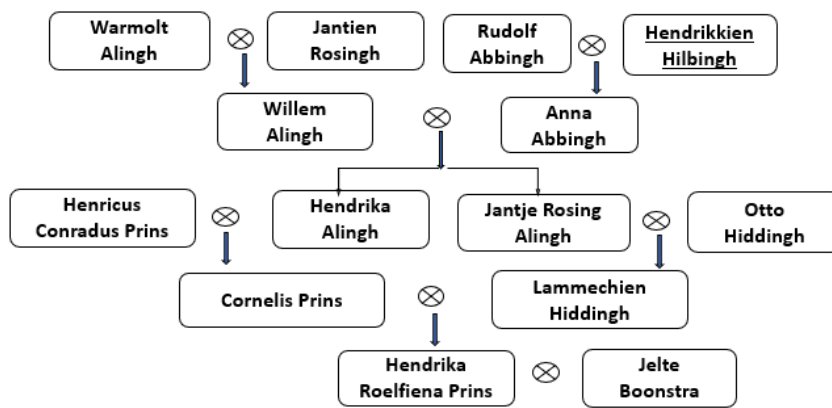
²⁰² http://resources.huylgens.knaw.nl/retroboeken/blnp/#source=4&page=40&accessor=accessor_index

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Hij stierf op 5 juli 1956 in Gieten, waar hij ook werd begraven. Henderika stierf op 27 november 1965 ook in Gieten, waar zij net als haar man werd begraven.

Na zijn dood worden zijn weduwe voor $5/8^e$ deel en de dochters, Hiltje L.J. Boonstra (getrouwd met Fred. Mulder), Roelfiena L. Boonstra (getrouwd met rechter Winandus J. Borgerhoff Mulder) en Lammechien C.O. Boonstra (getrouwd met vrouwenarts Leendert J. Wierstra) elk voor $1/8^e$ deel eigenaar.

Lammechien Hiddingh

Lammechien werd geboren op 10 december 1861 in Gasselte. Zij trouwde op 22 juli 1890 met haar neef Cornelis Prins, geboren op 10 januari 1862. Zij kregen vier kinderen. Tot twee keer toe kregen zij een dochter die zij Jantien noemden, de eerste, geboren in Gasselte op 13 april 1892 overleed na een jaar, op 17 april 1893. De tweede, geboren op 26 februari 1896, stierf ruim een jaar later op 6 augustus 1897. Hun zoon Otto, geboren 5 februari 1894, maakte op 5 augustus 1912, op achttienjarige leeftijd een eind aan zijn leven. Dochter Hendrika Roelfina bleef als enig kind en erfgenaam over. 'Nou hef ze alles' zei men in het dorp.

Lammechien Hiddingh.

Als Cornelis Prins op 3 mei 1897 overlijdt stuurt dominee Sanders, die jarenlang tegenover de familie Prins heeft gewoond, vanuit Assen, waar hij dan woont, een condoleancebrief aan Lammechien, die hij vanaf haar geboorte (in 1861) heeft gekend.

Geachte vriendin

Het bericht van het overlijden van Uwen echtgenoot heeft ons zeer getroffen, te meer daar ons wel zijne ingesteldheid bekend was, maar niet dat zij op dit ogenblik reeds levensgevaarlijk was. U zijt diep bedroefd, en niet zonder reden. Een geliefde echtgenoot is U en Uwe drie kindertjes door den wreeden dood ontnomen een zorgende vader.

Eene harde beschikking!

Weinige jaren mocht u met Uwen man vereenigd zijn en van dezen tijd bracht de laatste U vele bezorgdheid en vrees. Eene beschikking, ondoorgrondelijk evenwel van God, die de hoogste wijsheid en de grootste Liefde is. In dat geloof vinde Uw hart in dezen droeven tijd zijn steun en hoe langer des te meer, zodat Ge den Heer zwijgt, en genoeg zij U de Evangelische vertroosting over dood en graf! Ontvang inmiddels van mij en Gebbechien de betuiging van onze hartelijke deelneming in Uwe droefheid over het overlijden van een geliefde Echtgenoot, alsmede van een hooggeachten Broeder. Onze beste wenschen voor de toekomst van u en Uwe drie lievelingen, en onze minzame groete!

Uw deelnemende vriend,

B. Sanders

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In 1903 wordt de boerderij verbouwd, waarna Lammechien nog ruim dertig jaar woont in wat het 'Hiddingshoes' wordt genoemd. Zij overlijdt op 19 april 1934.

Iemker Jan Prins

In de boerderij woonde ook Jan Prins, de ongehuwde broer van Cornelis, die na diens dood de boerderij bestierde. Jan was naast boer ook iemker. Hij ging met zijn bijenkorven naar de koolzaadvelden op het Groningerland. Als hij daar rond etenstijd arriveerde moest hij met werkvolk eten in de keuken. Op een dag kwam de boer er achter dat Jan tot een welgestelde en aanzienlijke familie uit Gasselte behoorde. Klopt het, vroeg hij Jan, dat zijn broer arts was? Ja zijn Jan, twee van mijn broers zelfs. Vanaf dat moment mocht Jan mee-eten met het gezin.²⁰³

Een van deze broers was Warmold Prins, geboren op 16 december 1858 Hij trouwde met Wilhelmina Petronella (Mina) Jordaan uit Haaksbergen, dochter van gemeenteontvanger en notaris te Haaksbergen, markenrichter van Haaksbergen en Honesch Jan Dinant Jordaan en Woutera Hermina van den Ham. Warmold was in Haaksbergen werkzaam als arts, waar hij op 3 december 1936 overleed.²⁰⁴

Broer Albertus Prins, geboren op 6 maart 1846, was arts in Nederlands-Indië. Hij trouwde in 1905 in Probolinggo (Nederlands-Indië) met Johanna Leonora Kniphorst, geboren op 5 april 1861 in Bezuki/Bezoekie (Nederlands-Indië), overleden op 5 maart 1907 in Nederlands-Indië, dochter van Jacob Kniphorst en Annette Adolfine Cornets de Groot. Haar vader was resident van Probolinggo. Ook Albertus overleed op 5 maart 1907 in Tegal (Nederlands-Indië).

Hendrika Roelfina Prins en Jelte Boonstra

Hendrika Roelfina Prins, dochter van Lammechien en Cornelis, werd geboren op 23 augustus 1890 in Gasselte. Zij trouwde op 17 juli 1912 met Jelte Boonstra, die van 28 april 1907 tot 7 januari 1912 predikant was in het Witte Kerkje van Gasselte. In die periode had Boonstra Hendrika ontmoet. Hij trouwde met haar kort nadat hij naar Dwingeloo was vertrokken, de plaats waar de voorouders van Hendrika vandaan kwamen.

²⁰³ Informatie ontleend aan een artikeltje van Aafke Huizing in Op 't Spoor, 2019-2, die het op haar beurt weer ontleende aan het Prinsenboek van Erwin de Leeuw.

²⁰⁴ <http://www.derkjordaen.com/familiearchief-jordaan/>

20. Douwe Faber

De opvolger van Jelte Boonstra als dominee in Gasselte was Douwe Faber. Hij diende de gemeente twee jaar, van 29 september 1912 tot 22 november 1914.

Douwe Faber was de zoon van geneesheer Hije Faber (geboren in Obdam) en Roelofje Wessels Boer uit Hoogeveen. Hij werd op 9 maart 1878 geboren in Ilpendam. Op 21 november 1906 trouwde hij in Marum met Maria Frederika van der Wiele, geboren op 4 oktober 1884, dochter van Cornelis Pieter van der Wiele (inspecteur van een levensverzekeringsmaatschappij) en Johanna ten Bruggen. Zij kregen zes kinderen, de tweeling Jan en Hanna (1909), Heije (1907) en Adriaan (1911) die net als hun vader predikant werden, Titia (1916) en Maria (1919).²⁰⁵

Douwe begon zijn loopbaan in Wapserveen, waar hij van 21 november 1909 tot 22 september 1912 predikant was. Van 29 september 1912 tot 22 november 1914 was hij predikant in Gasselte. Hij vertrok vervolgens naar Andijk waar hij dominee was van 29 november 1914 tot 29 september 1918. Hierna stond hij nog in Tilburg, Nieuwendam (vanaf 27 juni 1926), Oostburg (vanaf 15 juni 1930 tot 29 januari 1939) waar hij in januari 1930 een beroep ontving uit Nieuwendam, waarvoor hij bedankte en in Oostwold.

Douwe was zijn hele leven lang een christen-pacifist. Toen zijn zoon Adriaan in de oorlog wapens op zolder wilde opslaan was hij daar in eerste instantie dan ook op tegen. Toen zijn zoon hem toevoegde 'Vader, u bent niet goed wijs', ging hij schoorvoetend overstag.²⁰⁶

Douwe Faber stierf op 28 november 1966 Arnhem. Zijn vrouw was al jaren eerder, op 22 mei 1950 in Zeist overleden.

Adriaan Faber

Douwes zoon Adriaan trouwde op 4 februari 1937 te Rotterdam met Anna Dorothea Henriëtte (Ank) Chabot, dochter van Edward Chabot en Nancy Hoogewerff (Edgar Fernhout schilderde in 1951 een prachtig portret van Anna Dorothea). Hij was hervormd kandidaat te Oostburg, vrijzinnig hervormd predikant te Renesse (14-3-1937), Kampen (12-10-1941), Boksum/Blessum (1947) en Emmen (11-5-1958).

²⁰⁵ <http://www.hjmwijers.nl/KTiUH/Faber-H-kwst.htm>

²⁰⁶ Faber Clarke, M. (2016). Ank Faber-Chabot: A Dutch woman who sheltered Jews in the Second World War. In S. Ardener, F. Armitage-Woodward, & L. Dina Sciama (eds.) (2016). *War and Women Across Continents: Autobiographical and bibliographical Experiences*. New York/Oxford: Berghahn. <https://bit.ly/3AZURDu>

Hij werd in 1945 lid van de noodgemeenteraad van Kampen als lid van de Vrijzinnig Democratische Bond (1945). Adriaan en Ank ontvingen beide op 24 februari 1993 (hij postuum) de Yad Vashem-onderscheiding omdat ze onderdak hadden verleend aan de Duitse joodse vluchteling Gerda Bloch uit Berlijn.²⁰⁷ Deze onderscheiding, 'Rechtvaardige onder de Volkeren' is een uit de Talmoe afkomstige eretitel die door Israël wordt gegeven aan gojim (niet-Joden) die Joden ten tijde van de Holocaust hebben helpen onderduiken, ontkomen en overleven. Het Yad Vashem Instituut in Jeruzalem werd in 1953 opgericht ter nagedachtenis aan de Joden die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen.

*Adriaan Faber met zijn gezin*²⁰⁸

Heije Faber

Volgens dominee Adri Sevenster uit Haren was ook Heije Faber, broer van Adriaan, betrokken bij de verzorging van joodse onderduikers. Deze Hije, getrouwd met Muriel Ann Proctor²⁰⁹, studeerde theologie in Leiden, Marburg en Heidelberg en psychologie aan de UvA. Hij promoveerde in 1933 in de theologie in Leiden en in 1956 in de psychologie aan de UvA (1956). Hij was vrijzinnig-hervormd predikant te Velsen-IJmuiden-Oost (1932-1937), Schiedam (1937-1948) en Wassenaar (1948-1958).

²⁰⁷ <https://anzdoc.com/drs-gc-hovingh-voor-opmerkingen-aanvullingen-en-vragen-overz.html>

²⁰⁸ <http://db.yadvashem.org/righteous/family.html?language=en&itemId=4043169>

²⁰⁹ Muriel, geboren in Münster, was een dochter van Francis Proctor (koopman) en Hermine Elise Versteegh.

Hij was de eerste voorzitter van de beweging 'Eenheid Door Democratie', die zich zowel tegen het nationaal-socialisme als tegen het communisme keerde (1935-1940). In 1958 werd hij lector pastorale psychologie in Leiden en van 1970-1977 was hij hoogleraar godsdienstpsychologie aan de Theologische Faculteit Tilburg. Hij geldt als nestor en initiator van de Klinisch Pastorale Vorming voor predikanten en introduceerde de denkbeelden van de psycholoog Carl Rogers in Nederland.²¹⁰

21. Jacob Cornelis Anthonie Nijenhuis Ockhuijsen

De opvolger van Douwe Faber als dominee in Gasselte was Jacob Cornelis Anthonie Nijenhuis Ockhuijsen. Hij diende de gemeente, tijdens de Eerste Wereldoorlog, bijna drie jaar, van 2 mei 1915 tot 14 april 1918.

Jacob Cornelis Anthonie Nijenhuis Ockhuijsen was een zoon van notaris Johannes Adrianus Ockhuijsen en Albertje Nijenhuis. Jacob voerde dus zowel de achternaam van zijn moeder als die van zijn vader.

Hij werd geboren op 30 maart 1883 in Ouderkerk aan de Amstel en bezocht het gymnasium in Winschoten. Vanaf 1906 studeerde hij in Groningen. Op 30 augustus 1911 trouwde hij in Bellingwolde met Henrica Harmanne Jantine Oterdoom, geboren op 31 maart 1883 in Bellingwolde en overleden op 8 februari 1960 in Hilversum, dochter van Harm Oterdoom en Albertje Busscher. Met haar had hij twee kinderen.

Hij bedankte in mei 1911 voor een beroep uit Wier (Friesland) en in juni van dat jaar voor een beroep uit Kedichem om op 10 september 1911 predikant te worden in Jisp. Hier werd dochter Alberdina geboren. Van Jisp vertrok hij naar Den Hoorn op Terschelling, waar dochter Johanna Adriana werd geboren. Hierna was hij van 2 mei 1915 tot 14 april 1918 predikant in Gasselte.

Van daar vertrok hij naar Winkel (1918) en vervolgens naar Oterleek (1922), Tilburg (1926), waar hij aan de Nieuwlandstraat 44 woonde en Sappemeer (1931). In juni 1939 ontving hij een beroep uit Bourtange, waarvoor hij bedankte.

Op 1 juli 1939 kreeg hij eervol ontslag. Mogelijk was de reden voor ontslag een verhouding met Annegien Vuursteen, geboren op 25 februari 1902. Jacob en Henrica scheidden op 14 juli 1939, waarna hij met Annegien in het huwelijk trad. Annegien was eerder, op 27 september 1923 in

²¹⁰ Zie ook: <https://www.vpro.nl/programmas/etc/Heije-Faber.html> waarop enige vpro-uitzendingen met toespraken van Hije Faber zijn te beluisteren.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Groningen, getrouwd met Sjoerd Gerben Meihuizen uit Sappemeer (arts), van wie zij op 23 juni 1939 in Groningen scheidde. Eis tot scheiding ingediend door Sjoerd.

Na zijn (eervolle) ontslag in juli 1939, trad hij in februari 1940 weer in actieve dienst, in Idaard-Aegum-Friens, waar hij samen met Annegien naar toe verhuisde en waar in 1941 dochter Jacqueline Anke Ruth werd geboren. In oktober 1941 ontving hij een beroep uit Wedde, waar hij in 1942 zijn intrede deed. Hij was daar de opvolger van de omstreden dominee Willem Bronneger Onnekes (NSB'er)²¹¹. Vervolgens stond hij nog in Oldeberkoop en Haarlo, waar hij op 1 juni 1952 met emeritaat ging.

Hij vestigde zich hierna in Aalten, waar hij nog enige tijd werkzaam was als predikant van de Nederlandse Protestantenvbond en de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden.²¹²

Jacob was o.m. praeses van de ring Hoogeveen, secundus-lid van het classicaal bestuur van Groningen, lid van het klassikaal bestuur in Den Bosch en secretaris van de Protestantse vereniging de Meijerij, waarvan hij een van de oprichters was.

Hij overleed op 11 september 1964 in Winterswijk aan de gevolgen van een auto ongeluk. Hij werd begraven op de begraafplaats Karssenhof in Ouderkerk aan de Amstel. Annegien stierf op 11 maart 1979.

²¹¹ http://nl.wikisage.org/wiki/Willem_Bronneger_Onnekes en <https://www.digibron.nl/search/detail/0134b420e5e0bb91806cf1df/ds-onnekes-lokte-wedde-de-nsb-in>

²¹² <https://leiden.courant.nu/issue/NLC/1964-09-18/edition/0/page/2>

22. Gerrit Jacob Mooi

De opvolger van Jacob Cornelis Anthonie Nijenhuis Ockhuijsen als dominee in Gasselte was Gerrit Jacob Mooi. Hij diende de gemeente vier jaar, van 2 maart 1919 tot 3 juni 1923.

Gerrit Jacob Mooi was een zoon van houthandelaar Hermannus Mooi en Jantina Snijder. Hij werd geboren op 31 mei 1876 in Nieuwe Pekela. Hij trouwde op 19 januari 1905 in Avereest (Dedemsvaart) met Johanna Wilhelmina (Jo) Stegeman, geboren op 9 april 1885, dochter van Frederik Stegeman (godsdienstonderwijzer) en Janna Harmina te Winkel, met wie hij vijf kinderen kreeg.

Gerrit Jacob Mooi.

Gerrit Jacob was van 1902 tot 1912 predikant in Frederiksoord en vervolgens van 17 november 1912 tot 11 april 1915 in Hellingwoude (Noordoost Groningen). Van 18 april 1915 tot 9 februari 1919 stond hij in Vries. Hij was predikant van Gasselte in de periode 2 maart 1919 en 3 juni 1923, waarna hij naar Hallum vertrok.

Uitstapje van de knapenvereniging van Gasselte naar landgoed De Braak in Paterswolde in 1920. De lange man in het midden is dominee Mooi. De jongeman links op de tweede rij is Herman Mooi, zoon van de dominee.

Mooi overleed op 1 mei 1965 in Niekerk. Zijn vrouw Johanna stierf op 26 mei 1971 in Oegstgeest.

Frederik Mooi

Ook een broer van Gerrit, Frederik Mooi, was predikant. Hij werd geboren op 29 september 1880 in Dedemsvaart en trouwde op 13 september 1910 in Nieuwe Pekela met Klaassina Allegonda Beumee uit Nieuwe Pekela. Frederik was toen predikant in Ambt-Hardenbergh.

Hermannus en Frederik (Frits) Mooi

Gerrits zoon Hermannus Gerardus (Herman) Mooi werd geboren op 2 december 1905 in Frederiksoord. Hij stierf op 24 juli 1983 in Zevenaar. Hij kwam als kandidaat uit Hallum in 1930 naar Koekange (1930-1944). Vervolgens was hij predikant in Gendringen (1944-1964) en Niekerk-Oldekerk (1964-).

Zijn broer Frederik (Frits) Mooi werd geboren op 14 maart 1921 te Gasselte. Hij is op 12 maart 2008, samen met zijn zuster, verongelukt op het station van Haren; Hij was gehuwd met Greet Okma (1 maart 1919 Woudsend- 23 april 2004 Haren).

Hij studeerde theologie in Leiden en Groningen en was tijdens de oorlog hervormd hulpprediker te Zuidwolde voor hij in 1946 hervormd predikant werd in Bergeijk (1946). Hij vertrok in 1950 naar Haren waar hij bleef tot 1966. Van 22 mei 1966 tot 1 juni 1985 (emeritaat) was hij

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

scriba van de Provinciale Kerkvergadering Groningen van de Nederlands Hervormde Kerk. Hij was officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Actief in het verzet

Beide broers waren tijdens de Tweede Wereldoorlog actief in het verzet. Zij onderhielden contacten met de bekende verzetsman Arnold Douwes, rechterhand van Johannes Post, die zelf honderden Joodse onderduikers onderbracht en verzorgde in Nieuwlande en omstreken. Douwes was familie van de broers. Herman Stegeman, een broer van hun moeder, was getrouwd met Albertha Arnolda Catharina Douwes (dochter van ds. Petrus Arnoldus Conradus Douwe), zuster van Arnold Douwes en de predikanten Jan Douwes en Hendrik Julius André Douwes.

Douwes noemt de gebroeders Mooi in zijn oorlogsdagboek. In Koekange moest Arnold Douwes toevlucht zoeken in de pastorie van ds. Mooi omdat er een razzia aan de gang was' (juli 1943).²¹³ In zijn dagboek schrijft hij over het gezin van Hermannus Mooi: "We kwamen via een aanbeveling terecht bij de hervormde predikant van Koekange. De kerk en de pastorie stonden aan een soort oprijlaan-verbindingsweg. Daar vielen we ook met de neus in de boter. Men had al een paar studenten thuis, die een gestencild blaadje verspreidden in de omgeving, waarin berichten over oorlogshandelingen stonden. Ze kwamen aan hun nieuwsberichten door het in het geheim beluisteren van de Engelse zender en noemden het blaadje 'Oor-an-je-radio'. De dominee en zijn vrouw en de studenten waren erg blij dat ze nu contact hadden met het verzet in Meppel. Ze tekenden onmiddellijk voor nog twee onderduikers en hielpen ons met adressen verder op weg"....

In augustus 1943 kreeg ds. Frits Mooi (na de executie van drie prominente Hoogeveeners) dankzij Arnold Douwes tijdelijk onderdak bij zijn oom Herman Stegeman in huize *'De Flochte'* te Dedemsvaart (4 augustus 1943).²¹⁴

In de jaren tachtig verwierven veel hervormde hulppredikers, doorgaans 'godsdiestonderwijzer' of 'eerwaarde heer' genoemd, de titel van predikant. Dankzij een daarvoor ontworpen overgangsregeling. Velen volgden eerst een Catechetenopleiding en vervolgens de opleiding tot hulpprediker. De functie hulpprediker werd in 1978 opgeheven.²¹⁵

²¹³ Arnold Douwes, Dagboek, 24, 26. Lit.: G. Gunnink, De Knokploeg-Schimmen uit het Verleden, 62,164

²¹⁴ Arnold Douwes, Dagboek, 26, 29.

²¹⁵ https://books.google.nl/books?id=-UbukSoAEf8C&pg=PA91&lpg=PA91&dq=Hulpprediker&source=bl&ots=5d0X3Qnl3Y&sig=6nwM_epUImt356CeNzZqWe9safU&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKewjk-Lr_qZ7cAhXL_KQKHaf4C2w4ChDoAQgsMAE#v=onepage&q=Hulpprediker&f=false

23. Teunis Adrianus van der Vlies

De opvolger van Eildert Barend Meijer als dominee in Gasselte was Teunis Adrianus van der Vlies. Hij diende de gemeente nog geen jaar, van 1 november 1931 tot 28 augustus 1932.

Teunis Adrianus van der Vlies was een zoon van aannemer Cornelis van der Vlies en Sophia Mulder (geboren in Leek; haar vader was scheepsbouwmeester, haar moeder boerin). Hij werd geboren op 4 april 1880 in Schiedam.

Hij trouwde op 4 juni 1914 in Poortugaal met Neeltje Johanna Hoogerbrugge, geboren op 19 december 1895 in Kethel en Spaland, dochter van landbouwer (aan de Kandelaar, boven Rotterdam) Jan Simon Hoogerbrugge en Johanna Alderliesten.

De eerste standplaats van Teunis was Heenvliet, waar hij van 10 februari 1907 tot 21 april 1909 predikant was. Hij vertrok naar Poortugaal waar hij tot 1931 stond. Op 1 november 1931 vertrok hij naar Gasselte, maar vermoedelijk had hij het daar niet erg naar zijn zin, of zijn vrouw had heimwee, want hij vertrok op 28 augustus 1932 weer naar Poortugaal, waar hij tot zijn dood in 1940 predikant bleef. Bij zijn afscheid, tijdens een dienst met niet meer dan 60 kerkgangers, gaf ds. Boonstra te kennen dat hij het jammer vond dat Van der Vlies slechts zo kort in Gasselte werkzaam was geweest, maar hij gaf toe dat het werk voor een predikant op de schrale bodem van Drenthe niet meevalt.

Teunis stierf op 9 juni 1940 in Poortugaal, zijn vijftien jaar jongere vrouw, overleefde hem 33 jaar. Zij stierf op 20 december 1973.

In 1934 werd een predikant F.A. van der Vlies genoemd als een van de zes personen op de naamlijst 'voor den interlocalen' telefoondienst van 1934 (in 1930 stonden er vijf personen op de lijst, in 1936 acht). In 1932 geen Van der Vlies, wel vijf anderen. In 1933 wel weer een Van der Vlies, samen met zes anderen. Merkwaardig omdat hij in 1932 alweer uit Gasselte was vertrokken.

Anke van der Vlies

Anke van der Vlies.

Teunis was de broer van schrijfster en socialistisch activiste Anke van der Vlies (pseudoniem Enka). Van der Vlies, geboren in een orthodox-protestants milieu, verkreeg haar eerste bekendheid als christelijk schrijfster onder de naam Enka. Zij behoorde tot een generatie jonge christelijke auteurs die het werk van de tachtigers in protestants Nederland wilden introduceren. In haar literaire werk kwam haar belangstelling voor sociale vragen al naar voren. De hoofdpersonen uit haar werk zijn zoekers, die hun sociale bewogenheid in praktijk probeerden te brengen als diacones of heilsoldate. Van der Vlies, die haar jeugd in Schiedam had doorgebracht, was onderwijzeres bij het christelijk onderwijs.

Als huisbezoekster van een van de predikanten kwam zij in aanraking met de noden van het fabrieksproletariaat. Dit bracht haar tot de drankbestrijding. Lezing van K. Kautsky's Het Erfurter Programma (uit 1892) bracht haar het besef bij dat zij ook als christen socialist kon zijn. In tegenstelling tot velen onder haar geestverwanten heeft zij het christen-socialisme nooit als een geheel eigen, van andere vormen van socialisme onderscheiden, beweging beschouwd. Voor wat het socialistisch beginsel betreft, zag zij geen onderscheid tussen christen-socialisten en andere socialisten. Het verschil lag volgens haar alleen in de motieven die hen tot het socialisme geleid hadden.²¹⁶

Anke was in 1907 mede- oprichtster van de *Bond van Christen-Socialisten*. De bond sprak zich in haar beginselprogramma uit voor een socialistische ordening van de economie, terwijl tegelijk echter van de leden werd verwacht dat zij de apostolische geloofsbelijdenis onderschreven. Voorlopig beperkte de bond haar taken tot die van een studie- en propagandaclub, die met behulp van het weekblad *Opwaarts gereformeerde arbeiders* tot het socialisme wilde bekeren. In 1909 werd zij ontslagen als onderwijzeres van de Nederlands- Hervormde Diaconieschool Rotterdam. Vijf jaar, van 1912-1917, was zij lid van de SDAP, in welke periode zij een van de

²¹⁶ <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/vlies>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

oprichters was van het Religieus Socialistisch Verbond (1915). Ook was zij de oprichtster van de Christelijke Volkspartij, waarvoor zij overigens in 1922 bedankte.²¹⁷

²¹⁷ <https://search.socialhistory.org/Record/ARCH01469>

24. Jelte Oosterhuis

De opvolger van Teunis Adrianus van der Vlies als dominee in Gasselte was Jelte Oosterhuis. Hij diende de gemeente een kleine vijf jaar, van 11 juni 1933 tot 16 januari 1938.

Jelte Oosterhuis

Jelte Oosterhuis was een zoon van Geert Oosterhuis, gemeentesecretaris van Leek en later burgemeester van Marum, en Anje Waterbolk. Hij werd geboren op 20 oktober 1905 in Midwolde.

Hij trouwde op 25 oktober 1933 in Marum met Jans Hillegonda Anna (Janny) Kapteijn, geboren op 16 december 1909 in Beetsterzwaag, dochter van Cornelis de Kapteijn en Joukje Folpmers. Joukje stamde uit een familie van predikanten. Zij zelf was een dochter van dominee Jacob Folpmers en Jans Hillegonda Anna Lieuwens. Jans op haar beurt was een dochter van dominee Andreas Jacobus Lieuwens en Joukjen de Boer. Andreas was een zoon van dominee Hillebrand Andreas Lieuwes en Anna Hommes.

Jelte Oosterhuis en Jans Hillegonda Anna (Janny) Kapteijn.

Jelte was kandidaat in Marum, toen hij op 11 juni 1933 (of 28 mei 1933) zijn intrede deed in Gasselte. 's Ochtend werd hij bevestigd door ds. Jelte Boonstra uit Gieten die preekte n.a.v. Matheus 28:19. 's Middags deed hij zijn intrede met een preek over psalm 73:28, in tegenwoordigheid van ds. Boonstra uit Gieten, ds. Boonstra uit Kollum, ds. Witkop van Norg en ds. Germs uit Veenhuizen. Hij bleef in Gasselte tot 16 januari 1938.

Vervolgens werd hij predikant in Wirdum (Friesland), waar hij bleef tot 1943. In oktober 1941 kreeg hij een beroep uit Norg, waarvoor hij bedankte.

Hij stierf op 25 december 1991 in Heerenveen, zijn vrouw op 17 december 1999 in Appelscha.

Jelte Oosterhuis en Cornelis Hillenius

Jelte Oosterhuis was een verre nazaat van Cornelis Hillenius, een Groningse dominee die een belangrijke rol speelde in de beginperiode van het protestantisme in Drenthe. Cornelis was via de moeder van Jelte, Anje Waterbolk, een van zijn stamgrootvaders. Haar oudgrootvader Geert Jacobs was getrouwd met Elisabeth Peternelle Hillenius, achterkleindochter van Cornelis Hillenius.²¹⁸

Jelte Oosterhuis en Hillebrand Andreas Lieuwens

²¹⁸ <http://casperboelen.nl/Verhalen/Geneab.php?begin=K11483>

Hillebrand Andreas Lieuwens, geschilderd door Berend Wierds Kunst.

Jelte Oosterhuis was getrouwd met een achterkleindochter van Hillebrand Andreas Lieuwens, dominee in Idaarderadeel. Op vrijdag 6 september 1822 stierf in Idaarderadeel de dochter van Hillebrand Andreas Lieuwens en Anna Hommes, Sophia Engelberta Lieuwens, Zij verdronk in de sloot naast haar huis, 5½ jaar oud. Het gezin bestond op dat moment uit oudste zoon Jacobus 12 jaar, Leonardus Hugeus, 10 jaar, dochter Catharina van acht en het jongste kind Gerard van 4 maanden en dus Sophia.

Hillebrand Andreas, op dat moment 36 jaar, schreef over de dood van zijn dochtertje een hartverscheurend gedicht van zo'n 170 regels, waar je nu bijna 200 jaar later bij lezing nog steeds tranen van in je ogen krijgt. Drie jaar na zijn dochtertje stierf ook de vrouw van Hillebrand, Anna Hommes.

Op den dood van ons dochtertje Sophia Engelberta Lieuwens.

<p>Menig traantje is gevallen, Dierbaar lijkje op uw graf, Maar helaas! Met geen van allen, Viel mij 't wee den boezem af; Menig zuchtje is gevaren, Is gevloten uit mijn hart, Maar niet een, hoe veel zij waren, Gaf verlichting aan mijn smart; Ik zal beproeven, dierbaar wichtje, Dat Gods wil verengeld heeft! Of een treurig lijkgedichtje Adem aan mijn boezem geeft Ik zal beproeven of mijn snaren In mijn lijden al mijn troost Ook het hartzeer doen bedaren Bij de lijkbaar van mijn troost. Ja o Ja aan u te denken, Lieve! Die ik nooit vergeet, Schijnt een stil genot te schenken, Aan mijn diep gekankerd leed, Waar ik kouder troost aanschouwd, Stelt mijn smarte zich te</p>	<p>'K hoor nog eens het roerend streelen Van een toverzoete tong 'K zie U weer de liedjes reppen, Vrolijk rennen vlug en snel, En uw hartje vreugde scheppen In het schaterend kinderspel. 'K zie nog eens de blijde roozen, Roozen die gezondheid strooit, Op uw blanken koontjes bloozen, In een gulle lach geplooid. 'K zie... O hemel zij verkleuren, Zij verschieten doods en bleek 'K zie haar lonkend oogje treuren Dat zij ... en dartel .. 'K zie het lijkje op de sponde, Kil, verstijft en bleek en naar; Ik spring op en grijp in 't rond En O God die droom is waar! Waar! Dat zoo veel vreugd vervlogen En mijn foltering is voortaan; Waar! Dat zoo veel hoop bezweken En mij deerlijk is ontruikt; Dat die lipjes nooit meer spreken Die zoo dicht zijn toegedrukt;</p>	<p>Val en pletter op ons neer Slagen, die het hart doen bloeden Doen alleen waarachtig zeer! Mag zich minder smart verwinnen In mijn gevoel vergaan, 'k hing met al te keer beminnen Lieve zoo verkleeft u aan! Mag nie wil de vleitaal hooren Die de hoop verzint in 't leed, Ik heb zoveel aan U verloren Daar de hoop geen rond.... Ik moet aan zoveel vreugd verzaken Die mij 't leven had verzoet; Ik moet mij 't hart er los van maken Dat bij 't pijnlijk scheuren bloedt. Ik zoek vergeefs van rouw beladen, Troost in mijn bedrukt gezin, Ik moet mijn liefde daar verzaden Aan een dierbaar pand te min Heeft zoo vaak des hemels zegen Mij doen ... dubbel hoog, En den last mij ligt doen... Die mijn schouder nederboog</p>
--	---	--

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

<p>weer, Niets dan voedsel voor mijn rouwen Is de troost die ik begeer. Als de dag is aangebroken, Die mij vroeg tot zorgen zet En ik de armen uitgestoken Naar mijn kroost zou heen gestrekt Als ik ze allen aan zie snellen Met een kus of met een groet, Dan vermaakt mij 't na het tellen Dat een te weinig doet; Dan verlustigt zich mijn smarte, In 't herdenken keer op keer Dat ik u niet prang aan 't harte, Die mijn wellust waart weleer. Als ik de afgesloofde zinnen Wieg in sluimer, moe en mat Dan schiet ijlings mij te binnen Dat ik achtloos u vergat Dat mijn hoofd zich bei ter ruste, En ik Lieve niet vooraf U aan 't hart sloot en u kuste, En mijn zegen u niet gaf. Dan verwekken duizend beelden Van genoeg en geneugt Die mij eens zoo innig</p>	<p>Dat die handjes niet meer prangen Niet meer knellen zacht en teer En mijn nat beschreide wangen Niet meer stooren-nimmer meer! Maar dat niets mijn ziel wil strelen Die verdiept is in verdriet, Dat geen ... mijn wond wil heelen Tranen nog gezangen niet. Aleen .. onmagtig pogen! 't Krijtend hart ontzegt gehoor! Geen vertroosting geen vermogen, Geeft mij weer wat ik verloor. Wat de toekomst mag beloven, Die het weerzien ons bespaart, Engeltje bij god hier boven! Ik wensch u nog terug op aard. Zou ik hoger magt verstoorn En met god in 't oordeel tree Ook nie mag de rede hooren Als het hart... ... Lieve, maak de smart mij schuldig Schuldig ook in 't morrend lied, Heer,... het graf ...</p>	<p>Ik was mijn ziel ten lust gegeven .. het de oogjes open sloot ..ik gaf het de eerste kus in 't leven En den laatsten in den dood... Treuren wil ik eenzaam dwalen, Rouwen met verdoolden geest Duizend maal uw naam herhalen Lieve mij zoo dier geweest De ogen wil ik opwaarts heffen Naar den hemel daar gij woont Op mijn stem uw oor mag treffen En uw aanblik nedertroont dan wat .. gij, dan gelooven, Als gij de oogjes nederslaat Op wat prijs uw vreugd hier boven Uw bedroefden .. staat Ligt dan komt gij bij 't aan schouwen, Dan mijn diep geknaagd verdriet 't eerste traantje niet weerhouden Dat de hemel schreien ik dek hare oogen God bedek ze voor mijn rouw</p>
---	--	--

<p>streelden Nog mijn ziel een sombere vreugd O dan voel ik tranen komen, Tranen om herdacht genot, En nog eens van u te dromen Is mijn laatst gebed aan God! Hij verhoort het! 'K heb u weder, Nog eens weder, dierbaar wicht!</p> <p>'K sluit nog eens verrukt en teder, De armen U om 'lijfje dicht. 'K hoor nog eens het vleiend kweelen Daar mijn ziel zoo graag aan hang</p>	<p>Mijn verzwolgen blijdschap niet Eenzaam wil ik dikwijls treuren, Dolen langs... heen En wat troost mij op mag beuren Luistren naar mijn smart alleen, </p>	<p>Laat haar niet beseffen mogen Wat haar heil verstoren zou, Laat mij 't wee te zwaarder boven kragt en taak En mijn schouder dieper bukken Zoo 't hart hoger zalig maakt Dat te bidden dat te hoopen Dat zij ..gen zuchtje .. Zet mijn ... boezem open! Voor een zachte straal van troost Dat geloven dat bedenken Dat haar heil geen palen ... Schijnt een zoeken op te sc... In het bitter van mijn leed.²¹⁹</p>
--	---	---

²¹⁹ <http://www.lieuwens.nl/2016/04/27/een-zeer-droevige-gebeurtenis/>

25. Jan de Bruijn

De opvolger van Jelte Oosterhuis als dominee in Gasselte was Jan de Bruijn. Hij diende de gemeente ruim vier jaar, van 1 mei 1938 tot 29 november 1942.

Jan de Bruijn werd geboren te Gouderak op 13 februari 1913 als zoon van Jacobus de Bruijn en Wilhelmina Christina Tans. Hij trouwde op 1 november 1939 in Rotterdam met Henderika Margaretha Kuipers, geboren op 29 juli 1914 in Nijehaske, dochter van Douwe Kuipers en Jantina Altina Berendina Helena Hiemink.²²⁰ Zij kregen geen kinderen.

De Bruijn studeerde theologie in Leiden en kwam als kandidaat uit Gouderak, toen hij op 1 mei 1938 predikant werd in Gasselte. Hij bleef er tot 29 november 1942. In Idaard-Aegum-Friens werd hij vervolgens de opvolger van Jacob Cornelis Anthonie Nijenhuis Ockhuijsen (die van 1915-1928 predikant was geweest in Gasselte) die naar Wedde was vertrokken.

Zijn kerkdiensten in Idaard moesten vanaf 1944 regelmatig worden geannuleerd wegens een gebrek aan brandstof. De Bruijn bleef echter aandacht besteden aan de geestelijke verzorging van de gemeente en speelde ook een actieve rol in het comité dat Hollandse hongerkinderen in Idaarderadeel onderbracht.

Hij nam op 20 oktober 1946 afscheid van Idaard en begon op 27 oktober 1946 in Rockanje. Hier bleef hij tot 13 juni 1965. Deinum (Boksum) werd ten slotte zijn laatste standplaats. Hij diende deze gemeente van 20 juni 1965 tot zijn emeritaat op 30 april 1978.

In 1981 woonde hij in Scherpenzeel en overleed op 25 september 1998 en werd gecremeerd in Heerenveen.

²²⁰ https://www.genealogieonline.nl/stamboom_klavers/I278805.php

26. Hendrik Fokke Winterwerp

De opvolger van Jan de Bruijn als dominee in Gasselte was Hendrik Fokke Winterwerp. Hij diende de gemeente gedurende de Tweede Wereldoorlog bijna drie jaar, van 29 augustus 1943 tot 11 augustus 1946.

Hendrik Fokke Winterwerp was een zoon van hoofdonderwijzer Fokko Winterwerp uit Ten Boer en Johanna Jansma uit Veenwouden.

Hij werd geboren op 23 september 1917 in Paterswolde (Eelde) en trouwde op 20 augustus 1943 in Eelde met Anna Tilma, geboren op 18 maart 1917 in De Lier, dochter van Pier Tilma en Adriana Wilhelmina Hulshoff. Zij kregen drie kinderen (Adriana Johanna (Hannah, 1944) , Fokko (1946) en Pier (1949)).

Hendrik begon als hulpprediker in Epe en werd op 29 augustus 1943 predikant in Gasselte, waar twee kinderen werden geboren.

Winterwerp was consulent in Grollo toen de gemeente daar in 1944 vacant werd. Maar dat was geen eenvoudige taak, niet alleen was het vanwege de oorlogsomstandigheden niet mogelijk een nieuwe predikant te beroepen, maar ook de consulent kon, net zomin als de andere ringbroeders, de gemeente geregeld bezoeken en verzorgen vanwege een gebrek aan fietsbanden.

Toen de NSKK in het najaar van 1944 de pastorie vorderde kwam het echtpaar Winterwerp te wonen in een klein kamertje aan de Dorpstraat 42. Begin 1945 dreigde Winterwerp en het hoofd van de school, Popke Klaver, door de Duitsers te worden opgepakt. Zij werden echter tijdig gewaarschuwd waarna zij de staatsbossen in vluchten en zich aansloten bij de Franse parachutisten die daar gedropt waren.

De volgende ochtend wordt Gasselte bevrijd door het 8th Canadian Reconnaissance Regiment gevolgd door de Polen van het 2e Eskadron van het 10 Pulk Dragonow (10e Regiment Dragonders).²²¹

Twee dagen nadat Gasselte is bevrijd door het 8th Canadian Reconnaissance Regiment gevolgd door de Polen van het 2e Eskadron van het 10 Pulk Dragonow (10e Regiment Dragonders)²²², gaan de Gasselers op 15 april in grote getalen voor een dankdienst naar het Witte Kerkje.

²²¹ <https://www.tracesofwar.nl/sights/7205/Monument-Fernand-Beque.htm>

²²² <https://www.tracesofwar.nl/sights/7205/Monument-Fernand-Beque.htm>

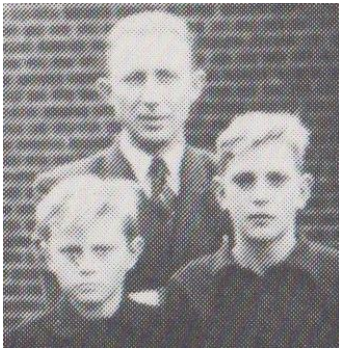
De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Dominee Winterwerp preekt in deze dienst naar aanleiding van een tekst van Paulus aan de Galaten: 'Staat dan in de vrijheid, waarmee Christus ons heeft vrijgemaakt.'

Winterwerp vertrok op 11 augustus 1946 uit Gasselte. Daarna stond hij in Bolsward (1946), Nijmegen (1950), Hoenderloo (1974) en Gennep. Hij ging in 1982 met emeritaat. Hierna was hij nog vrijwilliger in het Bevrijdingsmuseum 1944 in Groesbeek. Hij vierde zijn ambtsjubileum in 1993 in Gasselte.

Hij stierf op 13 augustus 2011 in Berg en Dal. Anna overleed op 5 mei 2014 ook in Berg en Dal.

Popke Klaver

Popke Klaver met twee van zijn leerlingen in 1950.

Popke Klaver werd op 25 april 1918 geboren Drachten. Op 4 december 1942 wordt hij, komend uit Beetsterzwaag, aangesteld als onderwijzer op de lagere school in Gasselte. Als de NSKK de pastorie vordert, moet ook de school uitwijken. De lessen worden dan voortgezet in Bos en Duinzicht van de familie Doedens aan de Borgerweg.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Bos en Duinzicht, bewoond door mejuffrouw Johanna Doedens.

Als Klaver begin april op een zwarte lijst van de Duitsers terecht komt, duikt hij even onder in de kerktoren van Gasselte, maar verlaat die al snel om onder te duiken in de bossen rond Gasselte.

Als het hoofd der school, Klaas Pieter, vanwege zijn Duitsgezindheid, na de oorlog ontslag krijgt, volgt Klaver hem op 1 februari 1946 op. Hij blijft nog acht jaar in Gasselte om vervolgens op 1 februari 1954 leerkracht te worden aan de landbouwschool in Varsseveld.

27. Gerrit Johannes Romijn

De opvolger van Hendrik Fokke Winterterp als dominee in Gasselte was Gerrit Johannes Romijn. Hij diende de gemeente vijf en een half jaar, van 5 oktober 1947 tot zijn dood op 29 mei 1953.

Gerrit Johannes Romijn was de zoon van apotheker Gijsbert Romijn en Cornelia van Eck en werd geboren op 19 oktober 1893 in Apeldoorn. Hij bezocht het gymnasium in Den Bosch en studeerde vervolgens theologie in Leiden.

Hij trouwde op 6 augustus 1925 in Heenvliet, waar hij sinds 1 oktober 1922 predikant was, met Pietertje Rosmolen, geboren op 26 juli 1899 in Heenvliet, dochter van Arie Rosmolen en Maria Adriaantje van der Meer. Hij was hier predikant tot 29 juli 1928, waarna hij zich verbond aan het Groningse Hornhuizen en Kloosterburen. In 1930 ging hij naar Enkhuizen, dat hij vanwege ziekte moest verlaten.²²³

Vervolgens werd hij predikant in Gasselte van 5 oktober 1947 tot zijn dood op 29 mei 1953. Hij werd hier in het ambt bevestigd door dominee Hendrik de Nie van Eext.

In Gasselte lijkt hij niet de eerste keus geweest te zijn. *‘Door het herhaaldelijk bedanken van de beroepen predikanten in de Hervormde Kerk’*, zo melden de gemachtigden van het kiescollege in hun vergadering van vrijdagavond (oktober 1930), *‘hebben zij beroepen: Ds. G. J. Romijn te Hornhuizen en Kloosterburen (Groningen)’*. Zij deden dit nadat zij tevoren de verzekering hadden gekregen, dat ds. Romijn het beroep wel zou aannemen.

Romijn stierf op 29 mei 1953 in Gasselte en werd, op 2 juni, begraven op de Nieuwe begraafplaats in die plaats.

²²³ Nieuwsblad van het Noorden, 1 juni 1953.

28. Anthony Jan Roodzant

De opvolger van Gerrit Johannes Romijn als dominee in Gasselte was Anthony Jan Roodzant. Hij diende de gemeente vier jaar, van 4 april 1954 tot 31 augustus 1958.

Anthony Jan Roodzant werd geboren op 21 december 1922 in Assen. In 1940 vertrok hij van Vaart 128 naar Gasselte, Gasselterboerveen 8.

Hij was kandidaat toen hij op 4 april 1954 predikant werd in Gasselte. Hij bleef er tot 31 augustus 1958. Een week later deed hij zijn intrede in Bellingwolde om er tot 19 mei 1963 te blijven. In Odoorn werd hij in dat jaar de opvolger van dominee Harm van Lunzen. Hij ging in 1988 met emeritaat. Na zijn emeritaat was hij predikant-voorganger van de vrijzinnig hervormde kerk in Gieterveen en Bonnerveen.

Roodzant was net als zijn voorganger in Odoorn uiterst links vrijzinnig. Hij was het gezicht van de principieel vrijzinnigen in Drenthe. In Odoorn was hij voorzitter van de plaatselijke afdeling van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden 'Geloof en Vrijheid' (VVH), al vond hij de koers van de VVH te veel gericht op het midden van de Hervormde Kerk. In 1955 nam hij deel aan het Internationale Congres van Vrijzinnige Christenen in Belfast.

Hij was actief in de links-vrijzinnige, unitarische Zwinglibond, waarvan hij in 1960 landelijk voorzitter werd. De Zwinglibond (opgericht in 1948) ontleende haar naam aan het op 25 juni 1945 door Harm van Lunzen en Johannes Petrus van Mullem opgerichte blad Zwingli om de 'denaturering en uitholling van het Vrijzinnig Christendom' tegen te gaan.²²⁴

Tevens was hij enkele jaren voorzitter van de Vereniging Herdenking Slag bij Ane. In Odoorn was hij voorzitter van de plaatselijke VVH-afdeling 'Geloof en Vrijheid', het Groene Kruis en van het rusthuis De Paasbergen.

Toen dominee Hendrik van Dijk uit Tweede-Exloërmond er in 1963 tijdens een vacaturedienst (in de periode tussen Van Lunzen Roodzant) eens preekte zei hij o.a.; 'Hier in Odoorn verloochenen de mensen het evangelie en spotten ermee. Tot dusver woonden hier geen godsdienstige mensen, hoewel dit de laatste tijd aan 't veranderen is. Het huidige en vroegere kerkbestuur en ds. Van Lunzen hebben de mensen de kerk uitgejaagd.' Veel vrijzinnigen en de kerkenraad verlieten hierop de dienst. Van Dijk nam zijn woorden na de dienst niet terug en verliet Odoorn zonder handdruk. Een boze en uiterst gekrenkte dominee Harm van Lunzen

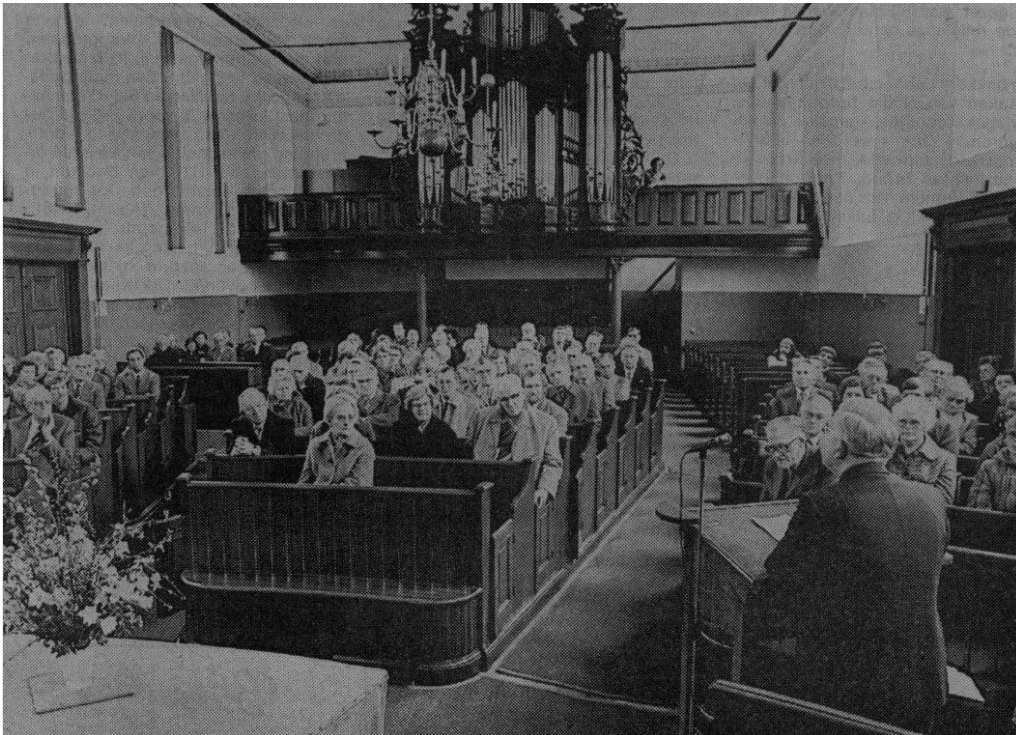
²²⁴ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/zwinglibond>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

reageerde in Het Kerkkrantje in felle bewoordingen op het optreden van dominee Hendrik van Dijk. Kerkgangers beleefden volgens Van Lunzen een droevig schouwspel (en 'hoorspel').

Ook in een gesprek dat later plaatsvond met Van Lunzen en de consulent ds. Faber uit Schoonoord, was hij niet bereid excuses te maken voor zijn opmerkingen. Volgens hem had Van Lunzen in 27 jaar het ware evangelie niet verkondigd en heeft hij Christus verloochend.²²⁵

Op 6 juni 1971 leidde Roodzant de dienst ter ere van het in gebruik nemen van het gerestaureerde orgel in de kerk van Odoorn. Het orgel werd in die dienst bespeeld door Johan Beeftink, o.a. muziekdocent op het CLA in Emmen.

Dominee Roodzant op de kansel tijdens een dienst op 6 juni 1971.

Roodzant stierf op 10 april 1991 in Exloo. Hij werd begraven op de begraafplaats aan de Schaapstreek 4 in Odoorn.

²²⁵ Eilanden-nieuws. Christelijk streekblad op gereformeerde grondslag, 7 juni 1963:
<https://krantenbankzeeland.nl/issue/eni/1963-06-07/edition/null/page/5>

29. Johannes Luchies

De opvolger van Anthony Roodzant als dominee in Gasselte was Johannes Luchies. Hij diende de gemeente na zijn emeritaat bijna elf jaar, van 2 november 1958 tot 31 mei 1969.

Johannes Luchies was een zoon van Meindert Luchies en Geziena Elizabeth van Ginkel. Hij werd geboren op 5 december 1906 in Zeist. Hij trouwde op 7 januari 1931 in Diever met Anna Catrina Mulder, dochter van boer Jan Mulder (Jan Boartie) en Roelofje Tissingh. Zij werd geboren op 9 mei 1908 in Diever. Zij kregen drie kinderen.

Johannes was predikant in Valthermond, waar hij in november 1932 een beroep uit Purmerend en in december 1938 uit Leens (Groningen) ontving. Hij bedankte beide keren.

Foto is (rond 1935) vermoedelijk gemaakt tijdens een zondagschoolreisje van Kerk 11 (Valthermond). Rechts boven staat dominee Luchies.

Links naast de bus dominee Luchies, rond 1935.

In 1940 was Luchies acht maanden legerpredikant. Op 10 mei 1942 werd hij predikant in Sleen. Op 19 juni 1946 legde hij zijn dienst neer om Statenlid van Drenthe te worden. Van 2 november 1958 tot zijn emeritaat op 31 mei 1969 was hij predikant in Gasselte.

Luchies was secretaris-directeur van de op zijn initiatief opgerichte stichting Onderlinge verzekering tot steun aan langdurig verpleegden. Hij wordt genoemd als een man die de grondslag heeft gelegd voor de wet AWBZ die in 1968 werd ingesteld.

Hij stierf op 25 februari 1973 in Diever. Zijn vrouw stierf op 14 januari 2004 in Dwingeloo. Johannes en Anna zijn begraven op de kerkhof van Diever.

30. Tjeerd van der Bij

De opvolger van Johannes Luchies als dominee in Gasselte was Tjeerd van der Bij. Hij diende de gemeente drie jaar, van 23 april 1978 tot 29 november 1981.

Tjeerd van der Bij werd geboren op 8 juni 1924 in Oudhorne. Hij trouwde met Adriana Cornelia (Jeanne) de Goeij (onderwijzeres), geboren in 1927), dochter van Johannes Wilhelmus de Goeij en Dirkje Jacoba de Leeuw. Zij kregen vijf kinderen.

Van der Bij voelde al vroeg de behoefte om predikant te worden. Hij deed een avondstudie en volgde diverse cursussen. Hij begon met zijn verkondigende werk in Lettelbert, vries, Roderwolde en werd in 1969 hulpprediker in Borger. Via de overgangsregeling voor catecheten en hulppredikers werd hij vervolgens predikant in Gasselte (23 april 1978 tot 29 november 1981).²²⁶ Hij was daar parttime predikant en daarnaast leraar geestelijke stromingen in Emmen. In 1979 stopte hij met het leraarschap en werd vervolgens ook parttime predikant in Ruinen om dit op 6 januari 1980 om te zetten in een fulltime verband. Per 4 januari 1987 maakte hij gebruik van de mogelijkheid tot vervroegde uittreding, waarna hij vertrok naar Havelte, waar hij met regelmaat nog in diensten voor ging en gedurende 9 jaar tevens als ouderling deel uit maakte van de kerkenraad.

Tjeerd van der Bij.

Van der Bij overleed, op 90-jarige leeftijd, op 15 februari 2015 in Meppel.

Adriana Cornelia de Goeij en Rembrandt

²²⁶ <https://ruunderwaopen.nl/wp-content/uploads/2014/12/RW-nr-5-20-pag-website.pdf>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

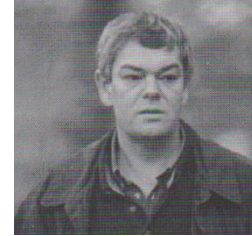
Adriana, vrouw van Tjeerd van der Bij, was verwant aan de beroemde schilder Rembrandt van Rijn. Zij stamt niet direct af van de schilder zelf, maar wel van diens vader. Theodora Petronella van Kaster, een achterkleindochter van de oudste broer van Rembrandt, Adriaen (schoenmaker en molenaar), trouwde in de achttiende eeuw met bakker Johannes de Goey, een naam die later veranderde in De Goeij. Adriana stamt van hen af.²²⁷

²²⁷ <https://shorturl.at/0e8PC> en <https://shorturl.at/KMMrd>

31. Frans Don

De opvolger van Tjeerd van der Bij als dominee in Gasselte was Frans Don. Hij diende de gemeente zes jaar, van 24 januari 1982 tot 31 juli 1988.

Frans Don werd op 8 maart 1954 geboren in Piet Retief in Zuid-Afrika. Zijn vader, ook dominee, was daarnaartoe geëmigreerd, maar besloot in 1960 terug te keren naar Nederland vanwege het apartheidsregime. Na een conflict met de kerkvoogdij legde hij zijn ambt in Beverwijk/Heemskerk neer en werd leraar Nederlands.

Frans Don ging aanvankelijk geschiedenis studeren, maar dat was niet zijn roeping. Nadat hij had voldaan aan de dienstplicht besloot hij theologie te gaan studeren. Hij kwam als kandidaat uit Groningen op 24 januari 1982 naar Gasselte, waar hij bleef tot 31 juli 1988. Hij ging, samen met Nienke Boonstra, die rechten studeerde in Groningen, samenwonen in de pastorie. Na een half jaar trouwden zij.

Het viel Frans op hoezeer het dorp bij de kerk hoorde, en de kerk bij het dorp, ook al kwamen er slechts weinig mensen in de kerk. In zijn preken was het moeilijk om het iedereen naar de zin te maken. Sommige kerkleden wilden graag dat hij zich richtte op het leven van alle dag, anderen wilden meer een prediking naar de Schrift.

De gemeente telde 200 leden, 200 doopleden en 1000 'papieren' leden. Naast zijn deeltijdbaan in Gasselte (0,6) was hij vanaf 1986 voor 15 uur in de week ook gevangenispredikant in Assen, waar hij de opvolger was van dominee Hoekert. Toen Nienke in 1988 afstudeerde en een volledige baan kreeg bij de rechtbank in Assen, nam hij afscheid van de gemeente in Gasselte.²²⁸

Hierna werd hij gevangenispredikant in Hoogeveen en geestelijk verzorger in Veenhuizen.

²²⁸ <https://www.huibminderhoud.nl/wp-content/uploads/2022/05/1996-december-maandblad-drenthe-frans-don.pdf>

32. Jan Christiaan Vaessen

De opvolger van Frans Don als dominee in Gasselte was Jan Christiaan Vaessen. Hij diende de gemeente 28 jaar, van 21 mei 1989 tot zijn emeritaat op 31 december 2017.

Jan Christiaan Vaessen was van 21 mei 1989 tot zijn emeritaat op 1 januari 2018 predikant in Gasselte. Hij kwam als kandidaat uit Scharmer.

Hij studeerde theologie en filosofie aan de RUG in Groningen. Hij is gepromoveerd op het proefschrift *'Tussen Schrift en preek'* (Kampen, 1997), waarin de verhouding tussen hermeneutiek (interpretatieleer) en retoriek (welsprekendheid) is onderzocht. Ook schreef hij *'A Quest for Hope'* (Groningen, 2009), een onderzoek naar het westerse denken en wegen uit het postmoderne nihilisme. In die hoedanigheid is hij ook als universitair docent werkzaam geweest in Groningen en Denver (Colorado, USA).

Jan Vaessen.

33. Rosalien Gesina Maria van der Kaap-Busscher

De opvolger van Jan Christiaan Vaessen als dominee in Gasselte was Rosalien Gesina Maria van der Kaap-Busscher. Zij diende de gemeente slechts iets meer dan een jaar, van 1 juli 2018 tot haar plotselinge dood op 20 augustus 2019.

Rosée werd, als oudste kind, op 18 oktober 1956 geboren op een boerderij in het Twentse Tubbergen in een, zoals haar doopnamen Rosalien Gesina Maria verraden, katholiek gezin. Na haar volgden nog vijf kinderen, een tweeling, twee meisjes die kort na hun geboorte stierven, Jos, Huub en Lianne. Ook oma (oma knipmuts), de moeder van haar vader, woonde als mater familias op de boerderij. Opa Busscher was op zeer jonge leeftijd (30) overleden, waarna oma niet alleen de zorg kreeg voor vijf jonge kinderen, maar ook voor het boerenbedrijf.

Oma knipmuts, Gesina Maria Droste (8 december 1898 Mander – 27 november 1984 Tubbergen) en Gerardus Bernardus Busscher (6 juni 1902 Vasse – 6 mei 1933 Tubbergen)

Hendrikus Gerardus Droste (1 februari 1868 Geesteren – 2 maart 1944 Tubbergen) en Johanna Timmerhuis (19 juni 1875 Mander – 5 december 1936 Mander), ouders van Gesina Maria Droste.

Haar ouders, Gerard Joseph Busscher (13 maart 1928 Tubbergen -11 mei 2011 Tubbergen) en Maria Susanna Geertruida Braakhuis (17 februari 1933 Geesteren - 15 juli 2013 Weerselo), voedden haar katholiek op en ze ontving, op de dag van haar geboorte het eerste sacrament in de katholieke kerk, het heilig Doopsel in de Pancratiuskerk in Tubbergen. Er volgden er nog drie in diezelfde kerk: de eerste communie, het heilig vormsel en het huwelijk.

Rosée trouwde op 11 september 1982 in Tubbergen met de historicus Albert van der Kaap, geboren op 15 oktober 1951 in Emmen, zoon van Gerrit van der Kaap en Geertje Kemper. Zij kregen vier zoons, Léon, Christian, Alain en Etienne.

In het klooster

In katholieke gezinnen was het heel lang gebruikelijk dat een of meer kinderen intraden in het klooster. De families Busscher, Droste en Braakhuis vormden daarop geen uitzondering. Hendricus Droste en zijn vrouw Joanna Timmerhuis hadden twaalf kinderen, van wie er drie in

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

het klooster gingen. Alida Hermina (Leida) werd geboren op 5 december 1909 in Mander. Zij trad op 2 maart 1936 in in de Congregatie van de Zusters Franciscanessen van Denekamp en nam als naam aan Zuster M. Clementien. Zij deed haar eerste Professie op 25 augustus 1938 en legde de geloften voor het leven af op 8 juli 1942. Zij heeft bijna 40 jaar gewerkt als wijkverpleegkundige in Apeldoorn, Haaksbergen, Beckum en Bornerbroek. Daarna verbleef zij 20 jaar in Huize St. Jozef te Lochem. In juni 1998 werd ze opgenomen in het Kloosterverzorgingshuis te Denekamp. Zij vierde haar gouden kloosterjubileum in 1987 en haar diamanten kloosterjubileum in 1997. Zij stierf op 5 november 2004 in Denekamp en is op het kerkhof van de Nicolaasstichting in die plaats begraven.

Susanna Johanna (San) werd geboren op 2 oktober 1913 in Mander. Zij trad in op 5 maart 1934 en werd lid van de Congregatie van de Zusters Franciscanessen van Denekamp. Zij nam als naam aan Zuster M. Romualdus. Zij deed haar eerste professie op 15 oktober 1936 en legde de geloften voor het leven af op 19 november 1941. Zij volgde de verpleegstersopleiding in het Jozef ziekenhuis te Enschede. In 1948 is zij met enkele anderen uitgezonden naar Indonesië. Eerst werkte zij in Palembang en Baturadja en vanaf 1952 in het ziekenhuis van Metro. In 1983 keerde zij terug naar Nederland. Zij overleed op 1 april 2008 in Denekamp.

Johanna Alberta (Anneke) werd geboren op 4 november 1015 in Mander trad op 12 juni 1938 in als Zr. M. Irmgilda (Congregatie van de Zusters Franciscanessen van Denekamp) Zij deed haar eerste professie op 7 maart 1941 en legde de geloften voor het leven af op 17 december 1945. Ze heeft vanaf 1955 tot 1972 gewerkt in het Elizabeth ziekenhuis in Almelo als verpleegkundige en hoofd van de ziekenafdeling. Zij stierf op 26 oktober 1994 in Denekamp.

zr. Clementine Droste Alida Hermina (Leida), zr. Irmgilda Droste Johanna Alberta (Anneke), zr. Romualdus Droste Susanna Johanna (San), zusters van Gesina Maria Droste.

Ook twee zussen van de vader van Rosée werden non. Maria Theresia (Marie), geboren op 17 mei 1936 in Tubbergen werd zuster Rosalien. Zij stierf op 6 september 2007 in Denekamp en werd begraven op het kloosterkerkhof. Rica Gesina (Riek), geboren op 28 augustus 1929 in

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Tubbergen, werd zuster Remigi. Zij trad in bij de zusters Franciscanessen op 30 augustus 1955 en deed haar eerste professie op 7 maart 1958. Zij legde de geloften voor het leven af op 24 augustus 1963. Zij overleed op 6 februari 1996 in Denekamp en werd ook op het kloosterkerkhof begraven. Beide zussen waren verpleegkundige.

Boven: zr. Remigi Busscher (Rica Gesina (Riek), geboren op 28-08-1929 in Tubbergen en overleden op 6-02-1996 in Denekamp) en zr. Rosalien Busscher (Maria Theresia, geboren op 17-05-1926 in Tubbergen en overleden in Denekamp), zusters van de vader van Rosée.

Ook een zus van de moeder van Rosée, Annie Sinie (Ans) (31-12-1937 Geesteren-17-07-2002 Hengelo), ging het klooster in, om uiteindelijk toch weer uit te treden en op 29 oktober 1971 in Almelo te trouwen met een uitgetreden monnik, Gerardus Marinus Adelbertus (Gerard) Franke (25-06-1932 Hengelo-20-11-2013 Hengelo).

Lerares Frans en Engels

Na een studie Frans en Engels aan de Gelderse Leergangen in Arnhem was zij van 1981 tot 2015 was Rosée docent Frans en Engels aan het Ariënscollege dat, na een fusie, opging in het Jacobus College. Deze school maakte, na een nieuwe fusie, deel uit van het Bonhoeffercollege. In 2015 werd zij achtereenvolgens docent aan het AOC in Almelo en Innova in Enschede. Het schooljaar 2016-2017 gebruikte zij om haar studie theologie af te ronden waaraan zij in 2006 was begonnen.

Studie theologie

Neem mijn leven, laat het, Heer, toegewijd zijn aan uw eer

De naamgever van het Bonhoeffer College, de Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer, was vanaf 2004 een niet onbelangrijke rol gaan spelen in haar leven. Twee jaar nadat de school zijn naam had gekregen, bezocht zij een lezing over Bonhoeffer in het Duitse Nordhorn. Twee maanden later bezocht ze het Internationale Bonhoeffer Congres in Rome. Daar ontmoette ze veel theologen, allemaal Bonhoefferkenners, voornamelijk protestanten maar ook wel katholieken van over de hele wereld. Een van hen was Craig Slane, op dat moment associate professor theologie aan Simpson University in het Californische Redding. In 2006 nodigde hij Rosée en mij uit een bezoek aan hem te brengen in Californië. Tijdens dit bezoek begon een al langer sluimerend idee vaste vorm aan te nemen. Aan de oevers van Lake Tahoe werd haar duidelijk dat ze theologie moest gaan studeren met het doel predikant te worden. Op de dag waarop Craig Slane te horen kreeg dat hij was benoemd tot full professor, en onze zoon Christian dat hij was toegelaten tot de Rietveld Academie in Amsterdam kreeg Rosée haar roeping.

In september van dat jaar begon zij aan een bachelor theologie aan de universiteit van Utrecht. Nadat zij deze in 2,5 jaar had afgerond vervolgde zij haar studie tot gemeentepredikant aan de Protestantse Theologisch Universiteit, aanvankelijk in Utrecht en uiteindelijk in Amsterdam.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Vanaf 2010 ging zij geregeld voor in kerkdiensten, om te beginnen in de zomer van dat jaar op een camping in de Provence in Frankrijk.

Interview met Theo Krabbe

Op 31 maart 2007 stond in de Twentsche Courant Tubantia een interview dat Theo Krabbe met haar had over haar roeping. Hieronder de belangrijkste stukken uit dat interview.

Je bent als katholiek meisje opgegroeid in Tubbergen...

Daar kijk ik heel positief op terug. Ik zat altijd gemotiveerd in de kerk. Die mystiek sprak me aan. Het latijn, die geheimzinnigheid, dat Jezus aanwezig was in het brood en de wijn. Al snapte ik daar toen niets (Later, toen zij studie had gemaakt van de Heidelbergse Catechismus 80, geloofde zij niet meer in de transsubstantiatie, AK). Mijn oma, die bij ons op de boerderij woonde, ging elke dag naar de kerk. Ze had zo'n

fundamenteel Godsvertrouwen! Vooral zij heeft mij leren bidden. Voor het eten, na het eten, voor het slapen gaan, of rond de tafel rozenkrans biddend als het onweerde.

Ben je nu nog een trouw kerkganger?

Jazeker, iedere zondag. Ik voel me dan innerlijk gesterkt voor de rest van de week. Je moet toch het verhaal van Jezus Christus telkens weer blijven horen. Geloven is ook geen privé-aangelegenheid, maar een gemeenschapsgebeuren. Geloven is zorgen voor elkaar en omzien naar elkaar. Ik kerk vaak in de protestantse Opstandingskerk in Enschede (Jaren later ging zij officieel over naar de protestantse kerk in een dienst in de Detakerk in Enschede, AK).

Waarom een protestantse kerk?

Ik geef les aan het Bonhoeffercollege op de locatie Van der Waalslaan in Enschede. Een paar jaar gelden heb ik me verdiept in de theologie van de naamgever van ons college, de Duitse lutherse predikant Dietrich Bonhoeffer. Zijn theologie, zijn sociale betrokkenheid, zijn vroomheid en het feit dat hij zo gewoon was spreken me erg aan. Geïnspireerd door Bonhoeffer ben ik afgelopen september begonnen met een studie theologie in Utrecht. Ik wil graag mettertijd op de kansel staan. De Rooms-Katholieke kerk legt me als vrouw in dat opzicht veel te veel beperkingen op. Maar het is tweeslachtig. Mijn katholieke wortels kan ik niet zomaar loslaten. Maar in het protestantisme ervaar ik veel sterker dat ik een kind van God ben en rechtstreeks in contact sta met God, zonder de bemiddeling van een priester, een sacrament of Maria. Al kan ik niet zonder Maria (Rosée haar masterthesis ging over de rol die Maria speelde in het leven van katholieke vrouwen van boven de 75, AK). Een van mijn grootste hobby's is zingen. In dat opzicht kan ik ook mijn hart ophalen in de protestantse kerk. Ik zing zelf in het kamerkoor Canteklaer.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Welk beeld heb je van God?

God is zo almachtig groot, zo alomvattend en zo alomtegenwoordig. Met ons verstand kunnen we dat niet bevatten. God is de Onuitsprekelijke en de Onzichtbare. In 1 Koningen 19, vers 11 tot en met 13 wordt niet voor niets gezegd dat je God niet moet zoeken in de storm, een aardbeving of het vuur, maar in een zachte bries. Ik ben helemaal vervuld van geluk en dankbaarheid, als ik over God spreek. Dan raak ik helemaal geëmotioneerd God is liefde.

Als God liefde is, waarom moet de mens dan zoveel lijden?

God kan het lijden van mensen niet wegnemen. Gods zoon, Jezus Christus is wel in het lijden bij mensen aanwezig. Om troost, steun, kracht en bemoediging te geven. Om ons op te roepen tot solidariteit met de lijdende mens, die een beroep op ons doet. De weg naar God is er een van vallen en opstaan. Ik probeer Christus' weg na te volgen door het lijden heen. Je kunt op die weg Christus' kruis en je eigen kruis niet ontkennen. Door je kruis te aanvaarden kun je Christus ontmoeten, telkens opnieuw.

Geloof je in een leven na de dood?

Ja, dat is louter geluk ervaren. Het is leven in de geborgenheid van het Licht. En het is een leven zonder lijden.

Lerares volgt haar hart en wordt dominee

Rosée van der Kaap mag nu preken in diensten van de Protestantse kerk Nederland

'Het ging niet door mijn hoofd, maar door mijn buik en door mijn hart'. Docent Rosée van der Kaap behaalde vorige maand haar preekconsent. Ze mag nu van de Protestantse Kerk in Nederland kerkdiensten leiden.

De Enschedese is altijd gelovig geweest en heeft eigenlijk altijd interesse in de kerk gehad. In eerste instantie echter niet in de protestantse kerk. 'Ik kom eigenlijk uit een katholiek boerengezin'. Vroeger hielp ze al veel mee als vrijwilliger in de kerk. In die tijd was ze zelfs lector en las ze in de heilige mis stukken uit het Nieuwe Testament. 'Ik was we actief, maar ik had niet de ambitie om nog meer in de kerk te gaan doen'. 'Het begon allemaal toen ik mijn zoon wegbracht en een aankondiging voor een seminar over de Duitse kerkleider Bonhoeffer zag'. Omdat ze zelf op het Bonhoeffer College lesgeeft leek dit haar verschrikkelijk interessant. Op het symposium waren alleen maar kenners van deze twintigste-eeuwse protestantse leider. Ze hoorde dat een deel van deze kenners binnen enkele weken naar een congres over de kerkleider in Rome ging. 'Ik wist, ik moest mee'. Als ambassadeur van haar school, grapt ze. En daar, in de hoofdstad van het katholieke geloof, raakte ze aan de praat met een protestantse professor uit Californië. 'We hadden een heel prettig gesprek en hij nodigde mij uit om eens naar zijn staat te komen. Daar ging ik graag op in.'

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

'Ik ben in diezelfde tijd gastlid geworden bij de protestantse kerk. Gewoon om te proeven hoe het er daaraan toe gaat.' Het protestantisme trok haar meteen. De Bijbelkennis is volgens Rosée van der Kaap veel beter aanwezig. Bovendien vindt ze de diensten veel prettiger. 'De preken zijn daar echt heel goed!'

In 2006 was het dan, twee jaar na haar ontmoeting, eindelijk zo ver. Ze ging op bezoek bij de Californische professor. Wat eigenlijk bedoeld was als een vriendschappelijk bezoek, bleek een levensveranderende reis te zijn geworden. Bij Lake Tahoe voelde ze het. 'Ik weet niet hoe ik het kan uitleggen. Eigenlijk doen woorden afbraak aan wat ik daar toen mee maakte.'

Terug in Nederland was het duidelijk wat haar te doen stond. Terwijl ze al in de veertig was ging ze weer terug de collegebanken in. Dat het zo'n lang en zwaar traject ging worden had het gezin toen nog niet door. 'Soms denk ik wel dat ze eigenlijk wel veel te verduren hebben met mij.'

Een katholiek op een protestantse priesteropleiding klinkt heel vreemd. Toch is Rosée niet de enige. Jaarlijks stroomt er een handje vol katholieken de opleiding in. Veel zijn het er niet, zeventig procent is gewoon lid van de PKN. 'Ik heb het gevoel dat mensen het eigenlijk wel leuk vonden dat ik als katholiek de opleiding tot protestants prediker volgde.'

Tijdens de studie is Rosée bekeerd. 'Op een gegeven moment voel je dat je zover bent. Voor mij was dat een jaar gelden. Je moet die stap namelijk niet zomaar zetten.'

Razendsnel komt de dominee voorbij....

In mei 2013 deed Rosée mee aan een speeddate voor dominees in spe.

'Laatstejaarsstudent theologie Pim Brouwer (27) uit Utrecht neemt ook deel aan het evenement. „In plaats van de zoveelste sollicitatiebrief op de stapel, ben je nu een mens van wie ze het gezicht erbij zien. Ik vind dat een kerk in crisis mensen nodig heeft met lef, creativiteit en bevlogenheid.”

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Dat verklaart de aanwezigheid van Rosée van der Kaap uit Enschede. Ze ziet er verzorgd uit en heeft zich in een opvallend roze pakje gestoken. De aanwezigen noemen haar gekscherend ‘de paradijsvogel’. Ze geniet ervan. „Ik ben weliswaar wat ouder, maar studeer nog. Mijn leeftijd staat niet in mijn cv, omdat ik anders meteen word afgewezen. Hier kan ik kerkgemeenten nieuwsgierig maken”, zegt de Twentse met een knipoog.’

Van Weemhoffhorst naar De Weem

Op 22 augustus 2018 studeerde ze, aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam, af als theoloog en gemeente predikant, waarna zij op 11 oktober met positief resultaat het kerkelijk colloquium aflegde. Een periode van solliciteren begon. Uiteindelijk was zij welkom in twee gemeentes. Vol overtuiging koos Rosée uiteindelijk voor het Witte Kerkje in Gasselte. Dat was haar bestemming.

Sinds 1 juli 2018 was Rosée als predikant verbonden aan de Onze Lieve Vrouwekerk in Gasselte, beter bekend als het Witte Kerkje. Samen met Albert woonde zij in de pastorie De Weem, vlakbij de kerk.

Foto's van de bevestiging en intrede van Rosée in Gasselte op 1 juli 2018

Op weg naar de bevestiging

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Rosée werd op 1 juli 2018 bevestigd in het ambt door Edo Laseur.

Haar voorganger Jan Vaessen zegent Rosée.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Alain (links) en Chris van der Kaap.

Een hoogtepunt in haar korte loopbaan als predikant was de belijdenis van een van de gemeenteleden. Na de dood van Rosée schreef zij aan mij: ‘Hierbij twee foto's van mijn belijdenis met de geweldige vrouw, die mijn leven compleet heeft veranderd. Zij was en is de belangrijkste vrouw en grote voorbeeld in mijn leven geweest.’

Voor het laatst ging zij voor op 4 augustus 2019 in de kerk in Spaarndam, een kerk waar zij vanaf 2011 jaarlijks wel een of meer keer voorging en waarmee zij een bijzondere band had.

Overlijden van Rosée

Rosée stierf op 20 augustus 2019, om 04.40 uur in het Universitair Medisch Centrum in Groningen aan de gevolgen van een hersenbloeding. De dankdienst voor haar leven, waarin Edo Laseur voorging, werd gehouden op dinsdag 27 augustus in de Ontmoetingskerk in Enschede.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Hierna vond de teraardebestelling plaats op de Protestantse Begraafplaats in Tubbergen.

R.G. MINDERKAMP, BUSSCHER 2010-2019

Voor altijd onze lieve Rosée

In Memoriam Rosée

Taal was haar instrument.

Als zij ' t bespeelde, die taal,

Werd je geboeid. Haar woorden

Drongen als vanzelf door

Tot ieder die ze hoorde.

En ' t grote Woord dat bijbel heet,

Vertaalde, zij voor ons: " Vergeet

Het niet", zei ze met haar warme stem:

" Weet dat je van die Ene een kind bent!"

Nu is zij onverhoeds opgegaan

In het rijk van die Ene. Wij blijven

Verbijsterd achter, zien haar nog staan

Met glimlach, zoals zij altijd deed.

Zij die zich van haar taken kweet

Als geen ander, altijd zo welgemoed.

Als je haar sprak, kreeg je het warme gevoel

Dat ze alles wat ze zei, voor jou bedoelde.

Ze was een hele lieve vrouw,

Begaafd met taal en met ogen

Die veel zagen. En woorden wogen

Haar zwaar. Ze sprak ze zuiver uit.

Ongelofelijk dat die mooie stem verstilde

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Zij die nog zo veel wou, zo veel wilde.
Wij gedenken haar in stilte, met eerbied,
Nu zij bij God is en het Rijk ziet,
Waarover zij in haar preken sprak.

Wij zijn verbijsterd en verlaten
En tegelijk zijn wij haar nazaten
En zullen proberen door te geven
Wat zij ons leerde voor ons leven.

Bronneger, 20 Augustus 2019

Gerard Nijenhuis (1932-2023).

De woorden die twee leden van haar gemeente in Gasselte tot troost schreven, stemmen tot dankbaarheid en hoewel bedoeld voor de korte tijd in Gasselte gelden ze voor haar, naar menselijke maatstaven, veel te korte tijd op aarde:

Ze is hier niet voor niets geweest.

Vooraanstaande Gasselter families

in vorige eeuwen

34. Een beeld van Gasselte en omgeving in de 19e eeuw

In 1823 maakte Jacob van Lennep een wandeltocht door het noorden van ons land,²²⁹ Nederland, Nederland was toen net acht jaar een onafhankelijk koninkrijk, waarvan ook België nog deel uit maakte. Nederlands was een agrarisch land (de industriële revolutie kwam in ons land pas halverwege de eeuw langzaam op gang) en het zou nog lang duren voor er in het noorden van ons land zelfs maar een trein reed.

Spoorwegnet van Nederland in 1860

Op zijn wandeltocht komt Jacob van Lennep ook door Noord-Oost Drenthe, waar hij gecharmeerd is van Eext: *‘Eindelijk ... vonden wij ons te tien ure in Eekst, een gering doch teekenachtig gehucht: wij traden in eene soort van herberg, die gevuld was met zonnewijzers en barometers, door den kastelein vervaardigd. De vrouw was jong en fraai.*

Na iets gebruikt te hebben volgden wij een meisje dat ons op een terp midden in de heide bracht. Op die terp is een langwerpige vierkante grafkelder, van ongeveer 10 voet lengte, 6 breedte, en 4 diepte, waarvan de muren uit 8 zware, aan den binnenkant platte steenen bestaan. Iets verder zagen wij een groot hunebed, waar drie steenen op zes andere rusten, en meteen elkander ondersteunen, terwijl vijf andere steenen er twee dragen, nog oneindig grooter dan de overige’.

Dit hunebed (D13)²³⁰, waar Van Lennep het over heeft, ligt ten zuiden van Eext en wordt ook wel de *‘de Eexter grafkelder’* of *‘de Stemberg’* genoemd. Volgens een volksverhaal zou de persoon die rond 1735 dit hunebed ontdekte, gedacht hebben dat hij stemmen hoorde uit de grafkelder. Hij zou toen op de vlucht zijn geslagen, in de veronderstelling dat het daar spookte.

²²⁹ Jacob van Lennep, *Nederland in den goeden ouden tijd. Zijnde het dagboek van hunne reis te voet, per trekschuit en per diligence van Jacob van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp door de Noord-Nederlandsche provinciën in den jare 1823* (ed. M.E. Kluit). uitgeversmaatschappij W. de Haan, Utrecht 1942

²³⁰ [https://nl.wikipedia.org/wiki/D13_\(hunebed\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/D13_(hunebed)).

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Waarschijnlijker is dat Stemberg een verbastering is Steenberg. Grappig is dat Van Lennep de grafkelder en het hunebed als twee afzonderlijke monumenten ziet.

Het hunebed had aan de zuidkant oorspronkelijk een trap van vier treden, die de enige ingang naar de grafkelder vormde. Van dit type megalithische monumenten, het zogenaamde 'trapgraf', zijn wel enkele andere voorbeelden in Duitsland gevonden, maar niet één in Nederland. Het is het enige hunebed in ons land dat nog in zijn oorspronkelijke dekheuvel ligt.

Dat Van Lennep weinig tot geen kennis over hunebedden en de oorsprong van de stenen heeft blijkt uit zijn opmerking dat in een van de dekstenen duidelijk vijf vingers staan gedrukt, *“t geen mij zou doen vermoeden”,* vervolgt hij, *‘dat dezelve eens van zachter natuur geweest zijn en door de lucht verhard. – Verdere beschrijving van die veelvuldig beschrevene gevaartens ware overbodig’.*

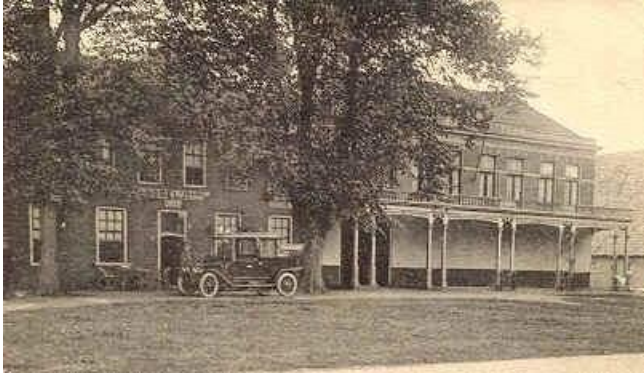

Gieten

De volgende halte van Van Lennep is Gieten dat na een half uur wordt bereikt. *‘Langs de heide kwamen wij na een half uur gaans in het grootere en fraaie Gieten. Ook dit is met eikeboomen dicht beplant en de leeme hutjens spiegelen zich in breede plassen. De natuur is lief en bevallig, doch nergens majestieus, alles is bochtig kronkelend en brokkelig: geen tak zoude een stok van een voet lengte kunnen opleveren geen weg loopt een stap recht uit.*

Hotel Braams is inmiddels ter ziele, maar Van Lennep bracht er op zijn voettocht enkele uren in door: *‘In de herberg van den schout BRAAMS dronken wij koffie en aten bruin brood van ongebuild roggemeel, Stoet genaamd. Door den regen gedrongen te blijven, bestelden wij eten, wachteden er twee uren naar en werden eindelijk op ongare duiven en spek onthaald. Te half zes namen wij den tocht weder aan dewijl de regen opgehouden had.’²³¹*

²³¹ Van Lennep, idem.

Het voormalige hotel Braams in Gieten, gestart in 1617 als herberg door schulte Johan laurens en gesloten in 2016.²³²

Gasselte

Aan Gasselte besteedde Van Lennep minder aandacht, maar hij krijgt, in tegenstelling tot de drie Podagrasten, zoals we nog zullen zien, een positief beeld van het dorp. *‘Door eikenhakhout en heerlijk koren wandelden wij naar Gasselte, mede dicht beplant en lief gelegen. De Drentsche gehuchten doen zich van verre als een bosch voor, de hutten staan altijd op zich zelve en leveren dus ieder eene bijzondere schilderij op’.*²³³

Drouwen en Bronniger

‘Bij 't voortgaan werd de grond kleiachtiger en vruchtbaarder: ook waren wij niet verre van de Groningsche grenzen. Het geringer Drouwen door kwamen wij, altijd door koren en boekweit velden langs een heuvelachtigen weg te Bronniger. Hier werd de grond hooger en leverde een allerheerlijkst gezicht op tot diep in Groningen zoodat wij zelfs den St. Maartens toren zien konden’.

Was Van Lennep onder de indruk van het hunebed van Eext, dat gold niet voor de hunebedden tussen Buinen en Borger: *‘Te Buijnen voegden zich twee landlieden bij ons en vergezelden ons naar Borger: onderweg zagen wij twee min belangrijke Hunnebedden’.*²³⁴

²³² <https://www.geheugenvandrenthe.nl/braams-hotel>

²³³ Van Lennep, idem.

²³⁴ Van Lennep, idem.

Het dorp Borger moet in die tijd minimaal twee herbergen hebben gehad waarvan de ene weinig (zit)comfort te bieden had: *'Zeer dorstig zijnde, dronk ik uit een beekje en vond het water zeer goed. Te half negen kwamen wij in het dorp aan. De kastelein bij wien wij geadresseerd waren, hield geen logies meer. Wij trokken dus naar een tweeden, bij wien wij op een steenen vloer niet bijzonder in de gelegenheid waren goed te zitten, zoodat wij al spoedig ons bedwaarts begaven, na bier en thee gedronken te hebben.'*²³⁵

De Drie Podagrissen

Mooi en lelijk zijn relatieve begrippen, wat de een mooi vindt, vindt de ander lelijk; Beauty is in the eye of the beholder. Maar de opvattingen over wat mooi en lelijk is variëren ook in de tijd. Dat geldt bijvoorbeeld voor de beleving van natuur. Iemand die leeft in een tijd zonder asfalt, flats, auto's en fabrieken zal een stuk hei en een zandverstuiving anders waarderen dan iemand die vanuit de overvolle moderne randstad een bezoek brengt aan Drenthe.

Zo'n twintig jaar later, in 1843, maakten de Drie Podagrissen²³⁶ - de uitgever Van der Scheer, de journalist Boom en de predikant Lesturgeon - ook een voettocht door Drenthe, van Bad Bentheim naar Assen. En in navolging van Van Lennep stelden ook zij hun ervaringen, in drie delen, te boek. *'Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst'*.

Lesturgeon heeft meer dan eens meegedeeld dat hij de schrijver was van het reisboek. Maar recent onderzoek heeft aangetoond dat Lesturgeon het genoemde werk te veel naar zich toe getrokken heeft: Boom heeft er - vooral in het begin - aan meegewerkt. Van der Scheer dacht voornamelijk mee, stimuleerde en adviseerde de twee jonge schrijvers en gaf het boek uit. Daaruit volgt dat de Podagrissen als reizende drie-eenheid niet bestaan hebben.

Later bleek ook dat ze de reis nooit met z'n drieën gemaakt hebben en dat ze ook geen voetjicht hadden. Lesturgeon en Boom hebben samen wel reizen door Drenthe gemaakt. Of ze het boek samen hebben geschreven, is de vraag. Waarschijnlijk was dit Lesturgeon alleen. Daarover schreef hij namelijk in één van zijn brieven. Wel zeker is dat Van der Scheer het boek heeft uitgegeven. Waarom schreven de mannen een boek over een reis die ze nooit helemaal met z'n drieën gemaakt hebben?

Alleen ellende en armoede?

De drie mannen maakten het boek om de mensen in Nederland een ander beeld van Drenthe te

²³⁵ Van Lennep, idem.

²³⁶ Podagrissen zijn lijdens aan voetjicht (podagra), een plaag die destijds vooral de beter gesitueerden teisterde doordat velen die ertoe behoorden bepaald niet matig waren in de consumptie van port (*'t duiveltjen aller lichaamskwalen'*). Zoals men later ontdekte werd deze kwaal veroorzaakt door metaalverbindingen (vermoedelijk koperzouten) in de port, die ontstaan waren door de inwerking van wijn en looizuur op delen van de vaten.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

laten zien. Er werd nog maar heel weinig gereisd in die tijd. Dus veel mensen moesten maar geloven wat ze hoorden en lazen over Drenthe. Vaak waren dat verhalen over de armoede en ellende waarin de Drenten leefden.

De drie schrijvers wilden juist laten zien dat Drenthe een plek was met een eigen geschiedenis, gewoonten en taal. Ze kozen er voor hun verhaal in de vorm van een reis te schrijven. In de tweede helft van de 19e eeuw waren reisverslagen heel populair.

Standbeeld van Dubbeld Hemsing van der Scheer, Harm Boom en Alexander Lodewijk Lesturgeon in Coevorden.

Waar Van Lennep een positief beeld schetst van het noordoostelijk deel van Drenthe, zijn de podagrasten vaak uitermate negatief. Is het bedoeld als satire zoals een contemporaine criticus vermoedt? *'De stijl van het boek is over het geheel goed, maar niet vrij van Germanismen, en er kijkt zekere zucht door om geestig of puntig te zijn'*, heet het in een kritiek in *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1844, *'Van hier dan ook soms eene scherpheid, die zelfs voor satyre te bijtend is, soms ook wel eens iets dat naar valsch vernuft zweemt.'*²³⁷

Dit geldt zeker voor hun beschrijving van het Drouwenerzand en Gasselte, al beginnen zij nog positief. *'Eerst langs een esch, waar 't groene koren 't gezigt een aangename afwisseling schonk voor andere voorwerpen die met nadruk ons zeiden, dat het winter was in den lande, - en daarna weder langs geboomte en heide, bereikten wij, Drouwen regts latende liggen, een dorre en doodsche zandzee, allerakeligst van een rei naakte duinen en belten doorsneden en ingesloten. 't Is hier zoo bar*

²³⁷ *Vaderlandsche Letteroefeningen* (Boekbeschuwing) (1844) 199-200

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

*en ongezellig, dat er een groote mate van kloekmoedigheid toe behoort, om niet van vrouwelijke angst en vreeze aan elk zijner hoofdharen een glinsterenden zweetdruppel te zien hangen.*²³⁸

Als je enigszins bijgelovig bent kom je gemakkelijk in de verleiding om dit Drouwenerzand te houden voor een toneel van niet *‘één, maar van duizend moorden, doodslagen, en wat ijsselijke en bloedige misdaden gij meer wilt, en daarom voor land, dat onder een banvloek ligt.*²³⁹

Gasselte

Gasselte heeft, volgens de auteurs, veel eigenaardigs, dat volkomen in overeenstemming is met die kale, akelige vlakte. De beschrijving die dan volgt is alleen maar negatief al begint hij met te zeggen dat er aan het Grooten-ende *‘nog enig, spaarzaam, geboomte staat, maar wel meest jong hout.’*

De podagrissen komen Gasselte binnen via de Kolonie (de tegenwoordige Kerkstraat). In 1909 merkt een journalist van de Drenthsche en Asser courant cynisch op: *‘(De) Drentsche podagrissen hebben in hun werk den lof van die kolonie verkondigd op zoodanige wijze, dat men hen met steenen heeft willen nasmijten indien zij teruggekomen waren. Maar waar zij nog ‘vervelooze deuren, uitgescheurde muurhoeken en van ruiten beroofde glasramen vonden’, daar was het, volgens de auteur nu gunstiger gesteld.*²⁴⁰ En in 1909 schrijft de Provinciale Drentsche en Asser Courant dat niets op zijn reis in 1858 een somberder indruk maakte op Lesturgeon, een van de drie podagrissen, dan deze ingang naar Gasselte. Hij spreekt van *‘gebroke glasruiten, onthengselde slagvensters, vervlooze deuren, bouvallige schoorsteenen en nog meer van die ellenden.’*

Maar Lesturgeon moest er nu eens terugkomen, zegt de auteur van het artikel. *‘Wat is de verhouding tusschen het Gasselter Lutkenende met zijn kolonie eene andere tegenover het Grootenende geworden. Daar vond men de boeren die men in de kolonie de Gasselter ‘diknakken’ noemde, hier het steenmengers- en steenrodersgild’.* Zo slecht bleef het ook nog tijdens de economische crisis in de landbouw in de jaren zeventig en tachtig. Maar daarna werd het steeds beter, de huizen kregen een beter strodak, er kwam glasramen in de sponningen en de verfkwast werd zo nu en dan gehanteerd. De jonge lindebomen waren groter geworden en de heide achter de huizen was verdwenen. De naam kolonie wilde men niet meer horen.²⁴¹

En dan komen de podagrissen bij het Witte Kerkje dat, zo schrijven zij, gebouwd is op de scheiding van twee buurten als het verenigingspunt van beide. In een bloemrijke, maar in onze

²³⁸ Drie podagrissen: Scheer, Dubbeld Hemsing van der, Boom, H., Lesturgeon, A.L. (1844-1845). *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst*, Volume 2, blz. 155/56.

²³⁹ Drie podagrissen, idem.

²⁴⁰ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 22 februari 1909. <https://shorturl.at/dwMSZ>

²⁴¹ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 11 februari 1922. <https://shorturl.at/kpWHU>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

ogen ook bombastische taal, gaan ze verder: *'Op zondag, de rustdag, komen zij bijeen, de een van 't vermaak der wereld, de ander van 't zwoegen in 't zweet des aanschijns, om elkaar te ontmoeten als broeders van één gezin, als kinderen van deze zelfden Vader, als reisgenoten naar dezelfde eeuwigheid. Hier wordt zichtbaar hoe de Godsdienst, hoe 't Christendom den muur des afscheidsels tussen ADAM's nakomelingen te neder werpt en de band wordt, die allen verenigt. Regts komen dee gezegenden van 't lot, de kinderen der weelde en des voorspoeds. – links vloeijen de armen te zamen, en, of de wereld ze scheidt, hier zijn ze één, hier dragen ze alle dezenzelfden naam, hier reiken ze elkaar de broederhand des vredes en der verzoening.'* De kerk staat echter, letterlijk, dichtbij de armen dan bij de rijken, als een soort van troost.²⁴²

Over de kerk zijn ze, in tegenstelling tot veel inwoners van Drenthe nu, bepaald niet enthousiast. *'De kerk is alleen aan de asrode pannen herkenbaar, want dat je haar zou moeten herkennen aan de houten domper op haar dak is een visioen van eener kranke verbeelding. De kerk is gebouwd op het strand eener zandzee en de toren schijnt met kunst en overleg gevormd te zijn, maar heeft geen ander doel dan om verliefde en niet-verliefde duifjes te verlokken en teleur te stellen.'*

Het enige dat de kerk de moeite waard maakte was *'die kunstige, boogsgewijs gewerkte rollaag die het kerkhofmuurtje bekleedt'*.

De muur rondom de kerk is opgetrokken van zogenaamde kloostermoppen. Deze stenen kreeg de kerkvoogdij in 1613 van de Gasselter gedeputeerde Warmolt Bronniger²⁴³, die ze had gekocht van het landschapsbestuur. De stenen waren afkomstig van de abdij van het klooster van Assen, dat verbouwd was om er Landdagen²⁴⁴ te kunnen houden.

De Gasselters zouden er, volgens hen, goed aan doen om boven de ingang van de kerk de tekst van Huygens *'Díe schick'lickst van my swijght heeft aller best geseit'* te plaatsen.²⁴⁵

²⁴² Drie podagristen, idem.

²⁴³ Bronniger overleed drie jaar later, op 26 april 1616 in Gasselte.

²⁴⁴ De Landdag, ook wel Ridderschap en Eigenerfden genoemd, was de hoogste wetgevende macht van Drenthe.

²⁴⁵ Drie podagristen, idem.

Een persoonlijke noot

Frekyen Bronniger, dochter van Warmolt Bronniger, trouwde met Herman Lunsingh of Lunsche, zoon van Joachim Lunsingh en Hendrikje Knasse. Hun kleindochter, Frederica Alting, trouwde met Focko Edzes Fockens, een neef van mijn voorouder Focktyen Fockens.²⁴⁶

De Gasselters zouden er goed aan doen om boven de ingang van de kerk de tekst van Huygens *'Die schick'lickst van my swijght heeft aller best geseit'* te plaatsen.

Het heeft er alle schijn van dat de podagrissen deze klassieker hier niet goed kennen. Want of er nu in de oorspronkelijke tekst *schick'lickst* of *schrick'lickst* heeft gestaan, daarover bestaat onenigheid, negatief is de zin in het werk van Huygens namelijk zeker niet. De eraan voorafgaande zin luidt namelijk: *'Roemt Roomen, prijst Parijs, kraeyt Cairos heerlickheit'*. Het gaat hier om de slotregels van Huygens' bijschrijft op Amsterdam. En of er nu *Schick'list* (bescheiden), of *schrick'list* (geheel verbluft) staat, Huygens is onder de indruk van Amsterdam. En dat zijn de podagrissen bepaald niet van Gasselte.²⁴⁷

De predikantswoning wordt dan nog netjes genoemd. Als hun tocht inderdaad in 1843 heeft plaatsgevonden moeten zij de oude pastorie van dominee Johannes Bernardus Folkerus Heerspink hebben gezien. Een jaar later werd de prachtige classicistische pastorie 'De Weem' gebouwd die nog steeds als zodanig dienst doet. Een welmenende inwoner van Gasselte zou wensen, zo gaan ze vilein verder, *'dat er een Egyptische duisternis over het dorp zou vallen. Alleen de molen, mits die draait, schenkt nog enig leven aan dit dode tafereel.'*²⁴⁸ Deze molen, gelegen op de 'Zandbergen', waardoor men sprak van 'de molen op den Barch', was eigendom van Harm Jans Hiddingh en brandde in 1851 volledig af.

De ijzeren koe

Volgens een oud gebruik hoort bij de pastorie de ijzeren koe. Dit is een zekere som geld die door de kerkvoogden aan de predikant ter hand wordt gesteld bij zijn komst in de gemeente om daarvoor een of meer koeien te kopen. Dit bedrag moet hij, of zijn erfgenamen, teruggeven als hij vertrekt, zijn ambt neerlegt of sterft. Mogelijk duidt ijzeren op het feit dat

²⁴⁶ Zie het artikel over o.a. de familie Lunsingh/Lunsche: <https://histoforum.net/twente/Westervelde.pdf> en <https://www.vanderkaap.org/artikelen/Fockens.pdf>

²⁴⁷ De taal- en letterbodem jaargang 3, 1872:

https://dbnl.org/tekst/taa005187201_01/taa005187201_01_0044.php

²⁴⁸ Drie podagrissen, idem.

dit geld van predikant op predikant overging: *Eisernes Vieh stirbt nicht*. Het bedrag verschilde van gemeente tot gemeente. Voor Gasselte wordt een bedrag van 400 gulden genoemd.

Dan wordt de auteur nog venijniger: *‘Een welmenende inwoner van Gasselte zou wensen dat er een Egyptische duisternis over het dorp zou vallen. Alleen de molen, mits die draait, schenkt nog enig leven aan dit dode tafereel. Het Lutken-ende is zoo naakt en kaal, zoo armelijk en nooddruftig van groen en geboomte’*.

En hij gaat zo nog even door. *‘Gelukkig hebben ze de vlinten gebruikt om er een effen straat mee aan te leggen, maar dan heb je het ook wel zo ongeveer gehad. De woningen laten duidelijk zien dat er hier geen miljonairs of kapitalisten wonen. Gebroken ruiten, onthengselde slagvensters, verflooze deuren, bouwvallige schoorsteenen, halfingezonken muurhoeken, gebarsten steenvoegen, waggelende gebindten, doorluchtige daken, - wat zagen we er meer dan dit?’*

Zij lijken wat meer onder de indruk te zijn van het Grotenende: *‘Hier staan huizen die getuigen van welvaart’* en in een van de tuinen aan het Grotenend ontwaren zij zelfs enkele beelden, een Venus en een Diana, weliswaar geen Thorvaldsens of Canova's²⁴⁹, maar toch. Dat ze Apollo aanzagen voor Diana pleit niet voor hen. Het derde beeld, Mercurius, hebben ze gemist.²⁵⁰

Maar als ze de inwoners van het Grotenend beschrijven worden ze weer even vilein: *‘Hier wonen de Gasselter grooten, de diknakken, die 's zomers in everlasting jasjes spanseren (wandelen) en 's winters in plankdikke bolvangers (jas) gedoken te Assen 't nieuws der politiek gaan afluisteren, om 't daarna weer voor hun dorpsgenooten te herkauwen. De Nabobs (geforuneerden), de eerste violen van 't dorp, wier chaispaarden (sjeespaarden) glimmen als olie en wier vrouwen en dochters zich 't hoofd met zooveel goude bevrachten, dat het een waagstuk is de oogen tot haar op te slaan. Indien ge althans uw gezicht te lief hebt, om 't door schittering van 't edele metaal te laten verblinden. De huizen hier getuigen alleszins van wereldsche welvaart. En of men zich fiks op de boerkerij verstaat, kunnen de schuren, stallen, akker en hoven juister verhalen dan wij.’*

²⁴⁹ Bertel Thorvaldens (1770-1844) was een Deens-IJslandse beeldhouwer en vertegenwoordiger van het neoclassicisme. Antonio Canova (1757-1822) was een Italiaanse beeldhouwer die eveneens een neoclassicist was.

²⁵⁰ Zie het hoofdstuk over pastorie De Weem voor veel meer informatie over deze beelden.

35. Alingh

Erve Alingh

Daar waar de Dorpsstraat overgaat in De Brinken en de Jan Hugelaan zich afsplitst stond eeuwenlang de boerderij van een van de invloedrijkste families van Gasselte, de Alinghs.²⁵¹ De boerderij stond bekend als het Schultehuis omdat er generaties lang schultes (later burgemeesters genoemd) van Gasselte hebben gewoond. De eerste Alingh die er woonde was Jan Alberts Alingh, zoon van Albert Alingh en Luichje Jans Willems. Maar over hem later meer.

Met de sjees naar Gasselte

We schrijven het jaar 1785. *‘De zon heeft zich ter kimme geneigd als een bengelsjees²⁵² het aloude Gasselte binnen rijdt, komende uit Zuidelijke richting. De dorpsjeugd draaft achter het met stof be*

dekte rijtuig aan, nieuwsgierig waar het wel naar toe gaat. De reiziger, vermoeid en hongerig, is blij zijn einddoel voor die dag in 't zicht te hebben... De sjees draait linksaf, en houdt stil voor één der imposantste boerderijen, de woning van den Schultus van Borger en Gasselte, van Albert Alingh. Hoe vredig ligt daar de ruime woning, de vele vensters met hun kleine ruitjes glanzend in de avondzon.

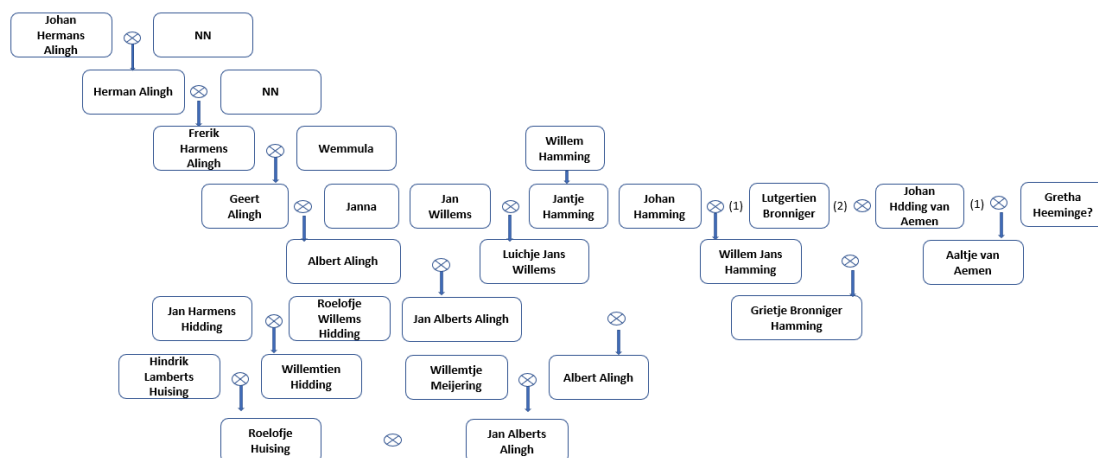
Hoe heerlijk moet het zijn hier te rusten. Hoe fraai is de welverzorgde tuin met zijn eiken en linden, omgeven door geschoren heggen, het grasveld effen groen, als een tapijt zo zacht.

Wij treden binnen in het koele, ruime woonvertrek, waar het fijne eigen gesponnen linnen de tafel bedekt, en waar de kraantjes koffiepote al geurt, de zelfgebakken stoet gesneden staat, omringd door schaaltes met goudgele boter, ham en eieren. Alles glanst en blinkt in de kamer, het koperen

²⁵¹ Leeuw, E. de (2018) De familie Prins en het schultehuis van Gasselte. In *Op 't Spoor*, 2018-4, een uitgave van de Historische Vereniging der Gemeente Gasselte.

²⁵² <https://www.fryskequadrille.com/sjezen/>

Wat vooraf ging

Johan Hermanszoon Alingh

De eerste Alingh van wie we iets weten, al is het niet veel, is Johan Hermanszoon Alingh. Hij werd rond 1475 in Gasselte geboren en werd beleend met het Lippinghegoed in Noordlaren. Dit was een zogenaamd koddeleen, wat betekent dat de leenman gewapend behoorde te zijn met een kodde, ook wel knods of koese genoemd. Daarnaast had je ook het sadelleen, wat inhield dat de leenman een gezadeld paard moest berijden en een pantzerleen, waarbij de leenman een harnas moest bezitten.

Johan was niet alleen landbouwer, maar van 1518-1521 ook ette van het Dingspel Oostermoer, een van de zes dingspelen, naast Zuidenveld, Noordenveld, Rolde, Beilen en Diever, van Drenthe. De sterren in het wapen van Drenthe verwijzen naar deze zes dingspelen (het kasteel verwijst naar het kasteel in Coevorden, van waaruit de burggraven namens de bisschop van Utrecht de wet handhaafden).

Sinds 1947 de officiële provincievlag van Drenthe, ontworpen door Gerlof Auke Bontekoe.

Herman Alingh

Herman Alingh, zoon van Johan Hermanszoon Alingh, ette van Oostermoer²⁵⁴, werd geboren rond 1495. Op 25 maart 1524 wordt hij geïnstalleerd tot 'de eeuwige vicarie op het altaar, gesticht

²⁵⁴ Oostermoer was een van de zes Drentse dingspelen, gelegen aan de noordoostkant van Drenthe met plaatsen als Anloo, Gieten, Gasselte en Borger.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

ter eere van God, St. Maria Magdalena en St. Anthonius in de parochiekerk van Gheten (Gieten), vacant door dood of resignatie van wijlen Ludolphus Alinghe²⁵⁵, krachtens presentatie van Johannes Alinghe, Ludolphus, Johannes en Henricus Iddekinge, Gherardus Battinghe, Oedekin Knotten en heer Johannes Husinghe, pastoor en parochianen aldaar'. Herman was dus priester, wat hem overigens niet verhinderde kinderen te krijgen.

Hij werd rond 1545 in Gieten vermoord door Albert in de Veenhof die daarvoor werd veroordeeld tot het betalen van 20 goudgulden: *"Van Aelbert inden Fennehoff tot Ghieten van dat hij van levende lijff ter doet gebrocht heeft eenen heer Harman van Ghieten priester, van welck feyt hij mit desen drost gecomposeert ende overcoemen es mits betalende daer voeren die somme van twintich gouden gulden ten prijse als voeren die beloepen in ponden"*.²⁵⁶

Frerik Harmens Alingh

Frerik Harmens Alingh was een van de, in ieder geval, twee kinderen van Herman.²⁵⁷ Hij werd geboren rond 1545 en trouwde met een Wemmula van wie geen nadere naam bekend is. Over Frerik weten we niets, behalve dan dat hij in 1602 is beschoten en verwond door een zekere Peter Schenk. Althans dat beweerde Frerik die meldt dat hij voor de genezing van zijn verwondingen 200 gulden moest neertellen. Zijn burens in Gasselte getuigden voor hem en Schenk moest de gemaakte kosten vergoeden.²⁵⁸

Geert Alingh

Geert Alingh, (rond 1585-1672), zoon van Frerik, trouwde met Janna. In het grondschattingsregister van 1630 wordt hij vermeld als pachter (meijer) van Harmen Drenthe en als verpachter van Luitgen Lork. Hij is ouderling in de hervormde gemeente van Gasselte, wat betekent dat hij, mogelijk in 1598, is meegegaan met de overgang naar het protestantisme. Hij laat vanaf 1612 zijn kinderen dopen in Gasselte. In 1630 heeft hij een van de grootste huishoudens van Gasselte: 12 personen. Geert was niet alleen pachter, hij bezat ook een eigen erf, dat door iemand anders meiersgewijs werd gebruikt. In 1645 tekende hij een request van een aantal bewoners van Gasselte met een huiskerk: een gaffel. Hij was de enige die met een huiskerk tekende.

Herman Alingh

Herman Alingh was mogelijk een zoon van Frerik en dus een broer van Geert. Hij werd geboren rond 1575 en overleed in Gasselte op 26 april 1646. Hij trouwde met Wubbe. Als kerkvoogd

²⁵⁵ Ludolph was deken van Drenthe.

²⁵⁶ <http://www.homanfree.nl/aling2/aling-frm2.htm>

²⁵⁷ Het andere kind zou dan Jan Alingh zijn, getrouwd met een Adelheit.

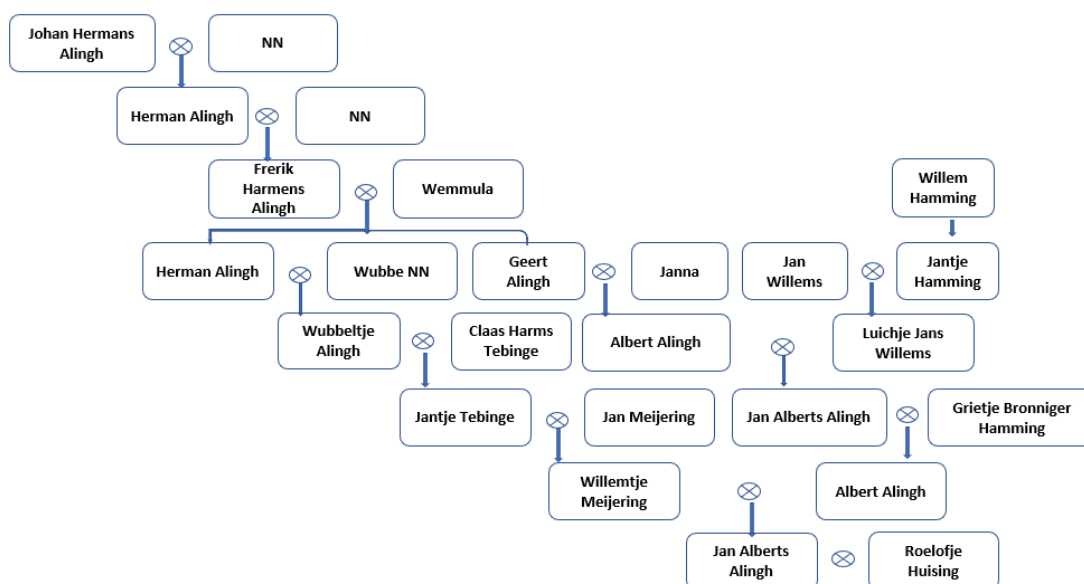
²⁵⁸ Goorspraken 1598-1602 pg. 207 d.d. 22-2-1602, via <https://www.homanfree.nl/aling2/aling-frm2.htm>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

schreef hij samen met medekerkvoogd Warmolt Bronniger²⁵⁹ een brief aan stadhouder Willem Lodewijk van Nassau.

Zij hadden een dochter, Wubbeltje Alingh, die rond 1623 in Gasselte werd geboren en die op 11 februari 1704 daar werd begraven. Zij trouwde op 14 oktober 1638 in Gasselte met de eigenerfde boer Claas Harms Tebinge, geboren rond 1614 in Gasselte en daar begraven op 2 december 1672. (1614-1672).

Hun dochter Jantje Tebinge, geboren rond 1644 in Gasselte en daar rond 1704 overleden, trouwde op 17 december 1665 in Gasselte met Jan Meijering, gedoopt op 16 april 1637 in Gasselte en daar begraven op 22 januari 1695, zoon van Jan Willems en Jantje Hamming. Hij was brouwer en tapper in Gasselte. Zij kregen acht kinderen, onder wie Willemtje Meijering die trouwde met Albert Alingh, zoon van Jan Alingh en Grietje Hamming.²⁶⁰

Albert Alingh

Albert Alingh (ongeveer 1627-1666) was een zoon van Geert Alingh. Hij trouwde met Luichje Jans Willems, dochter van Jan Willems en Jantje Hamming.

Alings in het schulthuis

Jan Alberts Alingh

De eerste Alingh die in het schiltehuis woonde was Jan Alberts Alingh, zoon van Albert Alingh en Luichje Jans Willems. Hij werd gedoopt in 1649. Hij trouwde op 25 oktober 1674 in de kerk van

²⁵⁹ Mogelijk was hij de Warmolt die rond 1575 in Gasselte trouwde met een Grete en die gedeputeerde van de Landschap Drenthe was.

²⁶⁰ https://www.genealogieonline.nl/stamboom_klavers/I38135.php

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Gasselte met Grietje Hamming (Greta Bronninger Hamming). Grietje werd geboren op 10 juli 1642 in Gasselte als dochter van Willem Jans Hamming uit Bonnen en Aaltje van Aemen, gedoopt op 6 december 1617 te Gasselte, overleden aldaar op 29 november 1679. Willem Hamming trouwde met zijn stiefzuster; zijn moeder Lutgertien Bronnigers hertrouwde na de dood van haar eerste man (Johan Hamming) namelijk met Johan Hidding van Aemen, vader van Aaltje.

Willem was actief in de kerk want in 1630 ondertekende hij de beroepingsbrief van Bernhardus Fabricius²⁶¹, die in dat jaar zijn vader, Johannes Fabritius²⁶² (ook Cuperus genoemd), opvolgde als predikant van het Witte Kerkje.

Jan was eerst armvoogd (1686-1690) en daarna tot 1696 kerkvoogd. Hij was landbouwer, maar van 1692 tot zijn dood in 1711 ook ette van het Oostermoer. In die functie werd hij opgevolgd door zijn zoon Albert.

Op de lotting van 19 juli 1679 werd door de drost en 24 etten een verzoekschrift behandeld van de mombers over de minderjarige zoon van Willem Hamming, waarbij zij om approbatie verzochten van een contract dat door hen, de weduwe van Willem Hamming en haar beide dochters enerzijds met Jan Alinghe, gehuwd met Greta Hamming, een van de voorgenoemde dochters, anderzijds was gesloten en waarbij was overeengekomen dat Jan Alinghe "*als een sone en kindt in 't huis*" zou worden aangenomen. De bedoeling van het contract moet zijn geweest dat Jan Alingh de leiding van de boerderij op zich nam en wegens zijn werkzaamheden als mede-erfgenaam werd erkend.

Zijn kinderen erven later van een kinderloos overleden oom, Jan Hamming, de minderjarige zoon van Willem Hamming, hierboven genoemd.²⁶³

De Etstoel

Een ette was lid van de Etstoel. Het begin van dit college lag in de Saksische volksvergaderingen. Vermoedelijk benoemde de leider van deze vergadering voor iedere zaak uit het volk enige oordeelvinders. Mensen dus die een uitspraak moesten doen in een rechtszaak. Na enige werden zij niet meer voor incidentele zaken bijeengeroepen, maar werd zij voor enige tijd door hem aangewezen. Zo ontstond gaandeweg de Etstoel, een college dat overigens niet alleen recht sprak, maar ook voorschriften gaf van algemeen bestuur.

De Etstoel kwam drie keer per jaar bij elkaar. Deze zittingen heetten 'lottingen' en werden gehouden op de tweede maandag na Pasen, ook wel 'Zworenmaandag' genoemd, op de

²⁶¹ <http://histoforum.net/predikanten/bernardusfabritius.html>

²⁶² <http://histoforum.net/predikanten/johannesfabritius.html>

²⁶³ <http://www.homanfree.nl/Hamming/hamming1/hamming1-frm2.htm>

dinsdag na Pinksteren en op de feestdag van Sint Magnus, 19 augustus. De eerste twee lottingen in het jaar werden gehouden in de Jacobskerk te Rolde, het derde lotting, het Magnuslotting, in de Magnuskerk te Anloo. De Etstoel kreeg in de loop van de 17e eeuw zijn zetel in het provinciehuis in Assen. In 1632 werd voor het laatst in de kerk in Anloo vergaderd, in Rolde voor het laatst in 1688. Nog twee keer per jaar werd er vergaderd: eind mei begon de zomerlotting, half oktober de winterlotting.

De Etstoel bestond uit de Drost en 24 etten, met de landsschrijver als griffier, en een bijzitter of assessor. De etten werden gekozen uit de voornaamste ingezetenen en wel "uyt ieder dinxpel vier, wesende eygenerfde in den lande van Drenthe, loofweerdige mannen, sonder onderscheyt van edel ofte onedel, en behooren te connen lesen ende schrijven ende in eygendom te hebben een vierendeel waardeels ofte tenminste sijn goet 500 carolus guldens waert te wesen". Iemand die voor 1614 weigerde de benoeming te aanvaarden verbeurde 15 mark aan de drost, en hij of zijn erfgenamen werden uitgesloten van de Etstoel. Na 1614 bedroeg de boete 30 goudguldens, waarvan de helft voor de drost en de helft voor de Etstoel. Indien geen geldige redenen van absentie, werden de wegblijvers beboet met een boete van drie goudguldens. Als men niet aanwezig was bij het luiden van de klok, verbeurde men een ton bier. Ook het verlaten van de vergadering was niet toegestaan, met als straf ook een ton bier.²⁶⁴

Jan Alingh werd in het haardstedenregister van Gasselte over het jaar 1692 aangeslagen voor een vol erf waarvoor hij vier Carolie gulden moest betalen. In 1695 werd hij eveneens voor een vol erf aangeslagen, maar hij moet dan vijf Carolie gulden betalen aangezien hij dan ook werkzaam is als ette. Op de lotting (zitting van de Etstoel) van 19 juli 1679 behandelden de drost en 24 etten een verzoekschrift van de voogden over de minderjarige broer van Grietje, waarbij zij om goedkeuring verzochten van een contract dat met Jan Alinghe was gesloten en waarbij was overeengekomen dat Jan Alinghe "als een sone en kindt in 't huis" zou worden aangenomen. De bedoeling van het contract moet zijn geweest dat Jan Alingh de leiding van de boerderij op zich zou nemen en wegens zijn werkzaamheden als mede-erfgenaam werd erkend. De kinderen van Jan erfden later van oom Jan die kinderloos bleef.²⁶⁵

In 1711 wordt hij genoemd als erfbuur van Gasselte en als voogd over de jonge Albert Meijering.

Jan Alingh stierf op 21 september 1711 in Gasselte. Zijn vrouw, Grietje, was twee jaar eerder, op 9 oktober 1709, overleden.

²⁶⁴ <http://www.homanfree.nl/Etstoel/etstoel.htm>

²⁶⁵ <http://www.homanfree.nl/Hamming/hamming1/hamming1-frm2.htm>

Albert Alingh

Albert Alingh de zoon van Jan en Grietje, werd geboren op 7 maart 1676 in Gasselte en stierf daar op 29 juni 1729. Hij trouwde op 23 oktober 1698 in Gasselte met Willemetje Meijering, geboren op 7 december 1673 in Gasselte, overleden aldaar op 22 december 1749, dochter van brouwer en tapper Jan Meijering en Jantje Tebinge. Jan Meijering was een zoon van Jan Willems die woonde op de soltstede van Olde en Nijemeiering te Gasselte en Jantje Hamming. Een soltstede is een huis met het recht om vee te weiden op de gemeenschappelijke "meent" (weide). Jantje Tebinge was een dochter van de eigenerfde boer Claas Harms Tebinge en Wubbeltje Alingh (dochter van eerdergenoemde Frerik Alingh en Wemmula).

Albert Roelofs Meijering en Abelke Pieters Toringa te Beerta lenen op 16 augustus 1721 400 gulden van Albert Alingh en Willemtjen Meijering te Gasselte tegen een rente van 5%.

Jan Alingh

Jan Alingh was de zoon van Albert Alingh en Willemetje Meijering. Hij werd gedoopt op 24 juni 1702 in Roden. Hij trouwde in de kerk van Gasselte op 20 september 1724 met Roelofje Huising, geboren rond in Gieten. Zij was een dochter van Hindrik Lamberts Huising, ette van Oostermoer (1709-1723) en Willemtien Hidding.

Jan werd op 19 maart 1720, op de jeugdige leeftijd van 17 jaar, benoemd tot schulte van Gasselte-Borger. Hij zou deze functie bijna 50 jaar tot 1769 vervullen. Vanaf 1759 was hij tevens schulte van Gasselternijveen. Hij was daarmee de eerste Alingh in de reeks schultes van Gasselte en Borger. Zijn oudste zoon Hendrik Alingh werd op 14-jarige leeftijd benoemd tot schulte van Roden. Zijn tweede zoon Albert Alingh en diens zoon Jan Alingh zouden hem in Gasselte opvolgen en een andere kleinzoon Jan Alingh zou burgemeester van Borger worden.

Na het beëindigen van het ambt van schulte was Jan Alingh van 1771 tot 1782 ette van het dingspel Oostermoer. Twee jaar later, op 28 april 1784, stierf Jan Alingh in Gasselte. Hij werd begraven in het Witte Kerkje.

Kinderen van Jan Alingh en Roelofje Huisingh

Twee dochters trouwden met predikanten. *Willemtje* werd gedoopt op 8 november 1734 in Gasselte en overleed op 24 april 1823 in Grevelduin (Capelle). Zij trouwde op 4 juni 1771 in Gasselte met Ludovicus Schemkes, geboren op 7 december 1743 en overleden op 15 december 1826 in Zutphen. Hij begon zijn loopbaan als predikant in Rheden (1768-1774) en stond vervolgens in Nieuwe Tonge (1774-1777), Woudrichem (1777-1788), Deventer (1788-1795) en Capelle (1795-1825).

In *Maandelyksche uittreksels of boekzaal der geleerde wereld* stond in juli 1779 dat de gemeente van Woudrichem 'te deezer dagen' zeer bedroefd was omdat haar hartelijk geliefde leraar Ludovicus Schemkes, eenstemmig was beroepen in de grotere gemeente van Zierikzee. De kerkenraad van Woudrichem sprak de wens uit dat God 'zyn hart geduurende den tyd van beraad mag buigen', zodat hij in Woudrichem zou blijven.²⁶⁶ Een zo geschiedde, want hij vertrok pas op 15 april 1788 naar Deventer, waar hij op 24 maart 1795 salve honore (met behoud van eer) werd ontslagen. Ten slotte was hij nog predikant in Capelle (1795-1825).

Hindrina werd gedoopt op 23 juli 1752 in Gasselte en overleeden op 15 september 1807 in Oldehove. Zij trouwde op 6 september 1775 in Siddeburen met Lucas Dijk die in die plaats, sinds 1771, predikant was. Lucas werd geboren op 3 augustus 1746 in Vries en stierf op 14 december 1800 in Siddeburen en was een zoon van dominee Durandus Dijk en Ellegonda Homan.

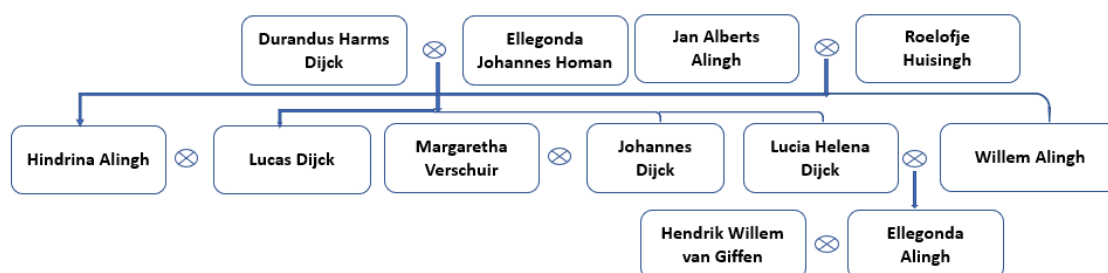
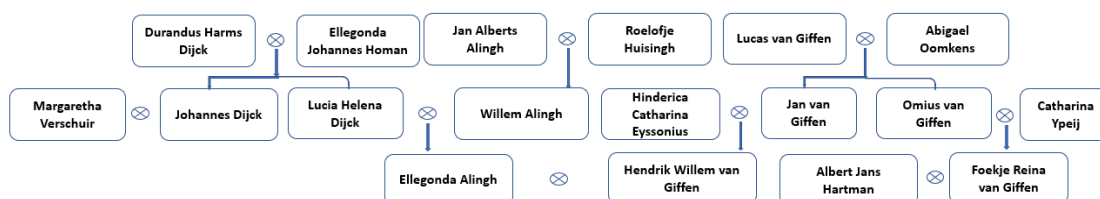
Zoon *Willem* (brouwer) werd gedoopt op 29 juni 1732 in Gasselte en overleed op 22 februari 1801 in Groningen. Hij trouwde op 27 augustus 1768 in Groningen met Lucia Helena Dijk, geboren op 25 juni 1744 in Vries en overleden op 15 december 1785 in Groningen, dochter van

²⁶⁶ *Maandelyksche uittreksels of boekzaal der geleerde wereld*; Honderd en een en dertigste deel, juli 1779. Amsterdam: Dirk onder de Linden en zoon.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

dominee Durandus Dijk, predikant in Vries en Ellegonda Homan. Lucia was dus een zus van de man van Willems zus Hendrina.

Zoals uit onderstaande schema's duidelijk wordt, waren er verschillende relaties, niet alleen tussen de families Alingh en Dijk, maar ook tussen de families Van Giffen en Dijk. Opvallend is ook dat Johannes van Dijk²⁶⁷, zwager van Willem Alingh, als predikant in Gasselte, de voorgangers was van Albert Jans Hartman²⁶⁸, getrouwd met Foekje Reina van Giffen, dochter van dominee Omius van Giffen.²⁶⁹

Broers van Omius, Jan en Lucas van Giffen, waren bekende zilversmeden in Groningen.

Zilveren theepot gemaakt door Lucas van Giffen (1755-56).

Zoon Albert werd gedoopt op 13 maart 1729 in Gasselte en stierf op 25 februari 1810 aldaar. Op 5 april 1769 wordt hij aangesteld tot schulte van het schultambt Borger-Gasselte-

²⁶⁷ Zie het artikel over Johannes Dijk.

²⁶⁸ Zie het artikel over Albert Jans Hartman.

²⁶⁹ <https://vangiffen.org/predikanten/ds-omius-van-giffen-1753-1826/>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Gasselternijveen (Gasselter Nijeveen).²⁷⁰ Hij was ook kerkvoogd van de kerk van Gasselte. Onder zijn bestuur werd de kerk in 1787 verbouwd. De vrijstaande klokkentoren verdween en aan de westzijde van de kerk werd een toren op het dak gebouwd.[4] Een gedenksteen, gelegd door zijn zoon Jan in de gevel van de kerk, is daar nog een tastbare herinnering aan.²⁷¹

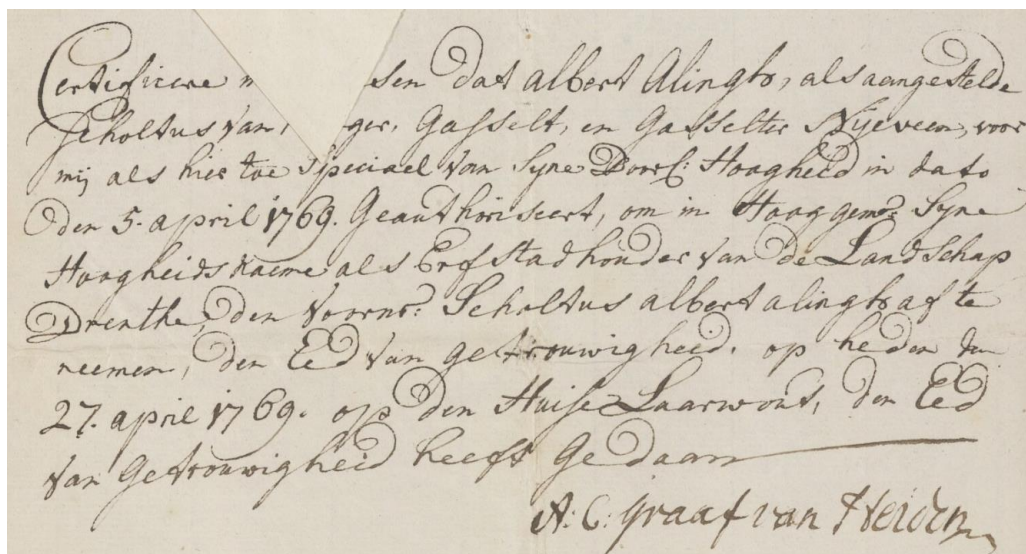
Alingh werd bij de omwenteling in 1795 opnieuw gekozen tot schulte. Ook na de invoering van de nieuwe grondwet in 1801 werd Alingh, die toen 71 jaar was, wederom herbenoemd in deze functie. Hij zou die functie tot zijn overlijden op 80-jarige leeftijd in 1810 blijven vervullen. Het laatste jaar werd hij daarbij geassisteerd door zijn zoon Jan, die hem daarna ook opvolgde. Hij overleed op 25 februari 1810 en werd op 2 maart 1810 begraven. Zijn vrouw Jeichien was vijf jaar eerder, in 1805, al overleden in Gasselternijveen.

Hij trouwde op 8 november 1758 in Gasselte met Jeichien Husing. In hun tuin stonden drie beelden van Apollo, Venus en Mercurius waarschijnlijk afkomstig van het landgoed Eyckenstein op de Utrechtse Heuvelrug.²⁷²

²⁷⁰ <https://shorturl.at/kV2uB>

²⁷¹ Zie ook het artikel over de geschiedenis van het Witte Kerkje in Gasselte.

²⁷² Over de geschiedenis van deze beelden, zie het artikel over de pastorie De Weem in Gasselte.

Handwritten document in Dutch, likely a certificate or appointment letter, dated 27 April 1769. The text mentions "den Dast Albert Alingh, als aangestelde" and "den Ede van getrouwigheid". The signature at the bottom reads "A. C. Graaf van Heiden".

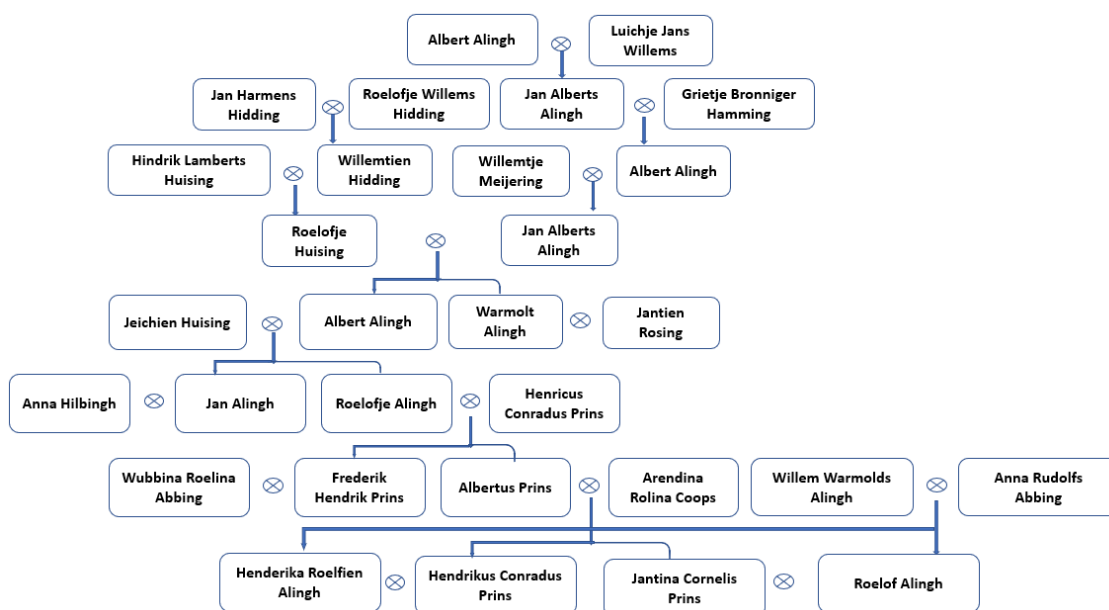
In 1809 bracht koning Lodewijk Napoleon op verzoek van de drost van Drenthe, Petrus Hofstede, een bezoek aan Drenthe. Over dit bezoek doet de volgende legende de ronde. Lodewijk bezocht ook het grootste hunebed (D27), waarbij een afdruk van een hoef van het paard in een deksteen zijn achtergebleven. Het paard deed namelijk, met de koning op zijn rug, pogingen het hunebed te bestijgen, omdat de koning van daar uit de omgeving beter wilde bekijken. Bij deze manoeuvre zou het paard met één van zijn achterhoeven een stuk van één der dekstenen af geslagen hebben.²⁷³

Op 12 maart bezocht hij Gasselte. Hij werd er ontvangen door de bejaarde schulte Alingh, die diende te zorgen voor de maaltijd en de foerage van de paarden. Een nichtje van de schulte (Jantien Cluiving Prins uit Dwingeloo) mocht, samen met de zuster van dominee Albert Jan Hartman, de koning een glas wijn aanbieden. Hij gaf haar daarvoor, geïmponeerd door haar verschijning, 50 dukaten, die zij deelde met de domineeszuster. Na een verblijf van anderhalf uur vertrok het koninklijke gezelschap weer.²⁷⁴ Mogelijk droeg de zuster van de dominee zorg voor diens huishouding, aangezien hij pas in 1816 trouwde. Albert Jan had drie zusters, Geesje, Annegje en Janna, maar wie van hen de koning een glas heeft aangeboden is niet bekend. Van Geesje weten we niets, terwijl zowel Annegje als Janna in 1814 trouwden en daarmee komen ze alle drie in aanmerking. Jantien Cluiving Prins was de dochter van de schulte van Dwingeloo, Henricus Conradus Prins en Roelofje Alingh, dochter van Albert Alingh. Zij was in 1809 achttien jaar oud en volgens de journalist van de Koninklijke Courant gekleed in een *gruine zieden japon met weerschien* en met een gouden kap op het hoofd. Ze droeg dus een oorijzer bij een japon van

²⁷³ <https://www.hunebednieuwscafe.nl/2015/12/koninklijk-bezoek-aan-het-hunebed-d27-bij-borger/>

²⁷⁴ Huizing, Aafke Koning Lodewijk Napoleon bezoekt 12 maart 1809 Gasselte. In *Op 't Spoor*, 18e jaargang nr. 1, maart 2009.

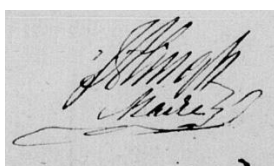
groene changeantzijde. Haar verschijning moet diepe indruk gemaakt hebben, anders was dit niet apart vermeld. Wel geeft hij nog aan dat zij er heel goed uit zag.²⁷⁵

Kinderen van Albert Alingh en Jeichien Husing.

Zoon *Warmolt* werd gedoopt op 22 juni 1749 in Gasselte en overleed op 28 november 1824 aldaar. Hij trouwde op 24 mei 1782 in het Witte Kerkje in Gasselte met Jantien Rosing, geboren op 4 oktober 1759 in Dalerveen, overleden op 4 februar 1805 in Gasselternijveen, dochter van Willem Rosing en Hindrikje Meijering.

Jan Alingh werd geboren op 28 juni 1767 in Gasselte en overleed op 30 september 1841 in Gasselte. Hij trouwde met Anna Hilbing, gedoopt op 8 december 1771 in Gasselte, overleden op 10 januari 1836 in Gasselte, dochter van Arendt Hilbing en Wubbijge Tebinge. Hij was, net als zijn vader schulte van Gasselte en na 1811 nog tot 1841 burgemeester van Gasselte. Zij kregen geen kinderen en de erfenis ging naar de neven Albertus en Frederik Hendrik Prins, zoons van Jan's zus Roelofje, getrouwd met de schulte van Dwingeloo meester Henricus Conradus Prins, rentmeester van de provincie Drenthe.²⁷⁶

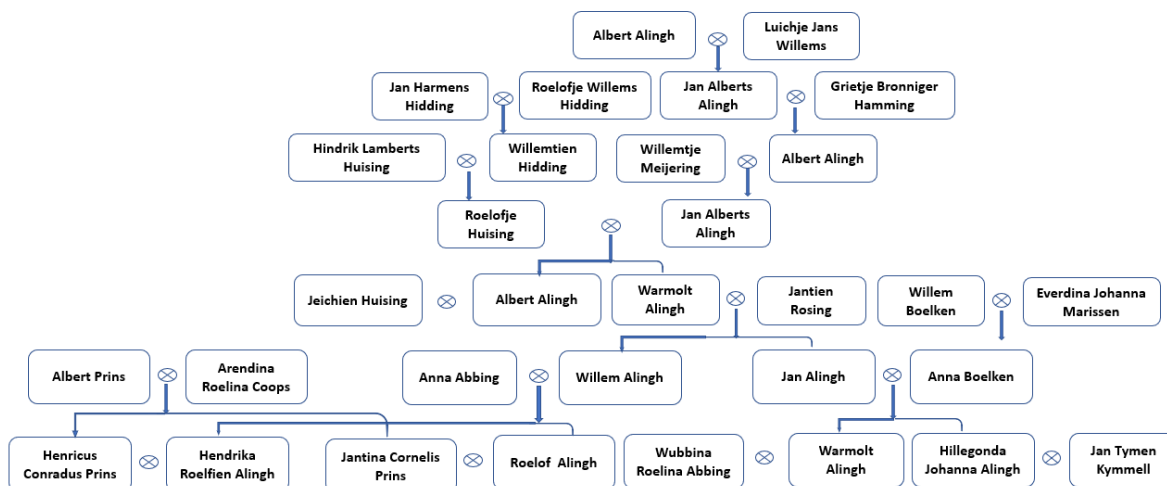

²⁷⁵ <https://docplayer.nl/9225200-Drentse-kleding-van-de-achttiende-eeuw-tot-begin-1900.html>

²⁷⁶ Meer informatie over dit kinderloos overleden echtpaar vindt u in het hoofdstuk over de familie Prins en Gasselte.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Roelofje Alingh werd gedoopt op 22 mei 1763 in Gasselte en werd begraven op 11 december 1907 in Dwingeloo. Zij trouwde in 1788 in Gasselte (ondertrouw op 9 augustus) met Henricus Conradus Prins, gedoopt op 15 september 1754 in Dwingeloo, overleden op 2 oktober 1817 in Coevorden.²⁷⁷

Kinderen van Warmolt Alingh en Jantien Rosing

Jan Alingh werd gedoopt op 6 juli 1792 in Gasselte en stierf op 29 april 1868 in Gasselte. Hij trouwde op 20 juni 1816 met Anna Boelken uit Diphooorn, gedoopt op 12 augustus 1794 in Sleen, overleden op 2 april 1883 in Borger, dochter van de ette van Zuidenveld Willem Boelken en Everdina Johanna Marissen.

Jan was naast landbouwer ook burgemeester van Borger. In 1827 werd hij als vertegenwoordiger van Gasselte lid van Provinciale Staten van Drenthe. Deze functie zou hij 14 jaar vervullen tot 1841. In 1855 was zijn positie als burgemeester van Borger onhoudbaar geworden. Naar het oordeel van de toenmalige commissaris van de Koning van Drenthe was hij te oud en niet meer in staat zijn functie naar behoren te vervullen. Ook zou hij niet altijd even kies en nauwgezet optreden zodra zijn eigenbelang in het geding was. Dit betekende het einde van zijn burgemeestersloopbaan.

Zoon Warmolt (1818-1888) studeerde rechten aan de Universiteit van Groningen en promoveerde aldaar in 1843. Een jaar na zijn afstuderen trouwde hij in 1844 te Dalen met Johanna Maria ten Holthe en vestigde zich als advocaat in Drenthe. In 1850 trad hij in de voetsporen van zijn vader en zijn grootvader en werd lid van Provinciale Staten van Drenthe. Aanvankelijk vertegenwoordigde hij Zweeloo, maar ruim een maand na zijn benoeming werd hij de vertegenwoordiger van Assen in de Staten. Van 1856 tot

²⁷⁷ Zie het hoofdstuk over de familie Prins en Gasselte.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

1888 was hij tevens gedeputeerde van Drenthe. In 1868 was hij na het overlijden van Van Asch van Wijck korte tijd waarnemend commissaris van de Koning van Drenthe.

Dochter Hillegonda Johanna, geboren op 26 september 1828 in Borger, overleden op 5 juni 1897 in Westerbork, trouwde op 16 november 1848 in Borger met Jan Tymen Kymmell, geboren op 3 april 1818 in Smilde, overleden op 23 november 1903 in Westerbork, zoon van Wolter Tijmen Kymmell en Lucia Aleida Nijsingh. Hij was secretaris, wethouder en burgemeester van Westerbork, waar hij ook notaris was. Wolter verlaat Nederland na de val van stadhouder Willem V die hij tot 1802 dient. Hij was een nazaat van Wolter Kymmell en Susanna Christina Wilmsonn.²⁷⁸

Willem Alingh werd geboren op 5 juli 1795 in Gasselte en stierf op 21 juni 1858 in Gasselte. Hij trouwde in 1821 in Gasselte met Anna Abbing, geboren op 8 februari 1802 in Erm (Sleen), overleden op 3 september 1840 in Gasselte, dochter van Rudolph Abbing en Hindrikje Hilbing. Hun dochter Jantien Rosing Alingh (1822-1897) was getrouwd met Otto Hiddingh, zoon van Willem Hiddingh en Grietje Baving.

Gezin van Jantien Rosing Alingh en Otto Hiddingh rond 1865

²⁷⁸ zie het artikel op Histoforum: <https://histoforum.net/twente/Wilmsonn%20definitief.pdf>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

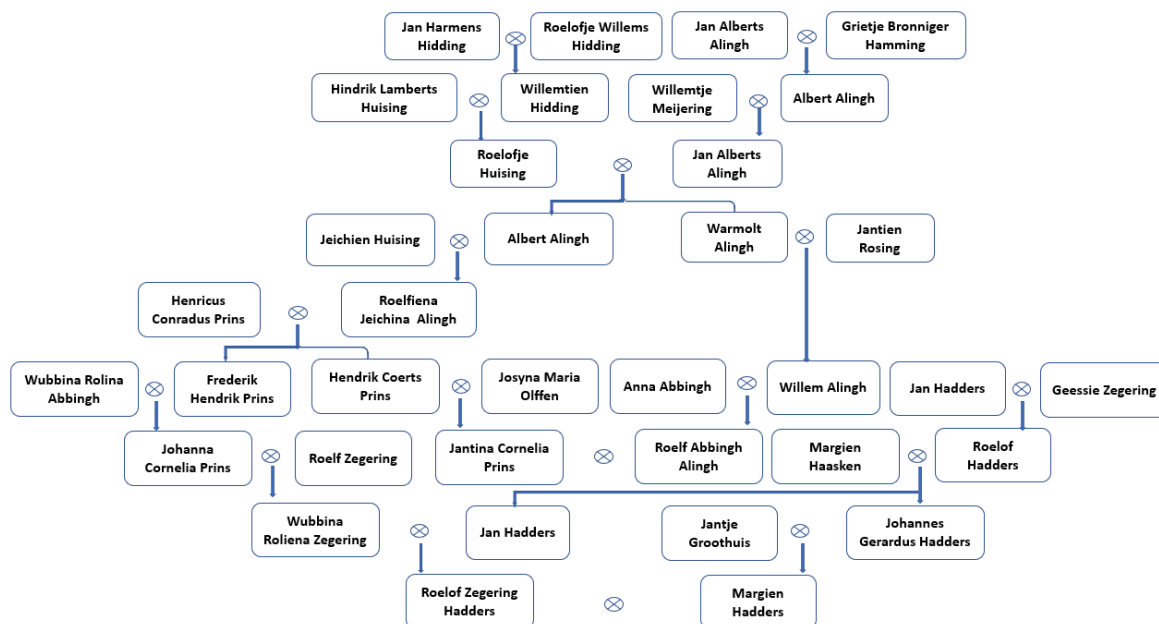
Jantien Rosing Alingh en Otto Hiddingh in 1870.

Dochter Henderika Roelfien Alingh, werd geboren op 21 november 1824 in Gasselte en overleed op 29 maart 1896 aldaar. Zij trouwde met landbouwer Henricus Conradus Prins, geboren op 30 april 1824 in Gasselte, overleden op 16 juli 1896 aldaar, zoon van Albert Prins (gemeentesecretaris van Gasselte) en Arendina Roelina Coops.

Arendina Rolina Alingh, geboren op 1 augustus 1859 in Gasselte, overleden op 16 februari 1888 in Gasselterboerveen.

Een zoon, Roelof werd geboren op 26 april 1833 in Gasselte en stierf op 21 september 1905 in Arnhem (lid van Provinciale Staten van Drenthe). Hij trouwde met een zus van Henricus Prins, Jantina Cornelia, geboren op 26 november 1834 in Gasselte, overleden op 19 februari 1887 in Gasselterboerveen.²⁷⁹

Alingh en Roelof Zegering Hadders

De in Emmen zeer bekende Roelof Zegering Hadders was een nazaat van Roelfina Jeichina Alingh. Roelfina werd geboren op 22 mei 1763 in Gasselte en overleed op 4 december 1807 in Dwingeloo. Zij was een dochter van Albert Alingh en Jeichien Huising en trouwde op 24 augustus 1788 in Dwingeloo met Henricus Conradus Prins²⁸⁰, geboren op 15 oktober 1754 in Dwingeloo en overleden op 2 oktober 1817 in Coevorden. Henricus was landbouwer en schulte van Dwingeloo.²⁸¹

Hun zoon Frederik Hendrik (landbouwer) werd geboren op 19 januari 1798 in Dwingeloo en overleed op 4 november 1867 in Gasselte. Hij trouwde met Wubgina Rolina Abbingh, geboren op 24 september 1807 in Erm en overleden op 30 juli 1850 in Gasselte.

Hun dochter Johanna Cornelia Prins, geboren op 11 december 1836 in Gasselte, overleden op 2 juli 1917 in Valthermond, trouwde op 16 juni 1864 in Odoorn met Roelf Zegering (landbouwer),

²⁷⁹ <http://www.homanfree.nl/aling2/aling-frm2.htm>

²⁸⁰ Zie het artikel over de familie Prins.

²⁸¹ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-zuur-van-vuure/1501814.php>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

geboren op 6 oktober 1826 in Odoorn, overleden op 14 april 1913 in Exloo, zoon van Jan Zegering en Lutgertien Nijenhuis.²⁸²

Hun dochter, Wubbina Roliena Zegering werd geboren op 14 augustus 1873 in Odoorn en overleed op 11 juli 1933 in Emmen. Zij trouwde op 31 oktober 1901 in Odoorn met landbouwer en vervener Jan Hadders, geboren op 13 maart 1873 in Emmen en overleden op 24 september 1929 in Groningen. Jan was de zoon van Roelof Hadders en Margien Haasken en eigenaar van een landontginnings- en verveningsbedrijf in Drenthe, waarover zijn zoon Roelof van 1933 tot 1942 de leiding had.²⁸³

Deze Roelof werd geboren op 25 juni 1912 in Emmen en overleed op 27 juli 1991 in Emmen.²⁸⁴ Bij Koninklijk Besluit van 2 februari 1935 werd zijn achternaam gewijzigd in Zegering Hadders om die familienaam van moederskant te behouden. Hij trouwde met Margien Hadders (1915-2003). Samen kregen ze een zoon, Jan Zegering Hadders en een dochter.

Roelof kwam direct na de oorlog in opspraak vanwege een kwestie uit de Tweede Wereldoorlog.²⁸⁵

Roelof Zegering Hadders had allerlei nevenfuncties en was een filantroop. Ooit was hij zeer vermogend, maar omdat hij bijna zijn gehele vermogen aan arme mensen gaf en investeerde in nieuwe bedrijven, belandde hij aan het eind van zijn leven in financiële moeilijkheden.²⁸⁶

²⁸² <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-berend-veninga/I16303.php>

²⁸³ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-berend-veninga/I12182.php>

²⁸⁴ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/zegering-hadders-roelof> ; de betovergrootvader van Roelof was burgemeester van Odoorn en ette van het Zuidenveld.

²⁸⁵ <https://www.drentheindeoorlog.nl/?aid=1060>

²⁸⁶ https://nl.wikipedia.org/wiki/Roelof_Zegering_Hadders

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

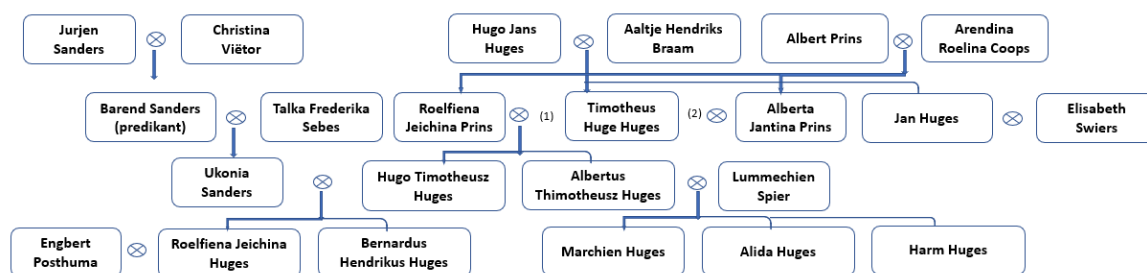
Huis van Roelof Zegering Hadders, tegenover de Grote Kerk in het centrum van Emmen.²⁸⁷

²⁸⁷ <https://rijksmonumenten.nl/monument/510948/lindenhof-de-lindenhof/emmen/>

36. Huges

Er zijn in de loop der tijd zijn er verschillende relaties geweest tussen bekende Gasselter families en predikanten die voorgingen in het Witte Kerkje. Dat gold bijvoorbeeld ook voor dominee Bernardus (Barend) Sanders, getrouwd met Talka Frederika Sebes. Barend diende de gemeente bijna 44 jaar, van 23 juni 1844 tot zijn emeritaat op 29 april 1888. In het begin van zijn aantreden werd de huidige pastorie gebouwd. Hun dochter Ukonja Sanders trouwde met Hugo Huges.

Huges in Gasselte

Timotheus Huges Huges

Houtkoper en landbouwer Timotheus Huges Huges werd geboren op 1 februari 1816 in Amsterdam, als zoon van Hugo Jans Huges (scheepskapitein) en Aaltje Hendriks Braam. Hij trouwde (1) op 5 januari 1842 in Gasselte met Roelfiena Jeichina Prins, geboren op 20 november 1815 in Gasselte, dochter van Albertus Prins (landbouwer) en Arendina Roliena Coops. Roelfiena stierf op 15 juli 1858 in Gasselternijveen.

Ruim een jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw trouwde Timotheus (2), op 21 december 1859, in Gasselte met de 33-jarige Alberta Jantina Prins, geboren op 21 maart 1826 in Gasselte, de elf jaar jongere zus van zijn eerste vrouw.

Timotheus stierf op 20 februari 1892 in Gasselte. Zijn vrouw Alberta was reeds twaalf jaar eerder, op 18 juli 1880, overleden.

Hugo Huges

Hugo Huges, de zoon van Timotheus en Roelofiena werd geboren op 8 april 1845 in Gasselternijveen. Hij trouwde op 9 mei 1883 in Gasselte met Ukonja Sanders, dochter van Bernardus Sanders²⁸⁸ en Talka Frederika Sebe. Ukonja werd geboren op 9 februari 1849 in Gasselte.

Hugo stierf op 3 maart 1924 in Gasselte, Ukonja op 13 april 1913 in Groningen,

²⁸⁸ Zie het hoofdstuk over dominee Barend Sanders.

Barend Sanders en Talka Sebes.

Uit het huwelijk van Hugo en Ukonja:

- Roelfiena Jeichina Huges, geboren op 26 februari 1884 in Gasselternijveen, overleden op 30 december 1947 in Angerlo (Zevenaar) (begraven in het familiegraf in Gasselternijveen). Zij trouwde met Engbert Posthuma (hoofdopzichter), geboren op 18 december 1881 in Drachten, overleden op 16 november 1935 in Hengelo, zoon van Alle Engberts Postuma en Tjitske Feits Bolleman. Engbert was weduwnaar van Barendina Tetterode, geboren op 3 september 1891, overleden op 12 juli 1930 in Lonneker (Enschede), dochter van Florus van Tetterode en Geertje Lakeman.
- Bernardus Hendrikus Huges, geboren op 10 februari 1886 in Gasselternijveen, overleden op 25 januari 1887 in Gasselternijveen.

Albertus Timotheusz Huges

Albertus Timotheusz Huges was, net als zijn broer Hugo, een kind uit het eerste huwelijk van Timotheus en Roelfiena Jeichina. Hij werd geboren op 19 september 1842 in Gasselte. Hij trouwde op 26 oktober 1865 in Onstwedde, met Lummechien Spier, geboren in Stadskanaal op 16 juni 1842, dochter van Harm Hindriks Spier en Lummechien Hindriks van der Borgh. Albertus was naast houthandelaar en aannemer ook burgemeester van Gasselte. Tijdens zijn burgemeesterschap brandde op 19 januari 1891 de burgemeesterswoning af. Twee van zijn kinderen, de veertienjarige Marchien en de elfjarige Alida, kwamen hierbij om het leven. Volgens een bericht in de Leeuwarder Courant werd ook de dienstmeid levensgevaarlijk gewond. De gehele inboedel en de veestapel ging verloren. Hij stierf op 26 september 1904 in Gasselte. Zijn vrouw Lummechien overleefde hem bijna dertien jaar. Zij stierf op 3 mei 1917.

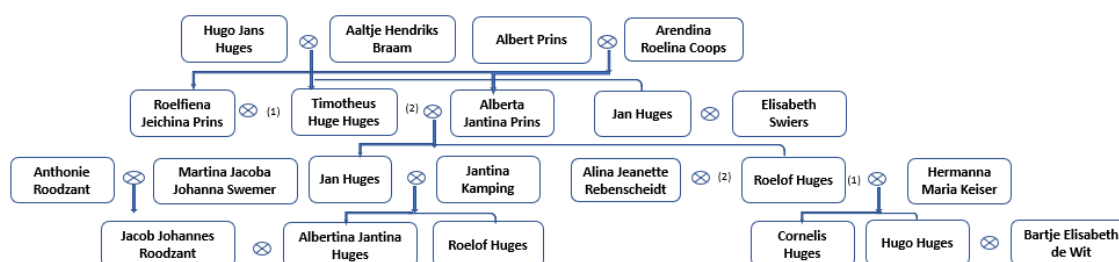
Albertus Timotheusz Huges.

Harm Huges

Harm Huges zoon van Albertus Huges en Lummechien Spier, werd geboren op 14 februari 1874. Hij stierf op 23 februari 1917 aan leukemie. Na het overlijden van zijn vader nam hij de houthandel over. Nadat eerst zijn oom Jan en vervolgens Jakob Adams burgemeester van Gasselte was geweest werd Harm alsnog, in 1920, benoemd tot burgemeester van Gasselte. Het ambt van burgemeester zou minder bij hem hebben gepast dan het vak van houthandelaar. Harm Huges was ongehuwd.

In dit familiegraf in Gasselternijveen liggen o.a. Albert Huges, zijn dochters Lummechien, Alberta Jantina, Marchien en Alida en zoon Harm begraven.

Jan Huges

Jan Huges was een zoon uit het tweede huwelijk van Timotheus Huges met Alberta Jantina Prins. Hij werd geboren op 3 januari 1861 in Gasselte en trouwde op 1 juli 1892 in Gasselte met Jantina Kamping, geboren op 28 september 1860 in Oosterhesselen, dochter van Rudolf Kamping en Roelfien Alingh. Roelfien was een dochter van Willem Alingh en Anna Abbingh.

Hij volgde in 1904 zijn halfbroer Albertus op als burgemeester van Gasselte wat hij bleef tot 1908. Hij stond bekend als een bekwaam bestuurder. Ten tijde van zijn benoeming tot burgemeester was hij al lid van Provinciale Staten van Drenthe. Hij koos uiteindelijk voor een politieke carrière in het provinciaal bestuur. Hij werd in 1908 gedeputeerde van Drenthe voor de Liberale Staatspartij en bleef dat tot 1935. Hij verhuisde in 1916 naar Assen. Van 1919-1925 was hij voorzitter van het Drents Landbouw Genootschap. In deze periode maakte hij de opbloei mee van de Drentse landbouw als gevolg van het gebruik van kunstmest en de ontginningen.

Hij vervulde ook allerlei functies bij o.a. de zuivelfabriek van Gasselternijveenschemond, de aardappelmeelfabriek Oostermoer, de landbouwvereniging Groene Kruis, het botercontrolestation Assen en de Middelbare Landbouwschool in Groningen.

Hij stierf in Assen op 2 december 1939, zijn vrouw overleed vijf jaar eerder op 20 april 1934 in Assen. Naar Jan werd een straat in Gasselte vernoemd.

Jan Huges.

Jan en Jantina hadden drie kinderen onder wie Alberta Jantina Huges, geboren op 28 maart 1893, overleden op 2 november 1973 in Gasselte. Zij trouwde op 15 maart 1922 in Assen met Jacob Johannes Roodzant, geboren op 2 februari 1887 in Kralingen, overleden op 2 november 1973 in Gasselte, zoon van Anthonie Roodzant en Martina Jacoba Johanna Swemer. Jacob was boer in Coronation (Canada). Op 11 juni 1863 werd Roelof Huges geboren die echter reeds op 24 april 1864 overleed, zoon van Timotheus en Alberta Jantina Prins.

Roelof Huges

Roelof Huges, volle broer van Jan, werd geboren op 18 februari 1865 in Gasselternijveen, zoon van Timotheus en Alberta Jantina Prins. Hij bezocht het gymnasium in Assen en studeerde medicijnen in Groningen. Hij was arts en officier van gezondheid 1e klasse en trouwde op 14 november 1892 in Groningen met Hermanna Maria Keiser, geboren op 2 januari 1867 in Hellum, overleden op 21 maart 1906 in Groningen, dochter van predikant Cornelis Tjassens Keiser en Magdalena Barbera Jacoba Cramer von Baumgarten, dochter van de predikant Gerrit Joannes Frederik Cramer von Baumgarten en Johanna Catharina Broese. Uit dit huwelijk:

- Cornelis Huges, geboren op 14 oktober 1893 in Magelang (Nederlands-Indië), overleden op 3 december 1900 in Magelang.
- Hugo Huges, geboren op 14 oktober 1893 in Magelang, overleden op 20 oktober 1977 in Amsterdam. Hugo was arts. Hij trouwde (1) op 14 juli 1933 in Amsterdam met Maasje van Binsbergen, geboren op 1 juni 1906, overleden op 27 augustus 1936. Uit dit huwelijk:
 - Hugo Bart Huges, geboren op 21 april 1934, overleden op 30 augustus 2004.
 - Johan Maas Huges, geboren op 27 augustus 1936.

Hugo trouwde (2) op 9 juni 1939 in Amsterdam met Bartje Elisabeth de Wit. Uit dit huwelijk:

- Sophia Huges, geboren op 23 juni 1941.
- Louise Huges, geboren op 20 januari 1944

Roelof Huges kreeg in juni 1903 een maand verlenging van het hem verleende verlof in verband met ziekte, naar Salatiga door te brengen te Tosari. Hij stierf op 3 april 1950 in Amsterdam (Paulus Potterstraat 24).

Roelof trouwde (2) met A.J. Rebenscheidt in Ngawi, residentie Madioen.

37. De familie Prins en Gasselte

Dit hoofdstuk verhaalt 'hoe het komt, dat het geslacht Prins sedert lang in Gasselte woont, namelijk doordat eens, in verre tijden, een jeugdig jurist uit Dwingeloo een verbond voor het leven sloot met de dochter van den heer Schultes Alingh van Gasselte'.²⁸⁹

Voor het eerst komen we de naam Prins tegen in een document uit 1645. Coert Prins treedt in dat jaar op als keurnoot²⁹⁰ in een rechtszaak. Schulte Timon ten Broecke van Coevorden tekent een document inzake een vrijwillige rechtspraak: *'In waerer oyrconde hebbe ick Scholtes neffens mijnes Gerichts cournoten Coert Prins ende Jan Luychies desen geteeckent, voorts tot meerder vastigheid mijn aengeboren segel amptshalven hier ondre gehangen, geschreven in den jaere onses Heeren 1645 den 12 Juny olde stijl*^{291, 292}

Hoewel we de familie kennen uit Dwingeloo, ligt hun oorsprong dus in Coevorden. Zeer waarschijnlijk is de Jan Coerts Prins, die rond 1642 in Coevorden werd geboren, zijn zoon. Op enige moment moet hij verhuisd zijn naar Dwingeloo, want niet alleen trouwt hij daar rond 1665 met Roelofje Hendriks, hij overlijdt er voor 1690 ook. Hij werd in 1667 aangesteld als adjunct-schulte en twee jaar later als schulte.²⁹³ Rond 1675/1680 liet hij er het Schulthuis (Brink 12) bouwen.

²⁸⁹ <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMDA03:000116270:mpeg21:pdf>

²⁹⁰ Wanneer de schulte in het kerspel een rocht hield, vergezelden twee plaatselijke eigenerfden hem als keurnoot. Op het rocht werd gezocht naar bewijslast en werden getuigen gehoord in zaken die daarna op ding of goorsprake kwamen. Schulte en keurnoten mochten slechts uitspraak doen over kleine vorderingen en overtredingen.

²⁹¹ *'In de geschiedschrijving'*, zegt Jaap Osinga, *'wordt heel vaak voorbijgegaan aan het verschil tussen de Juliaanse en de Gregoriaanse kalender. Maar van 4 oktober 1582 tot 1 januari 1701 moet voor gebeurtenissen in Groningen secuur de datering worden bekeken...'* De kalender 'Oude stijl' is de Juliaanse kalender:

<http://ugp.rug.nl/groniek/article/download/27608/25021/32103+&cd=16&hl=nl&ct=clnk&gl=nl&client=firefox-b-d>

²⁹² <https://historischeprojecten.nl/geheugenvanhardenberg/archieven/bestuur/gericht-coevorden-1626-1810/>

²⁹³ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/prins>; nazaten van hem bekleedden er tot 1811 deze functie.

Schulthuis, Brink 12 in Dwingeloo.²⁹⁴

Het Schulthuis

Het interieur van het Schulthuis bevat nog elementen uit de bouwtijd, waaronder de hal in barokstijl en de bedstedewand in de woonkamer. De topgevel aan de zuidzijde is typisch zeventiende eeuws. De familie Prins heeft in Dwingeloo tot 1811 het schultambt uitgeoefend. Na de dood in 1879 van Jantje de Jonge, weduwe van Cornelis Prins verkochten de erfgenamen het huis aan Pieter Bloemerts.

In 1917 kwam het Schulthuis in handen van joodse manufacturiers, die in de rechterzijde van de voorgevel grote etalageramen plaatsten. Na de Tweede Wereldoorlog was het pand door de familie Hummel in gebruik als woning en groentewinkel. Tegenwoordig is in het markante gebouw een dierenartspraktijk gevestigd.

Het Sint-Antoniusgilde

Vanaf 1668 was Jan Coerts Prins lid van het Sint-Antoniusgilde in Dwingeloo. Dit was een liefdadigheidsorganisatie, vernoemd naar de heilige Antonius van Egypte, die rijk geboren werd, maar al zijn bezittingen aan armen afstond om als kluizenaar te gaan leven (naamdag 17 januari).

²⁹⁴ <https://dwingelseigen.nl/bezienswaardigheden/schulthuis>

Op 17 januari komen de twaalf broeders van het gilde bijeen om de boterpacht te innen, die ook de bewoners van het Schultehuis verschuldigd waren (acht pond boter die oorspronkelijk in een klomp werd overhandigd)

Egbertus Jan Bloemers in 1950, een nazaat van Pieter Bloemerts die het Schultehuis in 1879 kocht. Hij rookt de Goudse pijp die traditioneel op 17 januari wordt aangestoken.²⁹⁵

Hendrik Coerts Prins, zoon van Jan en Roelofje, werd geboren rond 3 maart 1672 in Dwingeloo en overleed op 10 maart 1752 aldaar. Hij was, net als zijn vader schulte. Hij trouwde op 10 december 1715 in Dwingeloo met Josina Maria Olphen, geboren voor 2 oktober 1687 in Ruinerwold, overleden op 29 oktober 1765 in Dwingeloo.

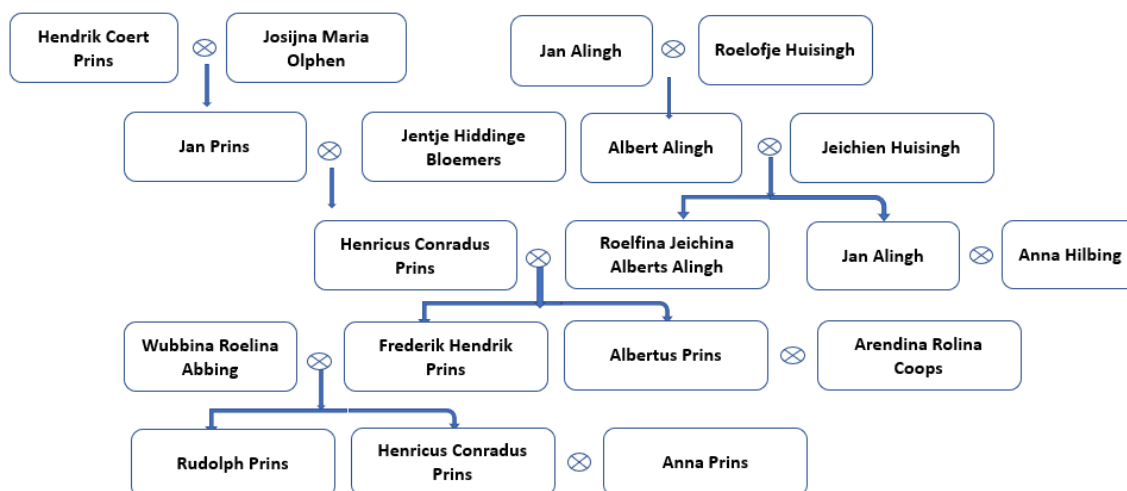
Jan Prins, zoon van Hendrik en Josina werd gedoopt op 7 oktober 1716 in Dwingeloo en overleed daar op 26 maart 1788 in Dwingeloo. Ook hij was schulte van Dwingeloo. Hij trouwde op 23 april 1752 in Dwingeloo met Jentje Hiddinge Bloemers, geboren op 30 november 1721 in Dwingeloo, overleden op 17 februari 1804 in Dwingeloo, dochter van Peter Bloemers en Jantje Hidding. Ook de voorouders van Jentje kwamen uit Dwingeloo.

Hidding

Jantje Hidding, de vrouw van Peter Bloemers, was afkomstig uit Gasselte, waar zij op 8 juni 1685 werd gedoopt (zij overleed op 14 november 1748 in Dwingeloo). Zij was een dochter van Frerick Hidding, die op 6 oktober 1639 in Gasselte werd gedoopt en die daar op 9 april 1713 stierf en Annechien Harms Titzinge uit Eext.

²⁹⁵ <https://www.rtdrenthe.nl/nieuws/12203815/179-broeders-sint-antoniushildegardis-gilde-in-dwingeloo-in-kaart-gebracht-maar-raadsels-blijven-bestaan> en <https://www.rtdrenthe.nl/nieuws/156301/het-mysterie-van-het-sint-antoniushildegardis-gilde-in-dwingeloo>

Willem Hidding, de betovergrootvader van Frerick, was begin zestiende eeuw uit Rolde naar Gasselte gekomen, waar zijn zoon Olde Johan, rond 1525 werd geboren.²⁹⁶ Willem was ette in Rolde, waar zijn vader schulte was.

Henricus Conradus Jans Prins, zoon van Jan Prins en Jentje Bloemerts, werd gedoopt op 15 september 1754 in Dwingeloo en overleed op 3 oktober 1817 in Coevorden. Hij was schulte in Dwingeloo en ging op 9 augustus 1788 in Gasselte in ondertrouw (eerste proclamatie op 24 augustus 1788) in Dwingeloo met Roelofje Alingh, gedoopt op 22 mei 1763 in Gasselte en begraven op 11 december 1810 in Dwingeloo, dochter van Albert Jans Alingh en Jeichien Lamberts Huising.

Hoe Henricus en Roelofje elkaar ontmoetten

'De zon heeft zich ter kimme geneigd als een bengelsjees het aloude Gasselte binnen rijdt, komende uit Zuidelijke richting. De dorpsjeugd draaft achter het met stof bedekte rijtuig aan, nieuwsgierig waar het wel naar toe gaat. De reiziger, vermoeid en hongerig, is blij zijn einddoel voor die dag in 't zicht te hebben... De sjees draait linksaf, en houdt stil voor één der imposantste boerderijen, de woning van den Schultus van Borger en Gasselte, van Albert Alingh. Hoe vredig ligt daar de ruime woning, de vele vensters met hun kleine ruitjes glanzend in de avondzon. Hoe heerlijk moet het zijn hier te rusten. Hoe fraai is de welverzorgde tuin met zijn eiken en linden, omgeven door geschoren heggen, het grasveld effen groen, als een tapijt zo zacht.

²⁹⁶ https://www.genealogieonline.nl/stamboom_klavers/I32842.php

De reiziger is Henricus Conradus Prins uit Dwingelo en een zekere Thrianta (pseudoniem) geeft in 1939 in de Provinciale Drentsche en Asser Courant een zeer romantische beschrijving van de eerste ontmoeting tussen deze Henricus en Roelofje ten huize van de Alinghs in Gasselte:

'Hoe menigmaal dwalen wel de gedachten van den deftige jongen gast (Henricus) af van het politiek gesprek en rust zijn oog met welgevallen op de frisse, blonde, blozende Roelfien, die daar zo'n lieflijk geheel vormt met haar spinnewiel. Als straks de maan hoog aan de hemel staat, ligt hij nog lang wakker, in de hoge, naar lavendel geurende bedstee op de opkamer, en ook de jongedochter des huizes, voor wie zovele dagen eender zijn vergleden, zij kan de slaap niet vatten, nooit, zo meent ze, zag ze belangwekkender jonkman haars vaders huis binnentreden'.²⁹⁷

Waarschijnlijk zegt deze beschrijving meer zegt over de jaren dertig van de twintigste eeuw, dan over het jaar 1785 waarin deze ontmoeting plaatsvond.

Het huwelijk, in 1788, ging gepaard met een uitgebreid feest. Thrianta verhaalt dat er drie dagen achtereen 'wasschup' was gevierd, *'dat verwanten en vrienden van heinde en verre samenbracht, daartoe uitgenodigd door den wasschupsneuger, die een met vele linten versierde stok thuis had gebracht, teken van veler komst'.²⁹⁸*

De 'wasschupsneuger' nodigde van te voren familie en vrienden uit voor de bruiloft. Hij deed dit met het voordragen van een lang rijm en kreeg dan als fooi een kwartje, dat hem in een borrel werd aangeboden. Als bewijs dat men de uitnodiging aannam, werd een gekleurd lint aan de wandelstok van de 'neuger' geknoopt.²⁹⁹

Kinderen van Henricus Conradus Prins en Roelofje Alingh

In het doopboek van de kerkelijke gemeente in Dwingeloo lezen we dat *'zevenmaal een kind van God ter leen ontvangen werd en door de doop in de Christelijke gemeente opgenomen'³⁰⁰*

- Johanna Josina Maria Hendrikus Prins, gedoopt op 19 juli 1789 in Dwingeloo, overleden op 12 september 1852 in Meppel. Getrouwd op 8 augustus 1810 in

²⁹⁷ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939.

²⁹⁸ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939.

²⁹⁹ Zie voor een beschrijving van meer bruiloftsgewoonten: <https://www.geheugenvandrenthe.nl/wasschup>

³⁰⁰ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939

Dwingeloo met Hendrikus Schutstal (logementhouder, jeneverbrander, societeithouder), geboren op 21 augustus 1790 in Coevorden.³⁰¹

- Jantje Cluiving Hendrikus Prins, geboren op 30 augustus 1790 in Dwingeloo, overleden op 28 juni 1864 in Huizen (Hoogeveen). Getrouwd op 20 juli 1813 in Dwingeloo met Cornelis Steenbergen (advocaat), geboren op 3 juli 1790, overleden op 24 juli 1863 in Huizen (Hoogeveen), zoon van Albert Steenbergen en Saapke Huidekoper.
- Albert Prins (landbouwer, lid van Provinciale Staten), geboren op 21 augustus 1793 in Dwingeloo, overleden op 4 november 1863 in Gasselte. Getrouwd op 27 juni 1815 in Gasselte met Arendina Rolina Coops, geboren op 2 februari 1793 in Assen, overleden op 22 februari 1857 in Gasselte, dochter van Otto Coops en Heiltje Hilbing. Hun dochter Roelfiena Jeichina Prins trouwde in 1858 met Thimotheus Huges (koopman).
- Jan Prins, geboren op 21 augustus 1793 in Dwingeloo, overleden op 2 februari 1867 in Dwingeloo.
- Lamberdina Hendrika Prins (pelmolenaarsche en leerlooiersche), geboren op 11 mei 1795 in Dwingeloo, overleden op 18 oktober 1861 in Meppel. Getrouwd op 21 april 1815 in Dwingeloo met Albertus Michielsz Dassen (koopman, leerlooier), geboren op 26 januari 1791 in Meppel, overleden op 24 oktober 1827 in Meppel, zoon van Michiel Dassen (landschrijver) en Lamberdina Houwink.
Lamberdina is op 7 november 1853 van Zuideinde in Meppel vertrokken naar Staphorst.
- Lambertus Petrus Prins (gepromoveerd arts), geboren in 1799/1800, overleden op 16 november 1858 in Ooststellingwerf. Getrouwd op 20 augustus 1828 in Meppel met Gezina Willinge, dochter van Jan Hendriks Willinge (advocaat, secretaris/procureur-generaal van het Departementaal Gerechtshof in Drenthe, griffier bij het tribunaal van eerste instantie/aanleg) en Catharina (Trijntje) Tonckens³⁰² (dochter van Joachim Lunsingh Tonckens en Maria Hellinga). Lambertus woonde toen in Wolvega.
- Frederik Hendrik (Frits) Prins, geboren op 19 januari 1798, overleden op 4 november 1867 in Gasselte. Getrouwd op 24 juni 1828 in Gasselte met Wubbina Roeliena Abbing, geboren op 24 september 1807 in Erm, overleden op 30 juli 1850 in Gasselte, dochter van Rudolf Abbing (landbouwer) en Henderkien Hilbing (uit Gasselte).

³⁰¹ <https://www.drentsarchief.nl/onderzoeken/genealogie/zoeken/deeds/223013a4-c570-4e99-afb9-20c8519c882a>

³⁰² Zie het artikel over Tonckens.

Petrus Bloemerts Prins

Petrus Bloemerts Prins, de zoon van Jan Prins en Jentje Hiddinge Bloemers, werd geboren op 8 augustus 1756 in Dwingeloo en overleed op 6 november 1835 in Meppel. Hij trouwde op 26 augustus 1794 in Diever met Maria Kniphorst.³⁰³ Petrus was van 7 november 1784 tot 9 november 1828, toen hij met emeritaat ging, dominee in Diever. Hij kwam van het Friese Jutrijp-Hommerts.

Albertus en Frederik Hendrik Prins

'Helaas, zes jaren na de geboorte van de jongste, Lambertus Petrus, moest de goede genius van het huis (Roelofje) de haren verlaten', zegt Thrianta in het genoemde krantenartikel. 'Zij ging heen, in het vertrouwen van te mogen ontwaken tot hoger leven in sferen, die niet van de aarde zijn. Diep was de smart van den echtgenoot en de jonge kinderen, die de vader zo moeilijk allen bij zich houden kon, en uitkomst bracht het vriendelijke aanbod van Jan Alingh, de enige broeder van de overledene (getrouwd met Anna Hilbing), die twee der neefjes een tehuis wilde geven in zijn kinderloze woning.'

*'Zo zien wij dan', gaat Thrianta verder, 'den bedroefden weduwnaar met den 14-jarigen **Albert** en den 7-jarigen **Frederik Hendrik** nogmaals het Gasselter Schultenhuis binnengaan en het iets opgewekter verlaten, immers hij is er van overtuigd, dat het de beide jongens niet aan liefde en aan goede zorgen ontbreken zal. Hoe hebben oom en tante alles gedaan wat in hun vermogen was, om de halfverweesde neefjes het ouderlijk huis te vergoeden. Hoe hebben ook zij hunne verzorgers hartelijk lief gehad en vreugde ge bracht in het eertijds zo stille huis. Hoe bewonderden zij de prachtige beelden (die nu de hof versierden)³⁰⁴, die oom ontvangen had van de schippers uit zijn schuitambt, uit dankbaarheid voor zijn hulp bij 't afvoeren der turf. Hoe hebben zij geboeid geluisterd, in de schemeravond, bij het fel opflikkerend haardvuur, als 'daar verteld werd van de herkomst van het beeldhouwwerk, dat eens de tuin van deftige Utrechtsche patriciërs versierde, die, in de revolutietijd have en goed in de steek moesten laten om ijlings te vluchten binnen de beschermende stad. Zo zijn zij opgegroeid in het ouderlijke huis hunner lieve moeder, zij zijn Gasselters geworden en zij zijn Gasselters gebleven.'*

Thrianta meldt dat Albert en Frederik in verhalen in het dorp voortleven, verhalen over hun driftige en heerszuchtige karakter, maar zij worden ook rechtvaardig en goed van hart genoemd.³⁰⁵

³⁰³ <https://www.oudmeppel.nl/archieven/genealogie/genealogie-familie-kniphorst/>

³⁰⁴ Zie het artikel over de pastorie De Weem voor de geschiedenis van deze beelden.

³⁰⁵ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 december 1939.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Na de dood van hun vader, op 2 oktober 1817 in Coevorden, erfden de broers landerijen in Gasselte en een boerderij in Gieten, het erfdeel van hun moeder.

Frederik Hendrik Prins

In 1841 stierf Jan Alingh en zijn beide neven erfden zijn bezittingen. De jongste Frederik Hendrik bleef het Alinghs huis bewonen. Hij trouwde op 24 juni 1828 in Gasselte met Wubbina Abbing, een dochter van Hindrikje Hilbing, zuster van zijn tante Anna, en Rudolf Abbing. Wubbina stierf in 1870, zeventien jaar later gevolgd door haar man. Twee jaar later, op 27 april 1869, besloten hun kinderen het ouderlijk goed te scheiden en te verdelen. De erfenis, bestaande uit huizen en landerijen in Gasselte en Gieten, werd begroot op 90.000 gulden (het huidige equivalent zou meer dan twee miljoen bedragen).

De oudste zoon, Rudolph, werd geboren op 26 november 1833. Hij bleef ongetrouwd en ontving het oude stamhuis van de familie Alingh, het Schultehuis. Daarnaast kreeg hij percelen bouw- en groenlanden en heidevelden in Gasselte en Gieten.

Rudolph, plaatselijk bekend als *'Koezendolf'*, was actief in de kerkelijke gemeente; hij was diaken en van 1870-1896 lid van het college van kerkvoogden, waarvan hij meerdere keren voorzitter of scriba was. In 1889 werd hij lid van de gemeenteraad van Gasselte. Hij was de laatste bewoner van het Schultehuis en stierf op 14 maart 1899. Hij werd begraven achter het Witte Kerkje in Gasselte.

Bij het opmaken van de successiememorie na zijn overlijden, bleek dat hij alleen schulden naliet. Binnen een jaar na zijn overlijden werd het huis verkocht aan neef Frits Rosing, de zoon van Rudolfs jongere zus Hinderika, die het begin februari 1900 liet afbreken.

Dat hierbij ook bijzondere zaken verloren gingen bleek uit een bericht in de Provinciale Drentsche en Asser Courant.³⁰⁶ Achter het behang meldde de krant zijn oude muurschilderingen ontdekt, terwijl onder houten vloer van een van de woonvertrekken enige vloertegels tevoorschijn kwamen. Uit alles bleek dat het hier om een van de oudste huizen van Gasselte ging.

De krant spreekt verder van een *'drietal merkwaardige producten van beeldhouwkunst'*. Volgens de krant waren deze rond 1800 door te Gasselternijveen wonende schippers uit Egypte aangevoerd. Kunsthistoricus zal deze sribent zeker niet geweest zijn, al meent hij of zij wel het jammer zou zijn als ze werden verwijderd. Dat er voor de beelden tevergeefs al 1000 gulden zou zijn geboden heb ik niet terug kunnen vinden in het artikel.

³⁰⁶ 9 februari 1900. <https://shorturl.at/lj4Vf>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

De Nieuwe Drentsche Volksalmanak toonde in 1908 meer begrip voor wat er allemaal verloren was gegaan bij de afbraak: *‘Met het huis zijn helaas! meerdere zaken van waarde gesloopt of te loor gegaan; een fraaie muurschildering viel in puin, tal van gebrande glazen met schilderwerk en opschriften werden uitgebrouwen en geraakte in vreemde handen.’*

De almanak heeft ook oog voor de historische waarde van documenten: *‘Naar het verhaal wil, is men twee dagen bezig geweest met het verbranden van papieren en documenten die in een der vertrekken bijeen waren gevonden. Door het voorgeslacht met zorg bewaarde charters en akten, van zegels aan francynen staarten voorzien, werden ten vure gedoemd; stukken, op welker bezit het nageslacht wellicht grooter prijs zou hebben gesteld, zijn in de vlammen opgegaan. Men heeft bij het verbrandingsproces misschien gedacht aan het bekende rijmpje:*

*Gelukkig is het land,
waar 't kind zijn moer verbrandt'*

Henricus Conradus Prins, broer van Rudolph, werd geboren op 30 januari 1850. Hij trouwde op 20 december 1877 in Gasselte met Anna Prins, geboren op 30 mei 1853, dochter van Henricus Conradus Prins en Henderika Alige. Anna droeg bij die gelegenheid een blauwe changeantzijden japon.³⁰⁷ Henricus stierf op 20 november 1918, zijn vrouw was negen jaar eerder, op 4 december 1909 overleden. Beiden zijn begraven op het kerkhof bij het Witte Kerkje. Zij kregen drie kinderen, die allemaal typische ‘Prins’ namen kregen, Hendrikus Conradus, Rudolf en Frederik Hendrik.³⁰⁸

Albertus Prins

Albert(us) Prins bouwde een nieuwe boerenhoeve en huwde op 27 juni 1815 in Gasselte met Arendina Rolina Coops van Vries, geboren op 2 februari 1793 in Assen, overleden op 22 februari 1857 in Gasselte, dochter van Otto Coops (kastelein) en Heiltje Hilbing (boerin). Hij was lid der Staten van Drente, en stichter van de Asser Hertenkamp.

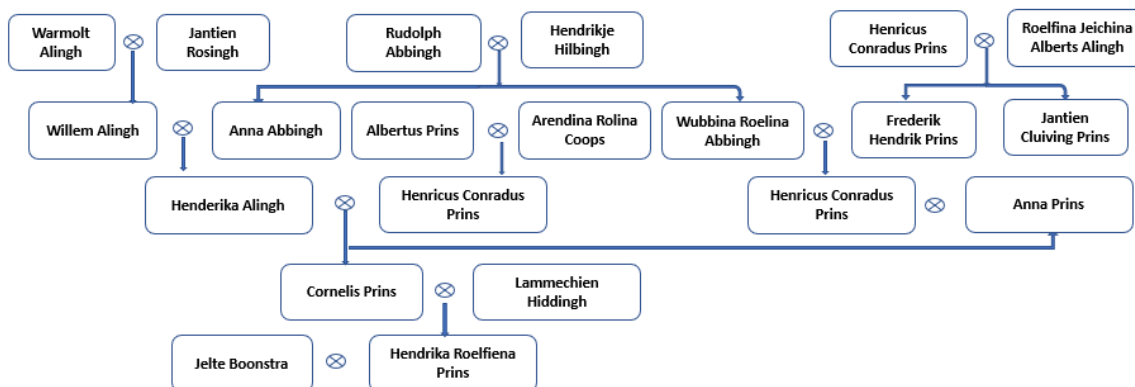
³⁰⁷ <https://docplayer.nl/9225200-Drentse-kleding-van-de-achttiende-eeuw-tot-begin-1900.html>

³⁰⁸ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-zuur-van-vuure/1501829.php>

Kinderen van Albertus en Arendina

- Roelfiena Jeichina Prins, geboren op 20 november 1815 in Gasselte, overleden op 15 juli 1858 in Gasselte. Getrouwd op 5 januari 1842 in Gasselte met Thimotheus Huges Huges (koopman), geboren op 1 februari 1816 in Amsterdam, zoon van Huge Jans Huges en Aaltje Hindriks Braam.
- Heildina Dechina Prins, geboren op 24 maart 1818 in Gasselte, overleden op 8 november 1899. Getrouwd op 13 juni 1845 in Gasselte met Albertus ten Oever (koopman, grondeigenaar), geboren op 20 april 1808 in Assen).
- Anna Jantina Prins, geboren op 14 januari 1820 in Gasselte, overleden op 3 januari 1900 in Borger. Getrouwd op 16 april 1858 in Borger met Carl Friedrich Gaerthé (arts), geboren op 10 januari 1817 in Borkum.
- Jan Alingh Prins, geboren op 14 december 1821 in Gasselte.
- Hendericus Conradus Prins, geboren op 30 april 1824 in Gasselte, overleden op 16 juli 1896 in Gasselte. Getrouwd op 28 november 1845 met Hindrika Alingh, geboren op 21 november 1824 in Gasselte, dochter van Willem Alingh en Anna Abbing.
- Alberta Jantina Prins, geboren op 20 maart 1826 in Gasselte, overleden op 18 juli 1880 in Gasselte. Getrouwd op 21 december 1859 in Gasselte met Thimotheus Huges Huges (koopman), geboren op 1 februari 1816 in Amsterdam, zoon van Huge Jans Huges en Aaltje Hindriks Braam.
- Arend Hilbingh Prins, geboren op 26 augustus 1828 in Gasselte, overleden op 6 juli 1831 in Gasselte.
- Cornelia Jantina Prins, geboren op 12 januari 1831 in Gasselte, overleden op 16 juli 1831 in Gasselte.
- Arend Hilbingh Prins (gepromoveerd arts), geboren op 29 juli 1832 in Gasselte. Getrouwd op 24 oktober 1866 in Beilen met Hillegonda Willemina van Loenen, geboren in 1843/44, overleden op 12 december 1977 in Beilen, zoon van Lucas Lubbertus van Loenen (predikant) en Alida Amaldina Beckeringh.
- Jantina Cornelia Prins, geboren op 27 november 1834 in Gasselte, overleden op 19 februari 1887 in Gasselterboerveen. Getrouwd met Roelf Abbingh Alingh, geboren op 26 april 1833 in Gasselte, zoon van Willem Alingh en Anna Abbingh.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Bezoek van koning Lodewijk Napoleon aan Gasselte

In 1809 bracht koning Lodewijk Napoleon, op verzoek van de drost van Drenthe, Petrus Hofstede, een bezoek aan Drenthe. Op 12 maart bezocht hij Gasselte. Hij werd er ontvangen door de bejaarde schulte Alingh, die diende te zorgen voor de maaltijd en de foerage van de paarden.

Een nichtje van de schulte (Jantien Cluiving Prins³⁰⁹ uit Dwingeloo) mocht, samen met de zuster van dominee Albert Jan Hartman³¹⁰, de koning een glas wijn aanbieden. Hij gaf haar daarvoor, geïmponeerd door haar verschijning, 50 dukaten, die zij deelde met de domineeszuster. Na een verblijf van anderhalf uur vertrok het koninklijke gezelschap weer.³¹¹ Mogelijk droeg de zuster van de dominee zorg voor diens huishouding, aangezien hij pas in 1816 trouwde. Albert Jan had drie zusters, Geesje, Annegje en Janna, maar wie van hen de koning een glas heeft aangeboden is niet bekend. Van Geesje weten we niets, terwijl zowel Annegje als Janna in 1814 trouwden en daarmee komen ze alle drie in aanmerking.

Jantien Cluiving Prins was de dochter van de schulte van Dwingeloo, Henricus Conradus Prins en de zus van Albert Alingh, Roelofje. Zij was in 1809 achttien jaar oud en volgens de journalist van de Koninklijke Courant gekleed in een *gruine zieden japon met weerschien en met een gouden kap op het hoofd*. Ze droeg dus een oorijzer bij een japon van groene changeantzijde. Haar verschijning moet diepe indruk gemaakt hebben, anders was dit niet apart vermeld. Wel geeft hij nog aan dat zij er heel goed uit zag.³¹²

Cornelis Prins

Cornelis Prins was een broer van de hierboven genoemde Jantien Cluiving Prins. Hij was een vooraanstaand inwoner van Dwingeloo. Toen hij in 1829 overleed had hij 40 hemden, tientallen

³⁰⁹ Zij trouwde op 20 juli 1913 in Dwingeloo met Cornelis Steenberghe,

³¹⁰ Zie het hoofdstuk over dominee Hartman.

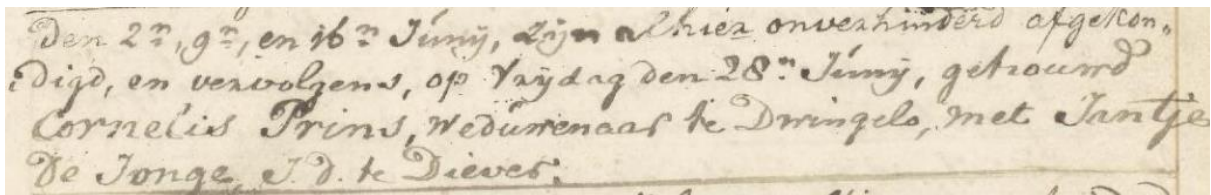
³¹¹ Huizing, Aafke (2009). Koning Lodewijk Napoleon bezoekt 12 maart 1809 Gasselte. In *Op 't Spoor*, 18e jaargang nr. 1, maart 2009.

³¹² <https://docplayer.nl/9225200-Drentse-kleding-van-de-achttiende-eeuw-tot-begin-1900.html>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

halsdoeken, 5 borstrokken, een zwarte rok, een lang vest, 6 paar sokken, een jas, een hoed, welgeteld twee broeken, maar ook 5 slaapmutsen.

Cornelis trouwde op vrijdag 28 juni 1805 in Dwingeloo als weduwnaar met Jantje de Jonge, geboren op 18 januari 1782 in Diever, overleden op 26 maart 1879 in Dwingeloo, dochter van Egbert de Jonge (arbeider) en Beertje Barelds.³¹³ Zij had haar klerenkast nog een stuk voller dan haar man. Ze had 3 hoeden, 7 borstrokken, 30 hemden, 16 nachtmutsen, 11 japonnen waaronder heel chique exemplaren. En daar hoorde ook een partij zilveren en gouden voorwerpen bij waar dames nu jaloers op zouden zijn.

Den 27^{en} 9^{en}, en 16^{en} Junij, zijn alhier onverhindert afgekonden, en vervolgens, op Vrijdag den 28^{en} Junij, getrouwd Cornelis Prins, weduwnaar te Dwingelo, met Jantje de Jonge, J. v. te Diever.

Het echtpaar woonde in het Schultehuis in Dwingeloo (zie het begin van dit artikel), nog steeds een van de pareltjes aan de Brink. Cornelis was grootgrondbezitter. Niet alleen het Schultehuis behoorde hem toe, zijn bezit telde nog vier huizen, waaronder eentje in Lhee. En dan was er een waslijst aan landerijen in de omgeving, die het paar tot hun bezit konden rekenen.

Van Cornelis Prins weten we via de notaris dat hij zijn eigen bier brouwde. Ook bezat hij voor een vermogen (zeker 250 gulden) aan zilveren voorwerpen. Glaswerk was er genoeg, dat o.a. werd gebruikt om er wijn uit te drinken. In de gang van zijn huis hing een barometer.

Zijn bezittingen werden gewaardeerd op ruim 18.000 gulden. Dat zou nu bijna één miljoen euro zijn. Daaronder vielen ook 3 paarden, 24 koeien, 75 schapen, 6 varkens en 16 kippen.

De erfgenamen van Cornelis Prins hebben overigens zo lang op de boedelverdeling moeten wachten dat pas de achterneven en -nichten er profijt van hadden. Weduwe Jantje overleed namelijk vijftig jaar na haar man. Ze was bijna honderd toen eindelijk de publieke verkoop van alle bezittingen plaats kon vinden.

De erfgenamen verkochten na de dood van Jantje in 1879 het schultehuis aan Pieter Bloemerts.

³¹³ <https://www.openarchieven.nl/dar:bcf8d897-3f17-4831-a583-41c732c5f806/nl>

38. Prins en Hiddingh

Harm Jans Hiddingh, het jongste kind van Jan en Heyltien, werd geboren op 26 oktober 1749 te Gasselte. Hij trouwde op 25 juni 1789 in de kerk van Odoorn met Janna Harms Huising, geboren op 17 mei 1767 te Exloo, dochter van Harm Huising en Roelfien Binders. Zij kregen vier kinderen, Jan, Herman, Willem en Heildiena Roliena.

Harm was een man van aanzien. Als landbouwer was hij de grootste grondbezitter van Gasselte. Daarnaast was hij vervener, participant en commissaris van de Buinerven, van 1784-1789 ette voor Oostermoer 1784-1789, volmacht, landdagcomparant 1788, lid van de municipale raad van Gasselte 1798, assessor van Gasselte 1819, lid van de gemeenteraad van Gasselte in 1825 en ouderling te Gasselte.

Ook huis nr. 10, waarvan Willem en zijn broers in 1807 eigenaren zijn, staat in 1832 op naam van Ham Jans Hiddingh. On 1794 woont in dit huis een Hendrik Jans Hartman uit Wildervank, getrouwd met Grietje Jansen uit Gieterveen.

Harm Jans Hiddingh bezit daarnaast ook nog huis 41 dat ergens aan het westelijk einde van het Lutkenend heeft gestaan, de exacte locatie is niet meer te achterhalen. Dit huis, dat meijerswijze (d.w.z. als pachters) wordt bewoond door Roelof Pieters van Boven, getrouwd in Noordlaren met Annechien Jans Houwingh van Haren, valt net als vele andere in 1830 ten prooi aan de grote brand in het Lutkenend. Na de brand wordt dit huis niet weer opgebouwd.

Harm Jans laat vervolgens in hetzelfde jaar of in 1831, een boerderij bouwen op de hoek van het Lutkenend en de Kerkstraat, waarvan de bouwkosten 1684,42 gulden bedragen.

Harm Jans overleed op 11 april 1836 te Gasselte. Zijn vrouw was drie jaar eerder, op 2 september 1833 overleden.

Kinderen van Harm Jans Hiddingh

Jan is het oudste kind van Harm Jans en Janna Harms Huising. Hij werd gedoopt op 19 augustus 1792. In 1813 moest hij in dienst, maar hij en zijn vader voelden daar weinig voor en zij huurden voor 400 gulden Arent Moses uit Drouwenermond is als remplaçant (vervanger). Jan trouwde in Anloo met Henderkien Steenge. In die plaats bewonen zij vanaf 1816 een boerderij aan de Hunzeweg 30. Van 1860 -1899 wordt deze boerderij bewoond door hun zoon Harm en zijn vrouw Roelina Prins, dochter van Frederik Hendrik Prins (na de Alinghs de bewoner van het schulthuis) en Wubbina Abbing.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

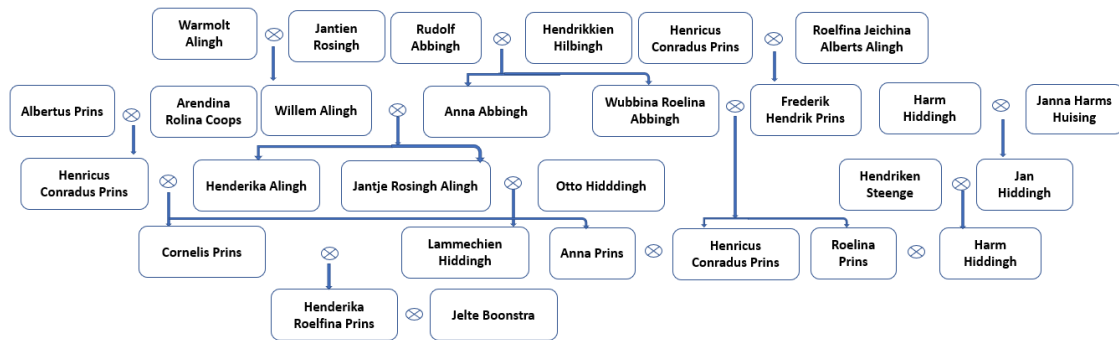

Hunzeweg 30 in Nieuw-Annerveen, anno 2019 een B&B.

Roelina was een zus van Henricus Conradus Prins, die met Anna Prins, dochter van Henricus Conradus Prins en Henderika Alingh, was getrouwd. Hier doet zich de verwarrende situatie voor dat de schoonvader van Henricus Conradus Prins dus ook een Henricus Conradus Prins was.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Eens te meer ook een bewijs van de sterke (familie) banden tussen de ‘grote’ boeren van Gasselte, Hiddingh, Alingh en Prins.

Zoon Herman, geboren in 1795 en overleden op 11 juli 1868, trouwt op 8 september 1836 in Gasselte met Aaltien Alingh, geboren op 23 juli 1815 in Ees, overleden op 11 april 1855, dochter van Roelof Albert Alingh en Gesien Willems Klooster.

Zus Heildina Roelina, geboren op 4 mei 1807 en overleden op 18 maart 1833 in Noordlaren, trouwt op 17 juni 1829 in Haren met Reinder Hoenderken, geboren op 17 januari 1803 in Noordlaren en overleden op 4 juli 1975 in Noordlaren, zoon van Jannes Hoenderken en Elisabeth Kluiving.

Maar het is jongste zoon Willem die op de boerderij aan de Kerkstraat komt te wonen. Waarom hij en niet zijn broer Herman is onduidelijk.

39. De bewoningsgeschiedenis van Kerkstraat 2

Op de hoek van het Lutkenend en de Kerkstraat staat een monumentale woonboerderij. Het is een boerderij van het Oldambster type, waarbij het woonhuis en de schuur in elkaars verlengde liggen. Een boerderij dus met het voorhuis en het bedrijfsgedeelte onder één dak.

De boerderij werd in 1831 gebouwd in opdracht van Harm Jans Hiddingh voor een bedrag van 1684,42 gulden. Voor die tijd had er op het perceel, iets meer naar het zuiden, al een andere, kleinere, boerderij gestaan. Voor zover we weten was er op dit perceel voor 1813 nog geen sprake van bebouwing.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

De Hiddingshs

Harm Jans Hiddingh was een telg uit het geslacht Hiddingh, dat ergens in de tweede helft van de zestiende eeuw vanuit Rolde naar Gasselte kwam. Over de eerste Hiddingshs is slechts weinig bekend.

Mogelijk was Johan Hiddingh de oudste zoon van Willem Willems Hiddingh van Rolde. Van Johan is bekend dat hij in 1603 kerkvoogd was, getuige het opschrift op de klok van het Witte

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Kerkje, die in dat jaar gegoten werd: *Johan Hovingh, Warmolt Bronninger, Luitien Tebing (Tebinge), Harm Aling, Jan Hiddinck, Willem Niehoving, Olde en Nie voegeden to Gasselte. Fredrich von Brigten (Frerick van Butgen) gos mi (heeft mij gegoten) Ao 1603.*

Harmen Hiddingh

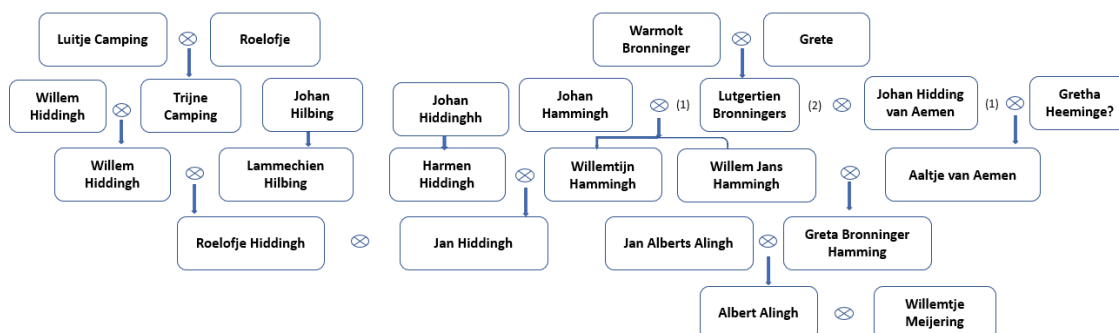
Van zijn zoon, Harmen, is niet bekend wanneer hij werd geboren, het zal ergens rond 1605 zijn geweest. Hij trouwde in Gasselte op 7 oktober 1632 met Willemtijn Hammingh, geboren rond 1607. Zij was een dochter van Johan Hamming en Lutchertien Bronniger. Harmen stierf in 1671 in Bonnen en Willemtijn, tien jaar eerder, op 23 januari 1661 in Gasselte.

Jan Harmens Hiddingh

Jan, de zoon van Harmen en Willemtijn, werd geboren rond 1632. Hij trouwde op 16 oktober 1664 in Gasselte met Roelofje Hiddingh van Bonnen, gedoopt op 18 september 1645. Zij was een dochter van Willem Hidding en Lammechien Hilbing. Dat de Hiddinghs toen al tot de aanzienlijke ingezetenen van Gasselte behoorden moge blijken uit het feit dat de schoonvader van Jan naast sollicitateur (belastinginnehmer) ook ette van Oostermoer en landdagcomparant was.

Mogelijk woonden Jan en Roelofje in een huis dat in 1664 is gebouwd en dat in juni 1890 werd afgebroken (Asser Courant, juni 1890).

Jan overleed op 15 maart 1713 in Gasselte en Roelofje, vijf jaar later, op 9 februari 1718, ook in Gasselte.

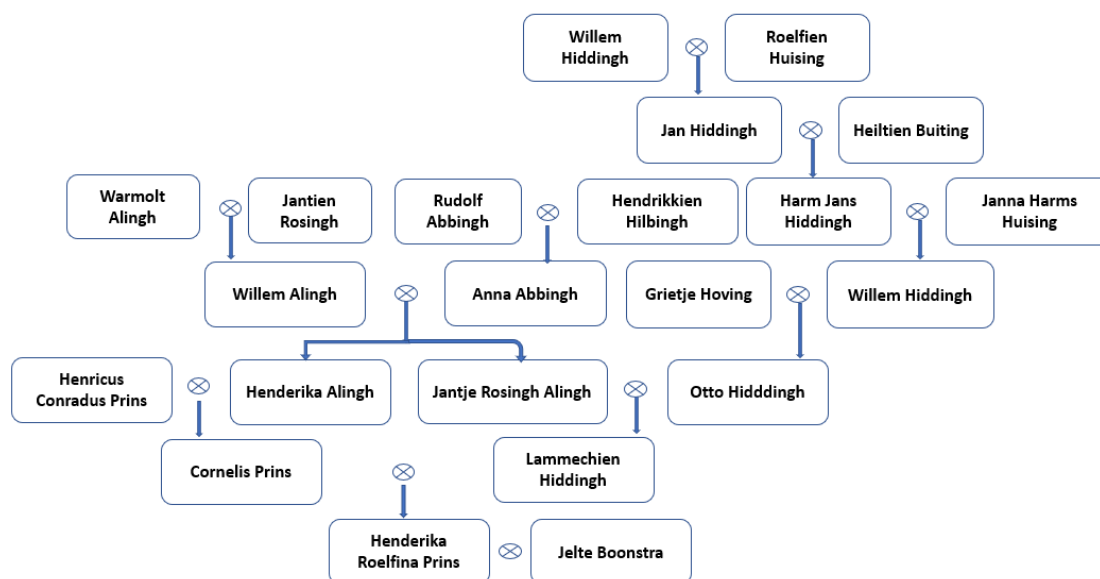

Bezit van de familie Hiddingh midden zeventiende eeuw

Uit het grondbeschattingsregister van 1654 krijgen we een aardig beeld van de bezittingen van Jan Hiddingh en zijn broers. Het Hiddingh-bezit was veruit het grootste van Gasselte. De goederen, gebruikt door de gebroeders Jan, Bastiaan, Luichjen en Harmen Hiddingh, werden 'gepriseert', d.w.z. getaxeerd, op 31.349 gulden. Het omvatte bouw-, hooi- en groenland, enkele huizen en hoven (tuinen) en een molen.

Ook in het eerste grondschattingsregister, van 1630, was Jan Hiddingh (de vader van de in 1654 genoemde broers) de grootste boer. Hij bezat twee boerderijen, erven, namelijk Grevinge en Hiddinghe, 38 mud bouwland (ongeveer 10 hectare), 18 dagwerk hooiland (ongeveer 12 hectare), twee waardelen (volle aandelen in de marke), een huis met hof en een molen. Bovendien had hij een erf verpacht aan Hinrick Coops en een huis en hof in gezamenlijk bezit met Jan van Aemen.

Willem Hiddingh

Zoon Willem werd gedoopt op 4 oktober 1667. Hij trouwde met Roelfien Husing van Gieten die rond 1670 werd geboren in Gieten. Zij was een dochter van Lambert Epping Husing en Roelofje Nijenhuis. Willem stierf in Gasselte op 23 augustus 1735, zijn vrouw was tien jaar eerder, op 1 juni 1725, reeds overleden. Zij kregen zeven kinderen, onder wie drie Jannen, van wie de eerste twee nauwelijks ouder werden dan een jaar.

Jan Hiddingh

Op 27 augustus 1704 werd opnieuw een Jan geboren die wel langer in leven bleef. Hij trouwde in Gasselte op 7 mei 1730 met Heyltien Buiting, geboren rond 1712 in de Veenhof (Gieten). Zij was een dochter van Otto Buiting en Frederika Alinge Meijering.

Jan was naast landbouwer, tussen 1740 -1779 ook landdagcomparant, en in 1747 en 1749 ouderling.

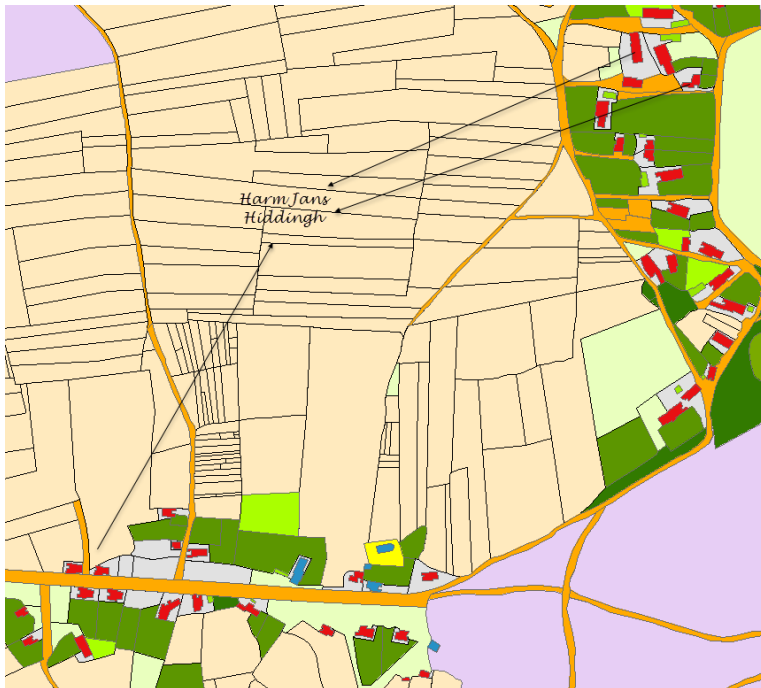
Jan werd begraven op 27 april 1782 in Gasselte (de huur voor het zwarte laken werd betaald op 15 december 1782). Heyltien overleefde hem bijna dertien jaar, zij werd begraven op 3 februari 1795.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Bij hun boerderij, huis nr. 8 in Gasselte, horen (in 1807) zaayland (37-0-0), hooyland (15 mat), weydeland voor 28 beesten en 1,5 waardeel in de ongedeelde marke. In 1803 wordt de waarde van de boerderij geschat op 20.000 gulden.³¹⁴ Een paar jaar eerder werd het bedrijf volgens een inventarislijst getaxeerd op 27.259-7-0 gulden. Hiermee was het in grootte het tweede bedrijf in Gasselte.

In 1794 is Heiltien Buiting, de weduwe van Jan Hiddingh, nog de hoofdbewoner, maar zij sterft een jaar later. Het huis is daarna eigendom van haar oudste zoon, Willem Hiddingh, en diens broers. Omdat van alle tien kinderen die Jan en Heiltien krijgen Hams Jans Hiddingh de enige is die getrouwd is, is hij met zijn vrouw Janna Huizing de hoofdbewoner. Maar ook zijn broers en zussen, Roelofjen (overleden in 1802), Freerkien, Willem, Otto, Freerkien, Lambert en Willemtien op de boerderij. Drie kinderen waren in 1795 al overleden. In 1809, als broer Willem sterft, komt de boerderij, het oude Hiddingh erve, op naam van Harms Jans.

Harm Jans Hiddingh, eigenaar van Kerkstraat 2

Harm Jans Hiddingh, het jongste kind van Jan en Heyltien, werd geboren op 26 oktober 1749 te Gasselte. Hij trouwde op 25 juni 1789 in de kerk van Odoorn met Janna Harms Huizing, geboren op 17 mei 1767 te Exloo, dochter van Harm Huizing en Roelfien Binders. Zij kregen vier kinderen, Jan, Herman, Willem en Heildiena Roliena.

³¹⁴ Schultegerecht Gasselte, inv. 452 nr.2.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Harm was een man van aanzien. Als landbouwer was hij de grootste grondbezitter van Gasselte. Daarnaast was hij vervener, participant en commissaris van de Buinerven, van 1784-1789 ette voor Oostermoer 1784-1789, volmacht, landdagcomparant 1788, lid van de municipale raad van Gasselte 1798, assessor van Gasselte 1819, lid van de gemeenteraad van Gasselte in 1825 en ouderling te Gasselte.

Ook huis nr. 10, waarvan Willem en zijn broers in 1807 eigenaren zijn, staat in 1832 op naam van Ham Jans Hiddingh. On 1794 woont in dit huis een Hendrik Jans Hartman uit Wildervank, getrouwd met Grietje Jansen uit Gieterveen.

Harm Jans Hiddingh bezit daarnaast ook nog huis 41 dat ergens aan het westelijk einde van het Lutkenend heeft gestaan, de exacte locatie is niet meer te achterhalen. Dit huis, dat meijerswijze (d.w.z. als pachters) wordt bewoond door Roelof Pieters van Boven, getrouwd in Noordlaren met Annechien Jans Houwingh van Haren, valt net als vele andere in 1830 ten prooi aan de grote brand in het Lutkenend. Na de brand wordt dit huis niet weer opgebouwd.

Harm Jans laat vervolgens in hetzelfde jaar of in 1831, een boerderij bouwen op de hoek van het Lutkenend en de Kerkstraat, waarvan de bouwkosten 1684,42 gulden bedragen.

Harm Jans overleed op 11 april 1836 te Gasselte. Zijn vrouw was drie jaar eerder, op 2 september 1833 overleden.

Kinderen van Harm Jans Hiddingh

Jan is het oudste kind van Harm Jans en Janna Harms Husing. Hij werd gedoopt op 19 augustus 1792. In 1813 moest hij in dienst, maar hij en zijn vader voelden daar weinig voor en zij huurden voor 400 gulden Arent Moses uit Drouwenermond is als remplaçant (vervanger). Jan trouwde in Anloo met Henderkien Steenge. In die plaats bewonen zij vanaf 1816 een boerderij aan de Hunzeweg 30. Van 1860 -1899 wordt deze boerderij bewoond door hun zoon Harm en zijn vrouw Roelina Prins, dochter van Frederik Hendrik Prins (na de Alinghs de bewoner van het schulthuis) en Wubbina Abbing.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

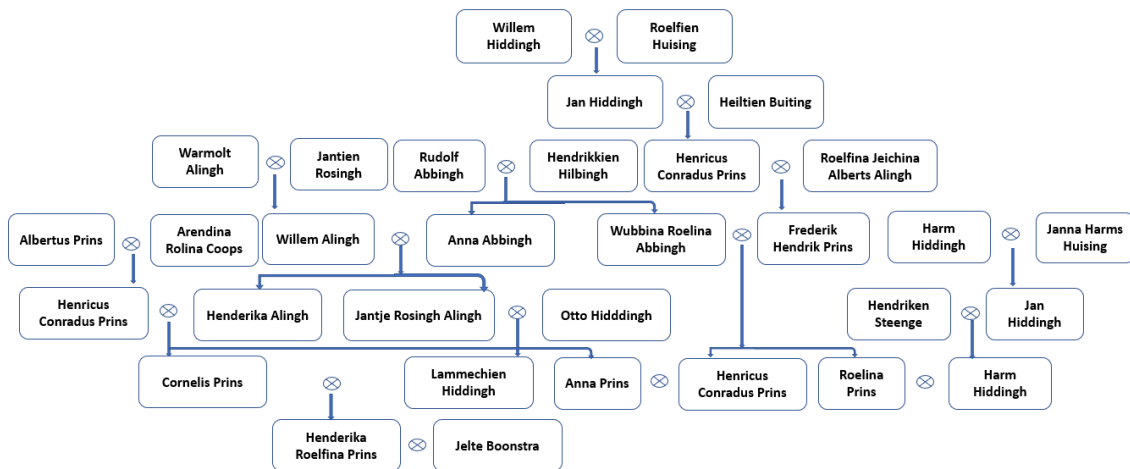

Hunzeweg 30 in Nieuw-Annerven, anno 2019 een B&B.

Roelina was een zus van Henricus Conradus Prins, die met Anna Prins, dochter van Henricus Conradus Prins en Henderika Alingh, was getrouwd. Hier doet zich de verwarrende situatie voor dat de schoonvader van Henricus Conradus Prins dus ook een Henricus Conradus Prins was.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Eens te meer ook een bewijs van de sterke (familie) banden tussen de 'grote' boeren van Gasselte, Hiddingh, Alingh, Prins, Hilbing en Meijeringh.

Zoon Herman, geboren in 1795 en overleden op 11 juli 1868, trouwt op 8 september 1836 in Gasselte met Aaltien Alingh, geboren op 23 juli 1815 in Ees, overleden op 11 april 1855, dochter van Roelof Albert Alingh en Gesien Willems Klooster.

Zus Heildina Roelina, geboren op 4 mei 1807 en overleden op 18 maart 1833 in Noordlaren, trouwt op 17 juni 1829 in Haren met Reinder Hoenderken, geboren op 17 januari 1803 in Noordlaren en overleden op 4 juli 1975 in Noordlaren, zoon van Jannes Hoenderken en Elisabeth Kluiving.

Maar het is jongste zoon Willem die op de boerderij aan de Kerkstraat komt te wonen. Waarom hij en niet zijn broer Herman is onduidelijk.

Willem Hiddingh

Willem Hiddingh (landbouwer en wethouder) werd geboren op 13 februari 1798 in Gasselte. Hij trouwde op 24 juni 1819 in Gasselte met Grietje Bavingh, geboren in Zuidlaren op 25 november 1793, dochter van Jan Bavingh en Lammechien Bavingh. Willem overleed op 5 oktober 1859, zijn vrouw op 6 augustus 1866. Hierna gaat de boerderij over in handen van hun oudste zoon, Otto.

Otto Hiddingh

Otto Hiddingh werd geboren op 22 mei 1820 in Gasselte. Hij trouwde op 12 november 1844 in Gasselte met Jantien Rosing Alingh, geboren op 9 december 1822 in Gasselte. Jantien was een dochter van wethouder Willem Alingh en Jantien Rosing.

De oudste zoon van Otto en Jantien Rosing Alingh, Willem, sterft in 1865 op twintigjarige leeftijd. De tweede zoon, Warmold, trouwde met Marchien Meyeringh, dochter van Jan Alberts

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Meyeringh en Geesje Braams. Zij woonden aan de Esweg, op het oude Hiddinghe erf. Hij stierf in 1880, slechts 33 jaar oud en negen jaar eerder dan zijn vader. De oudste dochter, Grietje, trouwde met een broer van Marchien, Albert. Grietje stierf in 1890. Dan volgen drie kinderen die alle drie ongehuwd bleven. Jongste zoon Willem, geboren in 1899, trouwde met Harmanna Aleida Meyeringh. Zij bouwden in 1900 een boerderij aan de Dorpsstraat, die tegenwoordig uit een viertal appartementen bestaat.

Het is dochter Lammechien die de boerderij aan de Kerkstraat erft.

Otto stierf op 31 mei 1889 in Gasselte, Jantien op 30 augustus 1897 eveneens in Gasselte.

Gezin van Jantien Rosing Alingh en Otto Hiddingh rond 1865

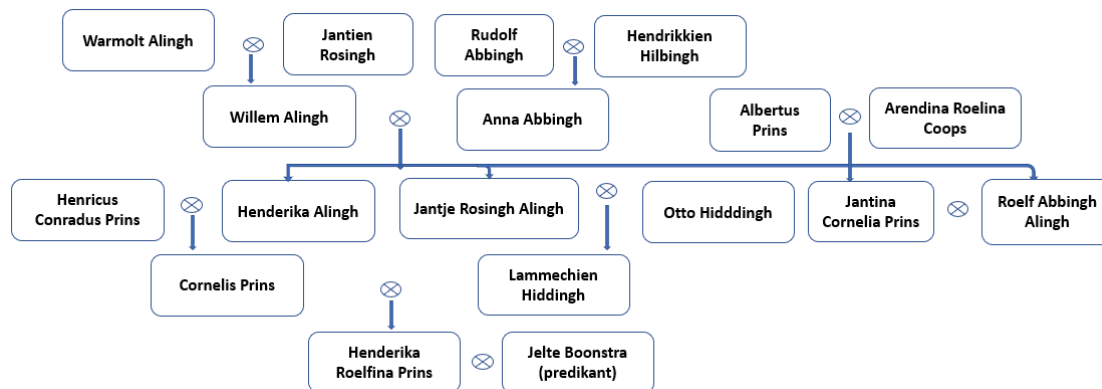
Jantien Rosing Alingh en Otto Hiddingh in 1870.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

De man in het midden voor de boerderij aan de Kerkstraat is Jan Prins met rechts Trijntje Nijhof (overleden aan de Spaanse griep)

Lammechien Hiddingh

Lammechien werd geboren op 10 december 1861 in Gasselte. Zij trouwde op 22 juli 1890 met haar neef Cornelis Prins, geboren op 10 januari 1862. Zij kregen vier kinderen. Tot twee keer toe kregen zij een dochter die zij Jantien noemden, de eerste, geboren in Gasselte op 13 april 1892 overleed na een jaar, op 17 april 1893. De tweede, geboren op 26 februari 1896, stierf ruim een jaar later op 6 augustus 1897. Hun zoon Otto, geboren 5 februari 1894, maakte op 5 augustus 1912, op achttienjarige leeftijd een eind aan zijn leven. Dochter Hendrika Roelfina bleef als enig kind en erfgenaam over. *'Nou hef ze alles'* zei men in het dorp.

Lammechien Hiddingh.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Als Cornelis Prins op 3 mei 1897 overlijdt stuurt dominee Sanders, die jarenlang tegenover de familie Prins heeft gewoond, vanuit Assen, waar hij dan woont, een condoleancebrief aan Lammechien, die hij vanaf haar geboorte (in 1861) heeft gekend.

Geachte vriendin

Het bericht van het overlijden van Uwen echtgenoot heeft ons zeer getroffen, te meer daar ons wel zijne ingesteldheid bekend was, maar niet dat zij op dit ogenblik reeds levensgevaarlijk was. U zijt diep bedroefd, en niet zonder reden. Een geliefde echtgenoot is U en Uwe drie kindertjes door den wreedten dood ontnomen een zorgende vader.

Eene harde beschikking!

Weinige jaren mocht u met Uwen man vereenigd zijn en van dezen tijd bracht de laatste U vele bezorgdheid en vrees. Eene beschikking, ondoorgrondelijk evenwel van God, die de hoogste wijsheid en de grootste Liefde is. In dat geloof vinde Uw hart in dezen droeven tijd zijn steun en hoe langer des te meer, zodat Ge den Heer zwijgt, en genoeg zij U de Evangelische vertroosting over dood en graf! Ontvang inmiddels van mij en Gebbechien de betuiging van onze hartelijke deelneming in Uwe droefheid over het overlijden van een geliefde Echtgenoot, alsmede van een hooggeachten Broeder. Onze beste wenschen voor de toekomst van u en Uwe drie lievelingen, en onze minzame groete!

Uw deelnemende vriend,

B. Sanders

In 1903 wordt de boerderij verbouwd, waarna Lammechien nog ruim dertig jaar woont in wat het 'Hiddingshoes' wordt genoemd. Zij overlijdt op 19 april 1934.

Iemker Jan Prins

In de boerderij woonde ook Jan Prins, de ongehuwde broer van Cornelis, die na diens dood de boerderij bestierde. Jan was naast boer ook iemker. Hij ging met zijn bijenkorven naar de koolzaadvelden op het Groningerland. Als hij daar rond etenstijd arriveerde moest hij met werkvolk eten in de keuken. Op een dag kwam de boer er achter dat Jan tot een welgestelde en aanzienlijke familie uit Gasselte behoorde. Klopt het, vroeg hij Jan, dat zijn broer arts was? Ja zijn Jan, twee van mijn broers zelfs. Vanaf dat moment mocht Jan mee-eten met het gezin.³¹⁵

Een van deze broers was Warmold Prins, geboren op 16 december 1858 Hij trouwde met Wilhelmina Petronella (Mina) Jordaan uit Haaksbergen, dochter van gemeenteontvanger en notaris te Haaksbergen, markenrichter van Haaksbergen en Honesch, Jan Dinant Jordaan en

³¹⁵ Informatie ontleend aan een artikeltje van Aafke Huizing in Op 't Spoor, 2019-2, die het op haar beurt weer ontleende aan het Prinsenboek van Erwin de Leeuw.

Woutera Hermina van den Ham. Warmold was in Haaksbergen werkzaam als arts, waar hij op 3 december 1936 overleed.³¹⁶ Zij kregen drie kinderen, Hendrik Warmold, Jan Dinant en Woutera Hendrika.³¹⁷

Broer Albertus Prins, geboren op 6 maart 1846, was arts in Nederlands-Indië. Hij trouwde in 1905 in Probolinggo (Nederlands-Indië) met Johanna Leonora Kniphorst, geboren op 5 april 1861 in Bezuki/Bezoekie (Nederlands-Indië), overleden op 5 maart 1907 in Nederlands-Indië, dochter van Jacob Kniphorst en Annette Adolfine Cornets de Groot. Haar vader was resident van Probolinggo. Ook Albertus overleed op 5 maart 1907 in Tegal (Nederlands-Indië).

Hendrika Roelfina Prins en Jelte Boonstra

Hendrika Roelfina Prins, dochter van Lammechien en Cornelis, werd geboren op 23 augustus 1890 in Gasselte. Zij trouwde op 17 juli 1912 met Jelte Boonstra, die van 28 april 1907 tot 7 januari 1912 predikant was in het Witte Kerkje van Gasselte. In die periode had Boonstra Hendrika ontmoet. Hij trouwde met haar kort nadat hij naar Dwingeloo was vertrokken, de plaats waar de voorouders van Hendrika vandaan kwamen.

Jelte Boonstra, geboren op 27 juli 1883 in Tolbert, was een zoon van hoofdonderwijzer Rense Pieters Boonstra en Roelfke Oosterhuis, dochter van een landbouwer en bakker.

Boonstra ging in 1902 in Groningen theologie studeren. Als student was hij aanvankelijk 'vrij straal-links-radicaal', maar werd hij steeds meer geboeid door de beweging der malcontenten, met name door Laurentius Knappert, die pleitte voor een christelijk theïsme.³¹⁸ De beweging der malcontenten was een voorloper van rechts georiënteerde vrijzinnigheid. Knappert

Na zijn kandidaatsexamen in Groningen werd hij op 28 april 1907 predikant in Gasselte, waar hij bleef tot 7 januari 1912. Hij vertrok naar Dwingeloo waar hij predikant was van 14 januari 1912 tot 25 juli 1915. In dat jaar vertrok hij naar Odoorn. Van 16 mei 1926 tot zijn emeritaat op 14 november 1948 was hij predikant in Gieten. Daarna was hij nog enkele jaren hulpprediker in Noordwolde.

Hij was secretaris van het provinciaal kerkbestuur van Drenthe en stond bekend als een heel pastoraal en uitzonderlijk prediker met veel humor en een groot muzikaal talent. Met de dorpsjeugd studeerde hij bijvoorbeeld operettes in. Hij stimuleerde jongeren om theologie te gaan studeren.

³¹⁶ <http://www.derkjordaen.com/familiearchief-jordaen>.

³¹⁷ Zie ook: <https://particulierebegraafplaats.nl/?p=112>

³¹⁸ https://www.dbnl.org/tekst/_jaa003194301_01/_jaa003194301_01_0009.php

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Als predikant behoorde Boonstra, die bekend werd als de Bisschop van Drenthe, tot de rechtervleugel van de vrijzinnig hervormden. Zijn geloofsleven was sterk christocentrisch gericht; zijn leven lang hield het 'credo quia absurdum' (ik geloof omdat het absurd is) hem bezig. Hij was een groot bestuurder en doorkneed in het kerkrecht. Hij was voorzitter van de provinciale synode in Drenthe en maakte vanaf 1926 deel uit van de algemene synode.

In 1945 was hij voorzitter van de commissie van de rechtspraak uit de algemene synodale commissie ter berechting van predikanten die tijdens de bezetting fout waren geweest. Hoewel hij het belang van een grotere kerkelijke eenheid in zag, was hij tegen de reorganisatievoorstellen van 1930 en 1935. Het gezamenlijke voorstel van 'Kerkherstel' en 'kerkopbouw' (1938) achtte hij een gevaar voor de kerk.

In 1936 werd hij voorzitter van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden. Hij bleef dit tot 1951. In 1940 was hij een van de eersten die pleitten voor nieuw overleg in de kerk: 'Wij voelen ons na 10 mei werkelijk meer dan ooit Nederlandsch Hervormd boven Vrijzinnig Hervormd.' Zijn streven naar samenwerking binnen de hervormde kerk riep veel tegenstand op. Veel heeft hij moeten polemiseren met de links-vrijzinnigen, later gebundeld in de 'Zwinglo-groep' met als voornaamste woordvoerder Harm van Lunzen³¹⁹. Hij heeft niet opgehouden de vrijzinnig hervormden ervan te doordringen dat het ging om zijn of niet-zijn van de kerk.³²⁰

Met de Groninger hoogleraar Theodorus Lambertus Haitjema had hij een belangrijk aandeel in de totstandkoming van de Nieuwe Kerkorde in 1951.

In 1939 wordt Jelte Boonstra als eigenaar van het *Hiddingshoes* genoemd, maar vermoedelijk was hij dat al sinds 1934, het jaar waarin zijn schoonmoeder overleed. Boonstra woont overigens niet zelf in de boerderij, maar hij verpacht deze aan A(lbert?) Reiling, die de boerderij in 1954 opnieuw verbouwt, waarna deze door twee families wordt bewoond.

Jelte Boonstra stierf op 5 juli 1956 in Gieten. Hendrika overleefde hem negen jaar, zij stierf op 27 november 1965, ook in Gieten.

Na zijn dood worden zijn weduwe voor 5/8^e deel en de dochters, Hiltje L.J. Boonstra (getrouwd met Fred. Mulder), Roelfiena L. Boonstra (getrouwd met rechter Winandus J. Borgerhoff Mulder) en Lammechien C.O. Boonstra (getrouwd met vrouwenarts Leendert J. Wierstra) elk voor 1/8^e deel eigenaar.

³¹⁹ <http://resources.huylgens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn1/lunzen>

³²⁰ http://resources.huylgens.knaw.nl/retroboeken/blnp/#source=4&page=40&accessor=accessor_index

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

In 1964, nog voor de dood van Hendrika, wordt de boerderij verkocht aan de gemeente Gasselte en aan de landbouw onttrokken. De gemeente maakt in 1965 een restauratieplan voor de boerderij.

Op 24 april 1965 berichtte het Nieuwsblad van het Noorden dat P.R. de Wijn, houtsnijder en houtbewerker in Haarlem zich met zijn gezin, als de Raad van daarmee zou instemmen, wilde vestigen in de boerderij Kerkstraat 2 in Gasselte. Wijn wilde in het bedrijfsgedeelte het beroep van houtsnijder-houtbewerker gaan uitoefenen.³²¹ Op 8 juli 1969 meldt De Waarheid dat er op de Kerkstraat 2 een koekplanksnijder woont die van maandag t/m vrijdag van 10.00-12.00 en van 14.00-16.00 uur laat zien hoe hij dat allemaal doet.³²²

³²¹ Nieuwsblad van het Noorden, 24 april 1965. <https://bit.ly/4gJyjap>

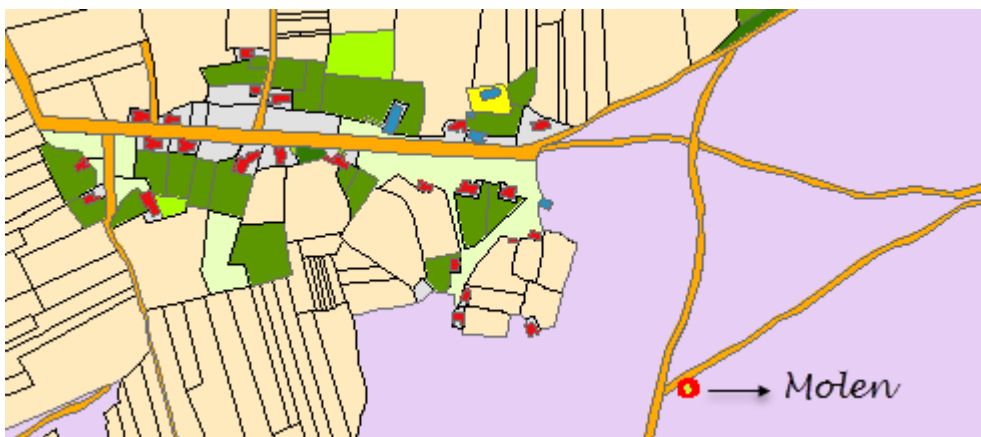
³²² De Waarheid, 8 juli 1969 <https://bit.ly/3Nc61Yw>

De molen

Voor zover bekend stond er al voor 1630 in Gasselte een korenmolen van het type stander(d)molen en wel op een hoogte van wat vroeger 'Zandbergen' heette (Achter de Brinken, aan de kant van het Drouwenerzand). Men sprak dan ook van 'de molen op den Barch'. Een stander(d)molen is een windmolen op een voetstuk, op een stander van balk- of metselwerk; gewoonlijk op een heuveltje.

De drie podagrissen die rond het midden van de negentiende eeuw verslag deden van een, mogelijk nooit gemaakte, wandeltocht door Drenthe, waren uitermate negatief over Gasselte en omgeving. Over de molen klinkt het zuinigjes: 'op een zandhoogte, de molen, 't eenige figuur dat, mits zijn wieken door de lucht scharrelen, leven bijzet aan dit dooie tafereel.'³²³

Deze molen, oorspronkelijke eigenaar Johan Hiddingh, was in het begin van de negentiende eeuw, eigendom van landbouwer Harm Jans Hidding. In 1818 wordt er nabij de molen een molenhuis gebouwd, voor een bedrag van 1030 gulden en 11 stuiver.

³²³ Lammechien werd geboren op 10 december 1861 in Gasselte. Zij trouwde op 22 juli 1890 met haar neef Cornelis Prins, geboren op 10 januari 1862.

Een gedenksteen van de molen, met de initialen HH, uit 1818 kwam terecht op de deel van de boerderij aan de Kerkstraat 2 en is tegenwoordig ingemetseld in de voormalige bakspieker.

Brand in de molen

De molen brandde in 1851 af, het vermoeden is als gevolg van brandstichting. Na de brandt wordt het molenaarshuis met bijbehorende grond en de molenwerf met de afgebrande molen te koop aangeboden door Willem Hidding, maar deze verkoop gaat uiteindelijk niet door.

Op kosten van Willem Hiddingh en Jacob Veldman wordt, op 100 ellen (zo'n 70 meter) van de voormalige molen, een nieuwe koren- en pelmolen gebouwd aan de Molenstraat in Gasselte, aan de achterkant van de huidige Quiltshop (aan de Dorpsstraat). Deze Jacobus Veldman wordt namens de erven Hilbing, mede-eigenaar van de molen. Hij was getrouwd met Afien Hamming/Hammink, geboren in 1887 in Glimmen, overleden op 3 december 1850 in Oosterhoogebrug, dochter van Thale Hamming en Lutgertien Hilbing. Lutgertien was een dochter van Roelf Hilbing uit Gasselte en Deigien/Diechien Hidding uit Gasselte. Deigien was een dochter uit het tweede huwelijk van Roelof Hiddingh met Lutgertien Hamming Hidding (uit Dwingeloo), dochter van Frederick Hamming en Deeghien, weduwe Bloemers.

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Foto uit omstreeks 1895 in Gasselte in ansichten van J. Kroezenga.

Na het overlijden van Willem Hiddingh in 1859 wordt zijn zoon Otto Hiddingh de nieuwe eigenaar.

Op verzoek van de erven van Otto Hiddingh en Jantien Rosingh Alingh werd op vrijdag 10 december 1897 ten huize van de logementhouder Bakker in Gasselternijveen een windkoren- en pelmolen in Gasselte (in huur en gebruik bij Machiel) te koop aangeboden. Er moest dan wel een genoegzaam bod worden uitgebracht.³²⁴ Blijkbaar is zo'n bod niet uitgebracht want op 20 december 1897, werd de molen (en een boerenplaats) ten huize van Johan Eggens in Gasselternijveen opnieuw ter verkoop aangeboden, staande op 2125 gulden.³²⁵

Vermoedelijk is de molen ook toen niet verkocht, want op vrijdag 1 maart 1912 om 11.00 uur zou in café Thalens in Gasselte bij palmslag verkocht worden voor de heer W. Hidding en de weduwe van Cornelis Prins (een dochter van Otto Hiddingh) een welbeklante windkorenmolen en bijbehorende grond.³²⁶ De Provinciale Drentsche en Asser Courant vermeldt dat er sprake is van een drukke malerij en dat de bijgelegen grond geschikt is voor bouwterrein en gelegen is midden in het dorp op een mooie stand.³²⁷ Deze Willem Hiddingh, broer van Lammechien, werd geboren op 5 februari 1866 en stierf op 12 oktober 1937. Hij trouwde met Harmanna Aleida

³²⁴ Nieuwsblad van het Noorden, 1 december 1897. <https://shorturl.at/ucmRs>

Op dezelfde dag werd, op dezelfde plaats, ook een boerenplaats, bestaande uit een boerenbehuizing met schuur , erf en tuin, alsmede diverse percelen hooiland, groenland en bouwland van de erven van Otto en Jantien, gelegen in Gasselterboerveen te koop aangeboden. Deze boerderij werd op dat moment gehuurd door H. Schuiling.

³²⁵ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 15 december 1897. <https://shorturl.at/pp605>

³²⁶ Nieuwe Veendammer Courant, 1 maart 1912. <https://shorturl.at/dswJV>

³²⁷ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 24 februari 1912. <https://shorturl.at/a9zq6>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Meijeringh, geboren op 10 november 1878 en overleden op 1 februari 1952, dochter van Jan Meijeringh (uit Gasselte) en Hendrika Klaziena van Tarel (uit Dalen). Zij woonden in een boerderij aan de Dorpsstraat 20.

Willem Hiddingh en Harmanna Aleida Meijeringh.

Boerderij van Willem Hiddingh en Harmanna Aleida Meyeringh aan de Dorpsstraat 20.

Opnieuw brand in de molen

Op 8 juni 1917 meldt het Algemeen Handelsblad dat de bliksem is ingeslagen in de molen van de weduwe Hidding en dat deze is afgebrand.³²⁸ Het Nieuwblad van het Noorden meldt een dag later dat het gaat om de molen van de heer Willem Hiddingh en de weduwe van Cornelis Prins.

³²⁸ Algemeen Handelsblad, 8 juni 1917. <https://tinyurl.com/bd5m79xb>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

Dit zou betekenen dat de molen in 1912 dus niet is verkocht. Volgens de krant was de molen verzekerd.³²⁹ De molen is in 1923 afgebroken.

De molen in 1918, kort nadat deze was afgebrand.

Op donderdag 12 december 1963 zou, volgens het Nieuwsblad van het Noorden, op verzoek van de weduwe en de erven van dominee Jelte Boonstra in Gieten in het hotel van Hemmen in Gasselte publiek worden verkocht een boerenbehuizing met bijgebouwen, erf tuin en diverse landerijen en enige heideveld en gelegen te Gasselte, Kerkstraat 2, tezamen groot 38.68.45 hectare. De boerenbehuizing werd op dat moment bewoond door A. Reiling en werd geschikt bevonden voor bijvoorbeeld recreatie of hotellerie.³³⁰ Op 29 januari van het jaar daarop werd ten huize van de heer Reiling het in prima staat verkeren volledig boerenbeslag publiek verkocht. In het krantenbericht volgt dan een uitgebreide opsomming.³³¹

Op 24 april 1965 berichtte het Nieuwsblad van het Noorden dat P.R. de Wijn, houtsnijder en houtbewerker in Haarlem zich met zijn gezin, als de Raad van daarmee zou instemmen, wilde vestigen in de boerderij Kerkstraat 2 in Gasselte. Wijn wilde in het bedrijfsgedeelte het beroep van houtsnijder-houtbewerker gaan uitoefenen.³³² Op 8 juli 1969 meldt De Waarheid dat er op

³²⁹ Nieuwsblad van het Noorden, 9 juni 1917. <https://tinyurl.com/bp7vybdj>

³³⁰ Nieuwsblad van het Noorden, 30 november 1963. <https://tinyurl.com/3z5ca44y>

³³¹ Nieuwsblad van het Noorden, 18 januari 1942. <https://tinyurl.com/mr2mpc39>

³³² Nieuwsblad van het Noorden, 24 april 1965. <https://tinyurl.com/4cwmjib85>

De geschiedenis van het Witte Kerkje van Gasselte

de Kerkstraat 2 een koekplanksnijder woont die van maandag t/m vrijdag van 10.00-12.00 en van 14.00-16.00 uur laat zien hoe hij dat allemaal doet.³³³

³³³ De Waarheid, 8 juli 1969 <https://tinyurl.com/vcxmr9fk>